АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збірник матеріалів
Всеукраїнського круглого столу,
присвяченого 30-річчю прийняття
Конституції України

25 червня 2026 року

м. Кропивницький

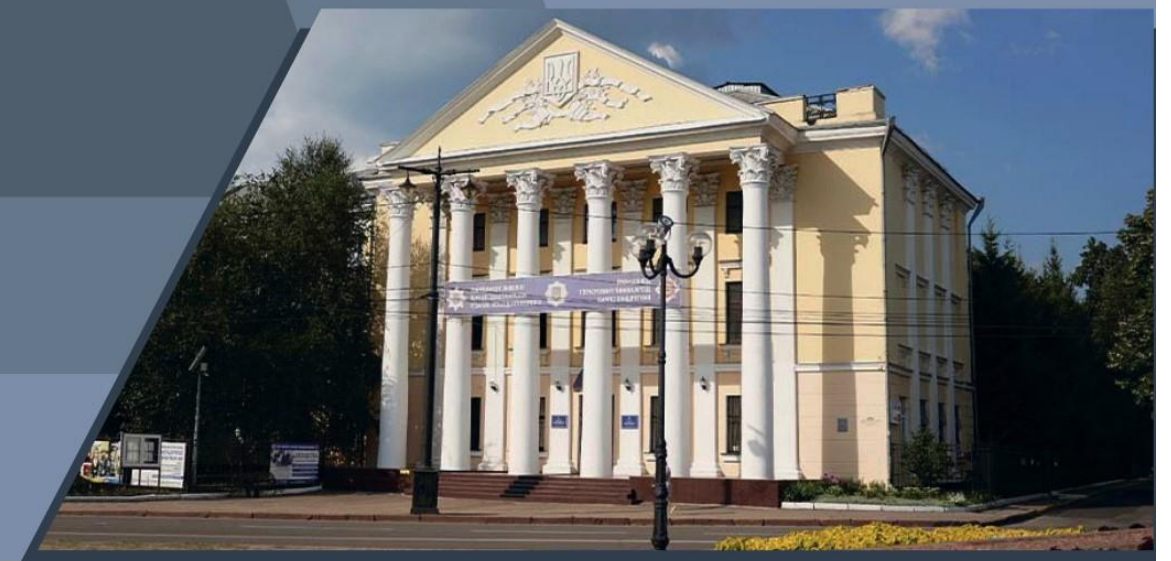

ДОНЕЦЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збірник матеріалів
Всеукраїнського круглого столу,
присвяченого 30-річчю прийняття Конституції України

25 червня 2026 року

м. Кропивницький

УДК 342(477):355.01(082)

А 43 **Актуальні проблеми конституційного права України в умовах воєнного стану** : збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу (м. Кропивницький, 25 червня 2026 року). Кропивницький : ДонДУВС, 2026. 473 с.

Збірник матеріалів містить тези доповідей Всеукраїнського круглого столу «Актуальні проблеми конституційного права України в умовах воєнного стану», що відбувся 25 червня 2026 року на базі Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький). Матеріали доповідей подаються в авторській редакції, відповідальність за дотримання норм академічної доброчесності несуть автори доповідей.

Редакційна колегія

Голова:

Волобуєва О. О. – перший проректор Донецького державного університету внутрішніх справ, к.ю.н., професор полковник поліції.

Заступники голови редакційної колегії:

Коссе В. В. – декан факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософії підполковник поліції.

Пасічник Н. О. – заступник начальника відділу організації наукової діяльності – начальник відділення організації наукової роботи Донецького державного університету внутрішніх справ, д.іст.н., професор.

Ріжняк Р. Я. – завідувач кафедри загальноправових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ, д.іст.н., професор.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Донецького державного університету внутрішніх справ, протокол № 19 від 26.08.2026 р.

УДК 342(477):355.01(082)

© ДонДУВС, 2026

© автори тез доповідей, 2026

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО 25
ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ 28

Деревянко Богдан

ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ СВОБОД СУДДІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 28

Лугова Галина

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД І ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ПОВНОВАЖЕНЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ 31

Лафазан Іван, Луценко Світлана

ЯМАРІУПОЛЬ. ПОВЕРНЕННЯ ДО ЖИТТЯ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ 34

Боняк Валентина

ЧИ ВТІЛЕНИЙ У ПРАВОВЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА? 38

Каменський Дмитро, Піляк Назар

НАЛЕЖНА ПРАВОВА ПРОЦЕДУРА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП В АМЕРИКАНСЬКОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ 43

Сьох Катерина

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ..... 47

Задунайський Вадим

КОЗАЦЬКА ВІЙСЬКОВО-ДЕМОКРАТИЧНА СПАДЩИНА І КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РР. 51

Дерев'янко Олег

ПОРЯДОК СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ ЗА КОРДОНОМ НА ПІДСТАВІ КОНВЕНЦІЇ ПРО МІЖНАРОДНЕ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА ДІТЕЙ ТА ІНШИХ ВИДІВ СІМЕЙНОГО УТРИМАННЯ 2007 РОКУ..... 55

Зозуля Євген

СИСТЕМА СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ (ДО 30-РІЧЧЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ)..... 59

Куракін Олександр

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ВИМІРИ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ ТА ПОТЕНЦІАЛ ПРАВОВОГО ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 63

Веселов Микола

ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ ЗА ПОВТОРНІ ТА СИСТЕМАТИЧНІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ВИМОГИ ЗАКОНОДАВСТВА ТА СУДОВА ПРАКТИКА 67

Мельничук Світлана

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ТРИВАЛОГО ВОЄННОГО СТАНУ 70

Білоброва Оксана

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА БЕЗБАР'ЄРНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ 72

Маруськ Олександр

ДО ПИТАННЯ (НЕ)ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 75

Малюцька Марина

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ ТА УЧАСТЬ ДСНС У ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ .. 77

Гоменюк Ганна

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК СКЛАДОВА КОНСТИТУЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 80

Томіна Вікторія

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 83

Шило Ігнат, Туренко Олег

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ: НОВІТНІ ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ ТА КОНСТИТУЦІЙНИМ ЦІННОСТЯМ УКРАЇНИ 85

Туренко Олег

СМИСЛОВА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОЇ НОРМИ «ПРИМУС ДО ПРАЦІ» В КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПУ ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ 88

НАПРЯМ 1. КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ДЕРЖАВИ ТА ЇХ ТРАНСФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 92

Білоус Аріана, Нестерцова-Собакарь Олександра

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ЇХ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ 92

Головко Альона, Нестерцова-Собакарь Олександра

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 94

Деркаченко Софія

САНКЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК НОВИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 98

Камінський Єгор, Хитровський Дмитро

ПРИНЦИП ПОДІЛУ ВЛАДИ ТА ЙОГО МОДИФІКАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 100

Козлітіна Єлизавета, Хитровський Дмитро

ТРАНСФОРМАЦІЯ БАЛАНСУ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ МІЖ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ВІЙСЬКОВИМИ АДМІНІСТРАЦІЯМИ: КОНСТИТУЦІЙНІ МЕЖІ ТИМЧАСОВОГО ОБМЕЖЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ 102

Кравець Вероніка, Нестерцова-Собакарь Олександра

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ЇХ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ 105

Кузьменко Сергій

ЩОДО ПИТАННЯ НАГЛЯДУ ЗА ЗАКОННІСТЮ РІШЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 108

Личман Назар, Панфілова-Турчіна Алла

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПРИ ЗБАЛАНСУВАННІ ІНТЕРЕСІВ КРЕДИТОРА ТА БОРЖНИКА ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 112

Луцький Роман

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 115

Нестерцова-Собакарь Олександра

ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УМОВАХ ВІЙНИ: ФОРС-МАЖОР, АДАПТАЦІЯ ТА РОЗПОДІЛ РИЗИКІВ 120

Пасічна Іванна, Луцький Роман

УКРАЇНА ЯК ДЕМОКРАТИЧНА РЕСПУБЛІКА: КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ 123

Сафронов Кирило, Хитровський Дмитро

ЛЕГІТИМНІСТЬ ТА БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИЩИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ НЕМОЖЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ 126

Сем'ян Аліна, Луцький Роман

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЗГІДНО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ 128

Слободян Олександр

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ДЕРЖАВИ ТА РЕГІОНІВ ТА ЇХ ТРАНСФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ 135

Токар Петро

ХАРКІВ ЯК ПОТЕНЦІАЛ БЕЗПЕКИ І СТАБІЛЬНОСТІ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ТА СЬОГОДЕННЯ 139

Токар Петро, Кріцак Іван

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДУХОВНО-ЦІННІСНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ 149

Черній Андрій, Стеблинський Віталій

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ДЕРЖАВИ ТА ЇХ ТРАНСФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 157

НАПРЯМ 2. КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ, ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЯМ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ 160

Багрій Вікторія, Бондаренко Ольга

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ 160

Білик Вадим

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 163

Бондаренко Ольга

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ПОШКОДЖЕННЯ ТА ЗНИЩЕННЯ МАЙНА ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ..... 165

Буга Володимир, Буга Ганна

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ НЕДОТОРКАННОСТІ ОСОБИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ПЕРЕВІРОК ДОКУМЕНТІВ ТА ЗАТРИМАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 169

Волобоєв Артур

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 173

Демидова Олександра, Сергійчук Андрій

ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД НЕЗАКОННОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ДЕПОРТАЦІЇ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ 176

Дорошенко Олександр, Панфілова-Турчіна Алла

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ: БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 178

Зінчук Олег, Баб'як Андрій

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 181

Кісіль Микола

ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНИ: ПРОГАЛИНИ НОРМОТВОРЕННЯ ТА ВЕКТОРИ ЇХ ПОДОЛАННЯ..... 183

Лисенко Данило, Кейдалюк Володимир

МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 186

Надич Тарас, Поляк Святослав

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 189

Нікітін Володимир

КОНСТИТУЦІЙНІ МЕЖІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПОВНОВАЖЕНЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 193

Павлов Дмитрій, Яхно Ігор

ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ РОЗШИРЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ВЕДЕННЯ РАДІОЕЛЕКТРОННОЇ РОЗВІДКИ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ВАЖЛИВИХ ОБ'ЄКТІВ В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ 196

Панасенко Поліна, Туренко Олег

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ ТА ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЯМ 198

Пекарський Сергій

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ..... 200

Птащник Олександра, Микитюк Вікторія

ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В ЗОНІ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ..... 203

Сахно Артем, Панасенко Поліна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ ВИКОРИСТАННЯ СИЛИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ..... 206

Сахно Артем, Постернак Єва

ТАКТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ 208

Умрихіна Ірина

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАТРИМАНИХ ОСІБ, ЯКІ ПОРУШИЛИ МОБІЛІЗАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПОЛІЦІЄЮ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАТРИМАННЯ ТА ДОСТАВЛЕННЯ ДО ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ 210

Шишкарьова Олена

ЗАПОБІГАННЯ НЕЛЮДСЬКОМУ ПОВОДЖЕННЮ В КОНТЕКСТІ АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ СУЧАСНОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 214

Шульга Андрій

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН..... 216

НАПРЯМ 3. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ І ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 219

Білик Ігор, Братель Сергій

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА СУДОВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 219

Видрич Каміла, Шульга Андрій

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСОБИ ВПЛИВУ НА ПОВЕРНЕННЯ ТИМЧАСОВО ВИЛУЧЕНОГО МАЙНА АДВОКАТА (НА ОСНОВІ Ч. 3 СТ. 173 ТА СТ. 169 КПК УКРАЇНИ) 221

Габуда Андрій, Бойчук Євген

СУЧАСНА КОНСТИТУЦІЙНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОМУ ПРАВІ 224

Горбунов Павло, Туренко Олег

БАЛАНС МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА КОНСТИТУЦІЙНИМИ ПРАВАМИ ОСОБИ: МЕЖІ ДЕРОГАЦІЇ ВІД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ..... 227

Гуржій Анна

РОЛЬ ВИЩИХ СУДОВИХ ІНСТАНЦІЙ У ФОРМУВАННІ ТА «ДОБУДОВІ» СИСТЕМИ ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ 231

Карпенко Олександр, Білик Вадим

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ І ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 234

Кейдалюк Володимир

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 238

Міщенко Артур, Лиманська Олена

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 241

Надич Денис, Поляк Святослав

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАСОБІВ У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ 244

Пекарський Сергій, Пекарська Євгенія

ПОВНОВАЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ДІТЕЙ..... 248

Петрук Ярослав, Куракін Олександр

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НОРМОТВОРЧОСТІ

МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 252

Пономаренко Віктор

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА КОМПЕТЕНЦІЮ ПРАВООХОРОННИХ ОРГНІВ 254

Самохіна Богдана, Кісіль Микола

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ТА РЕАЛІЇ 257

Сніжко Софія, Ємельянов Роман

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ СПІЛКУВАННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 260

Суюсанов Лут, Коломийченко Ірина

ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ І ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 262

Токар Петро, Кріцак Іван, Литвинова Валентина

OSINT У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ 265

Шевчук Вікторія, Драч Владислав

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ГЛАСНОСТІ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ДОПУСТИМІ МЕЖІ ОБМЕЖЕННЯ 275

НАПРЯМ 4. ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ 279

Антоненко Дар'я, Бондаренко Ольга

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 279

Бондар Володимир, Заболотний Олександр

ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 281

Буга Володимир, Демидович Кирило

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ В ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ 295

Будко Тетяна

ПРО ПОНЯТТЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА, ВИЗНАЧЕНИХ КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 297

Волобоєва Злата, Туренко Олег

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 299

Вольвак Олександр

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ VS ТАЄМНІ СВІДКИ..... 302

Hladky Viacheslav

THE LATENT NATURE OF SEXUAL CORRUPTION AS AN OBSTACLE TO THE REALISATION OF THE CONSTITUTIONAL RIGHT TO EFFECTIVE LEGAL PROTECTION 306

Говдан Микола, Вольвак Олександр

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ ПОРУШЕННЯ CHAIN OF CUSTODY У ДОКАЗОВОМУ ПРАВІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ: ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР ДЛЯ ДОКУМЕНТАТОРІВ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 309

Годорожа Ольга, Степанов Сергій

ЗАХИСТ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 313

Гузенко Олена

ДО ПИТАННЯ РОЛЬОВОГО СЕГМЕНТУ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ 316

Демидович Кирило, Панфілова-Турчіна Алла

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ В ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ 319

Золочевський Денис

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ 322

Золочевський Денис

ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ МІННОГО ЗАБРУДНЕННЯ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ 324

Кадала Віталій

ПРИНЦИП ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ПРАВОВИЙ ІНСТРУМЕНТ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ 327

Клімов Андрій

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ 329

Клюєва Олександра, Буга Володимир

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 332

Колесник Павло, Вольвак Олександр

СТАТТЯ 8 ЄКПЛ ПРИ ДОКУМЕНТУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 335

Коломієць Юрій, Казнаховський Владислав

КОНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МІЖ ЗАХИСТОМ ДЕРЖАВИ ТА ГАРАНТІЯМИ ПРАВ ЛЮДИНИ 339

Коровка Дар'я, Хитровський Дмитро

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 342

Кривко Олена, Панфілова-Турчіна Алла

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 345

Кухтюк Юлія, Шевчук Вікторія

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЇХ ЗАХИСТУ 348

Маржан Єлизавета, Пекарський Сергій

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ДИТИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 351

Миронов Юрій

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ, ЗНИКЛОЇ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН..... 354

Молошенко Жанна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У ПРЕВЕНТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ..... 356

Постернак Єва, Туренко Олег

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 358

Пранович Данило, Бейкун Андрій

ПРАВОВА ПРОБЛЕМАТИКА ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ДІЇ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ 360

Соловйова Вікторія, Сюр Наталія

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ..... 363

Станко Андрій, Пахлеванзаде Альборз

СТАТТЯ 16 РИМСЬКОГО СТАТУТУ ТА ГАРАНТІЇ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ВІД МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ: ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 366

Тіхонов Анатолій, Устюжанінова Ольга

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ 369

Хитровський Дмитро

ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ЯК КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВНИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 371

Шишацька Юлія

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРОЦЕДУРАХ ЕКСТРАДИЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ..... 374

НАПРЯМ 5. КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 378

Бейкун Андрій, Стецков Олександр

ПРОБЛЕМНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КІБЕРАТАК ЯК АКТУ АГРЕСІЇ ЗА МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ ... 378

Бойко Євгеній, Самойленко Олександр

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 382

Воронежський Артем, Габорець Ольга

ІНФОРМАЦІЙНА СТІЙКІСТЬ СУСПІЛЬСТВА ЯК СКЛАДОВА КОНСТИТУЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 384

Воропай Тетяна, Гула Віталій

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 386

Екман Роланд, Гула Віталій

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 389

Зеленський Сергій

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ 391

Кононенко Кирило, Сахно Артем

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕКОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 394

Лазоренко Олексій

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КІБЕРБЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ..... 397

Ліва Софія, Поляк Святослав

АВТОМАТИЗОВАНИЙ OSINT-МОНІТОРИНГ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ФОРМА ВТРУЧАННЯ В ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ: ВІДПОВІДНІСТЬ СТАНДАРТАМ СТ. 32 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 400

Панченко Валентин, Бейкун Андрій

ПРОБЛЕМАТИКА ДІЄВОСТІ ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА КІБЕРНЕТИЧНОЇ СФЕР В УМОВАХ ВІДСІЧІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ 403

Пасічник Наталя, Ріжняк Ренат

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНИМ ОПЕРАЦІЯМ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ 406

Петренко Вячеслав, Бейкун Андрій

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕАГУВАННЯ НА ВИКЛИКИ У СФЕРІ КІБЕРНЕТИЧНОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ 410

Помаза-Пономаренко Аліна, Тарадуда Дмитро

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄС У СФЕРІ ГАРАНТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ..... 413

Татаренко Світлана, Клюєва Олександра

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА..... 416

Ткачук Олександр, Йосифович Данило

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 418

Черній Андрій, Куций Роман

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ *421*

Чиганов Олександр, Бейкун Андрій

СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА ДОКТРИНАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ *423*

Янчук Наталія

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗУМІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ *426*

НАПРЯМ 6. ГЕНДЕРНИЙ ТА БЕЗБАР'ЄРНИЙ ВИМІР КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 430

Волобоєв Артур, Воєвода Катерина

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ *430*

Гельбак Анжела

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ *433*

Гриців Марія, Кузь Юрій

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ *436*

Грушецька Анастасія, Безносюк Юлія

МОВА РІВНОСТІ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЇ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ..... 438

Кривко Олена, Буга Володимир

ПРОТИДІЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ..... 441

Кульбаба Тетяна

ЦИФРОВА БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 444

Кусакіна Любов, Хитровський Дмитро

ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ У СФЕРІ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 446

Матіяш Людмила, Дзяворук Аркадій

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП РІВНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: ГЕНДЕРНИЙ ТА БЕЗБАР'ЄРНИЙ ВИМІРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.... 448

Мухіна Галина

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 450

Опанасенко Олена, Хитровський Дмитро

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СФЕРІ НАУКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 454

Пасічник Наталя, Ріжняк Ренат

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ГЛОБАЛЬНОЇ БАЗИ ДАНИХ..... 457

Поліщук Данило, Кульбаба Тетяна

ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ТА БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В КОНСТИТУЦІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 460

Суюсанов Лут

ПРАВОВА ГАРАНТІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ..... 462

Чавдар Дар'я, Хитровський Дмитро

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ДОНОРСЬКОЇ ПІДТРИМКИ ЄС У ПРИСКОРЕННІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ 466

РЕЗОЛЮЦІЯ 469

ВСТУПНЕ СЛОВО

**ректора Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктора юридичних наук, професора,
заслуженого юриста України, полковника поліції**

Сергія Сергійовича ВІТВІЦЬКОГО

**Шановні колеги!
Шановні науковці, представники органів державної влади, правоохоронних органів, закладів вищої освіти, громадських організацій, здобувачі освіти!**

Від імені Донецького державного університету внутрішніх справ щиро вітаю вас із початком роботи Всеукраїнського круглого столу «Актуальні проблеми конституційного права України в умовах воєнного стану».

Особливого значення нашому заходу надає те, що він проводиться у рік відзначення 30-ї річниці прийняття Конституції України – Основного Закону нашої держави, який став фундаментом сучасного українського конституціоналізму, закріпив демократичні засади державного устрою, визначив систему прав і свобод людини та громадянина, а також стратегічні орієнтири розвитку незалежної України. Протягом трьох десятиліть Конституція України залишається не лише правовою основою функціонування держави, а й важливим символом української державності, незмінним орієнтиром у процесах суспільного розвитку та захисту національних інтересів.

Сьогоднішній захід об’єднав науковців і практиків з різних регіонів України навколо надзвичайно актуальної тематики, яка безпосередньо стосується сучасного етапу розвитку української державності. Умови воєнного стану поставили перед нашою державою безпрецедентні виклики, що потребують не лише ефективних управлінських рішень, а й глибокого наукового осмислення процесів, які відбуваються у сфері конституційного права, забезпечення прав людини та функціонування демократичних інститутів держави.

Сьогодні, коли Україна продовжує боротьбу за свою незалежність, територіальну цілісність і демократичне майбутнє, особливо важливо переосмислити роль Конституції як гаранта державної стійкості, верховенства права та захисту прав людини. Саме тому проведення

круглого столу, присвяченого проблемам конституційного права в умовах воєнного стану та приуроченого до ювілею Конституції України, є своєчасним і надзвичайно актуальним.

Конституція України залишається основою правопорядку та державного управління навіть у найскладніші періоди нашої історії. Саме тому виняткового значення набувають питання функціонування інститутів державної влади в умовах воєнного стану, забезпечення конституційних гарантій прав і свобод людини, діяльності правоохоронних органів та судової влади, імплементації міжнародно-правових стандартів у національну правову систему, зміцнення інформаційної безпеки держави, а також реалізації принципів рівності та недискримінації. Ці напрями визначені основними тематичними векторами нашого круглого столу та відображають найактуальніші потреби сучасної правової науки і практики.

Особливо приємно відзначити, що співорганізаторами та учасниками заходу стали представники провідних освітніх, наукових і правоохоронних інституцій України. Така широка міжвідомча та міждисциплінарна співпраця свідчить про спільне прагнення наукової спільноти й практиків виробляти сучасні підходи до вирішення складних правових проблем, які постають перед українською державою в умовах війни.

Для Донецького державного університету внутрішніх справ проведення подібних наукових заходів є важливою складовою реалізації його освітньої та наукової місії. Наш університет послідовно підтримує розвиток правової науки, сприяє формуванню сучасного наукового середовища та створює умови для відкритого фахового діалогу між ученими, правоохоронцями, представниками державних інституцій і молодими дослідниками.

Переконаний, що сьогоднішні доповіді та дискусії сприятимуть поглибленню наукових знань про особливості функціонування конституційно-правових механізмів в умовах воєнного стану, допоможуть виробити практичні рекомендації щодо вдосконалення законодавства та правозастосовної діяльності, а також стануть підґрунтям для подальших наукових досліджень у сфері конституційного права України.

Бажаю всім учасникам круглого столу плідної роботи, змістовних дискусій, нових наукових ідей, професійного натхнення та успішної реалізації всіх творчих задумів.

Дякую за вашу участь, небайдужість до проблем розвитку української держави та відданість справі зміцнення принципів верховенства права, демократії та захисту прав людини.

Бажаю всім успішної роботи!

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Деревянко Богдан
провідний науковий співробітник
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»
доктор юридичних наук, професор,

ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ СВОБОД СУДДІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ[1]

Протягом майже п’яти років Україна перебуває у несприятливих умовах воєнного стану, запровадженого у зв’язку із повномасштабним вторгненням на її територію військ злочинного автократичного режиму російської федерації (московії). У таких умовах усі органи законодавчої, виконавчої та судової влади вимушені діяти за іншими від звичайних правилами. Правовий режим діяльності усіх органів було змінено у бік обмеження принципу відкритості, у бік обмеження доступу громадян і суб’єктів господарювання України до інформації про місцезнаходження, діяльність таких органів, частини із прийнятих ними рішень. Так, господарські суди України на сьогодні намагаються мінімально інформувати суспільство про свою діяльність через інформаційні портали та сайти у мережі Інтернет. На сайтах (офіційних порталах) певних господарських судів стало менше або зовсім зникли фотографічні матеріали, обмежується інформування громадськості із персональними даними суддів, із місцем та часом проведення судових засідань та окремих процедур, частіше проводяться засідання в он-лайн режимі тощо.

Наведене вище вказує на загрозу законній ефективній роботі системи господарської юстиції України в умовах дії правового режиму воєнного стану. Серед іншого сьогодні у повній мірі не дотримується принцип гласності і відкритості судового процесу та його повного

[1] Статтю підготовлено у межах теми НДР «Концептуальні засади розвитку законодавства України, що регулює економічні відносини, у контексті адаптації до права ЄС».

фіксування технічними засобами, названий у частині третій статті 2 Господарського процесуального кодексу України [1]. З іншого боку, судді господарських та інших судів є особами, наділеними важливими державними повноваженнями. Судова гілка влади є повноцінною незалежною гілкою влади як в Україні, так і в усіх цивілізованих державах світу. Відповідно до статті 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [2]. Зрозуміло, що представники інших гілок влади не вирішуватимуть господарські спори, не ухвалюватимуть вироки замість суддів, на яких це монопольно покладено Конституцією і законами України.

Господарські суди вирішують спори у сфері економіки, а тому забезпечують ефективну роботу усієї господарської та фінансової систем держави. І тому на суддів господарських судів України покладається підвищена відповідальність. У нашій роботі 2022 року проводилося порівняння ставлення держави до працівників і службовців чотирьох категорій – викладачів, науковців, співробітників ДБР і суддів. Вказувалося, що співробітники ДБР виконують більш відповідальну за наслідками роботу, ніж викладачі та науковці, а також що ще більшу відповідальність покладено на суддів, робота яких повинна достойно оплачуватися [3, с. 97]. Стосовно вирішення проблеми забезпечення справедливої оплати праці запропоновано дієві механізми [3, с. 99-100], які до сьогодні не реалізуються. Та за свою відповідальну роботу українські судді отримують достатньо високу за українськими мірками суддівську винагороду. Остання є конкурентоспроможною навіть для економік більшості держав-членів ЄС. Відповідно, для відновлення моральних і фізичних сил після трудових буднів українські судді фінансово можуть собі дозволити відпочинок на європейських, азійських, американських та інших курортах світу. Судді чоловічої статі часто отримують дозволи на виїзд за кордон з метою відпочинку. У наведеному немає нічого протиправного чи такого, що підлягає осуду. Люди, які приймали від імені держави відповідальні рішення, що без перебільшення часто можуть вплинути на економічну політику усієї країни в умовах війни, мають право на повноцінний безпечний відпочинок. Це право людини гарантоване Конституцією України та спеціальним трудовим законодавством. Проте українські судді, чиновники, депутати та інші представники різних гілок влади зазвичай не мають досвіду у спілкуванні із представниками спецслужб та розвідок інших держав. Більшість із них

перед виїздом за кордон не інструктується не лише про правила спілкування і поводження із зарубіжними розвідками, медіа, а навіть і про правила поводження у різних місцях різних країн. З одного боку це є позитивним проявом демократичних перетворень, які притаманні українському менталітету тисячоліттями і які офіційно тривають в Україні з 1991 року. З іншого боку, розвідка російської федерації (московії) ще з радянських часів активно працювала у більшості європейських та американських країн. Російські (московитські) пропагандисти у багатьох демократичних державах отримують акредитацію і допоки не будуть задокументовані і видворені із демократичної держави, встигнуть дискредитувати українських діючих або колишніх високопосадовців, а разом із цим завдати шкоду інтересам України. Прикладом недогляду українських спецслужб і провокативної роботи спецслужб федерації (московії) є так зване інтерв'ю Юлії Мендель, яке було організоване і проведене не без участі спецслужб російської федерації (московії). А отже, демократична Україна не може обмежити право на закордонний відпочинок суддів та інших представників різних гілок центральної влади і місцевого самоврядування. Але в умовах дії правового режиму воєнного стану та обмеження у багатьох правах громадян України українські судді господарських судів, які володіють інформацією про стан діяльності українських та інших суб'єктів бізнесу, корпоративні конфлікти, кредиторські і дебіторські заборгованості тощо, мають інструктуватися керівництвом судів, письмово попереджатися про дотримання правил «інформаційної безпеки» за кордоном. Не зайвим також буде запровадження підвищеної дисциплінарної відповідальності керівників підрозділів та керівників судових, правоохоронних, законодавчих органів загалом за дії підлеглих за межами України, пов'язані із навмисним чи необережним поширенням таємної, суспільно важливої, чутливої тощо інформації.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII в редакції Закону від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2017. № 48. Ст. 436.

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

3. Деревянко Б.В. Щодо дії норм про розміри посадових окладів

викладачів, науковців та посадових осіб виконавчої і судової гілок влади (у контексті рівності людей за статтею 21 Конституції України). *Економіка та право.* 2022. № 2 (65). С. 92–101. https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.02.092

Лугова Галина
представниця Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Кіровоградській області

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД І ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ПОВНОВАЖЕНЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Право на справедливий суд є одним із фундаментальних прав людини, без належної реалізації якого неможливе ефективне забезпечення всіх інших конституційних прав і свобод. Воно закріплене у статті 55 Конституції України, яка гарантує кожному право на судовий захист, а також у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка визначає право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

В умовах воєнного стану значення цього права істотно зростає. Збройна агресія Російської Федерації проти України поставила перед державою безпрецедентні виклики щодо забезпечення функціонування системи правосуддя. Частина судів опинилася на тимчасово окупованих територіях або в районах активних бойових дій, окремі судові установи були зруйновані або пошкоджені, значна кількість суддів та працівників апаратів судів була евакуйована, а територіальна підсудність багатьох справ змінена. Водночас держава була зобов'язана забезпечити безперервність здійснення правосуддя, адже навіть за умов воєнного стану право людини на судовий захист не може втратити своєї сутності.

Важливо наголосити, що стаття 64 Конституції України допускає можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав під час воєнного стану, однак такі обмеження повинні відповідати принципам законності, необхідності, пропорційності та тимчасовості. При цьому навіть за умов воєнного стану держава повинна забезпечити функціонування незалежного суду як ключового механізму захисту прав

людини та відновлення порушених прав.

У цьому контексті особливого значення набуває діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини як незалежної конституційної інституції парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Відповідно до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» одним із пріоритетних напрямів діяльності Омбудсмана є сприяння реалізації права на справедливий суд та ефективний доступ до правосуддя. При цьому діяльність Уповноваженого не підміняє діяльність судів і не передбачає втручання у здійснення правосуддя. Основною функцією є здійснення парламентського контролю за дотриманням державними органами стандартів прав людини, аналіз системних проблем та сприяння їх усуненню.

Практика останніх років засвідчує, що найбільш поширеними зверненнями громадян у сфері судового захисту залишаються питання тривалості судового розгляду, невиконання судових рішень, обмеження доступу до суду через безпекову ситуацію, складнощі із встановленням територіальної підсудності, забезпеченням участі у судових засіданнях, а також реалізацією процесуальних прав внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, ветеранів та інших категорій громадян.

Особливої уваги потребує питання доступності правосуддя для внутрішньо переміщених осіб. Через вимушену зміну місця проживання громадяни нерідко стикаються з труднощами щодо участі у судових процесах, отримання процесуальних документів, виконання судових рішень, відновлення втрачених матеріалів справ. Представники Уповноваженого здійснюють моніторинг таких ситуацій, надають консультаційну допомогу заявникам, взаємодіють із судами, органами державної влади та місцевого самоврядування для оперативного вирішення проблемних питань.

Не менш актуальним напрямом є захист процесуальних прав військовослужбовців та членів їхніх сімей. Воєнний стан істотно вплинув на можливість окремих учасників процесу брати участь у судових засіданнях, своєчасно подавати процесуальні документи чи реалізовувати право на оскарження судових рішень. Саме тому особливого значення набуває гнучке застосування процесуального законодавства судами із забезпеченням балансу між процесуальною дисципліною та реальними можливостями учасників судового процесу.

Важливою складовою діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини є здійснення моніторингових візитів до судових установ, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, місць несвободи та інших державних установ. Під час таких візитів оцінюється дотримання права на правову допомогу, доступу до адвоката, умов тримання осіб, забезпечення права на судовий захист, виконання процесуальних гарантій та міжнародних стандартів поводження з особами, які перебувають під вартою.

Окремого значення набуває моніторинг виконання судових рішень. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що право на справедливий суд не обмежується лише ухваленням рішення судом, а охоплює також його своєчасне та повне виконання. У цьому напрямі представники Уповноваженого взаємодіють з органами державної виконавчої служби, органами прокуратури, судами та іншими компетентними органами з метою усунення системних причин невиконання судових рішень.

В умовах воєнного стану суттєво розширилося використання цифрових технологій у сфері здійснення правосуддя. Запровадження підсистеми «Електронний суд», проведення судових засідань у режимі відеоконференції, електронний документообіг дозволили забезпечити безперервність здійснення правосуддя навіть за умов обмежень безпекового характеру. Водночас цифровізація породжує нові виклики, пов'язані із забезпеченням рівного доступу громадян до цифрових сервісів, захистом персональних даних, кібербезпекою та недопущенням цифрової дискримінації окремих категорій населення. Ці питання також перебувають у полі постійної уваги Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Особливе місце у діяльності представників Омбудсмана займає правопросвітницька діяльність. Проведення інформаційних кампаній, навчальних заходів, семінарів для працівників органів державної влади, правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування, адвокатів і громадськості сприяє формуванню правової культури, поширенню знань про стандарти справедливого судочинства та міжнародні механізми захисту прав людини.

Не менш важливою є взаємодія з органами суддівського врядування, Верховним Судом, Вищою радою правосуддя, органами прокуратури, системою безоплатної правничої допомоги, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Саме міжінституційне співробітництво

дозволяє своєчасно виявляти системні проблеми у сфері доступу до правосуддя та виробляти ефективні механізми їх подолання.

Слід також враховувати, що Україна продовжує процес європейської інтеграції, а отже забезпечення права на справедливий суд є одним із ключових критеріїв оцінки функціонування демократичної держави, заснованої на принципі верховенства права. Виконання рекомендацій Європейської Комісії, практики Європейського суду з прав людини, висновків Венеційської комісії та міжнародних стандартів у сфері судочинства є важливою передумовою подальшого розвитку національної системи правосуддя.

Таким чином, право на справедливий суд навіть в умовах воєнного стану залишається невід'ємною гарантією захисту конституційних прав і свобод людини. Ефективне функціонування судової влади, доступність правосуддя, належне виконання судових рішень, дотримання процесуальних гарантій та забезпечення незалежності суду є основою демократичного розвитку держави. У цих процесах Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та його представники виконують важливу конституційну місію парламентського контролю, спрямовану на виявлення системних проблем, захист прав громадян та сприяння утвердженню в Україні принципів верховенства права, законності, справедливості й поваги до людської гідності навіть в умовах збройної агресії та воєнного стану.

Лафазан Іван
менеджер Центру підтримки переселенців
ЯМаріуполь у м. Кропивницький
Луценко Світлана
т.в.о. начальника Центру надання адміністративних послуг
Департаменту адміністративних послуг Маріупольської міської ради

ЯМАРІУПОЛЬ. ПОВЕРНЕННЯ ДО ЖИТТЯ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Повномасштабне вторгнення російської федерації спричинило найбільшу в новітній історії України хвилю внутрішнього переміщення населення. Одним із найбільш постраждалих українських міст став Маріуполь, мешканці якого були вимушені залишити свої домівки та розпочати нове життя в різних регіонах держави. У цих умовах особливої

актуальності набуває формування ефективних моделей муніципальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, які поєднують соціальний захист, гуманітарну допомогу, психологічну підтримку, працевлаштування та інтеграцію людей у нові громади.

Одним із найбільш успішних прикладів такої діяльності став муніципальний проєкт «ЯМаріуполь. Повернення до життя вимушених переселенців», започаткований Маріупольською міською радою. Його головною метою стало створення єдиної системи підтримки маріупольців незалежно від місця їхнього тимчасового проживання в Україні.

Проєкт реалізовано за принципом «єдиного вікна», що дозволяє громадянам отримувати комплекс взаємопов'язаних послуг в одному місці. Мережа центрів функціонує в багатьох регіонах України та забезпечує доступність адміністративних, соціальних, юридичних, медичних і гуманітарних сервісів. Створення такої мережі стало прикладом ефективного муніципального управління в умовах воєнного стану та вимушеної релокації населення.

Важливою особливістю проєкту є його комплексність. Діяльність центрів охоплює декілька взаємопов'язаних напрямів, серед яких гуманітарна підтримка, соціальний супровід сімей, працевлаштування, перекваліфікація, медичне обслуговування, психологічна допомога, підтримка ветеранів, культурні заходи та інтеграція дітей у нові громади. Такий підхід дозволяє не лише забезпечити першочергові потреби внутрішньо переміщених осіб, а й створити умови для їхньої повноцінної соціальної адаптації.

Одним із ключових напрямів діяльності стала організація гуманітарної допомоги. Презентація демонструє значні обсяги забезпечення маріупольців продуктовими наборами, засобами гігієни, одягом, медикаментами та іншими товарами першої необхідності. При цьому допомога надається системно, із залученням міжнародних організацій, благодійних фондів, державних органів та соціально відповідального бізнесу. Такий формат взаємодії підтверджує ефективність партнерської моделі реалізації гуманітарної політики.

Не менш важливим напрямом є соціальний супровід громадян. Працівники центрів допомагають внутрішньо переміщеним особам оформлювати соціальні виплати, відновлювати документи, отримувати адміністративні послуги, користуватися електронними сервісами держави, оформлювати пенсійне забезпечення та державну допомогу. Саме така підтримка дозволяє людям швидше адаптуватися до нових

умов життя та уникнути соціальної ізоляції.

Особливого значення набуває діяльність із працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. В умовах втрати місця роботи та зміни місця проживання саме зайнятість є основою успішної інтеграції людини до нової громади. У межах проєкту організовано співпрацю зі службою зайнятості, роботодавцями та навчальними центрами, що дозволило забезпечити професійну перекваліфікацію громадян, їхнє працевлаштування та залучення державних компенсаційних механізмів. Як свідчать результати презентації, значна частина отримувачів послуг позитивно оцінює допомогу із працевлаштування, а рівень зайнятості маріупольців є вищим порівняно із середніми показниками серед внутрішньо переміщених осіб.

Окрему увагу приділено підтримці дітей та молоді. Центри «ЯМаріуполь» організовують освітні заходи, творчі гуртки, спортивні секції, мовні курси, літні табори, психологічні тренінги, заняття з розвитку особистості та соціальної адаптації. Такі заходи сприяють збереженню психологічної стійкості дітей, формуванню нових соціальних контактів та мінімізації негативних наслідків пережитої травми.

Важливим напрямом роботи стала медична підтримка переселенців. У центрах організовано консультації сімейних лікарів, вузькопрофільних спеціалістів, забезпечується доступ до лікарських засобів, проводяться профілактичні огляди та вакцинація. Поряд із цим функціонує система психологічної допомоги, що особливо актуально для осіб, які пережили окупацію, бойові дії, втрату житла та близьких людей. Психологічний супровід здійснюється як індивідуально, так і в груповій формі, із залученням кваліфікованих фахівців.

Суттєве місце у структурі проєкту займає підтримка ветеранів, військовослужбовців та членів їхніх сімей. Для цієї категорії населення організовано окремі консультації, програми соціальної адаптації, юридичний супровід, психологічну реабілітацію та допомогу у вирішенні соціально-побутових питань. Такий підхід відповідає сучасній державній ветеранській політиці та сприяє формуванню комплексної системи підтримки захисників України.

Показовими є статистичні результати діяльності проєкту. Презентація містить інформацію про значну кількість відвідувачів центрів, проведених консультацій, наданих адміністративних та соціальних послуг, реалізованих освітніх програм, працевлаштованих

громадян, осіб, які пройшли професійне навчання, а також обсяги залученої міжнародної та державної допомоги. Такі показники свідчать про високу ефективність функціонування мережі «ЯМаріуполь» та її вагому роль у реалізації соціальної політики держави.

Особливого значення набуває співпраця проєкту з міжнародними організаціями, структурами Організації Об'єднаних Націй, ЮНІСЕФ, міжнародними благодійними фондами, українськими громадськими організаціями та органами державної влади. Саме широке партнерство дозволило забезпечити стале фінансування окремих програм, залучити гуманітарну допомогу та розширити перелік соціальних послуг. Така модель взаємодії може бути використана як приклад для інших територіальних громад України.

Таким чином, діяльність мережі центрів «ЯМаріуполь» демонструє сучасний підхід до реалізації конституційних соціальних прав внутрішньо переміщених осіб. Комплексність послуг, орієнтація на потреби людини, активне партнерство з державними органами та міжнародними організаціями, широке використання механізмів соціальної інтеграції та працевлаштування забезпечують високу ефективність реалізації муніципальної соціальної політики.

Досвід проєкту підтверджує, що післявоєнне відновлення України потребуватиме саме таких інтегрованих моделей підтримки громадян, які поєднуватимуть соціальний захист, гуманітарну допомогу, професійну адаптацію, психологічну реабілітацію та активну участь територіальних громад у відновленні людського потенціалу держави. Саме тому практика «ЯМаріуполь» може розглядатися як одна з найбільш успішних муніципальних моделей підтримки внутрішньо переміщених осіб та заслуговує на подальше поширення в інших регіонах України.

Боняк Валентина
завідувач кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного права та прав людини
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,

ЧИ ВТІЛЕНИЙ У ПРАВОВЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА?

Визначено за мету надати відповідь на питання: чи втілений конституційний принцип верховенства права у правове життя українського суспільства і якою мірою?

Дане питання постійно перебуває в полі зору вітчизняних правників, свідченням чого є їх праці [1], [2], [3, С. 118-120], [4, С.114-119]. Обрана проблематика не втрачає своєї актуальності та набуває особливої ваги в умовах інтеграційних процесів України до Європейського Союзу, вимагає європейських підходів до втілення в життя досліджуваного принципу. За таких умов у питанні розуміння досліджуваного нами принципу звернемося до доповіді Європейської Комісії (Венеційської комісії) «За демократію через право», схваленою цією Комісією на 86-му пленарному засіданні у м. Венеції, 25–26 березня 2011 року.

Насамперед, відзначимо, що у Доповіді поняття «верховенство права» («Rule of Law») розглядається сукупно з поняттями «демократія» та «права людини». В документі наголошується, що ці три складники являють собою підвалини, на яких була та існує Рада Європи, а предметом верховенства права визначено здійснення влади і відносини між особою та державою [5].

У пошуках осягнення, чіткого розуміння поняття «верховенство права» у Доповіді наводиться підхід, викладений Томом Бінґемом, який, як вважає Венеційська комісія найкраще охоплює істотні елементи верховенства права: «Усі особи та владні інститути в рамках держави – публічні чи приватні – повинні підкорятись публічно створеним законам, які набувають чинності (загалом) наперед і на основі яких публічно здійснюється правосуддя, вони також повинні мати змогу користуватися благами цих законів» [5].

Спираючись на таке розуміння, а також інші, засновані на дуже відмінних системах права і держави, Венеційська комісія вважає за

можливе консенсус стосовно обов’язкових елементів поняття «верховенство права», а також таких самих елементів поняття «Rechtsstaat», які є не лише формальними, а й субстантивними чи матеріальними (materieller Rechtsstaatbegriff), та до таких складників досліджуваного принципу відносить:

a. Законність, включаючи прозорий, підзвітний та демократичний процес введення в дію приписів права;

b. Юридичну визначеність;

c. Заборону свавілля;

d. Доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю;

e. Дотримання прав людини;

f. Заборону дискримінації та рівність перед законом [5].

Візьмемо вищезазначений підхід Венеційської комісії за основу і дослідимо, наскільки принцип верховенства права втілений у нашій державі.

Щодо першого складника – законність, то він знайшов своє закріплення у ч. 2 ст. 19 Конституції України. Відповідно до цього припису, органи державної влади й місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Основним Законом держави і суспільства. Водночас, тільки 2025 рік охарактеризувався в Україні значними корупційними скандалами, що свідчать про порушення вказаного елемента принципу верховенства права – законності, серед яких чи не найбільш гучною справою стало викриття діяльності злочинної організації із чинних і колишніх посадовців, які підозрюються у можливому розкраданні значної суми грошей в енергетичній сфері України. За даними сторони обвинувачення, для отримання неправомірної вигоди та відмивання коштів було вибудовано значну за масштабами корупційну схему щодо впливу на діяльність таких стратегічних підприємств державного сектору як АТ «НАЕК «Енергоатом».

Наступним фундаментальним елементом верховенства права є юридична (правова) визначеність. Цей компонент досліджуваного принципу вимагає, щоб закон був чітким, стабільним та передбачуваним. Він надає можливість передбачити результати ухвалених рішень. Однак, українському суспільству притаманно порушення і цього складника

принципу верховенства права. Так, нашій державі характерна зміна розмірів, обмеження індексації при виплаті пенсій ветеранам органів внутрішніх справ, які гарантовані законом, однак скасовуються підзаконними актами, а саме постановами Українського Уряду – Кабінету Міністрів України, а також щорічно і самим законодавцем – при прийнятті закону про Державний бюджет. Така ситуація є прямим порушенням правової (юридичної визначеності), а також вимог ч. 1 ст. 58 Основного Закону держави і суспільства, норми якого мають найвищу юридичну силу [6].

Наступним елементом принципу верховенства права, викладений у правових позиціях Венеційської комісії, є заборона свавілля. Він означає, що «органи державної влади не можуть діяти свавільно та зобов'язані дотримуватись правил, які даватимуть можливість передбачити заходи, що будуть застосовані в конкретних правовідносинах. На підставі зазначеного особа може передбачати й планувати свої дії та розраховувати на очікуваний результат» [7].

В умовах правового режиму воєнного стану в нашій державі цей складник досліджуваного нами принципу чи не найбільше порушується органами військового управління в Україні – територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки. Значна кількість скарг стосується дій представників ТЦК та СП, які перевищують свої повноваження, порушують процедури перевірки документів, уручення повісток й ін. Тобто, досить часто така ситуація викликана умовами воєнного стану, підміняється доцільністю виконання мобілізаційного плану тощо. Так, тільки за декілька місяців поточного року до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини Д. Лубінця надійшло близько 3-х тисяч скарг на дії таких центрів, тоді ж як у 2025 році таких звернень всього було 6127. Для дотримання заборони свавілля при мобілізації омбудсманом було зініційовано та створено при Міністерстві оборони України робочу групу, що займається питаннями розв'язання проблем, які виникають під час мобілізації [8].

Не менш важливе значення при розгляді принципу верховенства права має такий його елемент, як доступ до правосуддя, що забезпечується незалежними та безсторонніми судами, включно й із тими, які здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю

Тільки у 2022 році, наголошує в одній із своїх щорічних доповідей Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, ключовими проблемами доступу до правосуддя стали: 1) недодержання розумних

строків судового розгляду справ; 2) порушення процесуальних прав під час досудового розслідування; 3) неналежне виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб); 4) обмеження доступу до судових рішень [9].

Наступним компонентом принципу верховенства права, що його визначено Венеційською комісією, є дотримання прав людини. Узагальнена картина таких порушень наявна в Щорічній доповіді омбудсмана. Насамперед, Уповноважений привертає увагу до порушення прав внутрішньопереміщених осіб. Так, він вказує на відсутність у державі на кінець 2025 року комплексних стратегічних документів, що визначали б узгоджену державну політику щодо захисту цієї категорії осіб, які через збройну агресію російської федерації вимушені були виїхати за кордон, а також мешканців тимчасово окупованих територій щодо забезпечення умов для повернення та реінтеграції. Відсутність таких рамкових документів, вважає омбудсман, унеможливлює системне планування, оцінку ефективності державних заходів, включно і належний парламентський та громадський контроль [10].

Заборона дискримінації та рівність перед законом є важливим складником принципу верховенства права. Порушення цього елементу досліджуваного принципу проявляється у випадках, коли в українському суспільстві мають місце: а) пряма дискримінація, що проявляється у необґрунтованих відмовах у працевлаштуванні молодих людей, які після закінчення навчання й отримання диплому не мають досвіду роботи; також має місце така дискримінація і при наймі/оренді житла, коли не бажають здавати житло сім'ям із дітьми, з домашніми тваринами та ін.; б) непряма дискримінація у нашому суспільстві також має місце у випадках, коли вона маскується, здавалося б, під нейтральні правила чи вимоги, але в результаті ставлять певну групу людей (і знову ж, це переважно молодь та люди похилого віку) у невигідне порівняно з іншими становище; в) різного роду утиски (зокрема, майнового характеру), створення образливого чи принизливого середовища для людини через її особливості й ін.

Отже, в нашій державі є позитивні зрушення у напрямку побудови демократичної, соціальної правової держави, в якій діє принцип верховенства права. З моменту здобуття незалежності нашою державою, прийняттям у 1996 року Конституції України, 30-у річницю якої ми відзначаємо в цьому році, принцип верховенства права певною мірою

втілено в життя українського суспільства. Однак наявні проблеми потребують:

- завершення у державі судової реформи, яка забезпечить належний рівень незалежності суддів, підвищить ефективність правосуддя та його справедливість, реальний доступ кожного до правосуддя;

-покращення якості законодавства – закони мають відповідати критерію правової визначеності, бути несуперечливими та чіткими, доступними для сприйняття та розуміння;

- завершення реформи органів охорони правопорядку;

- рівності всіх громадян перед законом та ін.

Список використаних джерел

1. Головатий С. П. Верховенство права : монограф. : у 3-х кн. – К. : Фенікс, 2006. 1747 с. – Книга 1 : Верховенство права: від ідеї до доктрини. с. 61-624.

2. Колодій А. М. Принципи права України : монограф. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

3. Боняк В. Конституційна засада верховенства права в контексті забезпечення національної безпеки України. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. І. С. 118-120.

4. Сердюк І. Зміст об'єктивованої в законі ідеї верховенства права як принцип управотворчої діяльності в контексті прав і свобод людини. Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 76-річчю проголошення Загальної декларації прав людини (м. Дніпро, 10 грудня 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2025. С.114-119.

5. Верховенство права. Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року). Право України. 2011. № 10. С. 168-184. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2011_003_rev_2011_04_04.pdf.

6. Конституція України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

7. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень

розділу І, пункту 2 розділу ІІІ „Прикінцеві положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213–VIII від 23 січня 2020 року № 1-р/2020.URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-20#Text

8. Тисячі скарг на ТЦК: за ініціативою Омбудсмана при Міноборони створили робочу групу. URL. https://zmina.info/news/tysyachi-skarg-na-tczk-za-inicziatyvoyu-ombudsmana-pry-minoborony-stvoryly-robochu-grupu/

9. Лубінець Д. Верховенство права та доступ до правосуддя. URL. https://ombudsman.gov.ua/report-2022/verkhovenstvo-prava.

10. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2025 році.URL. https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/2-22042026-0951-shchorichna-dopovid-upovnovazhenogo-2025.pdf

Каменський Дмитро
професор кафедри правознавства
Бердянського державного педагогічного університету
доктор юридичних наук, професор,
Піляк Назар
старший викладач кафедри правознавства
Бердянського державного педагогічного університету
кандидат юридичних наук,

НАЛЕЖНА ПРАВОВА ПРОЦЕДУРА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП В АМЕРИКАНСЬКОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Принцип належної правової процедури (англ. – due process of law) є одним із ключових, усталених елементів американської конституційної системи, який водночас активно еволюціонує паралельно з розвитком і подальшим ускладненням суспільних відносин та правових механізмів, що регламентують їх. Цей принцип виступає фундаментальною гарантією захисту особи від свавільних дій представників органів державної влади, передусім в особі правоохоронних органів.

Історично доктрина due process бере свій початок із загальновідомої англійської Великої Хартії (Magna Carta) 1215 р. Водночас у США вона набула значно ширшого змісту та перетворилася на універсальний інструмент судового захисту прав людини. Сьогодні принцип належної правової процедури є одним із найважливіших елементів американського конституціоналізму та активно застосовується Верховним Судом США для контролю за конституційністю ухвалюваних Конгресом законів, а також дій органів виконавчої влади, передусім правоохоронних.

Сучасне нормативне закріплення цього принципу міститься у П'ятій («нікого не можна притягати до відповідальності за скоєння тяжкого кримінального злочину чи іншого ганебного вчинку, інакше як за поданням або висновком великого журі присяжних…») та Чотирнадцятій («жоден штат не може видавати чи застосовувати закони, що обмежують привілеї та імунітети громадян Сполучених Штатів; жоден штат не може без законної процедури позбавити когось життя, свободи чи власності і не може позбавити когось, хто підлягає його юрисдикції, рівної охорони законом) поправках до Конституції США.

Американська правова система традиційно розмежовує два аспекти належної правової процедури: процесуальний (procedural due process) та матеріальний (substantive due process). Процесуальний аспект передбачає обов'язок держави забезпечити справедливий і неупереджений порядок розгляду справи, включаючи право особи бути повідомленою про зміст обвинувачення, мати доступ до кваліфікованої правової допомоги, представляти докази та оскаржувати рішення суду. У сфері кримінального судочинства цей принцип лежить в основі таких фундаментальних гарантій, як презумпція невинуватості, право не свідчити проти себе та право на справедливий судовий розгляд.

Своєю чергою, матеріальний аспект належної правової процедури має значно більш складний і дискусійний характер, оскільки дозволяє судам оцінювати не лише формальну процедуру застосування закону, а й безпосередньо його зміст. Відповідно до цієї доктрини навіть формально законний акт може бути визнаний федеральним судом неконституційним, якщо він непропорційно обмежує фундаментальні права та свободи людини. Саме через матеріальний механізм належної правової процедури Верховний суд США сформував низку важливих конституційних підходів щодо права на особисту приватність та приватність сімейного життя, шлюб та особисту свободу.

Одним із найвідоміших і найвпливовіших прикладів застосування

принципу належної правової процедури у судовій практиці США стала кримінальна справа «Miranda v. Arizona» (1966 р.). Саме це рішення стало, так би мовити, символом процесуальних гарантій особи у кримінальному провадженні та суттєво змінило американську правоохоронну практику.

У цій справі ВС США сформулював відомі широкому загалу «Miranda warnings» – обов'язкове попередження, яке поліція повинна оголошувати кожному затриманому. Воно включає повідомлення про право зберігати мовчання, право на адвоката та попередження, що будь-які слова можуть бути використані проти особи в суді. Якщо ці гарантії не були забезпечені, то отримані свідчення можуть бути визнані судом недопустимими доказами [1]. Це рішення стало класичним, часто цитованим прикладом реалізації процесуального аспекта належної правової процедури, тобто захисту основних вправ і свобод особи через справедливу та законну процедуру вирішення справи.

Для порівняння, у сучасній практиці вітчизняного Верховного Суду принцип належної правової процедури не завжди вживається буквально як американське «першоджерело», однак його зміст активно реалізується через конституційні гарантії права на справедливий суд, верховенства права, юридичної визначеності та забезпечення належної процедури під час здійснення кримінального, цивільного, адміністративного й господарського судочинства. Українська судова практика формує цей принцип переважно під призмою інтерпретаційних напрацювань Конституційного Суду України, Конституції України та практики Європейського суду з прав людини.

У рішеннях Верховного Суду в Україні належна правова процедура тлумачиться як обов'язок держави діяти виключно на підставі закону та з дотриманням процесуальних гарантій особи. Зокрема, Суд неодноразово наголошував на тому, що будь-яке обмеження прав людини повинно здійснюватися лише за умов законності, передбачуваності та пропорційності. До елементів належної правової процедури українська практика відносить право бути вислуханим судом, право на доступ до правосуддя, рівність сторін, обґрунтованість судового рішення, дотримання розумних строків розгляду справи, а також недопустимість свавільного втручання держави у права особи [2].

Особливо важливого значення цей принцип набув у кримінальному судочинстві. Верховний Суд підкреслює, що недотримання встановленої законом процедури під час проведення слідчих дій, отримання доказів або реалізації права на захист може призвести до визнання доказів

недопустимими та скасування судових рішень. У цьому аспекті український підхід змістовно наближається до американського розуміння procedural due process, оскільки суд оцінює не лише формальну законність дій органів влади, а й справедливість самої процедури, певної діяльності в межах національної моделі кримінальної юстиції.

Водночас українська модель належної правової процедури здебільшого спирається власне на європейську концепцію права на справедливий суд, передбачену ст. 6 Європейської конвенції з прав людини. Саме тому Верховний Суд у своїй практиці часто посилається на принципи правової визначеності, пропорційності та заборони свавілля як складові верховенства права. Відповідно, хоча українське право не використовує доктрину матеріальної правової процедури в класичному американському розумінні, ця ідея фактично інтегрована у національну систему правосуддя через призму конституційних та європейських стандартів захисту прав людини.

Отже, можна резюмувати, що в американській правовій доктрині розглянутий принцип тлумачиться не лише як процесуальна вимога, а й як значно ширший механізм забезпечення верховенства права та конституційного контролю за діяльністю держави. Наразі інші національні правові системи, у т.ч. вітчизняна, активно вивчають американський конституційно-правовий досвід у цій частині на предмет його запозичення, принаймні часткового.

Список використаних джерел

1. Miranda v. Arizona, 384 U.S. 436 (1966).

2. Уркевич В., Шумило М. Наука, право та Верховний Суд: які існують лінії перетинання? Юридична газета online. 2024. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/nauka-pravo-ta-verhovniy-sud-yaki-isnuyut-liniyi-peretinannya.html (дата звернення: 18.05.2026).

Сьох Катерина,
завідувач кафедри конституційного права
Навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Сучасний розвиток українського конституціоналізму характеризується поступовою трансформацією національної системи захисту прав людини відповідно до європейських стандартів, що обумовлено не лише міжнародно-правовими зобов'язаннями України як держави-учасниці Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі - Конвенція), а й конституційною спрямованістю державної політики на утвердження принципу верховенства права, закріпленого у статтях 8 Конституції України. У цьому контексті практика Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) набуває якісно нового значення, виступаючи не лише джерелом тлумачення положень Конвенції, а й одним із визначальних чинників розвитку національного конституційного права.

Традиційне розуміння практики ЄСПЛ як сукупності прецедентних рішень, обов'язкових для виконання державами – учасницями Конвенції, сьогодні потребує переосмислення. На сучасному етапі вона фактично виконує функцію наднаціонального механізму формування європейських стандартів захисту прав людини, що безпосередньо впливають на зміст конституційних гарантій, діяльність органів державної влади, судову практику та наголошує на дотримання принципу верховенства права. Як слушно зазначає М. І. Козюбра, принцип верховенства права не може бути реалізований без забезпечення ефективного судового захисту прав людини відповідно до європейських стандартів, а практика ЄСПЛ є одним із ключових інструментів конкретизації змісту цього принципу [1, с. 30-32].

Конституційний Суд України (далі - КСУ) неодноразово наголошував на визначальній ролі принципу верховенства права у функціонуванні правової держави. Так, у Рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 Суд зазначив, що верховенство права не обмежується

лише законодавством, а охоплює також принципи справедливості, правової визначеності та інші загальновизнані соціальні регулятори, які мають враховуватися у правотворчій і правозастосовній діяльності [2]. У Рішенні від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016 Конституційний Суд України підтвердив, що право на судовий захист є однією з фундаментальних конституційних гарантій реалізації та захисту інших прав і свобод людини, а його забезпечення є необхідною умовою утвердження принципу верховенства права [3]. Важливим є те, що КСУ все частіше посилається на рішення ЄСПЛ при розгляді конституційних скарг.

Водночас аналіз сучасної практики свідчить про наявність суттєвого дисбалансу між нормативним закріпленням обов'язковості рішень ЄСПЛ та фактичним рівнем їх реалізації. Незважаючи на прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [6], який чітко окреслює механізм виконання рішення ЄСПЛ, значна кількість рішень Суду продовжує перебувати під посиленим контролем Комітету міністрів Ради Європи, що свідчить про збереження системних проблем у сфері виконання міжнародних зобов'язань України. Така ситуація негативно впливає не лише на міжнародний авторитет держави, а й ставить під сумнів ефективність реалізації конституційних гарантій прав людини.

Показовою у цьому контексті є правова позиція ЄСПЛ у справі «Іванов проти України» [6], у якій Суд вперше визнав існування структурної проблеми невиконання рішень національних судів, зазначивши, що систематичне невиконання остаточних судових рішень свідчить про неспроможність держави забезпечити ефективний механізм реалізації права на справедливий суд. Подальший розвиток цієї правової позиції знайшов відображення у пілотному рішенні «Бурмич та інші проти України» [7], яким понад дванадцять тисяч аналогічних заяв були об'єднані в одне провадження, а проблема невиконання судових рішень була остаточно визнана системною. Вказані рішення мають значення не лише для тлумачення статті 6 Конвенції, а й для розуміння змісту статті 55 Конституції України, яка гарантує кожному право на ефективний судовий захист.

Окрему групу становлять справи щодо порушення статті 3 Конвенції, яка гарантує абсолютну заборону катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання. Значна кількість заяв проти України у цій категорії свідчить про тривале існування системних проблем, пов'язаних із жорстоким поводженням з

боку працівників правоохоронних органів, неефективністю розслідування таких фактів та неналежними умовами тримання осіб під вартою. Саме з огляду на структурний характер цих порушень Комітет міністрів Ради Європи об'єднав низку рішень ЄСПЛ у групу справ «Каверзін / Афанасьєв / Бєлоусов» та здійснював їх розгляд у порядку посиленого нагляду. До цієї групи належать справи, у яких ЄСПЛ встановив порушення матеріального та процесуального аспектів статті 3 Конвенції, зокрема у зв'язку із застосуванням катувань, жорстокого поводження та відсутністю ефективного розслідування таких випадків. У 2026 році проти України винесена низка рішень щодо порушення даного права, що говорить про системність, до прикладу, «Ремез проти України», «Тараненко та інші проти України», «Чорний та інші проти України», «Шайкін та інші проти України» та інші. Посилений контроль Комітету міністрів спрямований на забезпечення проведення комплексних реформ у сфері діяльності правоохоронних органів, удосконалення механізмів незалежного розслідування заяв про катування, запровадження ефективних процесуальних гарантій та приведення національної практики у відповідність до стандартів Конвенції. Це свідчить, що практика ЄСПЛ у справах за статтею 3 Конвенції має не лише індивідуальне, а й системне значення для реформування національного механізму захисту конституційних прав і свобод людини.

Разом із тим аналіз діяльності органів державної влади свідчить, що головною проблемою залишається не відсутність нормативного регулювання, а недостатня ефективність механізму виконання рішень ЄСПЛ. Значна кількість справ, які перебувають під посиленим контролем Комітету міністрів Ради Європи, підтверджує існування системних недоліків у сфері виконання судових рішень, функціонування пенітенціарної системи, забезпечення розумних строків судового розгляду, ефективного розслідування порушень прав людини та виконання позитивних обов'язків держави. У зв'язку з цим імплементація практики ЄСПЛ повинна розглядатися не як завершальний етап виконання міжнародних зобов'язань України, а як постійний елемент державної правової політики.

Науковий аналіз дає підстави стверджувати, що сучасний механізм реалізації практики ЄСПЛ потребує якісної модернізації. Насамперед доцільним є запровадження комплексної парламентської системи моніторингу виконання рішень ЄСПЛ із щорічним звітуванням органів

виконавчої влади щодо виконання загальних заходів. Важливим напрямом також має стати нормативне закріплення обов'язкової правової експертизи проєктів законів на предмет їх відповідності Конвенції та усталеній практиці ЄСПЛ. Не менш актуальним є створення єдиної цифрової системи моніторингу виконання рішень Суду із визначенням конкретних органів, відповідальних за виконання кожного заходу загального характеру. Особливої уваги потребує удосконалення механізмів персональної дисциплінарної та регресної відповідальності посадових осіб, дії або бездіяльність яких стали причиною встановлення ЄСПЛ порушення Конвенції. Реалізація зазначених заходів сприятиме не лише належному виконанню міжнародних зобов'язань України, а й зміцненню принципу верховенства права як фундаментальної засади конституційного ладу.

Отже, практика ЄСПЛ на сучасному етапі розвитку української державності є не лише міжнародним стандартом захисту прав людини, а й самостійним конституційно-правовим механізмом забезпечення ефективності прав і свобод, гарантованих Конституцією України. Її значення виходить далеко за межі виконання окремих судових рішень і полягає у формуванні сучасної моделі взаємодії міжнародного та національного правопорядків. Саме практика ЄСПЛ забезпечує конкретизацію змісту конституційних принципів верховенства права, юридичної визначеності, пропорційності, справедливості та ефективного судового захисту, що робить її невід'ємною складовою механізму функціонування демократичної правової держави.

Список використаної літератури

1. Козюбра М. І. Принцип верховенства права і конституційна юрисдикція. Вісник Конституційного Суду України. 2000. № 4. С. 24–32

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): Рішення Конституційного Суду України від 2 листоп. 2004 р. № 15-рп/2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: Рішення

Конституційного Суду України від 8 черв. 2016 р. № 4-рп/2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-16

4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

6. Рішення «Іванов проти України» (Ivanov v. Ukraine) (заява № 40450/04): рішення Європейського суду з прав людини від 15 жовтня 2009 року. HUDOC. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text

7. Бурмич та інші проти України (Burmych and Others v. Ukraine) (заяви № 46852/13, 47786/13, 53852/13, 54264/13 та 56640/13): рішення Великої палати Європейського суду з прав людини від 12 жовтня 2017 року. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-192193%22]}

Задунайський Вадим
професор кафедри історії Українського католицького університету
доктор історичних наук, професор

КОЗАЦЬКА ВІЙСЬКОВО-ДЕМОКРАТИЧНА СПАДЩИНА І КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РР.

Козацька спадщина була, є і залишатиметься надзвичайно важливим підмурівком існування та самовідтворення української нації. Тому необхідно не тільки усвідомлювати цей факт, але й враховувати його під час національно-культурного, суспільно-політичного та соціально-економічного відродження і розвитку.

Все це виявилося під час широкомасштабних революційних зрушень, які охопили українські терени наприкінці Першої світової війни і тривали до початку 1920-х рр. Серед різних царин тогочасного українського буття важливе місце посідали своєрідні державотворчі процеси, які супроводжувалися й розробкою конституційних підмурівків новітньої української державності. Поряд із цим, мали місце й спроби запровадити відмінні пріоритети, які обмежувалися лише своєрідною демократією прямої дії на рівні місцевих громад. Йшлося про першорядність забезпечення самодостатньої життєдіяльності відповідних

громад та ігнорування потреби творення центральних установ з їх загально-українськими повноваженнями і відповідними бюрократичними процедурами та функціонерами. Така тенденція набувала й ознак певної антитези класичним державним утворенням, зокрема й тим, які орієнтувалися на взірці європейської демократії.

Наголошу, що формування і розвиток різноманітних тенденцій революційної доби стали відповіддю українського суспільства не тільки на актуальні виклики постімперської реальності. Досить знаковими були й впливи популярних суспільно-політичних доктрин. Особливо це стосується ідеї всеохопної соціальної революції, яку обстоювали представники різних напрямків «лівого» політикуму. Мали місце й певні спроби поєднати часткові революційні зрушення з консервативними контекстами державотворення. Останні часто трактувалися їх політичними опонентами в якості «контрреволюційних».

Окремо треба звернути увагу і на той факт, що усі вектори тогочасної Української революції намагалися використовувати своєрідну козацьку військово-демократичну спадщину під час творення своїх суспільно-політичних і соціально-економічних доктрин та спроб їх реалізації. При цьому спроби використання зазначеної козацької спадщини часто мали лише формальний зв'язок з реальними надбаннями минулого. Але й за таких обставин відповідні дії були промовистим свідченням важливості військово-демократичного козацького досвіду.

Поряд із цим упродовж революційної доби виявилися і доволі змістовні зв'язки з реальною військово-демократичною козацькою спадщиною. Маються на увазі своєрідні намагання використання відповідних традицій за умови їх трансформації з урахуванням викликів часу. Таким і був досвід становлення та розвитку державно-політичної системи на Кубані впродовж 1917-1920 рр. Важливо мати на увазі той факт, що тут саме кубанські козаки (у своїй більшості етнічні українці) взяли найактивнішу участь у державотворенні. Тому не тільки вони очолювали усі державні інституції, але й під час їх становлення брався до уваги відповідний досвід та традиції.

В першу чергу йдеться про військово-демократичні засади функціонування козацької спільноти. І одним з проявів цього було компромісне (внаслідок впливів/тисків центральних інституцій російського царату) місцеве самоврядування дореволюційних часів (станичне і хутірське). Вочевидь, вагому роль відігравало усвідомлення потреби дотримуватися певних пріоритетів козацької військової

демократії (вона продукувала і сама продукувалася ментальністю вільної людини-воїна).

При цьому, зрозумілим і вповні логічним стало взяття козацькою елітою до уваги конституційних досвідів авторитетних європейських країн. Одним з прикладів була тогочасна Франція, де діяла конституція і функціонували досить розвинені демократичні інститути.

Своєрідним виявом поєднання зазначених впливів став не тільки процес формування та прийняття, але й безпосередній зміст конституції Кубанського Краю від 4 грудня 1918 р. Наголошу, що її було прийнято Кубанською Радою.

Щодо Наддніпрянської України, то тут від часів виникнення Української Центральної Ради (далі УЦР) та проголошення Української Народної Республіки (далі УНР) теж можемо спостерігати використання спадщини козацької військової демократії. І хоча козацької верстви тут вже не існувало, але серед значної кількості місцевих мешканців виявлялися риси своєрідного менталітету вільної людини (звідси й намагання дотримуватися засад демократії прямої дії). Зрозуміло, що на творення і зміст Конституції УНР (була прийнята УЦР 29 квітня 1918 р. під назвою «Статут про державний устрій, права і вільності УНР») значний вплив мали тогочасні європейські соціалістичні ідеї та досвіди демократичних держав (у тому числі їх конституції).

Водночас лідери УЦР у революційній риториці та пропаганді використовували апелювання до козацької військово-демократичної спадщини. Не дарма ж було застосовано навіть козацьку термінологію як у структурах та рангах збройних формувань, так і в термінології державних установ і документів. До того ж на місцях активна частина суспільства теж тяжіла до відповідних тенденцій розвитку державних інститутів (знизу – догори). Не менш очевидним було й намагання використовувати козацьку тематику активними членами первинних громад, які творили на місцях осередки Вільного козацтва. Останнє активно впроваджувало елементи козацької військово-демократичної спадщини на місцевому рівні, що мало ознаки демократії прямої дії.

Одним з найбільш яскравих і водночас формальних прикладів використання козацької традиції в 1918 р. став досвід функціонування Української Держави Гетьмана Павла Скоропадського. Згадаймо промовистий факт приходу до влади П.П. Скоропадського 29 квітня 1918 р. внаслідок державного перевороту. А далі почалося встановлення своєрідного авторитарного режиму (підтверджено «Законами про

тимчасовий державний устрій України», які заклали тимчасові конституційні підвалини його функціонування). Поряд із цим помітний вплив на тогочасне життя країни мали німецький і австро-угорський уряди та їх війська, які діяли на теренах України в якості своєрідних окупантів.

Тому і не дивно, що в І і ІІ повстаннях, що вибухнули в Україні проти встановленого режиму, активну участь взяли й вільні козаки. Серед останніх були ті, що намагалися створювати та захищати місцеві структури військово-демократичного взірця та соціально-економічної справедливості (спочатку в боротьбі проти радянської окупації взимку 1918 р., а з травня проти гетьманського режиму).

До речі, в українському повстанському русі революційної доби можна помітити не тільки пряму або опосередковану підтримку повноцінних державно-політичних утворень. Мали місце й спроби творення самодостатніх військово-політичних середовищ. Серед таких найбільш авторитетним і масовим був махновський рух, який його лідери на чолі з Нестором Махном позиціонували в якості анархічного. Тому замість творення класичної державно-політичної структури тут шукали інших підходів докорінної зміни українського суспільно-політичного і соціально-економічного простору. І тут першорядне значення відігравало домінування місцевих громад, які мали забезпечувати усі потреби своєї життєдіяльності без апелювання до державної надбудови з відповідним бюрократичним апаратом. І в цьому теж можемо побачити прояв опертя на спадщину козацької військової демократії прямої дії.

Отже, впродовж Української революції 1917-1921 рр. основні її вектори під час намагань творити державні структури (у тому числі через розробку та впровадження конституційних актів) або засади організації суспільства у спосіб активізації розвитку самодостатності місцевих громад, спиралися на козацьку військово-демократичну спадщину. При цьому такі дії були різної інтенсивності і змістовності в кожному з векторів, але засвідчили помітну самобутність революційних зрушень 1917-1921 рр. в українському суспільстві.

Дерев'янко Олег
головний спеціаліст відділу судової роботи та
міжнародної правової допомоги у Кіровоградській області
Управління судової роботи та міжнародної правової допомоги
Дніпровського міжрегіонального управління
Міністерства юстиції України

ПОРЯДОК СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ ЗА КОРДОНОМ НА ПІДСТАВІ КОНВЕНЦІЇ ПРО МІЖНАРОДНЕ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА ДІТЕЙ ТА ІНШИХ ВИДІВ СІМЕЙНОГО УТРИМАННЯ 2007 РОКУ

Одним з найактуальніших питань, що виникають у сфері міжнародно-правового співробітництва у цивільних справах, є питання стягнення аліментів за кордоном.

Правовою підставою для стягнення аліментів з боржника, який мешкає на території іноземної держави, є міжнародний договір про правову допомогу у цивільних справах, чинний у відносинах між Україною та відповідною іноземною державою.

Основним інструментом для захисту прав дитини та отримання фінансової підтримки на міжнародному рівні виступає Гаазька Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання 2007 року, яка набула чинності для України 01 листопада 2013 року і на сьогодні застосовується у відносинах із 55 державами-учасницями.

Конвенція застосовується до зобов'язань про утримання: на дитину, віком до 21 року та на одного із подружжя. Конвенція надає можливість Договірним державам, які є сторонами Конвенції, поширити її застосування на будь-які зобов'язання про утримання, що випливають з сімейних відносин, батьківства, шлюбу або родинних зв'язків. Конвенція також дозволяє обмежувати вік дитини, до якої застосовуються її положення, 18 роками, шляхом внесення відповідних застережень.

Так, Україна, приєднавшись до Конвенції, залишила за собою право застосовувати Конвенцію до зобов'язань про утримання, що виникають з відносин між батьками та дитиною, стосовно особи віком до 18 років.

Крім того, згідно внесених Україною застережень, поширення в Україні положень розділів V «Визнання і виконання» та VIII «Загальні положення» Конвенції застосовується на стягнення утримання:

– з батьків на повнолітніх непрацездатних дочку, сина;

– з батьків на повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання, до досягнення ними 23 років;

– з повнолітніх дочки, сина на непрацездатних батьків;

– з баби, діда на внуків, які не досягли повноліття;

– з повнолітніх внуків, правнуків на непрацездатних бабу, діда, прабабу, прадіда;

– з повнолітніх братів, сестер на братів, сестер, які не досягли повноліття, та непрацездатних повнолітніх братів і сестер;

– з мачухи, вітчима на падчерку, пасинка, які не досягли повноліття;

– з повнолітніх падчерки, пасинка на непрацездатних мачуху, вітчима.

Слід підкреслити, що Конвенція стосується широкого кола питань, які можуть вирішуватися з метою або у процесі стягнення аліментів за кордоном.

Зокрема, особа, яка претендує на отримання аліментів, згідно цієї Конвенції (стаття 10) може подати заяву:

1) про визнання або визнання і виконання рішення;

2) про виконання рішення, прийнятого або визнаного в запитуваній Державі;

3) про прийняття рішення про стягнення аліментів в запитуваній Державі, коли немає ніякого існуючого рішення (одночасно може порушуватися питання про встановлення батьківства, коли це необхідно);

4) про прийняття рішення про стягнення аліментів в запитуваній Державі, якщо визнання і виконання рішення там неможливе або відмовлено через брак підстав для визнання і виконання;

5) про зміну рішення, винесеного в запитуваній Державі;

6) про зміну рішення, винесеного в іншій державі, ніж запитувана Держава.

Особа, яка сплачує аліменти (боржник) може на підставі Конвенції подати заяву про:

1) визнання рішення щодо утримання, у тому числі рішення, яке змінює попереднє;

2) зміну рішення, винесеного в запитуваній державі;

3) зміну рішення, винесеного в державі, іншій, ніж запитувана держава.

У відповідних випадках і настільки, наскільки це є відомим, заява

додатково повинна містити, зокрема:

– фінансове становище кредитора;

– фінансове становище боржника, у тому числі ім'я та адресу роботодавця боржника та характер і місцезнаходження активів боржника;

– будь-яку іншу інформацію, що може сприяти розшукові відповідача.

До заяви додається будь-яка необхідна підтверджувальна інформація або документи, у тому числі документи стосовно права заявника на безоплатну правову допомогу.

Окремо варто зазначити, що у разі подачі заяв про визнання або визнання і виконання рішення про стягнення аліментів до них додаються лише документи, перелічені у статті 25 Конвенції, а саме:

– повний текст рішення;

– документ, у якому зазначається, що рішення є таким, що підлягає виконанню в державі походження;

– документ, який засвідчує, що відповідач був належним чином повідомлений про провадження та мав можливість бути заслуханим, або що відповідач був належним чином повідомлений про судове рішення;

– у разі необхідності документ про суму будь-яких заборгованостей і дату, на яку ця сума нарахована;

– у разі необхідності стосовно рішення, яке передбачає автоматичне корегування шляхом індексації, документ з інформацією, необхідною для проведення відповідних розрахунків;

– у разі необхідності документація, яка показує обсяг безоплатної правової допомоги в державі походження, яку отримав заявник.

Заяви, передбачені Конвенцією, можуть бути подані у формі, рекомендованій Гаазькою конференцією з міжнародного приватного права. Форми цих заяв з перекладом українською мовою розміщені на офіційному вебсайті Міністерства юстиції України.

Заяви, передбачені Конвенцією, разом з доданими документами забезпечуються засвідченим перекладом на офіційну мову Договірної держави, де має бути вирішене питання про стягнення аліментів.

Заяви, передбачені Конвенцією, подаються заявниками через Центральні органи Договірних держав. В Україні таким органом є Міністерство юстиції, яке виконує передбачені Конвенцією функції як безпосередньо, так й через свої територіальні органи – міжрегіональні

управління.

Слід зазначити, що у деяких державах рішення про стягнення аліментів приймають не суди, а адміністративні органи. Визнання і виконання таких рішень також є можливим завдяки Конвенції, яка прирівнює їх у даному випадку до судових рішень.

Крім того, Конвенція застосовується не тільки до судових рішень, а й до угод сторін про утримання, що підлягають визнанню і виконанню так само як й рішення судів. Передумовою для визнання та виконання є те, що така угода повинна визнаватися національним законодавством тієї Договірної держави, в якій вона укладена (Наприклад, стаття 78 Сімейного кодексу України надає подружжю право укласти договір про надання утримання одному з них, а стаття 189 СК України надає право батькам укласти договір про сплату аліментів на дитину).

Одним з ключових моментів Конвенції є ефективне забезпечення доступу заявника до безоплатної правової допомоги. З цією метою Конвенція врегульовує основні принципи надання правової допомоги, визначає її обсяг і порядок надання.

Ще однією особливістю Конвенції є те, що цей міжнародний договір безпосередньо наділяє центральні органи договірних держав функціями щодо надання сприяння у встановленні місцезнаходження боржника або кредитора.

За інформацією Міністерства юстиції України, згідно з Пояснювальною запискою Спеціальної комісії до Конвенції, допомога у встановлені місцезнаходження боржника або кредитора може бути надана після отримання від заявника заяви, зазначеної у статті 10 Конвенції, коли відомо або передбачається, що боржник або кредитор перебуває у запитуваній державі. Допомога у встановлені місцезнаходження боржника або кредитора також може бути надана й до відправлення заяви, якщо необхідно встановити, чи знаходиться боржник або кредитор у запитуваній державі.

Відтак, стягувач, якому не відоме місце проживання боржника за кордоном, має право на підставі Конвенції звернутись із заявою про встановлення місця проживання боржника.

Список використаних джерел

1. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23.11.2007, ратифікована Законом України від 11.01.2013 № 26-VI

2. Інструкція про виконання в Україні Конвенції про міжнародне

стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 15.09.2017 № 2904/5. URL: https://minjust.gov.ua/n/22560

Зозуля Євген
професор кафедри державно-правових дисциплін ННІ права та соціального менеджменту Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

СИСТЕМА СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ (ДО 30-РІЧЧЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ)

Тридцять років тому у вітчизняній історії відбулася найвизначніша подія, яка стала етапною віхою на шляху державотворення сучасної України. Конституція, прийнята 28 червня 1996 року, закріпила суверенний, демократичний і правовий характер держави, основи суспільного ладу, порядок утворення, принципи організації і діяльності державних органів, права та обов'язки громадян [1].

Водночас, нинішні умови розвитку України - збройна агресія рф проти нашої держави та правовий режим воєнного стану - зумовлюють необхідність переглянути усталені підходи до розуміння сучасних тенденцій розвитку вітчизняного конституціоналізму.

В цьому контексті особливої уваги потребує осучаснення місця і значення основоположного принципу організації і функціонування державної влади закріпленого в Основному Законі, який визначає, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [1, ст. 6].

Загальновідомо, що його значення полягає у збалансуванні державно-владних повноважень між органами державної влади, запобіганні зосередження всієї повноти влади у віданні одного з них (законодавчо-представницького, виконавчо-розпорядчого, судового) і забезпечення тим самим дієвої системи стримувань і противаг. В сучасній конституційній доктрині система стримувань і противаг визначається як взаємодія і взаємний контроль між незалежними гілками влади, призначена не допускати порушення ними закону і здійснювати взаємовідносини між ними на засадах рівності перед законом [2, с. 4] .

Безумовно, що традиційна модель стримувань і противаг, яка

забезпечує баланс та взаємний контроль між парламентом, урядом і судовою системою, має можливості своєї повноцінної реалізації в умовах мирного часу. Проте коли виникає пряма загроза існуванню нації, суверенітету та кордонам, держава потребує екстрених, централізованих і максимально швидких рішень. Цілком природно, що за таких обставин архітектура влади тимчасово змінюється. Посилюється роль Президента та виконавчої гілки, а правоохоронні органи повністю переформатовують свою повсякденну роботу.

У зв'язку з цим постає фундаментальне питання: чи є нинішня централізація управлінських процесів виходом за конституційні межі, чи, навпаки, ми бачимо захисну й адаптаційну функцію самої Конституції?

Історико-правовий аналіз конституційного процесу переконливо свідчить, що упродовж трьох десятиліть архітектура розподілу влад в Україні динамічно змінювалася. Наша державна модель пройшла непросту еволюцію - від сильної президентсько-парламентської республіки зразка 1996 року до парламентсько-президентської форми правління на сучасному етапі державотворення. В той же час, попри всі політичні реформи стрижневий припис статті 6 Конституції України залишається незмінним.

Поряд з тим, Конституційний Суд України у своїх рішеннях неодноразово вказував, що неухильне додержання органами законодавчої, виконавчої та судової влади Конституції та законів України забезпечує реалізацію принципу поділу влади і є запорукою їх єдності, важливою передумовою стабільності, підтримання громадського миру і злагоди в державі [3].

Своєю чергою сучасна доктрина конституціоналізму чітко розрізняє «статичний конституціоналізм» стабільного періоду та «динамічний (кризовий) конституціоналізм», який починає діяти під час глобальних загроз. У вітчизняній конституційно-правовій доктрині зазначене обумовило появу концепції «воєнного конституціоналізму» або «мілітарного конституціоналізму». Отже, під час повномасштабної агресії науково-практична парадигма українського конституціоналізму набуває певних модифікацій, що безпосередньо вливають на зміст і механізм функціонування його системи [4, с. 21].

При цьому слід зазначити, що правовий режим воєнного стану, який спирається на статті 85, 106, 107 Конституції та положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану», об'єктивно зумовлює функціональну модифікацію вищезазначеного принципу. Як зазначають

вітчизняні науковці, йдеться не про скасування принципу поділу влади як засадничої правової ідеї, а про зміну способів та інтенсивності його реалізації [5, с. 55].

Таким чином, нормативний потенціал права та законодавства, який Україна накопичувала протягом 30 років, виявився достатньо гнучким. Він дозволив легітимно сконцентрувати управління державою в кризовий період без руйнування демократичних засад. Зазначене дозволяє стверджувати, що тимчасове переформатування взаємин між інститутами влади відбувається не всупереч Основному Закону, а задля виконання головного завдання в умовах фактично повномасштабної війни - захисту суверенітету і територіальної цілісності України.

В цьому контексті зауважимо, що аналіз меж виправданої централізації та ролі ключових інститутів у сучасній системи стримувань і противаг вказує на суттєве зростання управлінської ваги інституту Президента України. Як Глава держави та Верховний Головнокомандувач, Президент безпосередньо керує сферами національної безпеки та оборони [1, ст. 106]. У цих умовах ключовим координаційним майданчиком стала Рада національної безпеки і оборони України (РНБО України), чий вплив на стратегічні рішення під час війни зріс у рази.

Окремі правники висловлюють застереження щодо ризиків надмірної концентрації повноважень у руках Президента та РНБО України в умовах воєнного стану. Вони вбачають у цьому загрозу для загального балансу у системі стримувань і противаг. Проте, з суто юридичного погляду, конституційні межі у зазначеній проблематиці залишаються непорушними. На наш погляд, для цього треба враховувати три вагомі чинники: по-перше - рішення РНБО мають суто дорадчий та координаційний характер. Вони набувають обов'язкової юридичної сили лише після затвердження указами Президента, що повністю відповідає його конституційній компетенції. По-друге, Конституція містить чіткі антиузурпаційні запобіжники, які діють і під час воєнного стану. Головний із них - стаття 157, яка прямо забороняє змінювати текст Конституції Українив умовах воєнного або надзвичайного стану. Це унеможливлює спроби легально перебудувати форму правління під інтереси окремих осіб. І по-третє - Верховна Рада України, суди загальної та спеціалізованої юрисдикції, Конституційний Суд України, який є єдиним органом конституційної юрисдикції, продовжують працювати безперервно, зберігаючи свою інституційну спроможність.

Разом з тим, необхідно відзначити, що під час дії воєнного стану нормотворчий процес концентрується переважно в межах виконавчої влади. Зазначені обставини призводять до вимушеного послаблення парламентського контролю. Хоча у мирний час цей інструмент виступає стрижневим елементом системи поділу влад, у кризовий період він не здатний реалізовуватися повною мірою.

Також в умовах правового режиму воєнного стану необхідним є посилення судової незалежності. Зазначене зумовлено тим, що обмежена доступність правосуддя, зниження ефективності судового контролю та пасивна роль органу конституційної юрисдикції свідчать про звуження гарантій правового обмеження виконавчої влади [5, с. 56]. Відтак, важливою проблемою конституційно-правового розвитку є забезпечення того, щоб судова влада залишалася ефективним інституційним бар'єром між надзвичайною владою та правовим нігілізмом.

Підсумовуючи маємо зазначити, що тридцятирічний шлях українського конституціоналізму довів високу адаптивність Основного Закону. Сучасне посилення інституту Президента, РНБО України та виконавчої вертикалі здійснюється у визначених Конституцією межах та є об'єктивною і легітимною відповіддю на збройну агресію рф проти нашої держави.

Водночас ключовим поствоєнним викликом для правової науки та практики стане деконцентрація вимушено укрупнених управлінських функцій та розробка чітких юридичних механізмів ретрансформації владної моделі. Після скасування воєнного стану має відбутися безумовне повернення до класичного балансу гілок влади. Це передбачає, насамперед, повернення до повноцінного парламентського контролю, що є базовою передумовою функціонування системи стримувань і противаг. У повоєнний період цей механізм має виступити головним запобіжником проти будь-яких проявів узурпації або надмірної централізації влади.

Безумовно, необхідним кроком стане звуження нормотворчих і розпорядчих функцій виконавчої вертикалі до меж мирного часу. Водночас особливого значення набуде утвердження судової влади як ключового гаранта непорушності конституційних прав і свобод громадян. Накопичений досвід конституційного будівництва має стати фундаментом для повоєнної модернізації правової системи України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Система стримувань і противаг у сфері державно-управлінських відносин : наук.-метод. рек. / авт. кол. : В. А. Ребкало, В. А. Шахов, Е. А. Афонін та ін. ; за заг. ред. В. А. Ребкала, М. М. Логунової, В. А. Шахова. - К.: НАДУ, 2008. 72 с.

3. Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої, третьої, четвертої статті 219 Регламенту Верховної Ради України (справа про Регламент Верховної Ради України). Офіційний вебсайт Конституційного Суду України. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/38-podil-vlady-na-zakonodavchu-vykonavchu-sudovu-obmezhennya-derzhavnoyi-vlady (дата звернення 08.06.2026).

4. Український конституціоналізм в умовах війни: основні науково-практичні проблеми та організаційно-правові засоби їх розв'язання: наукова записка / О.В. Скрипнюк, А.Р. Крусян, О.В. Марцеляк, О.В. Батанов, В.А. Явір, Н.Л. Омельченко, Т.А. Костецька; Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Київ: Видавництво Людмила, 2025. 112 с.

5. Наливайко Л.Р., Грицай І.О. Реалізація принципу поділу влади в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2026. Випуск № 01. Частина 1. С. 53-58.

Куракін Олександр
завідувач кафедри державно-правових дисциплін,
Навчально-науковий інститут права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ВИМІРИ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ ТА ПОТЕНЦІАЛ ПРАВОВОГО ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, що триває з 24 лютого 2022 року, стала найбільшим військовим конфліктом у Європі після завершення Другої світової війни. Водночас цей конфлікт є не лише випробуванням для української державності, а й безпрецедентним джерелом нового правового, інституційного та

управлінського досвіду. Якщо протягом тривалого часу Україна розглядалася переважно як реципієнт європейських правових стандартів, то сучасні безпекові реалії створюють передумови для переосмислення її ролі як потенційного донора правових рішень та практик.

У цьому контексті особливої актуальності, на нашу думку, набуває концепція правової експортоспроможності України, яка полягає у здатності національної правової системи продукувати ефективні правові механізми, що можуть бути використані іншими державами для вирішення аналогічних суспільних викликів.

Традиційно процеси європейської інтеграції розглядаються крізь призму гармонізації законодавства, адаптації права тощо. За такої моделі рух правових ідей має односторонній характер – від держав-членів ЄС до країн-кандидатів. Проте сучасні умови вимагають переходу від концепції правової адаптації до концепції правової взаємоімплементації, за якої правові системи взаємно збагачують одна одну. У зв'язку з цим доцільно визначити правову експортоспроможність держави як здатність національної правової системи формувати ефективні правові інститути, механізми регулювання та управлінські практики, які можуть бути запозичені або адаптовані іншими державами для вирішення аналогічних суспільних проблем.

Для України така можливість формується саме під впливом досвіду функціонування держави в умовах тривалої війни. Після завершення Другої світової війни європейські держави поступово втрачали практичний досвід функціонування інститутів влади в умовах повномасштабної війни.

Безумовно, у Європі відбувалися збройні конфлікти: війни на Балканах (1991–2001 рр.), конфлікт у Косово (1998–1999 рр.), російсько-грузинська війна (2008 р.), російська агресія проти України з 2014 р. Однак жоден із зазначених конфліктів не охоплював настільки масштабно питання функціонування держави в умовах багаторічної війни високої інтенсивності на території великої європейської держави. Більшість держав-членів ЄС формували свої правові системи в умовах тривалого миру та фактичної відсутності екзистенційних безпекових загроз.

Саме тому повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році стало для Європи стратегічним шоком, який продемонстрував недостатню готовність багатьох держав до протидії агресії нового типу.

Упродовж останніх років Україна була змушена створювати правові

механізми, аналоги яких відсутні або недостатньо розвинені в більшості країн Європейського Союзу. Вона фактично сформувала сучасну модель функціонування конституційної демократії в умовах війни. Особливого значення набули механізми обмеження прав і свобод людини, процедури функціонування органів державної влади під час війни, організація військових адміністрацій, особливості виборчого процесу в умовах воєнного стану, забезпечення безперервності публічного управління і т.д. Такі практики можуть становити значний інтерес для держав Балтії, Польщі, Фінляндії та інших країн східного флангу НАТО.

Також Україна створила унікальну модель цифрового врядування навіть в умовах постійних ракетних атак. Досвід функціонування цифрових сервісів (електронних документів, цифрової ідентифікації, електронних адміністративних послуг, цифрової взаємодії громадян і держави) сьогодні фактично не має аналогів у світі за рівнем адаптації до умов війни. Особливої уваги заслуговує український досвід нормативного врегулювання територіальної оборони, добровольчих формувань громад, цивільного захисту, підготовки населення до національного спротиву.

Більшість країн Західної Європи не мають настільки розвинених механізмів правового забезпечення участі громадян у захисті держави. Україна фактично сформувала нові підходи до цифрового документування воєнних злочинів, збору доказів у зоні бойових дій, взаємодії з міжнародними судовими інституціями, захисту прав потерпілих від збройної агресії. Цей досвід вже активно вивчається міжнародними організаціями та правоохоронними структурами інших держав.

Сучасна безпекова ситуація свідчить про те, що російська агресія становить виклик не лише для України, але й для всієї європейської системи безпеки. У зв'язку з цим український досвід може бути використаний у нормотворчості (законодавство воєнного стану, про територіальну оборону, кібербезпека, механізми захисту критичної інфраструктури), інституційному напрямку (функціонування державних органів під час війни, координація між військовими та цивільними структурами, діяльність військових адміністрацій), правоохороні (документування воєнних злочинів, протидія диверсійній діяльності, боротьба з гібридними загрозами), гуманітарній сфері (захист внутрішньо переміщених осіб, евакуація населення, відновлення деокупованих територій, психологічна реабілітація постраждалих від війни).

Разом із тим правова експортоспроможність не повинна

розглядатися як механічне перенесення українських рішень до інших правових систем. Правовий експорт має ґрунтуватися на принципах верховенства права, демократії, прав людини, принципі конституційної ідентичності держав, пропорційності. Саме тому доцільніше говорити не про копіювання українського досвіду, а про його адаптацію до національних правових систем держав Європейського Союзу.

Отже, повномасштабна війна створила унікальні умови для формування в Україні нових правових інститутів і механізмів реагування на безпекові виклики. На відміну від більшості держав Європейського Союзу, Україна отримала практичний досвід функціонування конституційної демократії, правоохоронної системи та державного управління в умовах тривалої війни високої інтенсивності. Цей досвід формує передумови для виникнення нового явища – правової експортоспроможності України, тобто здатності української правової системи продукувати рішення, що можуть бути використані іншими державами.

Найбільший потенціал для правового експорту мають сфери національного спротиву, воєнного стану, цифрового врядування, документування воєнних злочинів, захисту цивільного населення та забезпечення стійкості державних інституцій. В умовах зростання безпекових загроз у Європі правова експортоспроможність України може стати важливим чинником посилення спроможності європейських держав до протидії агресії та формування нового європейського безпеково-правового простору.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення концепції правової взаємоімплементації, яка передбачатиме не лише адаптацію українського законодавства до права Європейського Союзу, але й інтеграцію найбільш успішних українських правових практик до європейського правового простору.

Таким чином, сучасна Україна поступово перетворюється з об’єкта європейської правової інтеграції на повноцінного суб’єкта формування нових європейських правових стандартів у сфері безпеки, державного управління та захисту прав людини в умовах воєнних загроз.

Веселов Микола
професор кафедри права
Навчально-наукового юридичного інституту
Державного університету економіки і технологій,
доктор юридичних наук, професор

ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ ЗА ПОВТОРНІ ТА СИСТЕМАТИЧНІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ВИМОГИ ЗАКОНОДАВСТВА ТА СУДОВА ПРАКТИКА

Чинна редакція Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) серед адміністративних санкцій передбачає позбавлення наданого даному громадянинові права керування транспортними засобами (далі – ТЗ), яке застосовується на строк до трьох років за грубе або повторне порушення порядку користування цим правом або на строк до десяти років за систематичне порушення порядку користування цим правом (ч. 2 ст. 30). Більш жорсткий підхід щодо терміну позбавлення за системність правопорушень, порівняно з повторністю у вітчизняному законодавстві набув ще у 2008 році (Закон України від 24.09.2008 р. № 586-VI).

Якщо особою, позбавленою права керування ТЗ, до закінчення строку дії такого стягнення вчинено нове адміністративне правопорушення, за яке застосовано стягнення у виді позбавлення права керування ТЗ, до стягнення за вчинення нового адміністративного правопорушення приєднується невідбута частина стягнення. При цьому загальний строк позбавлення права керування ТЗ може перевищувати гранично допустимий строк (10 років). Такий припис до ст. 30 КУпАП потрапив у 2021 році.

Проте судова практика з цього питання й до сьогодні є неоднозначною: приблизно до 50% національних судів, які розглядають справи про адміністративні правопорушення, санкції яких передбачають позбавлення права керування ТЗ (статті 124, 126, 130 КУпАП) не застосовують цієї норми.

Відповідно до абзацу 3 пункту 28 постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 14 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні

правопорушення на транспорті», «позбавлення права керувати ТЗ можна застосовувати тільки як основне адміністративне стягнення за вчинення правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 121, ч. 4 ст. 122, ст. 122-2, ч. 3 ст. 123, статтями 124 і 130 КУпАП. Можливості накладати на винну особу таке стягнення як додаткове цей Кодекс не надає. Суди не вправі застосовувати його й тоді, коли винна особа вже позбавлена такого права або взагалі його не мала» [1].

Водночас згідно з правовим висновком об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, викладеним у постанові від 04.09.2023 р. у справі № 702/301/20, особі, яку визнано винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого відповідною частиною статей 286, 286-1 Кримінального кодексу України, суд може призначити додаткове покарання у виді позбавлення права керувати ТЗ незалежно від того, чи мала така особа на момент вчинення кримінального правопорушення отримане у передбаченому законом порядку посвідчення на право керування ТЗ [2].

Насамперед треба зазначити, що постанови Пленуму Верховного Суду України мають рекомендаційний характер тоді, як висновки щодо застосування норм права, викладені в постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно- правовий акт, що містить відповідну норму права, та враховуються іншими судами під час застосування таких норм права.

Також не можна залишити поза увагою, що чинні редакції ч. 3 ст. 121, ч. 4 ст. 122, ст. 130 КУпАП зазнали відповідних змін та передбачають можливість позбавлення права керування ТЗ виключно як додаткового обов'язкового або додаткового альтернативного адміністративного стягнення, тому абзац 3 пункту 28 згаданої вище постанови Пленуму частково втратив свою актуальність.

За приписами ч. 1 ст. 2 КУпАП законодавство України про адміністративні правопорушення складається із цього Кодексу та інших законів України. Згідно зі ст. 246 КУпАП порядок провадження в справах про адміністративні правопорушення в районних, районних у містах, міських чи міськрайонних судах визначається цим Кодексом та іншими законами України.

Відповідні частини статей 121, 122, 126, 130 КУпАП передбачають позбавлення права керування ТЗ як додаткове обов'язкове або додаткове альтернативне стягнення, а відповідні частини статей 122-2, 123, 124

цього Кодексу – як основне альтернативне стягнення.

Положення ст. 30 КУпАП передбачають можливість накладення відповідного стягнення на особу, яка на цей момент була позбавлена права керування ТЗ. Також не можна залишити поза увагою, що в санкціях ч. 5 ст. 122, ч. 5 ст. 126, частин 1 - 4 ст. 130 КУпАП позбавлення права керування ТЗ є додатковим обов'язковим стягненням. Вказані положення є імперативними щодо позбавлення права керування ТЗ, і таке стягнення має бути застосовано безальтернативно. При цьому дискреція в такому разі можлива лише щодо строку застосування такого заходу, якщо це передбачає санкція статті.

Ураховуючи зазначене, під час розгляду справ про адміністративні правопорушення в ході вирішенні питання про накладення адміністративного стягнення у виді позбавлення права керування ТЗ в тих випадках, коли особа такого права не мала або була його позбавлена, є підстави, з урахуванням статті 30 КУпАП, для застосування підходу аналогічного тому, що був сформований у постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 04.09.2023 р. у справі № 702/301/20 [3].

Список використаних джерел

1. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті : Постанова Верховного суду України від 23.12.2005 р. № 14. Дата оновлення: 19.12.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05#Text (дата звернення: 10.06.2026).

2. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04.09.2023 р. № 702/301/20. URL: https://ips.ligazakon.net/document/C025615 (дата звернення: 10.06.2026).

3. Лист Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 04.12.2025 р. № 718/0/158-25 [Текстовий документ]. 6 с.

Мельничук Світлана
професор кафедри державно-правових дисциплін
ННІ права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ТРИВАЛОГО ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасна держава Україна вже який рік перебуває в стані повномасштабної війни. І така ситуація виступає чинником, що обумовлює значні зміни у її функціонуванні. Як свідчить світовий досвід, за таких надзвичайних обставин насамперед відбувається зміна традиційних механізмів управління державою, переведення економіки на воєнний лад, максимальне збільшення бюджетних витрат на оборону, практичне зупинення зовнішніх і внутрішніх інвестицій, інфляція, демографічна криза, збіднення основної маси населення, міграція та еміграція населення тощо [1].

В Україні також практично всі сфери життєдіяльності піддаються трансформації. Не є виключенням і механізм держави. При цьому слід розуміти, що механізм держави насамперед відображає організаційну спроможність держави, яка вимірюється структурою інституційного апарату: юридичними компетенціями, вертикальними зв'язками, поділом влади, й співвідноситься з функціями держави. Адже реалізація завдань і здійснення функцій держави передбачає створення відповідних засобів інституційного, організаційного та нормативного характеру [3].

Трансформація будь якого явища це насамперед зміни під впливом сильних зовнішніх або внутрішніх чинників, які можуть торкатися форми, структури, функцій чи внутрішнього змісту системи, яка повністю перетворює її стан та спосіб існування.

Нині в Україні спостерігається вимушена трансформація механізму держави як відповідь на війну. Його інституційність та функціональність переорієнтовується на досягнення однієї головної мети – захисту держави в умовах агресії. Трансформація змістовного наповнення функцій сучасної України виступає ключовим тригером модернізації її державного механізму. Сучасний етап державотворення характеризується якісною перебудовою інституційної архітектури, детермінованою реконфігурацією взаємодії між владними інституціями

та громадянським суспільством, а також інтенсивною інтеграцією держави у глобальний геополітичний та правовий простір.

Ключовими маркерами цих змін є перехід від моделі «держава управляє суспільством» до моделі сервісної держави та соціал-партнерства, делегування частину своїх завдань (забезпечення, логістика, реабілітація) потужному волонтерському та громадському сектору, міжнародна конвергенція, гармонізація інституцій, інтеграція механізму у світову архітектуру безпеки та економіки.

Сьогодні ми спостерігаємо не просто адаптацію окремих органів влади до умов воєнного стану, а фундаментальне переформатування всієї інституційної архітектури. Разом із гіпертрофією оборонної та безпекової функцій, держава демонструє перехід від застарілих командно-адміністративних методів управління до гнучких, людиноцентричних моделей.

При цьому слід усвідомлювати, що діяльність держави не може бути стихійною чи ситуативною, як і її організація, оскільки тільки збалансована система органів держави, установ та підприємств з чітко визначеними повноваженнями у відповідних сферах дасть змогу ефективно реалізувати завдання та функції сучасної держави (функція міждержавного співробітництва; функція міжнародної співпраці; функція європейської інтеграції. А до внутрішніх функцій сучасної держави Україна можна віднести, зокрема такі: функція забезпечення національної безпеки; функція встановлення та реалізації правових засобів впорядкування суспільних відносин; функція формування апарату держави; функція фіксування і забезпечення прав і свобод людини, юридичної захищеності особи; функція гарантування розвитку й захисту всіх форм власності; функція соціального забезпечення, реального поширення соціального партнерства в країні; функція створення умов для формування громадянського суспільства і взаємодії з ним [4, с. 73-74].

Список використаних джерел

1. Пархоменко Н. Механізм держави та її функції в умовах воєнного стану: особливості організації та реалізації. Слово Національної школи суддів України. 2026. № 1 (54). С. 31–39. https://doi.org/10.37566/2707-6849-2026-1(54)-3

2. Vargas Cullel, J. (2012). Avanzando en el estudio de la estatalidad de América Central:metodología y algunos hallazgos ilustrativos. Universidad Católica de Chile, Revista de Ciencias Políticas, 33, 3 , 703-721.

3. Борщевський В. В., Василиця О. Б., Матвєєв Є. Е. Публічне

управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2022. № 2 (76). С. 30–35. С. 32. DOI: https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.2.5

4. Мельничук С.М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна. дис. ... д. юрид. наук: 12.00.01., Київ, 2019. 478 с.

Білоброва Оксана
начальник відділу зв'язків з громадськістю
управління патрульної поліції
в Кіровоградській області

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА БЕЗБАР'ЄРНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ

Діяльність відділу зв'язків з громадськістю Управління патрульної поліції в Кіровоградській області демонструє сучасний підхід Національної поліції до забезпечення публічної безпеки, який ґрунтується не лише на реагуванні на правопорушення, а й на їх попередженні шляхом активної взаємодії з громадою, освітніми закладами, молоддю та представниками різних соціальних груп. Матеріали свідчать, що сьогодні превентивна діяльність є одним із ключових напрямів роботи патрульної поліції, оскільки саме формування правової культури та безпечної поведінки населення дозволяє істотно знизити рівень правопорушень і підвищити довіру громадян до правоохоронних органів.

Важливе місце у діяльності підрозділу займає реалізація проєкту «Шкільний офіцер поліції», який став одним із найуспішніших прикладів партнерства між поліцією та закладами освіти. Його головною метою є формування безпечного освітнього середовища, розвиток у дітей правової свідомості, навичок безпечної поведінки та відповідального ставлення до власних дій. Шкільні офіцери проводять інтерактивні заняття, тематичні уроки, практичні тренінги, профілактичні бесіди, беруть участь у вирішенні конфліктних ситуацій, налагоджують взаємодію з педагогами та батьками. Така діяльність сприяє формуванню у дітей довіри до поліцейського як до помічника й наставника, а не лише

представника правоохоронної системи.

Особлива увага приділяється роботі з дітьми молодшого віку. Заняття з дошкільнятами та молодшими школярами проводяться у доступній ігровій формі та спрямовані на засвоєння правил дорожнього руху, безпечної поведінки вдома, на вулиці, у громадських місцях та в умовах воєнного стану. Використання інтерактивних методик, навчальних ігор, конкурсів і практичних вправ дозволяє сформувати в дітей необхідні навички безпечної поведінки ще до початку самостійного життя.

Важливим напрямом діяльності є проведення профілактичних заходів у дитячих таборах та інших місцях організованого відпочинку дітей. Під час таких зустрічей поліцейські навчають дітей правилам особистої безпеки, діям у надзвичайних ситуаціях, мінній безпеці, правилам дорожнього руху, алгоритмам взаємодії з екстреними службами. Такі заходи сприяють не лише набуттю необхідних знань, а й формують позитивне ставлення молодого покоління до правоохоронної діяльності.

Окремим напрямом роботи є взаємодія з молоддю. Сучасна молодіжна аудиторія потребує нових підходів до комунікації, тому працівники відділу активно використовують інтерактивні лекції, відкриті дискусії, тренінги, тематичні форуми, участь у молодіжних заходах та соціальних проєктах. Під час таких зустрічей обговорюються питання прав людини, відповідальності за правопорушення, кібербезпеки, протидії булінгу, домашньому насильству, незаконному обігу наркотичних засобів та безпечної поведінки у цифровому просторі.

Серед інноваційних форм профілактичної діяльності важливе місце займають практичні проєкти «Випробуй в безпеці» та «Регулювальник». Їх основною перевагою є можливість отримання практичного досвіду в умовах, максимально наближених до реальних життєвих ситуацій. Учасники знайомляться з роботою патрульної поліції, відпрацьовують алгоритми безпечної поведінки на дорозі, навчаються правильно оцінювати ризики та приймати безпечні рішення. Саме практичний компонент робить такі заходи особливо ефективними для формування стійких навичок безпечної поведінки.

Важливою складовою діяльності є реалізація інформаційно-просвітницьких кампаній «Світлячки», «Будь видимим» та «Амбасадори безпеки», спрямованих на профілактику дорожньо-транспортного травматизму. Їх метою є популяризація використання

світлоповертальних елементів, формування культури безпечної поведінки пішоходів, велосипедистів та інших учасників дорожнього руху. Такі кампанії особливо актуальні в осінньо-зимовий період та в умовах обмеженого освітлення, коли ризик дорожньо-транспортних пригод істотно зростає.

Одним із сучасних напрямів діяльності є функціонування Безпекового хабу – інтерактивного освітнього простору, де громадяни різного віку можуть отримати практичні знання щодо особистої, громадської та інформаційної безпеки. Тут проводяться тематичні заняття, тренінги, демонстрації спеціального обладнання, відпрацювання алгоритмів дій під час надзвичайних ситуацій, що сприяє підвищенню рівня готовності населення до можливих ризиків.

Важливим інструментом профілактики залишаються превентивні рейди та широка просвітницька робота серед населення. Поліцейські здійснюють профілактичні відпрацювання місць масового перебування людей, проводять інформаційні кампанії, поширюють рекомендації щодо особистої безпеки, дотримання законодавства та правил громадського порядку. Такий комплексний підхід дозволяє своєчасно виявляти фактори ризику та попереджати вчинення правопорушень.

Особливого значення набуває діяльність поліції у сфері протидії домашньому та гендерно зумовленому насильству. Працівники поліції проводять інформаційні зустрічі, роз'яснюють механізми захисту потерпілих, інформують про відповідальність кривдників, взаємодіють із соціальними службами, закладами освіти та громадськими організаціями. Просвітницька робота спрямована на формування нетерпимого ставлення суспільства до будь-яких проявів насильства та дискримінації.

Окремим напрямом презентації є формування національної свідомості та патріотизму. В умовах повномасштабної війни така діяльність набуває особливого значення. Поліцейські беруть участь у патріотичних заходах, уроках мужності, меморіальних акціях, підтримують військових та ветеранів, сприяють вихованню поваги до державних символів України, Конституції України та демократичних цінностей. Саме виховання відповідального громадянина є важливою передумовою побудови безпечного суспільства.

Завершує презентацію напрям «Амбасадори ментального здоров'я», який відповідає сучасним викликам, пов'язаним із психологічними наслідками війни. У межах цього проєкту проводяться заходи, спрямовані на підтримку психоемоційного благополуччя дітей, молоді та дорослих,

формування навичок стресостійкості, взаємопідтримки та своєчасного звернення по психологічну допомогу. Реалізація таких ініціатив свідчить про комплексний підхід Національної поліції до забезпечення безпеки громадян, яка включає не лише фізичний, а й психологічний вимір.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що діяльність відділу зв'язків з громадськістю Управління патрульної поліції в Кіровоградській області є багатовекторною та орієнтованою на партнерську взаємодію з населенням. Представлені в презентації проєкти демонструють сучасний підхід до поліцейської діяльності, який поєднує профілактику правопорушень, правову просвіту, розвиток культури безпеки, підтримку громадян та зміцнення довіри суспільства до Національної поліції України. Саме такі ініціативи формують ефективну модель «поліції, орієнтованої на громаду», що відповідає сучасним європейським стандартам правоохоронної діяльності.

Марусяк Олександр
старший науковий співробітник сектору порівняльного правознавства
Науково-дослідного інституту державного будівництва та
місцевого самоврядування НАПрН України,
доктор філософії з галузі «Право»

ДО ПИТАННЯ (НЕ)ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Частина друга статті 157 Конституції України містить чітку заборону на внесення змін до Конституції в умовах воєнного або надзвичайного стану («Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану») [1]. Крім того, відповідно до статті 159, висновок Конституційного Суду щодо законопроєкту про внесення змін до Конституції включає перевірку його відповідності вимогам частини другої статті 157 Конституції України. Однак про що саме йдеться в частині другій статті 157? Які конкретні стадії конституційного процесу охоплює ця заборона? Які дії має вчинити Конституційний Суд в умовах воєнного або надзвичайного стану щодо законопроєкту, надісланого ще до запровадження такого екстраординарного правового режиму? Остаточні відповіді на ці запитання може дати лише Конституційний Суд як орган конституційної юрисдикції, який, відповідно до частини першої статті 1 Закону України

«Про Конституційний Суд України», забезпечує верховенство Конституції України [2].

Граматичне та системно-логічне тлумачення положень пункту 1 частини першої статті 85, а також статей 155–159 Конституції України, зокрема з урахуванням дієслівних форм, використаних для опису процедури розгляду та прийняття (затвердження) закону про внесення змін до Конституції України, дає підстави для висновку, що Конституція забороняє лише ухвалення змін до Конституції під час дії воєнного або надзвичайного стану, але не надання Конституційним Судом висновку щодо відповідного законопроєкту до його розгляду Верховною Радою України.

Як свідчить практика, наявність висновку Конституційного Суду щодо законопроєкту про внесення змін до Конституції сама по собі не гарантує ні його негайного, ні навіть подальшого розгляду та ухвалення Верховною Радою України. Як зазначалося вище, протягом 1999–2019 років Суд надав 41 висновок щодо таких законопроєктів, тоді як кількість ухвалених законів про внесення змін до Конституції не перевищує десяти. Крім того, в межах конституційного процесу Конституційний Суд не може і не повинен виступати в ролі установчої влади, оскільки ця роль належить виключно Парламенту. Тому Конституційному Суду не слід самоусуватися від виконання своїх конституційних повноважень і відкладати надання висновку до припинення або скасування воєнного стану.

Чи означає це, що Конституція виключає можливість здійснення будь-яких етапів розгляду та голосування щодо відповідного законопроєкту в Парламенті, включаючи затвердження ухваленого закону на всеукраїнському референдумі у випадках, передбачених частиною першою статті 156? Чи вона лише забороняє остаточне ухвалення (затвердження) законопроєкту (закону) відповідно до положень статті 155 або частини першої статті 156?

Оскільки в умовах воєнного чи надзвичайного стану неможливо забезпечити політично відкритий, демократичний і транспарентний процес розгляду та ухвалення змін до Конституції з максимальним залученням представників різних політичних сил і громадянського суспільства, а здорова та відкрита політична дискусія безпосередньо впливає на якість і легітимність будь-якої конституційної реформи, найбільш обґрунтованою видається така відповідь: Конституція імпліцитно забороняє не лише остаточне ухвалення (затвердження)

закону про внесення змін до Конституції, а й будь-який парламентський розгляд відповідного законопроєкту протягом дії екстраординарних правових режимів.

Таким чином, підсумовуючи викладене, слід зазначити, що жодних конституційних обмежень для надання Конституційним Судом висновку щодо законопроєкту про внесення змін до Конституції України в умовах воєнного стану не існує. Водночас Верховна Рада України не може розглядати такий законопроєкт після одержання відповідного висновку Конституційного Суду до припинення дії відповідного екстраординарного правового режиму.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 35. Ст. 376.

Малюцька Марина
начальник юридичного сектору
Головного управління Державної служби України
з надзвичайних ситуацій у Кіровоградській області
старший лейтенант служби цивільного захисту

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ ТА УЧАСТЬ ДСНС У ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Конституція України протягом тридцяти років залишається фундаментом національної правової системи та основним гарантом прав і свобод людини. Особливого значення її положення набувають в умовах збройної агресії проти України, коли держава стикається з безпрецедентними викликами щодо забезпечення безпеки населення та захисту найбільш вразливих соціальних груп.

Однією з таких груп є діти, права яких потребують особливого правового та організаційного захисту. В умовах воєнного стану право дитини на життя, безпеку, охорону здоров'я та освіту зазнає підвищеного ризику порушення внаслідок бойових дій, руйнування об'єктів цивільної

інфраструктури, вимушеного переміщення населення, мінної небезпеки та інших негативних наслідків війни.

Конституційні гарантії є складовою механізму забезпечення прав людини і громадянина. Вони становлять систему правових засобів, умов та інструментів, закріплених в Основному Законі держави, спрямованих на реалізацію, охорону та захист прав і свобод людини, а також їх відновлення у разі порушення [1]. Їх ефективність визначається не лише наявністю правових норм, а й здатністю держави забезпечити їх практичну реалізацію через діяльність уповноважених органів у сфері безпеки та реагування на надзвичайні ситуації.

Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю держави [1]. Особливий правовий статус дитини закріплено також у статті 52, згідно з якою діти є рівними у своїх правах незалежно від походження, а будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом [1]. Водночас Конвенція ООН про права дитини визначає обов'язок держав забезпечувати дитині належний захист і піклування, зокрема в умовах збройних конфліктів [2]. Додаткові гарантії захисту цивільного населення, у тому числі дітей, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права та Женевськими конвенціями 1949 року [3].

У цьому контексті важливу роль у реалізації конституційних гарантій прав дитини відіграє Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Виконуючи завдання у сфері цивільного захисту, ДСНС України забезпечує проведення евакуаційних заходів, ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій воєнного характеру, гуманітарне реагування, розмінування територій, психологічну підтримку постраждалих та проведення інформаційно-просвітницької роботи з питань мінної безпеки. Саме через такі практичні заходи забезпечується реалізація конституційних гарантій щодо захисту життя, здоров'я та безпеки дітей в умовах воєнного стану.

ДСНС України виступає одним із ключових суб’єктів реалізації державних гарантій захисту дітей у системі цивільного захисту, зокрема в умовах кризового реагування. Практична діяльність Служби охоплює комплекс заходів, спрямованих на забезпечення безпеки дітей та мінімізацію наслідків збройного конфлікту, серед яких: пріоритетне проведення евакуації дітей та сімей з дітьми; організація психологічної допомоги постраждалим у районах надзвичайних ситуацій та пунктах

евакуації; реалізація заходів з мінної безпеки, включаючи проведення навчальних програм, інтерактивних занять та інформаційно-просвітницьких кампаній; а також участь у забезпеченні безпечного функціонування захисних споруд у закладах освіти шляхом надання відповідних рекомендацій.

Конституційні гарантії прав дитини залишаються чинними навіть в умовах збройного конфлікту. Відповідно до Конституції України та міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини держава зобов'язана забезпечувати ефективний захист життя, здоров'я, освіти та безпеки дітей. У цих умовах діяльність ДСНС України набуває особливого практичного значення, оскільки саме через здійснення рятувальних та евакуаційних заходів, розмінування територій, гуманітарного реагування та інформаційно-просвітницької роботи забезпечується реальна реалізація конституційних прав дитини в умовах воєнного стану. Ефективність таких заходів безпосередньо впливає на рівень захищеності дитячого населення та стійкість системи цивільного захисту держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 10.06.2026).

2. Конвенція про права дитини : міжнародний документ ООН від 20.11.1989. Ратифікована Україною 27.02.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 10.06.2026).

3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (IV Женевська конвенція) від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 10.06.2026).

Гоменюк Ганна
заступник директора департаменту екології та природних ресурсів
Кіровоградської обласної державної адміністрації –
начальник управління дозвільної діяльності,
оцінки впливу на довкілля та моніторингу

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК СКЛАДОВА КОНСТИТУЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституція України закріплює право кожної людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля як одне з основоположних конституційних прав. Відповідно до статті 50 Конституції України кожному гарантується право на безпечне довкілля, відшкодування шкоди, заподіяної порушенням цього права, а також вільний доступ до екологічної інформації та право на її поширення.

У сучасних умовах, особливо в період воєнного стану, питання забезпечення екологічної безпеки набувають особливого значення. Військова агресія спричиняє значне навантаження на природне середовище, що актуалізує необхідність удосконалення механізмів державного управління у сфері охорони довкілля та реалізації екологічних прав громадян.

Одним із важливих інструментів забезпечення конституційних екологічних прав є відкритість екологічної інформації. Саме тому важливу роль відіграє діяльність Орхуського центру екологічної інформації, який забезпечує доступ населення до інформації про стан навколишнього природного середовища, сприяє реалізації принципів прозорості діяльності органів влади та розвитку екологічної демократії.

Серед ключових напрямів державної екологічної політики вагоме місце займають заходи щодо охорони атмосферного повітря, збереження природних ландшафтів, розвитку сучасної системи управління відходами та забезпечення раціонального використання природних ресурсів. Саме ці напрями визначають основу реалізації екологічної політики регіону та відповідають положенням Стратегії державної екологічної політики України до 2030 року.

Важливим показником ефективності природоохоронної діяльності є динаміка викидів забруднюючих речовин. Наведені статистичні дані демонструють поступове зменшення обсягів викидів забруднюючих

речовин та парникових газів від стаціонарних джерел упродовж останніх років, що свідчить про результативність реалізації екологічних програм та впровадження сучасних природоохоронних технологій.

Значна увага приділяється практичній реалізації Закону України «Про охорону атмосферного повітря». Зокрема, здійснюється системна робота щодо видачі дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря та контролю за виконанням умов таких дозволів суб'єктами господарювання. Статистичні показники свідчать про високий рівень звітності підприємств та посилення державного контролю у сфері охорони атмосферного повітря.

В умовах функціонування економіки під час воєнного стану особливого значення набуває застосування спрощених адміністративних процедур для суб'єктів господарювання. Постанова Кабінету Міністрів України № 535 від 03 травня 2022 року дозволила забезпечити безперервність господарської діяльності шляхом подання декларацій про провадження господарської діяльності, що знайшло практичне застосування й у сфері природокористування. Аналіз статистичних даних свідчить про поступове збільшення кількості поданих декларацій упродовж останніх років.

Одним із сучасних напрямів цифровізації екологічного управління стало функціонування інтерактивної карти радіаційного фону Кіровоградської області. Такий інформаційний ресурс забезпечує оперативний доступ населення до актуальної інформації про стан радіаційної безпеки та є важливим інструментом реалізації права громадян на екологічну інформацію.

Особливе місце у забезпеченні екологічної безпеки належить розвитку природно-заповідного фонду. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» визначає заповідну справу одним із пріоритетних напрямів державної екологічної політики, а Закон України «Про природно-заповідний фонд України» встановлює правові засади створення та функціонування природоохоронних територій.

Станом на 2026 рік природно-заповідний фонд Кіровоградської області налічує 257 об'єктів загальною площею понад 103 тис. гектарів, що свідчить про послідовну реалізацію державної політики щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.

Важливим результатом природоохоронної діяльності стало створення у 2026 році чотирьох нових територій природно-заповідного

фонду місцевого значення. Серед них – ландшафтний заказник «Балка Бузова», ботанічна пам'ятка природи «Балка тисячі шафранів», ландшафтний заказник «Балка Диківська» та ботанічна пам'ятка природи «Фіолетові пагорби». Їх створення спрямоване на збереження рідкісних видів флори, занесених до Червоної книги України, а також унікальних природних екосистем області.

Не менш важливим напрямом є створення охоронних зон для збереження біорізноманіття у лісах. Упродовж 2024–2025 років створено декілька таких територій для охорони рідкісних видів рослин і тварин, що забезпечує виконання міжнародних природоохоронних зобов'язань України та сприяє підтриманню екологічної рівноваги.

Однією з актуальних екологічних проблем залишається поводження з відходами. У цьому контексті важливим кроком стало затвердження у 2026 році Регіонального плану управління відходами у Кіровоградській області до 2034 року. Документ визначає комплекс заходів щодо розвитку сучасної інфраструктури поводження з відходами, збільшення рівня їх перероблення, мінімізації негативного впливу на довкілля та впровадження принципів циркулярної економіки.

Окремої уваги заслуговує питання раціонального використання мінерально-сировинної бази області. Кіровоградщина є одним із найбагатших регіонів України за запасами корисних копалин. Структура мінерально-сировинної бази включає паливно-енергетичні ресурси, будівельну сировину, руди чорних і кольорових металів, а також значні запаси урану, літію, графіту, титану, нікелю, кобальту та інших стратегічно важливих корисних копалин.

Особливо важливою є наявність найбільших в Україні запасів уранових руд, а також перспективних родовищ літію, графіту та титанових руд, що створює значний потенціал для економічного розвитку держави. Водночас освоєння цих ресурсів повинно здійснюватися виключно з дотриманням екологічного законодавства, принципів сталого розвитку та екологічної безпеки населення.

Правовою підставою користування надрами є спеціальний дозвіл, який видається Державною службою геології та надр України. На території Кіровоградської області видано 83 спеціальні дозволи, більшість із яких стосуються видобування корисних копалин. Такий дозвільний механізм забезпечує державний контроль за використанням природних ресурсів та створює правові гарантії їх раціонального освоєння.

Таким чином, досвід Кіровоградської області свідчить про комплексний характер реалізації державної екологічної політики. Поєднання правових, організаційних, інформаційних, природоохоронних та цифрових механізмів дозволяє ефективніше забезпечувати конституційне право громадян на безпечне довкілля. Подальше вдосконалення екологічного законодавства, розвиток природно-заповідного фонду, цифровізація екологічного управління, модернізація системи поводження з відходами та забезпечення відкритості екологічної інформації повинні залишатися пріоритетними напрямами державної політики України в умовах повоєнного відновлення та європейської інтеграції.

Томіна Вікторія
доцент кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Безбар’єрність у діяльності Національної поліції України сьогодні є не лише складовою державної соціальної політики, а й одним із ключових показників ефективності та людиноцентричності правоохоронної системи. Вона визначає рівень доступності поліцейських послуг, реалізації прав людини, забезпечення рівних можливостей і довіри суспільства до правоохоронних органів.

Концепція безбар’єрності охоплює значно ширше коло питань, ніж лише усунення архітектурних перешкод. Вона включає фізичну, інформаційну, цифрову, комунікаційну, освітню та організаційну доступність, створюючи умови, за яких кожна людина, незалежно від віку, стану здоров’я, інвалідності, соціального статусу чи інших особливостей, може безперешкодно реалізовувати свої права та отримувати якісні поліцейські послуги.

В Україні сформовано комплексну нормативно-правову основу для розвитку безбар’єрного середовища. Важливе значення мають закони України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні

гарантії», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», «Про соціальні послуги» та інші нормативно-правові акти. Визначальним етапом розвитку державної політики у цій сфері стало схвалення Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року. Її реалізація спрямована на формування суспільства рівних можливостей, у якому людина є центральною цінністю, а державні послуги — доступними для кожного. У цьому контексті безбар'єрність є не лише соціальним стандартом, а й важливою складовою європейської інтеграції України, що відповідає міжнародним стандартам захисту прав людини та положенням Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. [1].

Результати реалізації державної політики вже сьогодні простежуються у діяльності Національної поліції України. У територіальних підрозділах поліції, ізоляторах тимчасового тримання, сервісних центрах та закладах освіти зі специфічними умовами навчання поступово усуваються архітектурні бар'єри, облаштовуються пандуси, тактильні елементи навігації, адаптовані санітарні приміщення та безбар'єрні маршрути. Окрему увагу приділено адаптації робочих місць працівників поліції, які отримали поранення або стали маломобільними під час виконання службових обов'язків.

Не менш важливим напрямом є розвиток цифрової та інформаційної доступності. Удосконалюються офіційні вебресурси із застосуванням інструментів цифрової доступності, розширюються електронні сервіси, функціонує система єдиного екстреного номера 112, що забезпечує швидкий доступ громадян до всіх екстрених служб, у тому числі осіб з інвалідністю.

Особлива увага приділяється розвитку комунікаційної безбар'єрності. Національна поліція активно співпрацює з громадськими організаціями, які забезпечують переклад жестовою мовою, а також з інклюзивно-ресурсними центрами. Така взаємодія сприяє ефективнішій роботі, зокрема під час розшуку дітей з аутизмом, синдромом Дауна та іншими особливостями розвитку, а також забезпечує якісну комунікацію з особами, які потребують додаткової підтримки.

Водночас особливої актуальності в умовах повномасштабної війни набуває розвиток ветеранської політики в системі Національної поліції України. Після повернення з фронту багато поліцейських потребують фізичної та психологічної реабілітації, адаптації робочого середовища, створення умов для подальшого проходження служби або професійної реалізації. Саме тому безбар'єрність сьогодні розглядається не лише як

забезпечення доступності для громадян, а і як важливий елемент підтримки власного персоналу, який захищає державу.

Окремої уваги заслуговує впровадження принципу «Нічого для нас без нас», який передбачає активне залучення осіб з інвалідністю, ветеранів та представників громадських організацій до формування політики безбар'єрності. Такий підхід дозволяє створювати рішення, що відповідають реальним потребам людей, і є одним із базових принципів сучасного врядування. Таким чином, безбар'єрність у діяльності Національної поліції України сьогодні є не лише вимогою законодавства, а й невід'ємною складовою реформування правоохоронної системи, підвищення якості поліцейських послуг, зміцнення довіри суспільства та утвердження принципів людиноцентричності, рівності й поваги до гідності кожної людини.

Список використаних джерел

1.Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінет Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. Офіційний вісник України. 2021. № 36. С. 61.

Шило Ігнат
здобувач освіти факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Туренко Олег
професор кафедри загальноправових дисциплін факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ: НОВІТНІ ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ ТА КОНСТИТУЦІЙНИМ ЦІННОСТЯМ УКРАЇНИ

У ході збройної агресії проти України російська федерація поряд із традиційною кінетичною війною активно застосовує й новітні форми війни, зокрема війну п'ятого покоління (Fifth-Generation Warfare, 5GW), гібридну війну (Hybrid Warfare, HW) та конфлікт «сірої зони» (Gray Zone

Conflict, GZC). Це свідчить про трансформацію війни, де об'єктом ураження стають не лише військові сили, а й суспільна свідомість, колективна ідентичність, морально-психологічна стійкість та здатність соціуму до консолідації. Повномасштабна агресія продемонструвала, що ключовим полем цієї боротьби стали інформаційний простір, цифрова інфраструктура та гуманітарна сфера. У цих умовах стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту набуває подвійного значення: з одного боку, він створює безпрецедентні можливості для маніпулювання інформацією, проведення кібератак та психологічних операцій з боку агресора, а з іншого – стає одним із найефективніших інструментів захисту держави, її інформаційного суверенітету та конституційних цінностей. Відтак, вивчення штучного інтелекту в сучасних конфліктах — це вже не просто технологічна тема, а питання національної безпеки й майбутнього України. Гібри́дна війна́ (англ. hybrid warfare) – різновид ескалації конфліктів, властивий для 21 ст., що поєднує застосування державних та недержавних, традиційних і нетрадиційних стратегій, ресурсів, засобів, методів підривної діяльності, механізмів кібервійни з метою досягнення певних політичних цілей [1].

Штучний інтелект стає однією з визначальних технологій XXI століття, змінюючи логіку гібридних конфліктів. Якщо раніше інформаційні операції потребували значних ресурсів, то сьогодні алгоритми здатні автоматизувати дезінформацію, персоналізувати маніпуляції та масштабувати вплив на мільйони людей. У цих умовах ШІ стає новим середовищем ведення війни, де ключовим ресурсом є довіра громадян до інформації та державних інституцій. Однією з найнебезпечніших загроз є створення дипфейків і синтетичного контенту [2]. Фальшиві звернення політичних лідерів чи підроблені накази можуть викликати паніку та підірвати довіру до держави. Вперше в історії відео- чи аудіозапис перестає бути беззаперечним доказом реальності, а тому інформаційна безпека означає не лише захист інформації, а й захист самої категорії істини. Водночас ШІ здатний аналізувати великі масиви даних і здійснювати персоналізований психологічний вплив, що створює нові виклики для свободи слова, права на інформацію та приватність. Для України ця проблема має особливе значення, адже в умовах війни інформаційні операції стають дешевшими, швидшими та ефективнішими. Разом із тим зосередження виключно на загрозах було б помилкою. Алгоритми ШІ вже сьогодні виявляють інформаційні атаки, розпізнають дипфейки та прогнозують поширення деструктивних наративів,

дозволяючи державі діяти превентивно [3]. Крім того, ШІ може посилювати демократичні інститути, підвищувати прозорість управління та зміцнювати захист критичної інфраструктури. Проте це можливо лише за умови, що його використання не перетвориться на інструмент тотального контролю. Україна, захищаючись від зовнішньої агресії, потребує потужних цифрових механізмів безпеки, однак їх застосування не повинно суперечити принципам демократії, верховенства права та поваги до прав людини. Історія неодноразово демонструвала, що суспільства іноді втрачають свободу не внаслідок воєнної поразки, а через поступову відмову від власних цінностей заради безпеки. Саме тому головним викликом сьогодення є не вибір між безпекою та свободою, а пошук такої моделі використання штучного інтелекту, за якої технологічна перевага держави поєднуватиметься зі збереженням конституційних цінностей. Можливо, найважливішою зміною, яку приносить штучний інтелект у гібридну війну, є переосмислення самого поняття оборони: якщо у XX столітті держава захищала територію та кордони, то у XXI столітті вона змушена захищати довіру, правду та здатність громадян самостійно формувати власні переконання. Саме від цього дедалі більше залежатиме перемога у конфліктах майбутнього.

Сучасна гібридна війна демонструє, що технологічний прогрес не є ані безумовним благом, ані абсолютною загрозою – його вплив визначається тим, як суспільство та держава навчаються ним користуватися. Штучний інтелект уже сьогодні змінює способи ведення інформаційного протистояння, створюючи нові виклики для безпеки, прав людини та функціонування демократичних інститутів. Водночас він відкриває можливості для більш ефективного захисту інформаційного простору, своєчасного виявлення загроз і зміцнення стійкості держави до зовнішнього впливу. Для України питання використання штучного інтелекту має стратегічне значення, адже йдеться не лише про впровадження інновацій, а про здатність зберегти власну ідентичність, інформаційний суверенітет і відданість конституційним принципам в умовах війни. Саме тому розвиток технологій повинен супроводжуватися вдосконаленням правового регулювання, формуванням етичних стандартів та підвищенням цифрової грамотності суспільства. У перспективі успішність держави визначатиметься не тільки рівнем її технологічного розвитку, а й умінням забезпечити баланс між безпекою та свободою, інноваціями та правами людини. Україна має всі передумови для того, щоб стати прикладом такого поєднання, довівши,

що навіть у часи найскладніших випробувань технології можуть служити не руйнуванню демократичних цінностей, а їхньому зміцненню.

Список використаних джерел

1. Гібридна війна. ВУЕ. URL: https://vue.gov.ua/Гібридна_війна (дата звернення: 12.06.2026).

2. Hachkevych A. (2025). Deepfakes: Definition of the Concept and Criteria for Distinguishing Between Harmful and Harmless Deepfakes. Veritas: Legal and Psychological-Pedagogical Research. 1(2), 12–20. DOI: https://doi.org/10.23939/veritas2025.02.012 (дата звернення 13.06.2026)

3. Дашко І.М., Череп О. Г., Калюжна Ю.В., Малтиз В.В., Михайліченко Л.В. Штучний інтелект як інструмент протидії дезінформації в умовах війни: досвід та перспективи застосування в Україні. Актуальні питання економічних наук. 2025. № 7. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.14760314 (дата звернення 13.06.2026)

Туренко Олег
професор кафедри загальноправових дисциплін факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософських наук, професор

СМИСЛОВА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОЇ НОРМИ «ПРИМУС ДО ПРАЦІ» В КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПУ ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ

Сучасний конституціоналізм ґрунтується на принципах соціальної рівності, справедливості та людської гідності. Досвід впровадження Конституції України 1996 р. вказує на існування певних прогалин, а значить порушення означених принципів. Одним з недоліків Конституції є семантичне не визначення терміну заборони примусу до праці (ст. 43). Виходячи з цього автор прагне виявити існуючи смисли конституційної норми «заборони примусу до праці», які ставить під загрозу реалізацію принципу гідності людини.

Заборона примусу до праці є одним із елементів ключового завдання держави і міжнародного права – захист прав і свобод людини (ст. 3 Конституції України) [1]. Зауважимо, що Основний Закон не визначає дефініцій термінам «життя» і «людська гідність». Невизначеність у

тлумаченні породжує правові лакуни, дозволяє зловживання владою, ускладнює відповідність міжнародним стандартам і підриває соціальну справедливість і солідарність.

Життя є багатовимірною категорією. Втім ідеальне усвідомлення людського життя є право індивіда бути сувереном – вільно розпоряджатися своєю свободою. Враховуючи багатомірність терміну «життя» автор пропонує його розглядати в двох крайніх аспектах: право на біосоціальне існування (в яке включено заборона свавільного позбавлення життя) та право індивіда на розпорядження власним життям.

Також життя охоплює поняття «людська гідність», яке теж є багатозначним і ієрархічним терміном. Конституційний Суд України (Рішення № 5-р/2018) надає своє бачення цього поняття – «людська гідність» є фундаментом для всіх інших конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав. КСУ звертає увагу, що цей термін «необхідно трактувати як право, гарантоване ст. 28 Конституції України [2]: «Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» [1]. Відтак, гідність людини включає в собі фізичну цілісність і недоторканність, право на автономію рішень, можливість здобувати економічну самостійність тощо. Життя і гідності можуть бути порушені незаконною експлуатацією або піддане примусом до праці.

Загальна декларація прав людини (ст. 23) заклала критерій поняття вільної і справедливої праці. Якщо праця оплачується нижче рівня гідного існування, то вона стає формою примусу [3]. В цьому разі людина працює не на розвиток, а на своє біологічне виживання, тим самим примус робить справедливу винагороду неможливою. Критерій «гідне існування» визначає національні уряди. Україна визначає це поняття мінімальною заробітною платнею і споживчим кошиком, які є критерієм біологічного виживання, а не вільної самореалізації людини. Тобто, термін «гідне існування» не співвимірний терміну «гідність людини». Певно слід використовувати термін «життєве існування», де держава виступає гарантом фізичного виживання людини.

Дефініцію примусова чи обов'язкова праця надає Конвенція МОП №29. Це «будь-яку роботу чи службу, що її вимагають від якої-небудь особи під загрозою якогось покарання і для якої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг» [4]. Конвенція визначає перелік

випадків, які не включають в собі примусову працю. Цей перелік застосовується ст. 43. Конституції: «військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан» [1]. Визначення Конвенцією дефініція терміну не враховує сучасну менеджментно-правову динаміку, багатоукладності глобальних соціально-економічних реалій, і том не формує комплексного підходу до вирішення можливих конфліктів.

Не чіткість терміну «примус до праці» також має своє коріння в понятті «праця». Коментуючи цю обставину Європейський суд з прав людини звертає увагу, що англійське «labour» і французьке «travail» «використовується виключно для позначення фізичної праці, але воно має таке само широке значення» [5, с. 10]. В сучасних умовах такий діапазон поняття «праця» потребує класифікації на види і типи. Оскільки сучасні реалії не розглядають працю як одномірною діяльністю, яка передбачає лише витрату енергії, часу і навичок робітника. В це поняття може входити соціальний капітал, унікальні інтелектуальні здібності, організаторські здібності тощо. Більш того певні види праці можуть позбавляти людину здоров'я, репродуктивні здібності і перетворювати робітника в залежну людину. Певно виходячи з цієї логіки Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини проголошує, що терміни рабство і примус до праці мають однорідну природу і відрізняються лише формою дискримінації [6]. Тому в певних випадках примус до праці може не тільки порушувати гідність людини, але і бути злочином (прихованою формою рабства) проти людяності.

Друге поняття «примус» терміну «примус до праці» теж не має чіткого семантичного визначення. І якщо в наукових дискусіях криміналістів йде жваве обговорення поняття «примус», його синонімів та рівнів застосування, то увага фахівців з трудового права не є послідовною. Юридичне не визначеність цього поняття та класифікація його форм дозволяє робити висновки, що «наявні правові засоби захисту працівника від примусу на роботі нині не є настільки ефективними, щоб захистити його від цього повною мірою» [7, с. 88].

Таким чином, слід зазначити: а) в Конституції України існує семантичне невизначеність поняття «примус до праці» що створює прогалини у захисті прав людини, особливо принципу гідності; б) як вищий прояв людського життя гідність є багатовимірним поняттям, що включає фізичну недоторканність, автономію, свободу вибору та

економічну самостійність тощо. Примусова праця порушує ці основи, позбавляючи людину волі і суверенності; в) діючи правові тлумачення «гідного існування» більше відповідає біологічному виживанню, ніж повноцінній гідності людини; тому потрібно розмежування сенси «життєве існування» та «гідність»; г) міжнародні стандарти хоч і надають дефініцію «примус до праці», але її смисл потребує адаптації до сучасних соціально-економічних та управлінських реалій; г)•потрібна класифікація понять праця і примус, визначення їх форм в Трудовому законодавстві України.

Список використаних джерел

1. Конституція України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Рішення Конституційного Суду України № 5-р/2018 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України „Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України“ від 28 грудня 2014 року № 76–VIII. https://ccu.gov.ua/novyna/uhvaleno-rishennya-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny-no-5-r2018-0

3. Статус Організації Об’єднаних Націй. 26.06.1945. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text

4. Конвенція про примусову чи обов’язкову працю № 29 : Конвенція Міжнародної організації праці від 28 черв. 1930 р. (ратифіковано Українською РСР 10 серп. 1956 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136#Text

5. Омбудсман: кожна людина має право на захист від вчинення щодо неї будь-яких форм рабства. 02.12.2023. https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/ombudsman-kozhna-lyudina-maye-pravo-na-zahist-vid-vchinennya-stosovno-neyi-bud

6. Посібник зі статті 4 – Заборона рабства і примусової праці Європейський суд з прав людини. Останнє оновлення: 28.02.2026 р. https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_4_ukr

7. Пласкач С. Р. Поняття примусу в сучасних трудових правовідносинах. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 5. С. 86-88. https://lsej.org.ua/5_2021/22.pdf

НАПРЯМ 1. КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ДЕРЖАВИ ТА ЇХ ТРАНСФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Білоус Аріана
здобувач освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Нестерцова-Собакарь Олександра
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ЇХ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Норми цивільного права, що регулюють зобов'язальні правовідносини, становлять один із ключових інститутів цивільного права і є однією з його найважливіших складових. Ці нормативні положення зобов'язального права є особливо важливою частиною цивільного права.

Зобов'язання виникають на підставі договорів, односторонніх правочинів, актів органів державної влади, а також унаслідок заподіяння шкоди чи внаслідок безпідставного збагачення.

Важливою передумовою належного виконання зобов'язання є його здійснення саме тими сторонами, які визначені у договорі, адже, відповідно до статті 626 ЦК України, договір є домовленістю між двома або більше сторонами. Згідно із загальним правилом, закріпленим у статті 527 ЦК України, обов'язок боржника полягає у належному виконанні зобов'язання, тоді як кредитор зобов'язаний особисто прийняти його виконання. Таким чином, наприклад, договір доручення повинен бути укладений безпосередньо з уповноваженою особою [1].

Особливе місце в системі зобов'язального права посідає інститут відповідальності за порушення зобов'язань.

Порушення зобов'язань є ключовим інститутом цивільного права, що забезпечує реальне функціонування правовідносин між суб'єктами

цивільного обігу.

Порушенням зобов'язання визнається невиконання або неналежне виконання боржником обов'язку, покладеного на нього відповідно до договору або закону. Основні форми порушення включають прострочення виконання, виконання з недоліками, відмову від виконання зобов'язання, порушення додаткових зобов'язань тощо [2].

Цивільне законодавство України передбачає низку правових наслідків, які настають у разі порушення зобов'язань.

Статтею 611 ЦК України визначено такі правові наслідки порушення зобов'язання [1]:

- припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови, якщо це встановлено договором або законом;
- припинення зобов'язання внаслідок розірвання договору;
- зміна умов зобов'язання;
- сплата боргу; відшкодування збитків та моральної шкоди.

Зазначений перелік не є вичерпним, оскільки нормативні акти або умови договору можуть передбачати й інші наслідки невиконання чи неналежного виконання зобов'язання. До таких, зокрема, належать: звернення стягнення на предмет застави та його реалізація, виконання зобов'язання поручителем, примусове виконання в натурі, застосування права притримання тощо.

Усі ці заходи об'єднує спільна риса – вони є формою негативної реакції на порушення зобов'язання, яке може проявлятися як у формі дії, так і бездіяльності з боку відповідальної сторони. Водночас умови та механізми реалізації таких наслідків мають індивідуальні особливості, що зумовлено різною юридичною природою зазначених правових інструментів. Частина з них є заходами юридичної відповідальності, інші – формами оперативного впливу або засобами захисту порушеного права [1].

Слід також зазначити, що при дослідженні практики про вирішення спорів про неналежне виконання цивільно-правових зобов'язань з'ясовується, що найчастіше неналежне виконання договору є порушенням встановлених вимог про предмет і строки виконання. Також є випадки виконання зобов'язання неналежною особою або з простроченням виконання [3, с. 85]

Важливу роль відіграє принцип компенсаційного характеру відповідальності, за яким метою правових наслідків є не покарання боржника, а відновлення майнового становища кредитора. При цьому

кредитор зобов'язаний довести наявність шкоди, її розмір, причинно-наслідковий зв'язок між діями боржника та завданою шкодою, а також вину боржника — якщо інше не передбачено законом або договором.

Таким чином, інститут порушення зобов'язань та їх правових наслідків є важливим механізмом забезпечення належного виконання договірних і позадоговірних обов'язків, а також відновлення порушених майнових прав сторін.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text\

2. Косенко Є.Є., Бондар О.С. Про загальні положення порушення зобов'язань та їх правові наслідки. 2022. С. 273.

3. Кузьмич О.Я. Актуальні питання цивільно-правової відповідальності третіх осіб за порушення покладених на них обов'язків боржника. Вісник НТУУ «КПІ». 2021. Вип. 2. С. 143–147.

Головко Альона
здобувач освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Нестерцова-Собакарь Олександра
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану в Україні у зв'язку з широкомасштабною військовою агресією спричинило значні трансформації у всіх сферах суспільного життя, включаючи правове регулювання договірних відносин. У цей період виникла низка нових викликів, пов'язаних із виконанням зобов'язань, передбачених договорами, укладеними як до початку воєнного стану, так і під час його дії.

Цивільно-правова система зазнала серйозного навантаження через

обмеження логістики, мобілізацію трудових ресурсів, руйнування інфраструктури, вимушене переселення громадян і підприємств, а також економічну нестабільність. Усе це обумовило потребу в перегляді традиційного підходу до виконання зобов'язань та застосування категорії непереборної сили (форс-мажору) як ключового елементу захисту прав і законних інтересів сторін договору.

У свою чергу, після введення правового режиму воєнного стану Указом Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року, цивільне законодавство зазнавало певних змін, зокрема в аспекті регулювання цивільно-правових відносин [1].

У загальному розумінні дії, пов'язані з виконанням зобов'язань за договором про надання послуг, мають характер односторонніх зобов'язальних правочинів, за умови, що вони здійснюються у відповідності до вимог законодавства. Якщо ж такі дії не відповідають критеріям правомірності, вони не можуть вважатися правочинами й розцінюються як порушення умов договору. В контексті цього підходу О.О. Оскілько пропонує трактувати виконання зобов'язань за договором про надання послуг як сукупність дій - фактичних або юридичних, а в окремих випадках - бездіяльності сторін, які виступають способом реалізації закріплених у договорі або визначених законом прав і обов'язків сторін з метою досягнення правового та економічного результату домовленостей [2, с. 164].

Згідно з положеннями статті 652 Цивільного кодексу України, істотна трансформація обставин, на яких базувались домовленості сторін під час укладення договору, може стати підставою для його перегляду або припинення, якщо інше прямо не встановлено в самому договорі або не випливає з характеру зобов'язання. Така зміна вважається істотною, коли ситуація зазнала настільки значних змін, що, передбачивши їх наперед, сторони або взагалі відмовилися б від укладення договору, або погодилися б на зовсім інші умови.

Крім того, відповідно до частини другої зазначеної статті, перегляд чи припинення договору на підставі суттєвої зміни обставин можливі лише за умови одночасної наявності чотирьох критеріїв: по-перше, сторони на момент укладення угоди не передбачали можливості таких змін; по-друге, причини змін були поза межами контролю сторони, яка прагне змінити умови, навіть за умови вжиття нею всіх належних і розумних заходів; по-третє, подальше виконання договору призводить до порушення балансу майнових інтересів і позбавляє цю сторону

очікуваних результатів; і, нарешті, з умов договору або норм ділового обороту не випливає, що ризик настання таких змін сторона взяла на себе [3].

У статті 617 Цивільного кодексу України визначено, що особа, яка порушила зобов'язання, може бути звільнена від відповідальності за таке порушення, якщо доведе, що воно стало наслідком випадку або непереборної сили [3]. Це означає, що настання форс-мажорних обставин не скасовує обов'язку виконати договірне зобов'язання, а лише звільняє сторону від юридичної відповідальності за затримку його виконання. Таким чином, дія договору зберігається, і після припинення дії обставин непереборної сили зобов'язання має бути реалізоване в повному обсязі.

У своїй науковій роботі О.О. Мельник зазначає, що форс-мажор може спричинити суттєву зміну умов, на яких ґрунтувався договір, що в подальшому може стати підставою для його перегляду або припинення. Такий розвиток подій або трансформує зобов'язання, або призводить до його повного розірвання. Юридичне регулювання наслідків істотної зміни обставин зазвичай спирається на два основоположні принципи договірного права - необхідність виконання договорів або ж незмінність обставин, на яких вони укладались. Мельник також акцентує, що наслідками таких змін можуть бути або зміна умов договору зі збереженням його чинності, або розірвання за взаємною згодою сторін [4, с. 99].

Водночас А.М. Шпиляк підкреслює, що сам по собі факт виникнення форс-мажору не є автоматичною підставою для звільнення сторони від обов'язку виконувати зобов'язання. Необхідно підтвердити не лише наявність форс-мажорних умов, а й довести їхній реальний вплив на можливість виконання конкретного зобов'язання. Тобто, відповідальність за невиконання може бути знята лише тоді, коли доведено, що саме ці обставини були непереборними і саме для конкретної особи в конкретній ситуації [5, с. 54].

Таким чином, слід чітко усвідомлювати, що сам по собі факт запровадження воєнного стану не є автоматичним виправданням для несвоєчасного або повного невиконання зобов'язань. Вирішальне значення має те, чи дійсно обставини, спричинені воєнним станом, об'єктивно унеможливлюють виконання зобов'язань конкретним суб'єктом - фізичною або юридичною особою. Наприклад, якщо постачальник певного товару фізично не може забезпечити його доставку через те, що перебуває на території з активними бойовими діями або на

тимчасово окупованій території, така ситуація може розглядатися як обґрунтована перешкода для виконання зобов'язання.

Отже, у період воєнного стану значно зростає важливість належного врегулювання договірних зобов'язань. Форс-мажор не лише звільняє від відповідальності, а й стає інструментом для збереження балансу інтересів сторін.

З метою підвищення ефективності виконання зобов'язань у надзвичайних умовах, доцільно забезпечити нормативне унормування типових положень про форс-мажор, створити єдині стандарти фіксації таких обставин, а також розвивати судову практику на основі принципів справедливості та правової визначеності. Це дозволить не лише зменшити конфлікти між сторонами договору, а й підтримати стабільність цивільного обігу в умовах кризових ситуацій.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. No 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397

2. Оскілько О.О. Особливості виконання договірних зобов'язань за участю військовослужбовців. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №6. С. 163-166

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

4. Мельник О.О. Виконання умов договору внаслідок дії обставин форм-мажору під час воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного університету, 2022. С. 98-102

5. Шпиляк, А. (2022). Responsibility for failure to fulfill civil obligations under the conditions of the state of martial. Scientific Notes of Lviv University of Business and Law, 33, 51-55. Retrieved from https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/568

Деркаченко Софія
адвокат, аспірант Донецького державного університету внутрішніх справ

САНКЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК НОВИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Теоретико-правовий аналіз діяльності Міністерства юстиції України як суб'єкта санкційної політики вимагає дослідження нормативно-правової бази, інституційних механізмів та правозастосовної практики, які визначають компетенцію цього органу у сфері захисту національної безпеки. Базовим нормативно-правовим актом, що формує каркас санкційної політики держави, є Закон України «Про санкції» від 14 серпня 2014 року № 1644-VII [1]. Зазначений закон закріплює перелік видів спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів, підстави їх застосування, а також коло суб'єктів, уповноважених ініціювати та реалізовувати такі заходи. До 2022 року Міністерство юстиції України не відігравало ключової ролі у механізмі застосування санкцій, оскільки його повноваження обмежувалися здебільшого експертизою нормативних актів та участю у виконанні окремих рішень Ради національної безпеки і оборони України.

Ситуація кардинально змінилася із прийняттям Закону України від 12 травня 2022 року № 2257-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб» [2]. Цим законом було запроваджено новий вид санкції – стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними. Саме Міністерство юстиції України було визначено центральним органом виконавчої влади, уповноваженим на забезпечення реалізації державної політики у сфері стягнення таких активів.

Відповідно до положень статті 5-1 Закону України «Про санкції», Міністерство юстиції України наділено виключною компетенцією щодо організації та здійснення розшуку активів підсанкційних осіб, а також звернення до Вищого антикорупційного суду із позовною заявою про застосування санкції у вигляді стягнення активів у дохід держави.

Для виконання цих функцій у структурі Міністерства юстиції України було створено спеціалізований підрозділ – Департамент санкційної політики та представництва в судах [3], який здійснює безпосередню оперативну та аналітичну роботу з виявлення майна, корпоративних прав, фінансових ресурсів та інших активів осіб, які створюють суттєву загрозу національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України.

Правовий статус цього Департаменту регламентується внутрішніми нормативними документами Міністерства юстиції, які деталізують порядок взаємодії його співробітників з іншими державними органами, реєстроутримувачами та банківськими установами. Процедура реалізації повноважень Міністерства юстиції розпочинається з моменту набрання чинності рішенням Ради національної безпеки і оборони України про блокування активів конкретної особи, введеним у дію Указом Президента України. Застосування санкції у вигляді блокування активів є обов'язковою юридичною передумовою для ініціювання Міністерством юстиції процедури стягнення цих активів у судовому порядку.

Висновки. Таким чином, законодавчі зміни, запроваджені у 2022 році, істотно трансформували місце та роль Міністерства юстиції України в системі суб'єктів санкційної політики. Якщо раніше його участь у цій сфері мала переважно допоміжний характер, то сьогодні Міністерство виступає одним із ключових суб'єктів реалізації санкційних механізмів, забезпечуючи виявлення активів підсанкційних осіб, підготовку доказової бази для їх стягнення в дохід держави та представництво інтересів держави у відповідних судових провадженнях. З огляду на подальший розвиток санкційної політики України актуальним залишається вдосконалення нормативно-правового регулювання діяльності Міністерства юстиції України, зокрема в частині міжвідомчої взаємодії, інформаційного обміну та виконання судових рішень щодо стягнення активів підсанкційних осіб у дохід держави.

Список використаних джерел

1. Про санкції: Закон України від 14 серп. 2014 р. № 1644-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 40. Ст. 2018.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб : Закон України від 12.05.2022 № 2257-IX. Офіційний вісник України. 2022. № 43. Ст. 2317.

3. Департамент санкційної політики та представництва в судах.

Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/departament-sanktsiynoi-politiki-ta-predstavnitstva-v-sudah.

Камінський Єгор
здобувач освіти першого (бакалавр) рівня
Донецького державного університету внутрішніх справ,
освітня програма Правоохоронна діяльність
Науковий керівник: Хитровський Дмитро
старший викладач кафедри загальноправових дисциплін факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ

ПРИНЦИП ПОДІЛУ ВЛАДИ ТА ЙОГО МОДИФІКАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Принцип поділу влади є одним із фундаментальних засад організації сучасної демократичної державності. Відповідно до статті 6 Конституції України державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, причому кожна з гілок влади здійснює свої повноваження у встановлених Конституцією межах[1]. Запровадження правового режиму воєнного стану об'єктивно зумовлює функціональну трансформацію цієї моделі, що актуалізує потребу в її комплексному науковому осмисленні.

Правовою основою воєнного стану в Україні є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII, який закріплює перелік надзвичайних заходів, що здійснюються військовим командуванням спільно з органами виконавчої влади в умовах збройної агресії[2]. З 24 лютого 2022 року, у зв'язку з повномасштабним збройним вторгненням російської федерації, воєнний стан в Україні неодноразово продовжувався і залишається чинним дотепер, що надає досліджуваній проблематиці особливої практичної значущості.

У науковій літературі зміну принципу поділу влади в умовах воєнного стану характеризують як функціональну, а не формально-правову. Як зазначають Л. Р. Наливайко та І. О. Грицай, воєнний стан не призводить до скасування принципу поділу влади на конституційному рівні, однак суттєво змінює реальний баланс владних повноважень,

зумовлюючи інституційну асиметрію на користь виконавчої складової[3]. Відбувається перехід від класичної моделі стримувань і противаг до моделі домінуючого виконавчого управління, легітимізованого безпековими обставинами.

Особливого значення набуває питання обсягу та меж повноважень виконавчої влади в умовах воєнного стану. О. Остапенко та О. Баїк акцентують на тому, що правовий режим воєнного стану передбачає тимчасову передачу загального публічного управління органам військової влади з наданням їм надзвичайних повноважень, що є відступом від загальної конституційної моделі організації державної влади [4]. При цьому основним питанням залишається забезпечення конституційної законності та відповідних компенсаторних механізмів контролю.

Верховна Рада України, попри збереження конституційного статусу, в умовах воєнного стану зазнає суттєвих обмежень у реалізації своїх повноважень. Законодавчий процес набуває ознак підпорядкованості безпековій порядку денному, а затвердження президентських указів про продовження воєнного стану відбувається в прискореному режимі. Судова влада, у свою чергу, постає найбільш уразливою ланкою системи стримувань і противаг: обмежений доступ до правосуддя та знижена інтенсивність судового контролю за актами виконавчої влади у сфері безпеки суттєво послаблюють її роль як інституту правового обмеження держави [3].

Виходячи з цього, принцип поділу влади в умовах воєнного стану в Україні зазнає суттєвої функціональної модифікації: посилення виконавчої вертикалі відбувається коштом звуження реальних можливостей законодавчого та судового контролю. Конституційно допустимою може вважатися лише така модель, що поєднує тимчасову концентрацію виконавчих повноважень із дієвими компенсаторними механізмами парламентського та судового контролю, а також нормативно закріпленими процедурами відновлення звичайного конституційного режиму після усунення підстав для воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 05.06.2026).

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-

19#Text (дата звернення: 05.06.2026).
3. Наливайко Л. Р., Грицай І. О. Реалізація принципу поділу влади в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2026. № 1. Ч. 1. С. 53–58. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.8 (дата звернення: 05.06.2026).
4. Остапенко О. І., Баїк О. І. Про воєнний стан як особливий вид адміністративно-правового режиму. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2023. Т. 10. № 4(40). С. 134–142. DOI: https://doi.org/10.23939/law2023.40.134 (дата звернення: 05.06.2026).

Козліти́на Єлизаве́та
здобувач освіти факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Хитровський Дмитро
старший викладач кафедри загальноправових дисциплін факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ

ТРАНСФОРМАЦІЯ БАЛАНСУ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ МІЖ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ВІЙСЬКОВИМИ АДМІНІСТРАЦІЯМИ: КОНСТИТУЦІЙНІ МЕЖІ ТИМЧАСОВОГО ОБМЕЖЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Сучасна конституційна архітектура України заснована на паритеті між державною владою та місцевим самоврядуванням, правовий статус якого гарантований Розділом XI Конституції України та положеннями Європейської хартії місцевого самоврядування. Проте запровадження правового режиму воєнного стану актуалізує імперативи національної безпеки, що прямо випливають зі змісту статей 17 та 64 Конституції України [1]. У цьому контексті виникає гострий системний конфлікт - легітимна мета тимчасової централізації управлінських функцій задля ефективної оборони держави трансформується у ризик системної та незворотної деформації інституту децентралізації. Головною науковою та практичною проблемою є те, що через відсутність чітких юридичних маркерів і детермінованих строків завершення повноважень військових адміністрацій населених пунктів на стабілізованих чи глибоко тилових

територіях, де безпосередня загроза бойових дій мінімізована, відбувається невиправдане звуження прав територіальних громад.

Стаття 140 Конституції України імперативно гарантує право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування, що є первинним вираженням загального принципу народовладдя, закріпленого у статті 5 Конституції України. Відповідно до статей 4 та 15 Закону України "Про правовий режим воєнного стану", у разі утворення ВА НП, повноваження місцевих рад, їх виконавчих органів та міських голів можуть бути в повному обсязі передані одноособовому керівнику військової адміністрації на підставі рішення Верховної Ради України, що приймається за поданням Президента України [2]. Це призводить до тотального усунення колегіального та представницького контролю над ключовими муніципальними сферами - місцевим бюджетом, розпорядженням комунальною власністю та регулюванням земельних відносин. Фактичне перебрання повноважень повністю ліквідує горизонтальну систему стримувань і противаг на муніципальному рівні. Концентрація управлінських функцій у руках одноособового керівника ВА за відсутності інституційного нагляду з боку обраних депутатів створює системні корупційні ризики та критично знижує рівень легітурності ухвалених рішень в очах місцевої громади.

Стаття 64 Конституції України допускає можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод, а також законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану. Проте, згідно з усталеною практикою Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини, будь-яке обмеження має відповідати критеріям пропорційності, обґрунтованості, наявності легітимної мети та крайньої доцільності. Норми Закону України "Про правовий режим воєнного стану" пов'язують період функціонування ВА НП виключно із загальними хронологічними рамками дії воєнного стану в межах усієї держави, ігноруючи реальний безпековий стан у конкретному адміністративно-територіальному підрозділі. На практиці діяльність ВА НП триває на деокупованих чи глибоко тилових територіях навіть за наявності повністю дієздатних та легітимних місцевих рад. Нехтування диференціацією територій за рівнем воєнної загрози при визначенні правового статусу ВА НП є прямим порушенням конституційних меж "тимчасовості" [3]. Обмеження муніципальних прав втрачає ознаки пропорційності, перетворюючись на надмірне і деструктивне втручання

державної влади у сферу компетенції місцевого самоврядування.

Основою стабільності конституційного ладу є принцип безперервності здійснення владних функцій та обов'язок держави забезпечувати баланс між національною безпекою та гарантіями місцевого самоврядування. Чинне законодавство України не передбачає чіткої, покроково регламентованої юридичної процедури та підстав для скасування статусу ВА НП й оперативного повернення повноважень законно обраній місцевій раді до моменту загального припинення або скасування воєнного стану в країні. Існує об'єктивна необхідність нормативного закріплення правових тригерів (таких як географічна віддаленість від зони активних бойових дій, відновлення базової критичної інфраструктури, рішення суду чи висновок спеціальної парламентської комісії) [4], які б автоматично зобов'язували припиняти повноваження ВА НП та повноцінно відновлювати діяльність ОМС.

Тимчасове обмеження децентралізаційних процесів є правомірним виключно за умови доведення прямої безпекової необхідності та наявності безпосередньої воєнної загрози для конкретного населеного пункту. З метою подолання правових дисбалансів пропонується внести зміни до Закону України "Про правовий режим воєнного стану". Зокрема, необхідно впровадити обов'язковий періодичний (не рідше одного разу на 6 місяців) перегляд Верховною Радою України доцільності збереження повноважень кожної окремої ВА НП на територіях поза зоною бойових дій. Юридична межа "тимчасовості" обмеження прав органів місцевого самоврядування повинна детермінуватися не формальною календарною датою завершення воєнного стану в усій державі, а фактичним моментом усунення реальних перешкод для нормального функціонування легітурно обраних місцевих рад.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 10.06.2026).

2. Буханевич О. М. Військові адміністрації та місцеві органи влади: правові аспекти розподілу повноважень в умовах воєнного стану / О. М. Буханевич, О. В. Забожчук // Правова позиція. - 2023. - № 1 (38). - С. 110–114. URL: https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/1/21.pdf (дата звернення: 10.06.2026).

3. Павчук І.С. Адміністративні повноваження військових

адміністрацій та органів місцевого самоврядування у період воєнного стану. Академічні візії. 2025. Вип. 44. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2163/2034 (дата звернення: 10.06.2026).

4. Пирога І.С., Пирога М.І. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 77, ч. 1. С. 117–121. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/06/20-1.pdf (дата звернення: 10.06.2026).

Кравець Вероніка
здобувач освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Нестерцова-Собакарь Олександра
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ЇХ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Зобов'язання є одним із ключових інститутів цивільного права, покликаних забезпечити упорядкування майнових і немайнових відносин між суб'єктами правових відносин. Виконання зобов'язання відповідно до умов договору або приписів закону – основа стабільності правового обігу. Порушення зобов'язань призводить до юридичної відповідальності та настання передбачених законом або договором наслідків.

Зобов'язання – це один з основоположних інститутів цивільного права, який регламентує правовідносини між кредитором і боржником щодо виконання певної дії (або утримання від неї). Порушення зобов'язання має місце тоді, коли боржник не виконує або виконує неналежно покладений на нього обов'язок. Такі ситуації спричиняють настання передбачених законом або договором правових наслідків, що спрямовані на захист інтересів кредитора та відновлення порушеного правопорядку [1].

Відповідно до Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ),

порушенням зобов'язання визнається: невиконання зобов'язання (боржник не виконав обов'язок узагалі); неналежне виконання (боржник виконав, але не так, як передбачено договором або законом); прострочення виконання (порушення строків виконання); виконання з порушенням умов якості, місця чи способу виконання.

Згідно зі ст. 610 ЦКУ, таке порушення тягне за собою правові наслідки. Основні принципи [2]:

• принцип вини – особа несе відповідальність лише за наявності вини (крім випадків, коли закон або договір передбачає відповідальність незалежно від вини).

• принцип повного відшкодування збитків – передбачений ст. 623 ЦКУ, згідно з якою боржник має відшкодувати реальні збитки та упущену вигоду.

• принцип забезпечення інтересів кредитора – мета правових наслідків порушення зобов'язання полягає у відновленні становища кредитора.

Згідно з ЦКУ, до правових наслідків порушення зобов'язання можуть належати [3]:

– стягнення неустойки (пені, штрафу) – передбачене договором або законом;

– відшкодування збитків – включає реальні втрати та упущену вигоду;

– відшкодування моральної шкоди – у разі порушення особистих немайнових прав;

– зміна або розірвання договору – за згодою сторін або за рішенням суду (ст. 651 ЦКУ);

– стягнення предмета зобов'язання в натурі – примусове виконання обов'язку;

– переходження права вимоги до третьої особи – у випадках поруки, застави, страхування тощо.

Боржник може бути звільнений від відповідальності, якщо доведе, що: порушення зобов'язання сталося внаслідок непереборної сили (форс-мажору); дія або бездіяльність стала наслідком винної поведінки кредитора; зобов'язання стало неможливим внаслідок обставин, за які боржник не відповідає.

У разі порушення зобов'язання заінтересована сторона має право звернутись до суду з вимогою:

про стягнення боргу;

про відшкодування збитків;

про розірвання або зміну договору;

про визнання недійсним правочину, укладеного внаслідок порушення.

Порушення зобов'язання тягне за собою настання чітко визначених правових наслідків, що спрямовані на захист прав кредитора та відновлення порушеної рівноваги у цивільно-правових відносинах. Наявність ефективних механізмів відповідальності стимулює учасників цивільного обороту до сумлінного виконання своїх обов'язків. У разі порушення – закон передбачає широкий арсенал засобів правового реагування.

Отже, порушення зобов'язань є звичайним явищем у цивільному обороті, однак правові наслідки повинні бути ефективними, справедливими та пропорційними. Чинне законодавство України передбачає достатній арсенал засобів реагування на такі порушення, однак потребує подальшого вдосконалення для забезпечення балансу інтересів сторін.

Список використаних джерел

1. Майданик Р. Поняття зобов'язання в цивільному праві України // Підприємництво, господарство і право : Науково-практичний, господарсько-правовий журнал / Ін-т приватного права і підпр-ва АПрН України та інш. Київ, 2006. № 3. С. 67-72

2. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / за ред. О.В.Дзери, Н.С.Кунєцової, Р.А. Майданика. 3-тє вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2010. 976 с.

3. Ходико Ю. Проблема визначення об'єкта зобов'язального правовідношення // Вісник прокуратури : загальнодержавне фахове юридичне видання / Генеральна прокуратура України; Нац. юр. ак. України ім. Ярослава Мудрого; КНУТШ. Київ, 2008. № 9. С. 113-121

Кузьменко Сергій
професор кафедри економіки та публічного управління Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, професор

ЩОДО ПИТАННЯ НАГЛЯДУ ЗА ЗАКОННІСТЮ РІШЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Перш за все необхідно нагадати, що ще у 2020 році до Верховної Ради України було подано законопроєкт № 4298, який передбачав створення механізмів контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Планувалося трансформувати місцеві державні адміністрації в органи префектурного типу [1], а також запровадити систему підтримки та консультацій для органів місцевого самоврядування [2]. Цей законопроєкт зазнав кілька редакцій. Наприклад, пропонувалося щоб керівник місцевої державної адміністрації (а після внесення змін до Конституції – це був би префект) повинен виконувати функції державного службовця. Адже, вимоги до кандидата на посаду керівника місцевої державної адміністрації можуть бути ефективно реалізовані лише за умови впровадження ретельного відбору та професійної підготовки претендентів, а це можливо виключно в тому випадку, якщо зазначена посада матиме статус державного службовця [3].

Державний нагляд у законопроєкті був описаний досить детально і не потребував значного адміністративного ресурсу [3]. Для зайняття посади голови районної адміністрації заявлялися: необхідність проведення обов'язкової ротації після визначеного строку перебування на посаді та обмеження впливу посадовця на формування місцевого бюджету. Крім того, вводилися досить високі вимоги до професійної компетентності у сфері публічного управління, включаючи наявність спеціалізованої вищої освіти із публічного управління та адміністрування, а також обов'язкова наявність стажу керівної роботи. Всі ці фактори повинні були суттєво зменшувати привабливість такої посади для багатьох «потенційних кандидатів» [3].

Основне завдання голови районної адміністрації полягало в координації роботи відповідних органів та здійсненні контролю за їхньою

діяльністю. У межах цієї функції місцева державна адміністрація може лише ухвалювати акти для впровадження рішень, які прийняті під час спільних засідань, як це робиться в Раді національної безпеки і оборони України. Таким чином, безпосередньо голова місцевої державної адміністрації тільки спрямовує діяльність державних органів на територіальному рівні, забезпечуючи її повну відповідність чинному законодавству [3].

Але, на жаль, законопроєкт №4298 так і не отримав остаточного схвалення Верховної Ради України [4].

Потім був законопроєкт №13150. Основна мета якого полягала у впровадженні механізму державного контролю за рішеннями органів місцевого самоврядування, а також створенні централізованого державного реєстру їхніх актів. Передбачалося створення державної інформаційно-комунікаційної системи для збору, обробки та зберігання даних про рішення органів місцевого самоврядування, адмініструвати яку мав Кабінет Міністрів України. Це передбачало впровадження адміністративного нагляду відповідно до положень статті 8 Європейської хартії місцевого самоврядування щодо контролю за діяльністю місцевих органів, а також статей 19, 140 і 144 Конституції України. Такий підхід дозволяв би органам і посадовим особам місцевого самоврядування ефективніше здійснювати свою роботу, сприяючи збереженню балансу системи стримувань і противаг публічної влади, а також забезпечувати дотримання Конституції та законодавства [5]. На наш погляд, пропонувався надмірний рівень державного контролю за органами місцевого самоврядування через запровадження реєстру документів, що стосуються їхньої діяльності. Після обговорення 4 вересня 2025 року Верховна Рада України також відхилила та зняла його з розгляду.

18 вересня 2025 року у Верховній Раді України був зареєстрований законопроєкт № 14048 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення законності та прозорості в діяльності органів місцевого самоврядування». Він став останнім у довгому переліку його попередників і отримав назву «Закону про нагляд». Прийняття цього Закону мало на меті вирішити проблему відсутності в Україні законодавчого регулювання порядку здійснення державного нагляду за законністю актів органів місцевого самоврядування. Але крім норм щодо забезпечення законності в діяльності органів місцевого самоврядування, законопроєкт також містив норми щодо забезпечення законності в діяльності територіальних органів міністерств та інших центральних

органів виконавчої влади [6]. Він визначав державні органи, які здійснюватимуть нагляд за законністю актів органів місцевого самоврядування, їх повноваження, предмет, заходи та процедуру нагляду [6]. А тому, Верховна Рада України ухвалила законопроєкт №14048, який встановлює нові правила забезпечення законності рішень органів місцевого самоврядування, прийнятих ними на виконання делегованих державою повноважень [7].

Прийнятий Закон закладає саме систему державного нагляду за законністю актів місцевого самоврядування, як інструмент, який дозволить своєчасно виявляти та усувати порушення, не втручаючись при цьому в автономію громад [8]. Такий контроль за законністю здійснюватимуть: – за актами обласних рад — центральний орган виконавчої влади, визначений Урядом; – за актами районних рад — обласна державна адміністрація; – за актами сільських, селищних і міських рад — районна державна адміністрація.

На наш погляд, Закон має також ряд недоліків. Так: 1) за реалізацією делегованих повноважень органами місцевого самоврядування згідно із ч. 4 ст. 143 Конституції України має здійснюватися державний контроль, а не державний нагляд, як це передбачено в Законі; 2) в Законі відмовилися від запровадження кадрового резерву на посади голів районних державних адміністрацій, що свідчить про відсутність намірів повернути статус державних службовців головам місцевих державних адміністрацій та їх заступникам навіть у майбутньому; 3) Закон тимчасово передає повноваження із забезпечення законності актів сільських, селищних, міських, районних рад у містах, їхніх виконавчих органів обласним державним адміністраціям. Ці повноваження ОВА здійснюватимуть протягом одного року з дня введення в дію Закону. Але, не має чіткої відповіді, яким саме чином буде вирішуватися це питання в подальшому, а тому складається враження, що цей Закон про централізацію влади, а не децентралізацію.

Таким чином Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення законності та прозорості в діяльності органів місцевого самоврядування» від 5 листопада 2025 року № 4677-IX до кінця не вирішує головної проблеми децентралізації в Україні, якою, на наш погляд є реформування місцевих державних адміністрацій, яка досі залишається незавершеною.

Список використаних джерел

1. Тетяна Лукеря. Запровадження місцевих адміністрацій

префектурного типу: що це і навіщо Україні? URL: https://decentralization.gov.ua/news/16147

2. Денис Шмигаль. Запровадження інституту префектів: експерт розповів про нюанси. URL: https://uplan.org.ua/news/zaprovadzhennia-instytutu-prefektiv-ekspert-rozpoviv-pro-niuansy/

3. Юрій Ганущак // ДЗЕРКАЛО ТИЖНЯ. 08 серпня, 2023 р. №4298. СТАВКА НА ПРОФЕСІОНАЛІЗМ НА ВСІХ РІВНЯХ ПОСАД МАЄ ВЗЯТИ ГОРУ НАД ФАВОРИТИЗМОМ. URL: HTTPS://ZN.UA/UKR/LOCAL-GOVERNMENT/4298-STAVKA-NA-PROFESIONALIZM-NA-VSIKH-RIVNJAKH-POSAD-MAJE-VZJATI-HORU-NAD-FAVORITIZMOM.HTML

4. НАГЛЯД: ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ. URL: https://decentralization.ua/news/19458

5. Реформа адміністративного нагляду за діяльністю ОМС: аналіз законопроєкту №13150 після першого читання. URL: https://transparentcities.in.ua/articles/reforma-administratyvnoho-nahliadu-za-diialnistiu-oms-analiz-zakonoproiektu-13150-pislia-pershoho-chytannia

6. Вікторія Дерець, Олександр Бовш. 14 Січ, 2026 URL: https://pravo.org.ua/blogs/zakon-pro-zabezpechennya-zakonnosti-ta-prozorosti-v-diyalnosti-organiv-misczevogo-samovryaduvannya-uhvaleno-reforma-zavershena/

7. Публікація. URL: https://mindev.gov.ua/news/verkhovna-rada-ukhvalyla-zakonoproiekt-14048-pro-zabezpechennia-zakonnosti-rishen-orhaniv-mistsevoho-samovriaduva

8. Публікація. Децентралізація. URL: https://hromady.org/verxovna-rada-prijnyala-zakon-pro-zabezpechennya-zakonnosti-ta-prozorosti-v-diyalnosti-organiv-miscevogo-samovryaduvannya/

Личман Назар
здобувач освіти факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Панфілова-Турчіна Алла
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ суддя у відставці, медіатор

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПРИ ЗБАЛАНСУВАННІ ІНТЕРЕСІВ КРЕДИТОРА ТА БОРЖНИКА ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 зумовило безпрецедентну трансформацію правового регулювання суспільних відносин [5]. Масштабні руйнування інфраструктури, втрата доступу до активів на тимчасово окупованих територіях та розрив логістичних ланцюгів внаслідок військової агресії рф призвели до масової неможливості належного виконання договірних зобов'язань. За таких екстремальних умов перед правовою системою постало складне завдання — забезпечити справедливий баланс між правом кредитора на виконання договору та необхідністю захисту боржника від надмірних санкцій. Особливого значення у цьому контексті набуває дотримання конституційного принципу верховенства права, який вимагає від держави, зокрема від органів судової влади, забезпечення пропорційності та правової визначеності при втручанні у приватні майнові відносини.

Принцип верховенства права виключає прояви будь-якого формалізму чи свавілля при кваліфікації правових інститутів цивільного права, що застосовуються у воєнний період. Центральне місце у правовідносинах сторін договірних зобов'язань посідає категорія форс-мажору. Відповідно до Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» [3] військові дії є обставинами непереборної сили , а стаття 617 Цивільного кодексу України встановлює можливість звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо сторона доведе дію непереборної сили. Водночас Торгово-промислова палата України загальним листом від 28 лютого 2022 року засвідчила настання форс-мажорних обставин [7, С. 101-102].

Проте, з точки зору верховенства права та вимоги справедливості, факт введення воєнного стану або наявність листа ТПП не може бути автоматичною підставою для звільнення від відповідальності за всіма договорами. У контексті правосуддя судова влада сформувала стійку позицію щодо обов'язковості встановлення прямого причинно-наслідкового зв'язку між воєнними подіями та об'єктивною неможливістю виконання конкретного зобов'язання. Верховний Суд закріпив суворий правовий підхід: боржник повинен довести руйнівний вплив війни безпосередньо на його діяльність. Зважений судовий контроль захищає кредитора від недобросовісних дій боржників та має забезпечувати дію принципу правової визначеності у сфері цивільного обороту.

Важливим елементом верховенства права є пропорційність державного регулювання майнових прав у випадках, коли виконання договору суттєво ускладнилося, але не стало абсолютно неможливим. Сучасна доктрина розмежовує «форс-мажор» (звільнення від санкцій) та «істотну зміну обставин» (ст. 652 ЦК України), яка виступає основою для зміни умов договору або його розірвання в судовому порядку. Судовий перегляд умов контрактів на підставі ст. 652 ЦК України дозволяє гнучко адаптувати договірні зобов'язання до нових реалій, не вдаючись до повного припинення договірних зобов»язань[1]. Це дозволяє переглянути баланс майнових інтересів відповідно до принципу справедливості, що сприяє збереженню стабільності економічної системи в умовах триваючого збройного конфлікту.

Цей конституційний принцип пропорційності проявився у сфері захисту майнових прав кредиторів від інфляційних процесів. Стаття 625 ЦК України закріплює обов'язок боржника сплатити суму боргу з урахуванням індексу інфляції та 3% річних. У постанові Великої Палати Верховного Суду від 2 липня 2025 року у справі № 903/602/24 було підтверджено фундаментальну позицію: нарахування інфляційних втрат та 3% річних не є штрафними санкціями (неустойкою), а виступає особливою компенсаційною мірою захисту майнового інтересу кредитора від знецінення грошових коштів [6]. Відтак, на ці виплати не поширюються «воєнні» звільнення від штрафів. Цим рішенням судом захищено майнові права кредиторів від знецінення.

Але, реалізуючи принцип правової рівності та справедливості, суди на підставі ст. 551 ЦК України часто зменшують розмір самої неустойки (штрафів, пені), враховуючи скрутне становище боржника через війну.

Важливим етапом вирівнювання балансу стало набрання чинності Законом України № 3450-IX, яким скасовано автоматичне зупинення перебігу позовної давності на час воєнного стану, що активізувало кредиторів та стабілізувало цивільний оборот [2].

Окрім того, спеціальні законодавчі пільги та гарантії щодо споживчих кредитів та для військовослужбовців суди застосовують як адресну соціальну допомогу, мінімізуючи ризики безпідставного перекладання фінансових втрат на інші сектори [4].

Таким чином, забезпечення принципу верховенства права в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу та виваженого правосуддя. Поєднуючи суворий підхід до доказування форс-мажору з гнучкими компенсаційними, соціальними та судовими механізмами, держава має забезпечувати стабільність правопорядку та захист майнових і конституційних прав особи.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. (Із змінами станом на 2026 р.) .

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.

3. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 13. Ст. 52.

4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 15. Ст. 190.

5. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. Офіційний вісник України. 2022. № 21. Ст. 1113.

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 2 липня 2025 року у справі № 903/602/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128845028

7. Чорнописька В. З., Капітан О. І. Вплив воєнного стану на виконання цивільно-правових договорів. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 6.1. С. 101–102.

Луцький Роман
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького
Університету Короля Данила,
доктор юридичних наук, професор

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Суверенітет України є фундаментальною ознакою її державності та невід'ємною передумовою існування незалежної держави. Він закріплений у Конституції України (ст. 1, 2), яка визначає Україну як суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу. Поняття суверенітету включає верховенство державної влади на всій території країни, її повноту, неподільність та незалежність у міжнародних відносинах [3].

Суверенність означає, що жодна інша влада, як внутрішня, так і зовнішня, не має права втручатися у внутрішні справи держави. Це також передбачає виключне право держави встановлювати правові норми, формувати систему органів влади та забезпечувати їх функціонування. Як зазначає Гусарєв С.Д., суверенність є визначальною характеристикою держави, яка відображає її політико-правову природу та самостійність у здійсненні державної влади [1].

У науковій доктрині підкреслюється, що суверенітет є не лише юридичною категорією, але й політичною реальністю, яка визначає місце держави у світовому співтоваристві. Він проявляється через здатність держави ефективно реалізовувати свої функції, забезпечувати внутрішню стабільність і захищати національні інтереси.

Суверенітет поділяється на внутрішній та зовнішній. Внутрішній суверенітет означає верховенство державної влади всередині країни, тобто її здатність забезпечувати правопорядок, приймати обов'язкові для виконання рішення та здійснювати управління суспільством. Зовнішній суверенітет полягає у незалежності держави на міжнародній арені, можливості самостійно визначати свою зовнішню політику, вступати у міжнародні відносини, укладати договори та брати участь у діяльності міжнародних організацій.

Важливою складовою суверенності є територіальна цілісність держави. Конституція України закріплює принцип неподільності та

недоторканності її території [3]. Це означає, що будь-які спроби зміни кордонів без волі народу є незаконними. У «Коментарі до Конституції України» підкреслюється, що територіальна цілісність є однією з ключових гарантій державного суверенітету та має забезпечуватися всіма органами державної влади [6].

Суверенітет також передбачає наявність ефективного державного апарату, здатного реалізовувати функції держави. У цьому контексті Закон України «Про державну службу» [2] визначає основні принципи функціонування державного апарату, зокрема професіоналізм, політичну нейтральність та служіння народу.

Крім того, суверенітет нерозривно пов'язаний із народним суверенітетом, тобто визнанням народу єдиним джерелом влади. Це положення закріплене в Конституції України і означає, що саме народ здійснює владу безпосередньо або через органи державної влади та місцевого самоврядування [3]. У науковій літературі зазначається, що народний суверенітет є основою демократичного устрою держави та визначає легітимність усіх органів влади [5].

Україна визначається як демократична держава, що означає участь громадян у здійсненні державної влади. Демократія передбачає наявність вільних виборів, політичного плюралізму, багатопартійності та гарантій прав і свобод людини. Як зазначає Кравченко В.В., демократичний характер держави проявляється у забезпеченні реальної участі громадян у політичному житті та можливості впливати на діяльність органів влади [5].

Важливим елементом демократії є також принцип гласності та відкритості діяльності органів державної влади. Це означає, що громадяни мають право отримувати інформацію про діяльність державних органів і брати участь у контролі за їх роботою.

Формами здійснення народовладдя є вибори та референдуми, які дозволяють громадянам безпосередньо брати участь у прийнятті важливих державних рішень. Представницька демократія реалізується через діяльність парламенту та інших виборних органів. Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади, який представляє інтереси народу та здійснює законотворчу діяльність.

Соціальний характер держави означає її спрямованість на забезпечення гідних умов життя для кожної людини. Конституція України гарантує право на соціальний захист, освіту, медичну допомогу, працю та інші соціальні права [3]. Держава зобов'язана створювати умови

для реалізації цих прав, підтримувати соціально незахищені верстви населення та забезпечувати соціальну справедливість.

Соціальна держава також передбачає активну роль у регулюванні економіки та забезпеченні рівного доступу до ресурсів. Як зазначається у навчальній літературі, вона спрямована на зменшення соціальної нерівності та підтримку стабільності суспільства [4].

Правова держава є однією з найважливіших характеристик сучасної демократичної держави. Вона ґрунтується на принципі верховенства права, який передбачає пріоритет прав і свобод людини, рівність усіх перед законом та обмеження державної влади правовими нормами. Як підкреслює Фрицький О.Ф., верховенство права є основою функціонування правової держави та гарантією захисту прав громадян [8].

У «Коментарі до Конституції України» зазначається, що принцип верховенства права означає панування права у всіх сферах суспільного життя та обов'язковість Конституції для всіх суб'єктів права [6].

Однією з ключових ознак правової держави є поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову. Цей принцип закріплений у ст. 6 Конституції України [3] і спрямований на запобігання узурпації влади та забезпечення її ефективного функціонування. Як підкреслюється у наукових джерелах, поділ влади передбачає не лише розмежування функцій, а й взаємний контроль між гілками влади [6].

Законодавча влада в Україні належить Верховній Раді України, яка приймає закони, затверджує державний бюджет, визначає основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики. Вона також здійснює контроль за діяльністю виконавчої влади, що є важливим елементом демократичного устрою.

Виконавча влада представлена Кабінетом Міністрів України, міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади. Вона забезпечує реалізацію законів, управління економікою, соціальною сферою та іншими галузями суспільного життя.

Судова влада здійснюється судами, які забезпечують правосуддя, захист прав і свобод людини та контроль за законністю діяльності органів влади. Особливе місце займає Конституційний Суд України, який здійснює контроль за відповідністю законів Конституції. У науковій літературі підкреслюється, що судова влада є ключовим елементом забезпечення верховенства права [8].

Президент України є главою держави та гарантом Конституції, прав

і свобод громадян. Він представляє державу у міжнародних відносинах, забезпечує державну незалежність та національну безпеку, а також координує діяльність органів державної влади. У «Коментарі до Конституції України» зазначається, що Президент виступає важливим елементом системи стримувань і противаг [6].

Важливу роль у функціонуванні державної влади відіграє конституційно-правова відповідальність. Вона забезпечує дотримання законності у діяльності органів влади та їх посадових осіб. Як зазначає Наливайко Л.Р., цей вид відповідальності є механізмом забезпечення балансу між гілками влади та гарантією захисту прав громадян [7].

Порівняльний аналіз систем державної влади інших країн свідчить, що українська модель відповідає основним європейським стандартам. Зокрема, вона базується на принципах демократії, верховенства права та поділу влади, що є характерними для сучасних правових держав [9].

Таким чином, суверенітет України, її демократичний, соціальний і правовий характер становлять основу державного ладу. Конституційна система органів державної влади забезпечує реалізацію цих принципів на практиці, сприяючи стабільному розвитку держави та захисту прав її громадян. Україна як сучасна європейська держава продовжує вдосконалювати свою правову систему, зміцнювати демократичні інститути та забезпечувати ефективне функціонування державної влади.

Отже, суверенітет України є ключовою ознакою її державності, що визначає незалежність, самостійність і верховенство державної влади як у внутрішніх, так і у зовнішніх відносинах. Він виступає не лише юридично закріпленим принципом, а й реальною політико-правовою категорією, яка забезпечує здатність держави ефективно функціонувати, захищати національні інтереси та гарантувати права своїх громадян.

Конституційне закріплення суверенітету створює основу для формування всіх інших характеристик держави, зокрема її демократичного, соціального та правового характеру. Демократичність України проявляється у визнанні народу єдиним джерелом влади, забезпеченні участі громадян у державному управлінні та функціонуванні інститутів представницької демократії.

Соціальна спрямованість держави виражається у забезпеченні гідного рівня життя населення, підтримці соціально вразливих груп та створенні умов для реалізації основних соціально-економічних прав людини. Водночас правовий характер держави передбачає панування права, пріоритет прав і свобод людини, а також обмеження державної

влади відповідно до Конституції та законів.

Особливе значення має принцип поділу влади, який забезпечує ефективне функціонування державного механізму через розмежування повноважень між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади. Система стримувань і противаг гарантує недопущення узурпації влади та сприяє дотриманню законності у діяльності державних органів.

Важливу роль у забезпеченні стабільності державного ладу відіграє конституційно-правова відповідальність, яка виступає механізмом контролю за діяльністю органів влади та їх посадових осіб. Вона сприяє підвищенню ефективності державного управління та зміцненню довіри громадян до держави.

Таким чином, суверенітет, демократичність, соціальність і правовість України є взаємопов'язаними елементами, що формують сучасну модель держави. Їх практична реалізація забезпечується через діяльність системи органів державної влади, побудованої на конституційних принципах. Подальший розвиток України як європейської держави безпосередньо залежить від зміцнення цих засад, удосконалення правової системи та забезпечення реального дотримання прав і свобод людини.

Список використаних джерел

1. Гусарєв С.Д., Олійник А.Ю., Слісаренко О.Л. Загальна теорія держави і права. Київ: НАВСУ, 2000 346 с.

2. Закон України «Про державну службу» // ВВР. – 1993 – № 52, Ст. 490. URL: https://faolex.fao.org/docs/pdf/ukr203081.pdf

3. Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція станом на 01.01.2021). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/commemorative_constitution_2021.pdf

4. Кравченко В.В., Савчук О.П. Правознавство. Київ: Атака, 2005. С. 54–56

5. Кравченко В.В. Конституційне право України. Київ: Атака, 2007 592 с.

6. Коментар до Конституції України. Київ: Інститут законодавства ВРУ, 1996. 292 с.

7. Наливайко Л.Р. Конституційно-правова відповідальність. Київ, 2000, 248 с.

8. Фрицький О.Ф. Конституційне право України. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 321 с.

9. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. Київ: АртЕк, 1997. 298 с.

Нестерцова-Собакарь Олександра
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УМОВАХ ВІЙНИ: ФОРС-МАЖОР, АДАПТАЦІЯ ТА РОЗПОДІЛ РИЗИКІВ

Збройні конфлікти, як от війна, створюють надзвичайні умови, що суттєво впливають на всі сфери суспільного життя, включаючи договірні відносини. Сторони договорів можуть зіткнутися з неможливістю або значним ускладненням виконання своїх зобов'язань через обставини, що знаходяться поза їхнім контролем. В таких умовах актуалізуються правові механізми, покликані врегулювати ці складні ситуації, зокрема інститут форс-мажору, принципи адаптації договорів та справедливого розподілу ризиків.

Форс-мажор– це надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливлюють належне виконання зобов'язання, передбаченого умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язками згідно із законодавчими та іншими нормативними актами [1, с. 104].

В українському законодавстві поняття форс-мажору визначене, зокрема, у Цивільному кодексі України (статті 263, 617) [2]. Спеціальним органом, уповноваженим засвідчувати форс-мажорні обставини, є Торгово-промислова палата України (ТПП України) та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати.

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, ТПП України офіційно засвідчила настання форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) з 24 лютого 2022 року. Однак, важливо розуміти, що загальне засвідчення факту війни не звільняє автоматично всі суб'єкти господарювання від виконання всіх зобов'язань.

Для звільнення від відповідальності сторона повинна довести:

1.Факт настання форс-мажорної обставини: посилання на загальний

лист ТПП України є важливим, але може бути недостатнім. Необхідно продемонструвати, як саме війна вплинула на конкретне зобов'язання.

2.Надзвичайний та невідворотний характер обставин для конкретної ситуації.

3.Причинно-наслідковий зв'язок між війною (або її конкретними проявами: бойові дії в регіоні, окупація, руйнування виробничих потужностей, логістичні проблеми тощо) та неможливістю виконання саме цього конкретного зобов'язання.

4.Неможливість уникнути або подолати наслідки цих обставин.

5.Своєчасне повідомлення іншої сторони про настання форс-мажорних обставин, якщо це передбачено договором або законом.

Як правило, належним чином доведений форс-мажор звільняє сторону від відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язання на період дії таких обставин. Це означає, що до сторони не можуть бути застосовані штрафні санкції, пеня, відшкодування збитків.

Важливо зазначити, що форс-мажор, як правило, не припиняє саме зобов'язання, а лише відтерміновує його виконання. Після припинення дії форс-мажорних обставин сторона зобов'язана виконати свої обов'язки, якщо інше не передбачено договором або законом, або якщо виконання не втратило актуальність для кредитора.

Війна часто призводить до істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору. Те, що було вигідно та можливо раніше, може стати економічно невигідним або фізично неможливим. В таких випадках актуалізується питання адаптації договору.

Доктрина істотної зміни обставин (в українському праві відображена у статті 652 Цивільного кодексу України [2]) дозволяє сторонам або суду змінити або розірвати договір, якщо обставини, на яких він ґрунтувався, істотно змінилися після його укладення, і сторони не могли цього передбачити.

Адаптація договору може відбуватися шляхом:

1.Переговорів між сторонами: це найбільш бажаний шлях, оскільки дозволяє знайти взаємовигідне рішення та зберегти ділові відносини. Сторони можуть домовитися про зміну ціни, строків виконання, обсягу зобов'язань, умов поставки тощо.

2.Внесення змін до договору: досягнуті домовленості фіксуються шляхом укладення додаткової угоди до основного договору.

3.Медіації: залучення нейтрального посередника для допомоги сторонам у досягненні згоди.

4.Звернення до суду: якщо сторони не можуть дійти згоди, зацікавлена сторона може звернутися до суду з позовом про зміну або розірвання договору на підставі істотної зміни обставин. Суд, розглядаючи таку справу, має враховувати баланс інтересів обох сторін.

Важливо, щоб договірні положення, що стосуються можливості адаптації, були чітко сформульовані ще на етапі укладення договору, особливо якщо існує потенційний ризик виникнення надзвичайних ситуацій.

Війна неминуче породжує значні економічні ризики. Питання їх справедливого розподілу між сторонами договору є одним із найскладніших.

Найкращим способом врегулювання розподілу ризиків є включення відповідних положень безпосередньо до тексту договору. Сторони можуть заздалегідь визначити: а) Які саме події вважатимуться форс-мажором; б) Процедуру повідомлення про настання форс-мажорних обставин; в) Наслідки настання форс-мажору (відстрочка виконання, звільнення від відповідальності, право на одностороннє розірвання договору після певного періоду дії форс-мажору); г) Механізми перегляду ціни або інших умов договору у випадку істотної зміни обставин; д) Страхування ризиків (де це можливо та доцільно).

Якщо договір не містить чітких положень щодо розподілу ризиків, пов'язаних з війною, або ці положення є недостатніми, сторони та суд мають керуватися загальними принципами права, зокрема: добросовісність та розумність (сторони повинні діяти добросовісно, намагаючись мінімізувати збитки та знайти компромісне рішення); справедливість (розподіл ризиків не повинен покладати надмірний тягар на одну зі сторін); принцип пропорційності (наслідки повинні бути пропорційні впливу надзвичайних обставин); аналіз можливостей сторін впливати на ризики (хто з сторін мав більше можливостей передбачити або зменшити негативні наслідки).

Судова практика в умовах війни часто змушена шукати баланс між інтересами кредитора, який розраховує на отримання виконання, та боржника, який опинився в об'єктивно складних умовах. Важливим є аналіз конкретних обставин кожної справи.

Держава також відіграє важливу роль у мінімізації та розподілі ризиків в умовах війни шляхом: а) прийняття спеціального законодавства, що регулює договірні відносини в період воєнного стану; б) надання державних гарантій, компенсацій, податкових пільг; в) створення

механізмів підтримки бізнесу, що постраждав від війни; г) забезпечення функціонування судової системи для справедливого вирішення спорів.

Таким чином, війна створює безпрецедентні виклики для виконання договірних зобов'язань. Правові механізми форс-мажору, адаптації договорів та справедливого розподілу ризиків стають ключовими інструментами для врегулювання відносин між сторонами. Розвиток правозастосовної практики та подальше вдосконалення законодавства в цій сфері є критично важливими для підтримки економічної стабільності та захисту прав суб'єктів господарювання в надзвичайних умовах.

Список використаних джерел

1. Мельник О. Розмежування категорій «форс-мажор» та «непереборна сила» у понятійному апараті цивільного законодавства України. Knowledge, Education, Law, Management. 2019 Випуск 3/4 (27/28). С. 95-110. URL: https://kelmczasopisma.com/viewpdf/647

2. Цивільний кодекс України. Закон України № 435-IV від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України. 2003. Випуск 40-44. Ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

Пасічна Іванна
здобувач освіти Університету Короля Данила
Луцький Роман
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького
Університету Короля Данила,
доктор юридичних наук, професор

УКРАЇНА ЯК ДЕМОКРАТИЧНА РЕСПУБЛІКА: КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ

Характеристика України як демократичної республіки є наріжним каменем її конституційного ладу, що закріплює пріоритет волі народу у процесі державного будівництва. Демократизм держави виявляється у визнанні народу єдиним джерелом влади та створенні дієвих механізмів її здійснення через систему державних органів та інститути безпосередньої демократії [1, с. 45].

Республіканська форма правління в Україні передбачає виборність вищих органів державної влади на певний строк та їх відповідальність

перед суспільством. Це забезпечує змінність політичних еліт та унеможливлює монополізацію владних повноважень, що є критично важливим для стабільного розвитку демократичних інститутів у перехідний період [3, с. 112].

Фундаментальною засадою демократичної республіки є принцип розподілу влад на законодавчу, виконавчу та судову. Така система стримувань і противаг гарантує, що жодна з гілок влади не зможе перебрати на себе всю повноту повноважень, забезпечуючи правовий баланс та захист від авторитаризму в державному управлінні [4, с. 28].

Народовладдя в Україні реалізується через представницьку та безпосередню демократію. Вибори та референдуми є ключовими інструментами виявлення волі громадян, що дозволяє суспільству безпосередньо впливати на прийняття стратегічних рішень та формування персонального складу органів публічної влади на різних рівнях [1, с. 67].

Демократичний характер держави нерозривно пов'язаний із визнанням та гарантуванням прав і свобод людини. У демократичній республіці держава бере на себе обов'язок не лише проголошувати права, а й створювати реальні умови для їх реалізації, забезпечуючи правовий захист особи від будь-яких неправомірних втручань [3, с. 134].

Важливою ознакою української демократії є політична, ідеологічна та економічна багатоманітність. Плюралізм думок та вільна діяльність політичних партій створюють конкурентне середовище, де різні соціальні групи мають можливість представляти свои інтереси та брати участь у політичному житті країни на рівних засадах [4, с. 52].

Верховенство права в умовах демократичної республіки означає, що Конституція та закони мають пріоритет над політичною доцільністю. Це створює надійний правовий каркас, у межах якого діють усі суб'єкти владних повноважень, забезпечуючи передбачуваність та законність державних рішень у будь-якій сфері діяльності [1, с. 88].

Місцеве самоврядування виступає як необхідна умова демократизму, дозволяючи територіальним громадам самостійно вирішувати питання місцевого значення. Децентралізація влади наближає управління до потреб конкретної людини та сприяє формуванню активного громадянського суспільства, здатного до самоорганізації [3, с. 156].

Демократична республіка передбачає високий рівень прозорості та підзвітності влади. Доступ до публічної інформації та свобода засобів

масової інформації є критичними факторами, які дозволяють громадянам здійснювати контроль за діяльністю державних інституцій та попереджати корупційні ризики [4, с. 74].

Правова відповідальність держави перед людиною є ключовим індикатором демократичності. Будь-яка шкода, завдана особі незаконними рішеннями чи діями органів влади, має бути відшкодована, що підкреслює службову роль держави по відношенню до суспільства та пріоритет інтересів громадянина [1, с. 102].

Конституційні засади республіканського устрою України також включають єдине громадянство та територіальну цілісність. Це забезпечує політичну єдність нації в умовах демократичної конкуренції та створює умови для формування спільної політичної ідентичності всіх громадян незалежно від їхнього походження [3, с. 178].

Судова влада в демократичній республіці має бути незалежною та неупередженою, виступаючи арбітром у правових спорах. Ефективне правосуддя гарантує, що конституційні засади демократії будуть реально захищені, а порушені права громадян — відновлені у законному порядку через судові процедури [4, с. 91].

Розвиток демократичної республіки потребує постійного вдосконалення виборчого законодавства та механізмів участі громадян. Забезпечення чесних та прозорих виборів є запорукою легітимності влади та довіри суспільства до державних інститутів, що є основою стабільності та процвітання країни [1, с. 124].

Громадянське суспільство є невід'ємним елементом демократичного устрою, виступаючи партнером та одночасно контролером держави. Розвиток громадських організацій та волонтерських рухів свідчить про зрілість української демократії та здатність нації до спільного захисту конституційних цінностей [3, с. 202].

Отже, Україна як демократична республіка базується на принципах народовладдя, розподілу влад та поваги до прав людини. Подальше зміцнення конституційних засад республіканізму є запорукою успішної європейської інтеграції та побудови справедливого суспільства, де держава реально служить інтересам свого народу [4, с. 115].

Список використаних джерел

1. Кравченко В.В. Конституційне право України: Навчальний посібник. Вид. 6-те. Київ: Атака, 2007. 592 с.

2. Наливайко Л.Р. Конституційно-правова відповідальність: питання теорії та практики: Автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2000.

3. Фрицький О.Ф. Конституційне право України: Підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 321 с.

4. Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм: Монографія. Київ: Юридична фірма «Салком», 2005.

Сафронов Кирило
здобувач освіти факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Хитровський Дмитро
старший викладач кафедри загальноправових дисциплін факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ

ЛЕГІТИМНІСТЬ ТА БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИЩИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ НЕМОЖЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ

Воєнний стан через екзистенційні загрози державі актуалізує колізію між принципом періодичності виборів, яка є форма реалізації суверенітету та принципом безперервності функціонування влади, що є умовою збереження суверенітету. За об'єктивної неможливості виборів інституційний континуїтет стає пріоритетом. Текстова дивергенція у правовому регулюванні пролонгації повноважень парламенту та глави держави створює підґрунтя для деструктивних маніпуляцій, що загрожують нацбезпеці. Об'єктом дослідження є функціонування влади в екстраординарних режимах, предметом – конституційно-правові механізми статей 83 та 108 Конституції України, метою – обґрунтування юридичної повноти легітимності Президента через системне, догматичне й телеологічне тлумачення. Юридико-догматичний аналіз виявляє відмінність законодавчих технік. Частина 4 статті 83 Конституції імперативно й автоматично продовжує повноваження Верховної Ради України до дня першого засідання нового скликання, обраного після скасування воєнного стану. Частина 1 статті 108 встановлює, що Президент виконує повноваження до вступу на пост новообраного Президента. Відсутність словосполучення "воєнний стан" у статті 108 є не прогалиною, а застосуванням загального принципу континуїтету: якщо для колегіального органу (ВРУ) необхідна спеціальна фіксація через

ризик втрати кворуму, то для одноособового органу, тобто Верховного Головнокомандувача й Гаранта, інституційний вакуум заборонений за будь-яких умов до появи законного наступника [1].

У межах доктрини колізія між періодичністю виборів (ст. 71, 103) та безперервністю влади вирішується на користь останньої як вищого інтересу збереження держави. Рішення Конституційного Суду України № 22-рп/2003 від 25 грудня 2003 року підтверджує, що безперервність є базовою умовою стабільності правопорядку [2]. Функції Президента як Гаранта (ст. 102) мають перманентний характер, їх припинення за формальним календарним строком без виборів означало б ліквідацію вищого військового керівництва, що абсурдно з погляду цільового тлумачення права. Системний аналіз усього масиву законодавства доводить легальність заборони виборів. Згідно з частиною 2 статті 64 Конституції, в умовах воєнного стану обмежуються окремі права (зокрема виборчі права за ст. 38), але не інституційний дизайн влади. Стаття 19 Закону "Про правовий режим воєнного стану" [3] та Виборчий кодекс [4] містять імперативну заборону на проведення виборів. Спроби застосувати статтю 112 Конституції (передача обов'язків Голові ВРУ) є протиправними – вона активується виключно у разі дострокового припинення повноважень Президента з чотирьох вичерпних підстав частини 2 статті 108 (відставка, стан здоров'я, імпічмент, смерть). Закінчення 5-річного строку не є достроковим припиненням, що повністю узгоджується з позицією експертів Центру політико-правових реформ [5].

Принцип континуїтету (ч. 1 ст. 108) має безумовний пріоритет над періодичністю виборів під час війни. Легітимність Президента є повною та конституційно обґрунтованою. Для усунення майбутніх політичних спекуляцій та інформаційних операцій ворога доцільно після війни внести зміни до Розділу V Конституції України, доповнивши статтю 108 частиною, яка за аналогією з частиною 4 статті 83 чітко зафіксує пролонгацію повноважень глави держави на час воєнного або надзвичайного стану.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 10.06.2026).

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 і 47 народних депутатів України про

офіційне тлумачення положення частини третьої статті 103 Конституції України (справа щодо строків перебування на посту Президента України) від 25.12.2003 № 22-рп/2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v022p710-03#Text (дата звернення: 10.06.2026)

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 10.06.2026)

4. Виборчий кодекс України : Кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text (дата звернення: 10.06.2026)

5. Кириченко Ю., Чиркін А., Магера А. Висновок експертів Центру політико-правових реформ щодо повноважень Президента України. Центр політико-правових реформ. 2024. URL: https://pravo.org.ua/analytical-materials/vysnovok-ekspertiv-czentru-polityko-pravovyh-reform-shhodo-povnovazhen-prezydenta-ukrayiny-2/ (дата звернення: 10.06.2026).

Сем'ян Аліна
здобувач освіти Університету Короля Данила
Луцький Роман
директор Науково-дослідного інституту імені Академіка Івана Луцького Університету Короля Данила, доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЗГІДНО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Питання забезпечення прав і свобод людини є одним із ключових у процесі становлення України як демократичної, соціальної та правової держави. У сучасному світі рівень дотримання прав людини виступає одним із головних критеріїв оцінки ефективності державної влади, рівня демократії та розвитку правової системи. Україна, проголосивши курс на європейську інтеграцію, приділяє значну увагу утвердженню стандартів прав людини, що відповідають міжнародним вимогам та загальновизнаним принципам права [1].

Права і свободи людини становлять основу правового статусу особи та визначають її становище у суспільстві. Вони включають широкий спектр можливостей, які забезпечують гідне існування людини, її розвиток та самореалізацію. У науковій літературі права людини поділяють на громадянські, політичні, соціально-економічні та культурні. Такий поділ є умовним, оскільки всі ці права є взаємопов'язаними та взаємозалежними, а їх ефективна реалізація можлива лише за умови комплексного підходу [2].

Конституція України закріплює широкий перелік прав і свобод людини та громадянина, які відповідають міжнародним стандартам. Вона проголошує, що всі люди є вільними і рівними у своїй гідності та правах, а держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Це положення має фундаментальне значення для всієї правової системи України, оскільки визначає пріоритет прав людини над інтересами держави [3].

Особливе значення має принцип невідчужуваності прав людини. Це означає, що права належать людині від народження і не можуть бути скасовані або обмежені без законних підстав. Держава повинна не лише визнавати ці права, але й створювати умови для їх реалізації. У цьому контексті важливо підкреслити, що права людини не є абстрактним поняттям, а мають конкретний зміст і механізми забезпечення [4].

Важливим елементом системи прав людини є громадянські права, до яких належать право на життя, свободу, особисту недоторканність, повагу до честі та гідності. Ці права є базовими і становлять основу для реалізації інших прав. Вони гарантуються державою та захищаються законом. Порушення цих прав є неприпустимим і тягне за собою юридичну відповідальність [3].

Політичні права забезпечують участь громадян у державному управлінні. До них належать право обирати і бути обраним, право на свободу слова, свободу об'єднань та право на мирні зібрання. Ці права є важливими для функціонування демократичного суспільства, оскільки забезпечують можливість впливу громадян на державну політику [2].

Соціально-економічні права спрямовані на забезпечення гідного рівня життя людини. Вони включають право на працю, освіту, соціальний захист, медичну допомогу. Реалізація цих прав залежить від економічного розвитку держави та ефективності її соціальної політики. Саме тому вони часто є складнішими для забезпечення порівняно з громадянськими правами [4].

Культурні права забезпечують можливість розвитку особистості,

доступу до освіти, науки, мистецтва та культурних цінностей. Вони сприяють формуванню духовного потенціалу суспільства та розвитку національної ідентичності [1].

Важливу роль у забезпеченні прав і свобод людини відіграє судова система. Суд є основним механізмом захисту прав громадян, оскільки саме він розглядає спори, відновлює порушені права та притягує винних до відповідальності. Ефективність судового захисту залежить від незалежності суддів, доступності правосуддя та виконання судових рішень [2].

Особливе значення має можливість звернення громадян до міжнародних органів захисту прав людини. Україна є учасником Європейської конвенції з прав людини, що дає можливість громадянам звертатися до Європейського суду з прав людини. Це є додатковою гарантією захисту прав людини у випадку їх порушення на національному рівні [5].

Разом із тим, в Україні існують проблеми у сфері реалізації прав і свобод людини. Серед них можна виділити недостатню ефективність судової системи, тривалі строки розгляду справ, а також випадки порушення прав людини з боку державних органів.

Подальший розвиток системи забезпечення прав і свобод людини в Україні нерозривно пов'язаний із удосконаленням механізмів їх реалізації. Важливо не лише проголосити права на законодавчому рівні, але й забезпечити їх реальне втілення у повсякденному житті громадян. Це вимагає ефективної діяльності органів державної влади, високого рівня правової культури суспільства та належного функціонування інститутів громадянського суспільства [1].

Однією з важливих гарантій прав людини є діяльність органів державної влади, які зобов'язані діяти в межах своїх повноважень і відповідно до законодавства. Водночас ефективність їх діяльності залежить від рівня професійності, відповідальності та доброчесності посадових осіб. Порушення цих принципів призводить до зловживання владою та порушення прав громадян [2].

Суттєве значення має діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який здійснює парламентський контроль за дотриманням прав і свобод людини. Цей інститут відіграє важливу роль у виявленні порушень прав людини, розгляді звернень громадян та сприянні їх відновленню. Його діяльність сприяє підвищенню рівня захисту прав людини в Україні [3].

Важливим аспектом є також забезпечення прав окремих категорій населення, які потребують додаткового захисту. До них належать діти, особи з інвалідністю, літні люди, внутрішньо переміщені особи та інші соціально вразливі групи. Держава повинна створювати спеціальні механізми для захисту їх прав та забезпечення рівних можливостей у суспільстві [4].

Окремої уваги потребує питання забезпечення прав людини у сфері праці. Право на працю є одним із основних соціально-економічних прав, яке гарантує людині можливість забезпечувати своє існування. Водночас в Україні існують проблеми, пов'язані з рівнем оплати праці, умовами праці та дотриманням трудового законодавства [2].

Не менш важливим є право на освіту, яке забезпечує розвиток особистості та формування професійних навичок. Держава повинна гарантувати доступність і якість освіти для всіх громадян. У сучасних умовах особливого значення набуває розвиток цифрової освіти та забезпечення рівного доступу до освітніх ресурсів [1].

Право на охорону здоров'я також є важливою складовою системи прав людини. Держава повинна забезпечувати доступність медичних послуг, їх якість та ефективність. Реформування системи охорони здоров'я є одним із важливих напрямів державної політики, спрямованим на підвищення рівня життя населення [4].

Важливу роль у забезпеченні прав людини відіграють засоби масової інформації, які сприяють інформуванню громадян, формуванню громадської думки та контролю за діяльністю органів влади. Свобода слова є однією з основних ознак демократичного суспільства, однак вона повинна поєднуватися з відповідальністю за поширення інформації [5].

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства особливого значення набуває захист персональних даних. Громадяни мають право на недоторканність приватного життя, а держава повинна забезпечувати належний рівень захисту інформації. Порушення цього права може призвести до серйозних негативних наслідків для особи [3].

Слід також відзначити важливість розвитку громадянського суспільства як одного з ключових елементів забезпечення прав людини. Громадські організації, правозахисні рухи та інші інститути відіграють важливу роль у захисті прав громадян, контролі за діяльністю держави та формуванні правової культури [2].

Ефективна реалізація прав людини також залежить від рівня економічного розвитку держави. Економічна стабільність сприяє

забезпеченню соціальних прав, підвищенню рівня життя населення та розвитку інфраструктури. Водночас економічні кризи можуть негативно впливати на реалізацію прав людини [4].

У контексті глобалізації важливого значення набуває міжнародне співробітництво у сфері прав людини. Україна активно взаємодіє з міжнародними організаціями, що сприяє впровадженню міжнародних стандартів та підвищенню ефективності національної правової системи [5].

В умовах сучасних викликів, зокрема воєнних дій, питання забезпечення прав людини стає ще більш актуальним. Держава повинна знаходити баланс між необхідністю забезпечення безпеки та дотриманням прав і свобод громадян. Це складне завдання потребує комплексного підходу та відповідальності з боку всіх органів влади [3].

Значну роль у забезпеченні прав людини відіграє також правова політика держави, яка повинна бути спрямована на вдосконалення законодавства, підвищення його ефективності та відповідності міжнародним стандартам. Важливим є також забезпечення належного виконання законів, оскільки навіть найкраще законодавство не буде ефективним без його реалізації [1].

Таким чином, забезпечення прав і свобод людини є складним і багатогранним процесом, який потребує злагодженої діяльності держави, суспільства та міжнародної спільноти. Лише за умови комплексного підходу можна досягти високого рівня захисту прав людини та побудови справжньої правової держави [5].

У процесі забезпечення прав і свобод людини важливу роль відіграє також діяльність органів місцевого самоврядування, які є найближчими до громадян та безпосередньо взаємодіють із населенням. Саме на місцевому рівні вирішується значна кількість питань, що стосуються повсякденного життя людей, зокрема у сфері житлово-комунальних послуг, освіти, охорони здоров’я та соціального забезпечення. Ефективність роботи цих органів значною мірою впливає на рівень реалізації прав громадян [1].

Важливим аспектом є також дотримання принципу рівності та недискримінації. У сучасному суспільстві особливого значення набуває забезпечення рівних прав для всіх громадян незалежно від їх статі, віку, національності, релігійних переконань чи інших ознак. Дискримінація є серйозним порушенням прав людини і потребує активної протидії з боку держави [2].

Забезпечення гендерної рівності є важливою складовою політики держави у сфері прав людини. Жінки та чоловіки повинні мати рівні можливості у всіх сферах життя, включаючи освіту, працевлаштування та участь у політичному житті. В Україні здійснюються відповідні заходи для досягнення гендерної рівності, однак ця проблема залишається актуальною [4].

Не менш важливим є захист прав дітей, які є однією з найбільш вразливих категорій населення. Держава повинна забезпечувати належні умови для їх розвитку, освіти та виховання, а також захищати їх від насильства, експлуатації та інших форм порушення прав. У цьому контексті важливу роль відіграють як державні органи, так і міжнародні організації [3].

Особливу увагу слід приділити забезпеченню прав осіб з інвалідністю. Держава повинна створювати умови для їх повноцінної участі у суспільному житті, забезпечувати доступ до освіти, праці, медичних послуг та інфраструктури. Це є важливою складовою соціальної політики та свідчить про рівень гуманності суспільства [4].

Важливим напрямом є також забезпечення екологічних прав людини, зокрема права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. У сучасних умовах екологічні проблеми набувають глобального характеру, що вимагає від держави ефективної екологічної політики та контролю за дотриманням природоохоронного законодавства [5].

Значну роль у забезпеченні прав людини відіграє правозастосовна практика. Саме від правильного застосування норм права залежить ефективність їх реалізації. Важливо, щоб посадові особи діяли відповідно до закону та керувалися принципами справедливості та законності [2].

Слід також зазначити, що права людини нерозривно пов'язані з обов'язками. Кожен громадянин має не лише права, але й обов'язки перед державою та суспільством. Виконання цих обов'язків є важливою умовою забезпечення правопорядку та стабільності у державі [1].

У сучасних умовах цифровізації суспільства зростає значення цифрових прав людини. Це стосується права на доступ до інформації, захист персональних даних, свободу вираження поглядів в інтернеті. Держава повинна забезпечувати належне регулювання цієї сфери та захист прав громадян у цифровому середовищі [3].

Важливим є також питання захисту прав людини у сфері кримінального судочинства. Кожна особа має право на справедливий суд, презумпцію невинуватості, захист від незаконного затримання та

катувань. Дотримання цих прав є обов'язковим для держави та є показником рівня розвитку правової системи [2].

Окремої уваги заслуговує питання виконання судових рішень. Навіть за наявності справедливого судового рішення права людини не будуть повністю захищені без його фактичного виконання. Тому держава повинна забезпечувати ефективні механізми виконання рішень судів [4].

У контексті європейської інтеграції важливим є приведення національного законодавства у відповідність до стандартів Європейського Союзу та Ради Європи. Це сприяє підвищенню рівня захисту прав людини та зміцненню міжнародного авторитету України [5].

Суттєвим фактором є також підвищення рівня правової освіти населення. Освічене суспільство краще розуміє свої права та обов'язки, що сприяє їх ефективній реалізації. У цьому контексті важливу роль відіграють навчальні заклади та засоби масової інформації [1].

Необхідно також відзначити роль міжнародних організацій у забезпеченні прав людини. Вони здійснюють контроль за дотриманням прав людини, надають рекомендації державам та сприяють впровадженню міжнародних стандартів [5].

Таким чином, реалізація прав і свобод людини в Україні є складним процесом, який охоплює різні сфери суспільного життя. Вона потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення законодавства, підвищення ефективності державного управління, розвиток громадянського суспільства та зміцнення міжнародного співробітництва [1].

У підсумку слід зазначити, що забезпечення прав і свобод людини є одним із головних завдань сучасної української держави. Від рівня їх реалізації залежить не лише добробут громадян, але й розвиток демократії, стабільність суспільства та міжнародний авторитет України. Саме тому подальше вдосконалення механізмів захисту прав людини має залишатися пріоритетним напрямом державної політики [5].

Список використаних джерел

1. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права і держави. Львів, 2012. URL: https://studfile.net/preview/5111345/

2. Шаповал В.М. Конституційне право України. Київ, 2015. URL: https://pidru4niki.com/15840720/pravo/konstitutsiyne_pravo_ukrayini

3. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

4. Загальна декларація прав людини. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
5. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Слободян Олександр
докторант кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, кандидат державного управління

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ДЕРЖАВИ ТА РЕГІОНІВ ТА ЇХ ТРАНСФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У сучасних умовах глобальної конкуренції, прискореного технологічного розвитку та формування цифрового суспільства особливого значення набувають питання забезпечення інноваційного розвитку держави та її регіонів. Інновації сьогодні розглядаються не лише як фактор економічного зростання, а й як ключовий механізм підвищення конкурентоспроможності територій, модернізації системи публічного управління та забезпечення національної безпеки.

Забезпечення інноваційного розвитку потребує ефективного функціонування державних і регіональних інститутів, діяльність яких має базуватися на сучасних правових засадах. Саме нормативно-правове регулювання визначає порядок взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, наукових установ і громадянського суспільства у процесі формування та реалізації інноваційної політики.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в Україні в умовах європейської інтеграції, повоєнного відновлення та необхідності переходу до інноваційної моделі розвитку. Відтак виникає потреба в комплексному дослідженні правових засад функціонування інститутів держави та регіонів, а також особливостей їхньої трансформації в умовах забезпечення інноваційного розвитку.

Інноваційний розвиток сучасної держави є результатом складної взаємодії політичних, економічних, соціальних, технологічних та правових чинників. Його ефективність значною мірою залежить від спроможності державних і регіональних інститутів створювати умови для генерації, поширення та практичного впровадження інновацій.

Правові засади функціонування інститутів держави формують нормативну основу реалізації державної політики в усіх сферах суспільного життя. У контексті інноваційного розвитку особливого значення набувають норми, які регулюють діяльність органів публічної влади щодо підтримки наукових досліджень, розвитку інноваційної інфраструктури, стимулювання інвестиційної активності та впровадження цифрових технологій.

Система правового забезпечення інноваційного розвитку включає конституційні положення, законодавчі акти, підзаконні нормативно-правові документи, державні та регіональні стратегії розвитку, програми цифрової трансформації, а також міжнародні договори та угоди, учасницею яких є Україна.

Особливість сучасного етапу розвитку полягає у поступовому переході від централізованих моделей управління до мережевих форм врядування. За таких умов державні інститути дедалі більше виконують функції координації, стратегічного планування та нормативного забезпечення, тоді як значна частина управлінських повноважень передається регіональному та місцевому рівням.

Регіональні інститути стають самостійними суб'єктами формування інноваційної політики. Вони забезпечують адаптацію загальнодержавних пріоритетів до особливостей конкретних територій, координують взаємодію між бізнесом, науковими установами та громадськими організаціями, а також сприяють створенню регіональних інноваційних екосистем.

В умовах децентралізації суттєво зростає роль територіальних громад як базового рівня реалізації інноваційної політики. Саме громади дедалі частіше виступають ініціаторами цифрових проєктів, розвитку електронного врядування, впровадження концепції «розумного міста», цифровізації адміністративних послуг та створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва.

Трансформація державних і регіональних інститутів відбувається під впливом кількох взаємопов'язаних процесів.

Першим із них є цифровізація. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології змінюють характер взаємодії між державою, бізнесом та громадянами. Відбувається перехід до цифрового врядування, що передбачає використання електронних сервісів, цифрових платформ, систем електронної ідентифікації та автоматизованого прийняття управлінських рішень.

Другим фактором є глобалізація, яка стимулює інтеграцію національних інноваційних систем у міжнародний науково-технологічний простір. У таких умовах державні та регіональні інститути повинні забезпечувати адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів, залучення іноземних інвестицій та участь у міжнародних інноваційних програмах.

Третім фактором виступає європейська інтеграція України. Гармонізація законодавства з правом Європейського Союзу створює нові можливості для модернізації системи публічного управління та розвитку інноваційної економіки. Водночас вона потребує перегляду підходів до регулювання діяльності державних і регіональних інститутів, підвищення їхньої прозорості, підзвітності та ефективності.

Важливим напрямом трансформації інститутів держави та регіонів є розвиток інноваційних механізмів публічного управління. До таких механізмів належать стратегічне управління, проєктний менеджмент, електронне врядування, публічно-приватне партнерство, цифрові платформи взаємодії та інструменти відкритого уряду.

Суттєве значення має також розвиток правових механізмів підтримки інноваційної діяльності. Йдеться про вдосконалення податкового законодавства, стимулювання інвестицій у науково-дослідну діяльність, підтримку стартапів, створення технопарків, наукових парків, кластерів та інших елементів інноваційної інфраструктури.

Особливу роль у сучасних умовах відіграє інституціоналізація інноваційної політики. Інститути держави та регіонів повинні не лише реалізовувати окремі програми підтримки інновацій, а й забезпечувати формування цілісної системи управління інноваційним розвитком. Така система має базуватися на принципах партнерства, субсидіарності, відкритості, адаптивності та орієнтації на результат.

Важливою тенденцією стає формування багаторівневої моделі врядування, у межах якої функції щодо забезпечення інноваційного розвитку розподіляються між національним, регіональним та місцевим рівнями. Це дозволяє підвищити гнучкість системи управління, враховувати специфіку окремих територій та забезпечувати ефективніше використання ресурсів.

У сучасних умовах особливого значення набуває також забезпечення інформаційної та кібернетичної безпеки інноваційного розвитку. Цифровізація державного управління створює нові можливості для підвищення ефективності діяльності органів влади, але водночас

породжує нові ризики, пов'язані із захистом інформаційних ресурсів та критичної інфраструктури.

Тому правові засади функціонування інститутів держави та регіонів повинні враховувати необхідність формування комплексної системи кібербезпеки, захисту персональних даних, розвитку цифрової грамотності населення та забезпечення стійкості інформаційного простору.

Отже, правові засади функціонування інститутів держави та регіонів виступають фундаментом забезпечення інноваційного розвитку в сучасних умовах. Їхня трансформація відбувається під впливом процесів цифровізації, глобалізації, децентралізації та європейської інтеграції, що зумовлює необхідність модернізації нормативно-правової бази та механізмів публічного управління.

Встановлено, що інноваційний розвиток потребує формування ефективної системи взаємодії між державними, регіональними та місцевими інститутами, а також розвитку сучасних інструментів стратегічного управління, цифрового врядування та публічно-приватного партнерства.

Доведено, що перспективними напрямами вдосконалення правового забезпечення інноваційного розвитку є гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами, розвиток інноваційної інфраструктури, підтримка цифрової трансформації регіонів, посилення інституційної спроможності органів публічної влади та формування багаторівневої системи врядування, орієнтованої на забезпечення сталого інноваційного розвитку держави та її регіонів.

Список використаних джерел

1. Антонова О., Серьогін С., Літвінов О., Кривенкова Р. Цифрова трансформація публічного сектора в забезпеченні регіонального партнерства // Public administartion aspects. 2023. № 11. С. 91–101.

2. Помаза-Пономаренко А.Л. Соціальний розвиток і безпека регіонів: державно-управлінські аспекти : монографія. Харків: Видавництво «Діса плюс», 2017. 270 с.

3. Слободян О.С. Особливості реалізації інтеграційних прагнень України як імпакту інноваційного розвитку регіонів // Успіхи та досягнення в науці. 2026. № 1 (23). С. 1143–1156.

4. Слободян О.С. Побудова комплексного механізму інновацій публічного регулювання регіонального розвитку // Актуальні питання у сучасній науці. 2026. № 1 (43). С. 505–515.

Токар Петро
начальник Головного управління Національної поліції в Харківській області, кандидат юридичних наук
генерал поліції третього рангу

ХАРКІВ ЯК ПОТЕНЦІАЛ БЕЗПЕКИ І СТАБІЛЬНОСТІ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ТА СЬОГОДЕННЯ

Харків як перша столиця України та її особливий оборонний потенціал сьогодення. У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського налічується понад 4 тис. наукових праць, присвячених Харкову – нашому улюбленому місту, першій столиці України, науковій, юридичній та студентській столиці нашої держави. Харків, без перебільшення, дихає особливою атмосферою Духу, науки й творчого пошуку. Відчувається особлива благодать міста Харкова, адже скільки молитов, сліз матерів підноситься сьогодні за наших українських воїнів-захисників. Тут сформувалася велика когорта/плеяда вчених, професіоналів своєї справи, знавців і фахівців, які глибоко розуміють свою місію та відповідально виконують покладені на них завдання. У процесі підготовки даної наукової праці нами було опрацьовано понад 2 тис. наукових статей, серед яких особливу увагу приділено тим науковим положенням, що безпосередньо стосуються безпеки міста Харкова як форпосту Української держави та важливого елементу загальнонаціональної безпекової системи. Харків відіграє виняткову роль у забезпеченні безпеки всієї території України, а тому переконані, що дана праця, після її оприлюднення, виконуватиме важливу мотиваційну, ідеологічну та безпекову функцію, сприятиме подальшим науковим дослідженням окремого регіону – міста Харкова як першої столиці України, а також поглибленому осмисленню багатьох інших важливих історичних, правових і безпекових аспектів його розвитку.

Загальновідомо, що одним з головних обов'язків державної влади в країні було і є забезпечення безпеки населення. В сучасній Україні ці обов'язки закріплено в Конституції України: ст. 3 «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», ст. 27 «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини», ст. 25 «Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами» [1].

Т. Г. Комарова, В. П. Кононенко наголошують, що приклад Харкова підтверджує: навіть за умов постійної загрози життю, руйнувань та обмежень, культура продовжує відігравати ключову роль у житті міської спільноти. Попри заборони, небезпеку та значні втрати, митці знаходять способи підтримувати культурне життя – у підвалах, бомбосховищах та імпровізованих підземних театрах. Така стійкість творчої спільноти не лише сприяє збереженню ідентичності й морального духу населення, а і є свідченням незламності українського суспільства перед обличчям агресії. Культурний опір стає не менш важливою складовою загальнонаціональної боротьби, а приклади Харкова – символами життєстійкості та віри у Відродження. Слід також зазначити, що обласна та міська влада докладають неабияких зусиль для підтримання культурної діяльності у місті [2, с. 99].

В цьому контексті слід особливу увагу звернути на потужний науковий потенціал міста Харкова, яке по праву можна назвати науковою столицею України. Саме тут працює велика кількість знаних учених, чиї учні навчаються та продовжують наукові традиції у багатьох країнах світу й різних регіонах нашої держави. Тому науковий Дух Харкова, його інтелектуальний опір і здатність генерувати нові знання є надзвичайно важливою складовою нинішнього часу. Наукове життя Харкова завжди вирізнялося особливим рівнем розвитку, стійкості та протистояння викликам епохи, а тому тримати сьогодні науковий фронт, зберігати й примножувати наукові здобутки/традиції, підтримувати дослідницьку діяльність та виховувати нові покоління науковців є справою виняткової державної ваги та стратегічного значення для майбутнього України.

За словами Н. А. Леоненко, В. Д. Холодок, Д. М. Тюріної, Харківщина давно відома як регіон із глибокими історичними коренями та різноманітними туристичними пропозиціями. Тут розташовані такі знакові об’єкти, як Шарівський палац, Олексіївська фортеця та численні природні пам’ятки, що приваблюють шанувальників екотуризму. Важливим культурним центром області був Національний літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди у Сковородинівці, значна частина якого була зруйнована внаслідок воєнних дій. Місто Харків, як адміністративний центр області, є важливим осередком науки, культури й архітектури, відомим завдяки таким пам’яткам, як будівля Держпрому – об’єкт, що має статус пам’ятки ЮНЕСКО.Однак туристична галузь регіону зіткнулася з безпрецедентними викликами [3, с. 259].

Культурно-гуманітарна акція «Духовна зброя» у 2024 році стала

яскравим прикладом інтеграції туризму з підтримкою громади. У межах цієї акції рятувальникам Харківщини передали польову кухню «Перемога», а відвідувачі могли скуштувати традиційні страви – борщ по-слобожанськи з вільшанським салом і узвар. Символом акції стала скрипка на тлі зруйнованої решітки музею Сковороди, що підкреслило духовну силу регіону [3, с. 263].

Одним із найболючіших ударів стало знищення Національного літературно-меморіального музею Григорія Сковороди в селі Сковородинівка, який був пошкоджений внаслідок ракетного удару. Постраждали також історичні будівлі в центрі Харкова, зокрема об'єкти архітектурної спадщини XIX–XX століть [3, с. 264].

Війна посилила ці проблеми, зробивши безпеку пріоритетом для майбутнього розвитку. Відновлення зруйнованих пам’яток та інфраструктури стане ключовим викликом у відродженні туристичного потенціалу регіону. Враховуючи масштабні втрати туристичної інфраструктури та культурної спадщини Харківщини, стратегічним завданням стає не лише їх відновлення, але й адаптація до нових умов. Головним викликом є забезпечення безпеки відвідувачів, створення доступного туристичного середовища та формування привабливого іміджу регіону [3, с. 265].

Харків, як форпост/фронтир безпеки і стабільності українських громадян очима польських дослідників. Характеризуючи специфіку сучасних новозбудованих житлових гетто, польські вчені акцентують на тому, що в таких районах житлової забудови відсутні одна, кілька або всі з п’яти видів виокремлених ними гармоній, а саме:

I. Містобудівна чи архітектурна гармонія, яка визначається розташуванням житла у відповідній функціональній зоні, мистецьким застосуванням архітектурних стилів, наявністю зелених територій (парків, садів) та належним упорядкуванням доріг і тротуарів.

II. Функціональна гармонія, що формується цілісністю житлового кварталу, мікрорайону чи району, тобто повноцінною забезпеченістю населення школами, дитячими садочками, побутовими закладами, магазинами, клубами, кав’ярнями, центрами здоров’я, майданчиками для дітей тощо.

III. Естетична гармонія, яка забезпечується красою організованого житлового простору (виглядом будівель, їх формою і кольором, наявністю елементів, що формують симетрію та асиметрію простору, що дає підстави говорити про цікаву архітектуру, кількістю вивісок, неонової

реклами і чистотою).

IV. Суспільна гармонія, що визначається відчуттям безпеки, сусідськими зв'язками.

V. Екологічна гармонія, що зумовлена екологічною вартістю міського простору, що визначається ступенем забруднення середовища, сонячним освітленням, рівнем шуму, ступенем циркуляції повітря, наявністю шкідливих для жителів об'єктів [4].

Історична ретроспектива безпеки Харкова. Важливою історичною функцією міст стало забезпечення безпеки для своїх мешканців. Саме задля створення безпечних умов життєдіяльності створювалися перші міста-фортеці, які існували в усіх частинах світу і в різні історичні періоди. Вони з'являлися як засоби оборони від нападів та забезпечення безпеки населення. Найвідомішими прикладами таких міст стали Акрополь в Афінах у Давній Греції, Каркассон у Франції, Дамаск у Сирії та ін. Окрім того, однією з важливих ознак міст тривалий час уважалася наявність міцних стін, веж, бастіонів та інших споруд, які забезпечували безпеку мешканцям у разі атаки ворога [5, с. 23].

Проблема в галузі екологічної безпеки, зазвичай, є наслідком процесу або процес протікає, коли проблема ставиться. В даному випадку ми маємо справу з випадком, коли проблема існує, але її походження відділено від нас практично половиною століття і всі вихідні дані є сумнівними. Достовірно відомо лише те, що на Харківщині у Красноградському районі неподалік від села Крестище у 1972 році було проведено підземний ядерний вибух, який вийшов з проєктних меж та практично призвів до катастрофи, яку можливо порівняти з невеликим Чорнобилем. Тож характер проблеми достатньо зрозумілий і пов'язаний з ядерною надзвичайною ситуацією та її екологічними наслідками. Відповідно, з проблеми витікає наукова задача: за допомогою використання наявних даних спробувати відтворити розвиток подій та надати рекомендації щодо можливості визначення екологічних наслідків як на час події, так і на теперішній час [6, с. 84].

Аграрний сектор України є не лише однією з ключових галузей економіки нації, а й критично важливим для глобальної продовольчої безпеки. На початку 2010-х років на сільське господарство України припадало майже 3 % світового виробництва зернових культур та біля 10 % збіжжя. До російського вторгнення, у 2021 році вітчизняний аграрний сектор виробляв понад 10 % валового внутрішнього продукту, забезпечував роботою 17,3 % населення, мав найвищий приріст

виробництва – 14,4 % та складав 41 % загального експорту. Також у 2021 році було зібрано рекордний врожай зернових культур у 100 млн тонн. Війна, що розпочалася перед початком весняної посівної кампанії 2022 року, сильно вдарила по агросектору країни [1, 2]. Початок війни та несприятливі умови у 2022 році призвели до зниження врожайності зернових культур до 56 млн тонн. Завдяки стратегічним коригуванням посівів і частковому відновленню, загальний врожай у 2023 році відновився до 70 млн тонн [7; 8; 9].

В. Яковлєв у науковій статті висвітлює малодосліджене як в українській, так і зарубіжній історіографії питання притягнення до кримінальної відповідальності осіб, причетних до злочинів нацистів на Харківщині. Джерельною базою вивчення поставленої проблеми послугували законодавчі та нормативно-правові документи, тематичні збірники документів, а також архівні кримінальні справи колишніх співробітників української допоміжної поліції, які перебували у складі групи ГФП 560, поліції безпеки та СД «генерального округу Харків», батальйону української поліції при СД. Попри розбіжності, які були між країнами Антигітлерівської коаліції, питання покарання нацистських воєнних злочинців стало важливою умовою відновлення миру та встановлення нового світопорядку після завершення Другої світової війни. Надалі, попри наростання протистояння між двома військово-політичними блоками НАТО та ОВД, питання розшуку та засудження осіб, причетних до кривавих злочинів нацизму, продовжувало залишатися важливим складником міжнародної політики. Важливим кроком у справі покарання злочинів націонал-соціалізму стало прийняття Генеральною асамблеєю ООН Конвенції про незастосування терміну давності до воєнних злочинів та злочинів проти людства. Суди над воєнними злочинцями, громадянами Німеччини, причетними до скоєння масових убивств цивільного населення та військовополонених на території м. Харків та в Харківській області відбулися переважно в повоєнний час. Проаналізувавши кримінальні справи осіб, засуджених як союзниками, так і самими німцями, можна констатувати, що за злочини, вчинені на харківській землі, до відповідальності були притягнені одиниці. Здебільшого ці особи отримали мінімальні строки ув’язнення та були покарані за іншу провину. Переважній більшості нацистів взагалі вдалося уникнути відповідальності. Кримінальне переслідування радянських громадян – учасників масових розправ над мирним населенням та військовополоненими, почалося одразу після звільнення

Харківщини в 1943 р. і продовжувалося до кінця 1980-х рр. Колаборанти, що перебували на службі в німецьких каральних інституціях, стали старанними виконавцями та співучасниками кривавих злочинів нацистів. Проте, на відміну від німців, вони в переважній більшості отримали суворе покарання. Слід зазначити, що в радянському кримінальному кодексі не було такого поняття, як «колабораціонізм», тому злочини, вчинені колаборантами, кваліфікувались як «зрада Батьківщини». Необхідно відзначити, що, попри специфічність та суперечливість кримінального переслідування воєнних злочинців з числа громадян СРСР, жодна особа не була реабілітована навіть у 1990-ті рр. Іншими словами, навіть за пострадянськими мірками їхні дії розглядали як воєнні злочини, що не мають строку давності [10, с. 156-157].

Стан публічного порядку на вулицях та в інших громадських місцях держави, зокрема й на території Харківського регіону. Сьогодні мають місце позитивні зрушення, які сприяють стабілізації оперативної обстановки, проте водночас є й певні проблеми. Немає сумніву в тому, що без залучення населення, активної участі територіальних громад, їх окремих представників принципового позитивного зрушення у справі забезпечення публічного порядку на вулицях та в інших громадських місцях досягти неможливо. Можна стверджувати, що чим більша частина населення села, селища чи міста буде задіяна у спільних із Національною поліцією України заходах із забезпечення публічного порядку на території свого населеного пункту, чим відповідальніше будуть ставитися до цього громадяни, чим різноманітнішими будуть форми цієї участі, чим більше будуть враховані регіональні особливості кожної конкретної місцевості, тим вагомішими будуть результати такої взаємодії. Звідси, доцільно взяти до уваги зазначений досвід, враховуючи, що одним із найважливіших завдань Національної поліції України є забезпечення належного стану публічного порядку й безпеки, а також організація дієвої та ефективної взаємодії і співпраці з населенням під час виконання цього завдання, що є обов'язковою умовою досягнення позитивних зрушень у боротьбі зі злочинністю [11, с. 28].

У роботі [12] детально описано всі позитивні сторони проєкту «Поліцейський офіцер громади», запровадженого у 2019 році, що направлений на впровадження абсолютно нової системи роботи працівників МВС, які насамперед повинні задовольняти потреби громади, її місцевого населення, що є можливим за рахунок підтримання постійного контакту поліцейських з жителями громади. Такий контакт

можливо забезпечити при умові проживання працівника поліції на території громади. Саме тому, коли поліцейський стане повноправним представником конкретної громади, житиме її проблемами, перебуватиме на постійному зв'язку із мешканцями та допомагатиме їм, це дозволить поліції відповідати очікуванням громади. Така взаємна співпраця забезпечить підвищення якості умов життя, безпеки та оперативності реагування на ті чи інші ситуації [13, с. 714–715].

Важливість реалізації проєкту гарячих обідів у м. Харкові в умовах нинішнього дня. Харків станом на кінець 2025 року забезпечує безкоштовними гарячими стравами до 59 тисяч людей щодня, тоді як на початку реалізації програми допомоги ця цифра становила близько 25 тисяч. Водночас Терехов наголосив на складності бюджетної ситуації міста та потребі зберігати фінансову стабільність. У місті зараз працюють 40 пунктів видачі безкоштовного гарячого харчування, розташованих на базі освітніх закладів у всіх районах. Вони відкриті для всіх, хто потребує допомоги, а їхня робота стала важливою частиною підтримки населення під час воєнних дій [14].

У травні 2024 р. в межах реалізації соціологічним факультетом Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна у партнерстві з Харківською міською радою проєкту FUSILLI1 – «Сприяння трансформації міської системи харчування через упровадження інноваційних лабораторій життя», який отримав фінансування за програмою досліджень та інновацій Європейського Союзу «Горизонт 2020», колективом кафедри соціології управління та соціальної роботи було проведено дослідження на тему: «Роль соціальних служб міста Харкова в забезпеченні продовольчої безпеки населення в умовах війни». Головним методом збору інформації виступив метод онлайн-опитування керівників та провідних фахівців комунальних соціальних служб міста Харкова, а саме: територіальних центрів надання соціальних послуг, Центру соціальних служб «Довіра» та його районних у місті відділів, комунальних закладів «Харківський міський центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю «Промінь», «Харківський міський центр реінтеграції бездомних осіб», «Соціальний готель» та «Центр надання допомоги постраждалим від насильства». Усього було опитано 25 експертів. Окрім того, було проведено інтерв'ю із заступницею міського голови м. Харкова з питань охорони здоров'я та соціального захисту населення С. О. Горбуновою-Рубан. У межах дослідження намагалися з'ясувати особливості політики органів міського

самоврядування та практик комунальних соціальних служб прифронтового міста України щодо забезпечення продовольчої безпеки уразливих верств населення. Характеризуючи загальну ситуацію, яка склалась у місті Харкові станом на початок 2024 р., С. О. Горбунова-Рубан відзначила: «В умовах війни розуміння продовольчої безпеки трохи змінилося. Безперечно, ми розуміємо, що людей слід годувати, ми це робимо та намагаємося годувати здоровою їжею. Але іноді важливо у цих умовах просто нагодувати…». «Із початку війни місто почало годувати людей гарячими обідами в школах, роздавати хліб, борошно тощо. Кожного дня місто отримувало 37 000 гарячих обідів. Фінансування йшло від підприємців міста, які працюють у продовольчій галузі, а також за рахунок благодійних пожертв. Гарячі обіди готувало комунальне підприємство дитячого харчування, яке також в умовах війни продовжувало готувати та роздавати дитяче харчування в місті». «Із перших днів війни уразливі категорії населення в місті Харкові отримують продовольчі набори. Джерел їх появи було декілька. По-перше, це міська влада, яка розподіляла продовольчі набори серед територіальних центрів для надання одиноким людям похилого віку. По-друге, це благодійні фонди, як міжнародні, так і ті, які були швидко створені в місті Харкові з початком війни. А також благодійна допомога від громадських організацій та волонтерів…». Отже, головними практиками, які використовують комунальні соціальні служби міста Харкова для забезпечення продовольством своїх клієнтів, є надання продовольчих наборів та гарячого харчування [15, с. 24].

В умовах війни забезпечення продовольчої безпеки мешканців міст та, зокрема, уразливих верств населення стає вкрай важливим завданням для органів міського самоврядування та комунальних соціальних служб. Досвід міста Харкова засвідчує, що найбільш поширеними практиками комунальних соціальних служб щодо забезпечення продовольчої безпеки своїх клієнтів стали надання продуктових наборів та гарячого харчування. Такі практики здійснюють попри існування суттєвих проблем у діяльності самих організацій та складну безпекову ситуацію для їхніх працівників. Багато в чому реалізація цих практик із початку війни стала можливою завдяки підтримці з боку благодійних, громадських та комерційних організацій. Отримані результати свідчать також про наявність позитивних результатів у напрямі задоволення потреб у продовольстві клієнтів комунальних соціальних служб. Водночас, респонденти відзначили появу певних ризиків, які пов’язані зі

збільшенням вартості продуктів харчування для більшості харків'ян, а також зменшенням обсягів гуманітарної продовольчої допомоги з боку благодійних організацій, що на тлі загострення бойових дій у регіоні може призвести до суттєвого погіршення продовольчої безпеки для уразливих верств населення міста [15, с. 25–26].

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід наголосити, що Харків завжди був і залишається одним із ключових центрів безпеки, стійкості та державотворення України, поєднуючи в собі потужний історичний, науковий, культурний, освітній та безпековий потенціал. Як перша столиця України, наукова, юридична та студентська столиця держави, Харків упродовж століть виконував важливу оборонну місію, а в умовах сучасної російсько-української війни перетворився на справжній форпост незламності українського народу. Проведене дослідження засвідчує, що безпека міста формується не лише завдяки діяльності сектору безпеки й оборони, а й через розвиток науки, культури, освіти, соціальної підтримки населення, продовольчої безпеки, ефективної взаємодії поліції та громади, збереження історичної пам'яті й духовно-культурної спадщини. Попри значні втрати, руйнування та постійні воєнні загрози, Харків продовжує засвідчувати унікальну здатність до самоорганізації, опору та відродження, зберігаючи свій особливий науковий Дух, творчий потенціал і віру в майбутнє. Саме тому Харків сьогодні виступає не лише символом стійкості української державності, а й важливим стратегічним ресурсом національної безпеки, від успішного розвитку якого значною мірою залежить стабільність, відновлення та майбутнє всієї України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. ; 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 12. 06. 2025).

2. Комарова Т. Г., Кононенко В. П. Культуротворчість як сфера формування політичних ціннісних смислів: театр у прифронтовому Харкові. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Питання політології. 2025. Вип. 47. С. 94–102.

3. Леоненко Н. А., Холодок В. Д., Тюріна Д. М. Роль обласного Комунального закладу «Харківський організаційно-методичний центр туризму» у розвитку регіонального туристичного потенціалу. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2025. Вип. 1. С. 257–266.

4. Jałowiecki B. Gettoizacja polskiej przestrzeni miejskie. Wojciech

Łukowski – Warszawa: Wydawnictwo SWPS Academica, 2007. s. 73–86.

5. Євдокимова І. А., Бутиліна О. В. Практики комунальних соціальних служб міста Харкова щодо забезпечення продовольчої безпеки уразливих верств населення в умовах війни. Габітус. 2024. Вип. 61. С. 22–26.

6. Адаменко М. І. Екологічні наслідки підземного ядерного вибуху на Харківщині. Техногенно-екологічна безпека. 2021. Вип. 10(2). С. 84–89.

7. Сільське господарство України 2022. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/09/S_gos_22.pdf.

8. Богданович О. А., Пучка С. А. Кроки відновлення агропромислового сектору України. Інноваційна модернізація в умовах євроінтеграційних процесів: матеріали VIII науково-практ. інтернет-конференції, 27-28 листопада 2023 р. Кременчук: КНУ ім. М. Остроградського. 2023. С. 469–472.

9. Агросектор України: вплив війни та перспективи відновлення. 2023. URL: https://dlf.ua/ua/agrosektorukrayini-vpliv-vijni-ta-perspektivi-vidnovlennya/

10. Яковлєв В. Особливості воєнного та повоєнного кримінального переслідування осіб, причетних до злочинів нацистів на Харківщині. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Історія. 2024. Вип. 65. С. 156–182.

11. Голуб М. В. Ефективне використання Національною поліцією України можливостей громадських формувань у забезпеченні публічного порядку (на прикладі Харківської області). Актуальні проблеми держави і права. 2019. Вип. 84. С. 24–30.

12. Безпалова О. І. «Запровадження проєкту «Поліцейський офіцер громади» як крок у напрямі зміцнення місцевої інфраструктури безпеки», Право і безпека. 2020. № 76(1). С. 13–18.

13. Шулик В. В., Кошель В. А. Про стан формування центрів громадської безпеки територіальних громад Харківської області. Містобудування та територіальне планування. 2024. Вип. 85. С. 711–725.

14. У кожному районі Харкова безкоштовно видають гарячу їжу, – мер Терехов. 30 листопада 2025. URL: https://tribun.com.ua/uk/124193-u-kozhnomu-rajoni-xarkova-bezkoshtovno-vidajut-garjachu-izhu-mer-terexov

15. Євдокимова І. А., Бутиліна О. В. Практики комунальних соціальних служб міста Харкова щодо забезпечення продовольчої

безпеки уразливих верств населення в умовах війни. Габітус. 2024. Вип. 61. С. 22–26.

Токар Петро
начальник Головного управління Національної поліції в Харківській області, генерал поліції третього рангу, кандидат юридичних наук
Кріцак Іван
помічник начальника ГУНП в Харківській області, підполковник поліції, кандидат юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДУХОВНО-ЦІННІСНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ

Актуальність розроблення наукової теми/проблеми. У одному із зарубіжних досліджень мовиться, що Конституція є найвищим правовим документом, що посідає особливо важливе місце в правовій системі та політичному житті кожної країни; її також можна вважати політичною декларацією кожної держави. Конституція слугує правовою основою для побудови та вдосконалення єдиної й цілісної правової системи, а також для організації та функціонування державного апарату [1].

Загальновідомо, що одним з головних обов'язків державної влади в країні було і є забезпечення безпеки населення. В сучасній Україні ці обов'язки закріплено в Конституції України: ст. 3 «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», ст. 27 «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини», ст. 25 «Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами» [2]. Виходячи з того, що Україна є соціальною, демократичною і правовою державою (стаття 1 Конституції України), в якій життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини визнані найвищою соціальною цінністю (стаття 3 Конституції України), смертна кара як вид покарання має розглядатись як така, що не узгоджується з зазначеними положеннями Конституції України [3, с. 402–403].

Харківські вчені, представники Харківського національного університету внутрішніх справ Ю. В. Орлов, Є. Х. Бараш наголошують,

що зважаючи на викладені у Преамбулі до Конституції України положення про «відповідальність перед Богом...», [2]. відмова від рівного й гідного поводження зі всіма людьми – порушення однієї з конституційно-правових установок на відповідальність перед Богом за укладання та підтримання суспільного договору в Україні. Подальша юридико-догматична специфікація категорії «гідність» елімінувала теологічну компоненту, залишивши у «сухому залишку» концепти «найвищої соціальної цінності» та «самоцінності» людини як основи для визнання гідності за кожним, гідності, як невід'ємної риси кожної людини, індивіда, наділеного суб'єктністю [4, с. 69].

Конституція України як акт найвищої юридичної сили, що має найширшу сферу дії в державі та суспільстві, логічно зумовлює покладення функцій її захисту й охорони насамперед на Конституційний Суд України. У процесі здійснення конституційного правосуддя КСУ керується критеріями конституційності, що випливають із верховенства Основного Закону, який слугує фундаментом і первинним джерелом права при перевірці законів, актів Президента України та уряду. Це забезпечує досягнення кінцевої мети – утвердження конституційного ладу та конституційного правління. Ключова роль КСУ у гарантуванні верховенства Конституції України фактично перетворює його на теоретико-аналітичний центр конституційного права та процесу, де забезпечується відповідність між текстом Конституції та її практичним застосуванням до всієї системи законодавчих і підзаконних актів [5, с. 35].

Слід відзначити, що Конституція США (як найстаріша із нині діючих писаних конституцій світу), цілком можливо, є найскладнішою у світі для внесення поправок. І це аж ніяк не почесна відзнака – те, що країна очолює світові рейтинги за рівнем конституційної негнучкості, є приводом для занепокоєння. Стародавня й практично непідвладна змінам, Конституція США витримала всі сучасні спроби оновлення її застарілої структури в питаннях виборів, федералізму, прав та інших сфер. Лише за останні півстоліття демократичні реформатори запропонували тисячі поправок, щоб зробити Конституцію більш рівною, інклюзивною та справедливою. Але кожна пропозиція зазнала невдачі, і лише деякі з них пройшли далі етапу ініціювання. Поточна динаміка американської конституційної політики не дає підстав очікувати чогось іншого в найближчій та середньостроковій перспективі. Що це означає для майбутнього демократії у США? Де причини труднощів із внесенням поправок у США? Чому всі пропозиції щодо внесення поправок до

Конституції наразі приречені на провал? [6].

Виникає запитання: чи повинна Конституція України бути гнучкою та здатною адаптуватися до суспільних змін, чи, навпаки, має залишатися максимально стабільною і «замороженою», подібно до Конституції США? Саме тому особливого значення набуває думка конституціоналістів, адже державний устрій щоразу змінюється з приходом нової влади, а кожна державна влада тією чи іншою мірою прагне схилити Конституцію та нормативно-правову базу на свою сторону. Водночас, Конституція має залишатися основоположним нормативно-правовим актом держави, своєрідним куполом або вершиною всієї правової системи, на основі якого вибудовується все законодавство України. Богоцентризм/православ'я, як основоположна релігія України має знаходитись на самому верху цього купола. Інша справа – умови війни, коли постає необхідність рятувати українські території, забезпечувати національну безпеку та ухвалювати неординарні рішення. Саме за таких обставин виникає багато складних питань щодо функціонування Конституції та конституційного устрою. Тому особливо потрібною є виважена думка фахівців-конституціоналістів, які професійно розбираються у питаннях конституційної юрисдикції та здатні запропонувати оптимальні шляхи поєднання конституційної стабільності з потребами сучасного державотворення.

Гегелівський смисл духу Конституції окремої держави. Іноземний автор О. Чесса (O. Chessa) зазначає, що поняття «матеріальної конституції» вказує на конкретну історичну сукупність причин, що лежать в основі формальних конституцій. Справді, фундаментальні питання конституційної теорії полягають у наступному: чому створюються формальні конституції? Чому вони набувають чинності та залишаються чинними? Чому практики тлумачення та застосування, що випливають із формальної конституції та формують «живу конституцію», розвиваються саме в певних напрямках, а не в інших? Усі ці проблеми неможливо задовільно вирішити без урахування матеріальних умов, що лежать в основі та роблять можливими як формальну, так і живу конституцію. Звідси, одна з фундаментальних тез полягає в тому, що право має подвійний аспект: один «формальний», а інший «матеріальний». Тому необхідно з'ясувати, що тут мається на увазі під «матеріальним» і на яку саме «матерію» це вказує. У цьому контексті висувається гіпотеза, що, попри те, що спочатку може здаватися термінологічною та концептуальною опозицією, прикметник

«матеріальний» не має значення, відмінного від того, що Гегель мав на увазі під прикметником «духовний» (але в сенсі «об'єктивного духу»). Справді, дослідження матеріальної конституції, при ближчому розгляді, стосується Wirklichkeit державності та відповідає гегелівській «науці про державу», що «повинна бути нічим іншим, як спробою концептуально зрозуміти державу та представити її як щось суто раціональне» [7].

Ж.-Ф. Кервеган (J.-F. Kervégan) у своїй науковій статті стверджує, що Гегель розуміє конституцію держави не просто як її основоположні закони, а як спосіб життя в цьому суспільстві. Відповідно, ми повинні розуміти конституцію як спосіб існування в соціальному просторі об'єктивного духу. Тому суспільства без писаних законів також можуть мати конституцію. Автор пояснює гегелівську концепцію конституції через діалектичний подвійний рух: з одного боку, конституція об'єктивує та виражає людську суб'єктивність; з іншого боку, у своїй об'єктивності конституція проявляється в суб'єктивності окремих громадян (тим самим також підтримуючи її). Конституція держави описує динаміку, за якої взаємодія між суб'єктивними настроями індивідів та об'єктивними державними інститутами формує соціальний життєвий світ народу. Отож, діалектична позиція Гегеля відрізняється як від простих конструктивістських, так і від нормативних теорій суспільства. Тоді як останні претендують на визначення того, якою має бути нібито правильна конституція, теорія Гегеля випереджає позицію, відому нині як «соціальний конституціоналізм» [8].

Чи існує мова Конституції та якою їй бути в сучасних умовах українських реалій (які цінності закласти в основу вибудовування української державності)? Я. Ю. Лисюк зауважує, що міжнародне академічне співтовариство, проводячи спільні дослідження та конференції, обговорює вплив міжнародних стандартів, цифровізації, зміни наукової доктрини в бік більш ефективного і «людиноцентричного» правосуддя. Як наслідок, нові ідеї набувають рис принципів, а традиційні засади цивільного судочинства еволюціонують і ускладнюються, одержуючи невідомий раніше зміст. Так, сучасна система конституційних принципів цивільного судочинства формується під впливом декількох фундаментальних груп факторів, що визначають як внутрішню логіку судового процесу, так і його відповідність глобальним стандартам правосуддя: обумовленості процесуальної форми розгляду та вирішення цивільних справ матеріальним правом; впливу загальноправових і соціальних цінностей; боротьби з історичною спадщиною, зовнішньої

модернізації через міжнародно-правові стандарти, спрямування на «людиноцентричне» правосуддя, орієнтоване на захист інтересів особистості та забезпечення прозорості судової влади [9, с. 266–267].

У цьому контексті положення статті 50 Конституції України можуть аналізуватися у системному зв'язку з ціннісними орієнтирами Основного Закону, зокрема з положеннями статті 3, які закріплюють людину, її життя, здоров'я та безпеку як найвищу соціальну цінність і визначають утвердження та забезпечення цих цінностей одним із ключових обов'язків держави. Наприклад, такий підхід дозволяє розглядати екологічні збитки, завдані під час і після збройних конфліктів, не лише як шкоду природним ресурсам, а й як порушення фундаментальних конституційних цінностей [10, с. 14].

Польський автор М. Домбровський (M. Dąbrowski) у своєму дослідженні зробив спробу проаналізувати мову Конституції Республіки Польща 1997 року. Автор довів, що мова, якою складено Конституцію, має андроцентричний та асиметричний характер. Це означає, що на семантичному рівні чоловічий та жіночий роди не розглядаються на рівних засадах. Домінуючими є вирази чоловічого типу, які мають загальне значення та стосуються як чоловіків, так і жінок. Вирази жіночого типу, яких у Конституції дуже мало, стосуються виключно жінок. Автор проаналізував три питання: - чи має мова Конституції андроцентричний характер; - чому в Конституції та інших нормативних актах законодавець, як правило, використовує чоловічий та чоловічо-особистий типи; - що є причиною фемінізації конституційних назв державних органів [11].

Хочемо поговорити про мову Конституції, якою вона пишеться, і насамперед про те, що в Конституції України закріплено відповідальність перед Богом. Саме на цьому положенні ми хотіли б акцентувати, адже багато років розробляємо духовно-ціннісну концепцію право розуміння (за І. В. Кріцаком) та послідовно відстоюємо духовно-ціннісний підхід, який, на наше переконання, має бути закладений в основу нормативно-правових актів, законодавства України та правотворчої діяльності загалом. Водночас, польський дослідник, як бачимо, обґрунтовує антропоцентричний підхід до написання Конституції Республіка Польща, відповідно до якого людина є її центральною цінністю та основою, що власне і в нас є основоположним відповідно до статті 3 Конституції України. Натомість ми доводимо необхідність закладення саме духовно-ціннісного підходу з особливим акцентом на Дух закону, на концепт

співмірності/співвідношення на Божественних засадах «Букви закону» і «Духу закону», щоб усе гріховне не виводити в розряд нормативістики, а особливо Конституції. Йдеться про відстоювання також тих духовно-ціннісних наративів, які повинні відображати сутність Конституції як ідеологічного/ідейного документа, дороговказу сучасного суспільства, своєрідного «святая святих» для всієї системи нормативно-правових актів нашої держави. Саме цей підхід ми послідовно відстоюємо в науці, відшукуючи найкращі правові конструкції, понятійно-категоріальний апарат та наукові підходи, за допомогою яких можна розвивати юриспруденцію, утверджувати високі смисли й великі ідеї крізь призму взаємозв'язку тріади: «Бога, людини і держави», а також триєдиного концепту «Духу-Душі-Тіла», який посідає центральне місце у наших наукових дослідженнях.

Коли Конституція працює на об'єднання чи роз'єднання громадян? Конституція є вираженням прагнення політичної спільноти встановити політичний устрій для колективного життя. Отже, нормативна основа добре продуманого та структурованого конституційного ладу полягає в інтегративному процесі об'єднання. Конституції покликані формувати та розвивати політичну спільноту, яка дає змогу її членам сприймати одне одного як співучасників спільного проєкту. Наприклад, здається, що Конституція Ефіопії прийняла модель роз'єднання, а не інтегративного об'єднання. Замість того, щоб об'єднувати людей, Конституція розділила їх. Шляхом ретельного аналізу різних положень Конституції – від преамбули до процесу внесення поправок – ця стаття показує, що Конституція зуміла роздрібнити народ на «народи», націю на «нації», і в процесі цього перетворила сусідів на чужинців, які часто сприймають одне одного як смертельну загрозу, а не як співучасників спільного проєкту. Під виглядом децентралізації влади Конституція, насправді, закріпила відмінності. Таке середовище не сприятиме ані демократичному врядуванню, ані навіть тривалому миру [12].

Рекомендуємо для прочитання:

1. Кожушко С. О. Протидія злочинності в оборонно-промисловому комплексі України : монографія / за заг. ред. д-ра юрид наук, проф. О. М. Литвинова; Кримінологічна асоціація України. Харків : Факт, 2022. 185 с. (тут розкрита на високому рівні ідея конституанти).

2. Кріцак І. В., Гаврись А. А. Роль судової практики Касаційного Кримінального Суду у складі Верховного Суду у підготовці правників-правоохоронців у ЗВО МВС. Вісник Кримінологічної асоціації України.

№ 33(3). 2024. С. 471–487. https://doi:https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.44 (ідеї академіка С. М. Прилипка щодо Конституції слід взяти до уваги).

3. Кріцак І. В. Рецензія на монографію Віталія Валерійовича Сокуренка «Кримінологічні засади протидії воєнно-агресивній злочинності в контексті збройного конфлікту в Україні» (2024)1 та особисті міркування щодо ціннісних засад сучасної кримінології. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. № 2 (32). С. 493–530. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.37.

Висновки. Узагальнюючи викладене, слід наголосити, що Конституція України залишається не лише Основним Законом нашої держави, а й фундаментальним духовно-правовим дороговказом українського суспільства, що покликаний забезпечити єдність народу, захист прав і свобод людини, національну безпеку та стабільність державного розвитку. В умовах російсько-української війни особливої ваги набуває не лише буква Конституції, а і її Дух, закладені в ній цінності людської гідності, відповідальності, справедливості, свободи та служіння суспільному благу. Проведений аналіз наукових джерел засвідчив, що сучасний конституціоналізм дедалі більше орієнтується на людиноцентричний підхід, однак для України не менш важливим є духовно-ціннісний вимір праворозуміння, заснований на взаємозв'язку тріади – «Бога, людини і держави», а також на гармонійному поєднанні «Букви закону» і «Духу закону». Конституція має залишатися тим об'єднавчим суспільним договором, який не розділяє громадян, а формує спільну/щільну політичну націю, зміцнює довіру між державою та суспільством, сприяє утвердженню високих моральних орієнтирів і забезпечує спадкоємність української державності навіть у найскладніші періоди її історичного розвитку. Саме тому осмислення конституційних цінностей, мови Конституції, її духовних і світоглядних засад є важливим завданням сучасної юриспруденції та необхідною умовою подальшого розбудовування соціальної й правової Української держави.

Список використаних джерел

1. Hoc D. History of the Constitution of Vietnam. Lex Humana. 2024. Vol. 16, № 1. P. 345–357.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. ; 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 12. 06. 2025).

3. Данко В. Й. Вплив правових позиції Конституційного Суду України на вирішення окремих категорій кримінальних справ.

Аналітично-порівняльне правознавство. 2026. № 1(2). С. 399–404.

4. Орлов Ю. В., Бараш Є. Х. Забезпечення поваги до гідності в системі протидії кримінальному радикалізму серед засуджених. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2026. Т. 29, № 2. С. 64–76. DOI: 10.32631/vca.2023.2.04.

5. Городовенко В. Юридичні (правові) позиції Конституційного Суду України у забезпеченні верховенства Конституції України. Вісник Конституційного Суду України. 2021. № 5. С. 35–40. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/gorodoienko_visnyk_ksu_5_2021.pdf.

6. Albert R. The World's Most Difficult Constitution to Amend? California Law Review. 2022. Vol. 110, No. 6. P. 2005–2022. DOI: https://doi.org/10.15779/Z38HT2GC7B

7. Chessa O. Preliminary methodological notes on material constitution as a concrete historical totality of the causes of constitutions. Politica & Societa. 2025. Vol. 14, № 2. P. 135–158.

8. Kervégan J.-F. The constitution as a form of life in Hegel's doctrine of objective spirit. Hegel-Studien. 2025. Vol. 58. P. 41–54.

9. Лисюк Я. Ю. Детермінанти формування системи конституційних принципів цивільного судочинства. Аналітично-порівняльне правознавство. 2026. № 1(1). С. 262–267.

10. Асташева О. С. Конституційні виміри зеленого перехідного правосуддя в контексті міжнародного досвіду. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. 2026. Вип. 1. С. 10–15.

11. Dąbrowski M. Gender in the Constitution. Linguistic Determinants. Przegląd Sejmowy. 2024. № 6. P. 57–75. DOI: https://doi.org/10.31268/PS.2024.267

12. Addis A. The Making of Strangers: Reflections on the Ethiopian Constitution. Journal of Developing Societies. 2022. Vol. 38, No. 4. P. 421–439. https://doi.org/10.1177/0169796X221125515

Черній Андрій
старший інспектор з особливих доручень
відділу кримінального аналізу
ГУНП в Івано-Франківській області
Стеблинський Віталій
дізнавач відділу дізнання
ГУНП в Івано Франківській області

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ДЕРЖАВИ ТА ЇХ ТРАНСФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. Воєнний стан є випробуванням не лише для обороноздатності держави, а й для стійкості її конституційної моделі. У таких умовах інститути держави повинні діяти швидше та жорсткіше, проте не можуть виходити за межі Конституції України. Саме Конституція визначає джерело влади, принцип поділу влади, верховенство права і обов'язок держави забезпечувати права людини [1].

Метою даних тез є визначення конституційних засад функціонування інститутів держави та основних напрямів їх трансформації в умовах воєнного стану. Для виконання поставленої мети сформульовано такі завдання: з'ясувати базові конституційні принципи діяльності державних інститутів; охарактеризувати зміну їх практичних функцій у воєнний період; визначити межі такої трансформації з позиції законності та верховенства права.

Конституційна основа функціонування держави полягає в тому, що органи влади і посадові особи діють лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України [1]. Це положення має особливе значення у воєнний час, адже воєнна необхідність не може сама по собі замінити правову підставу для управлінського рішення.

Правовий режим воєнного стану передбачає посилення ролі органів, пов'язаних з обороною, безпекою, мобілізацією ресурсів та захистом населення. Воєнний стан вводиться указом Президента України і затверджується Верховною Радою України [2; 3]. Така процедура демонструє, що навіть у надзвичайних умовах зберігається конституційний баланс між оперативністю президентського рішення і парламентською легітимацією.

Трансформація Верховної Ради України полягає передусім у зміні пріоритетів її діяльності. Парламент залишається єдиним органом законодавчої влади, однак його робота концентрується на правовому забезпеченні оборони, бюджету, соціального захисту, міжнародної підтримки та контролю за виконавчою владою. Отже, парламентаризм не зникає, а адаптується до потреб воєнного часу.

Роль Президента України посилюється у зв'язку зі статусом глави держави та Верховного Головнокомандувача. Важливе координаційне значення має Рада національної безпеки і оборони України, яка законом визначена як координаційний орган з питань національної безпеки і оборони при Президентові України [4]. У воєнний період така координація потрібна для узгодження політичних, військових, безпекових та управлінських рішень.

Органи виконавчої влади у цей період виконують переважно організаційно-управлінську функцію: забезпечення обороноздатності, евакуації, гуманітарної підтримки, відновлення інфраструктури і стабільності публічних послуг. На місцевому рівні законодавство допускає створення військових адміністрацій [2]. Однак така модель має бути тимчасовою, функціонально обґрунтованою і пов'язаною саме з потребами безпеки.

Межі трансформації державних інститутів визначаються верховенством права. Конституція допускає окремі обмеження прав і свобод в умовах воєнного стану, але не дозволяє скасування основних гарантій людини та правової держави [1]. Тому ефективність управління не повинна досягатися шляхом руйнування конституційного порядку.

Висновки. По-перше, діяльність інститутів держави під час воєнного стану ґрунтується на тих самих конституційних принципах, що й у мирний час: законності, поділі влади, верховенстві права та відповідальності держави перед людиною. По-друге, трансформація органів влади має функціональний характер: змінюються пріоритети, темп рішень і механізми координації, але не конституційна природа державних інститутів. По-третє, межами такої трансформації є тимчасовість, пропорційність, правова визначеність і парламентська легітимація ключових рішень. Саме поєднання сили держави з вірністю Конституції є умовою її стійкості у воєнний час.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр (дата звернення: 15.06.2026).

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19 (дата звернення: 15.06.2026).

3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022 (дата звернення: 15.06.2026).

4. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/183/98-вр (дата звернення: 15.06.2026).

НАПРЯМ 2. КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ, ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЯМ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ

Багрій Вікторія
здобувачка освіти ННІ права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Бондаренко Ольга
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Донецького
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук., доцент

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Захист прав дитини в умовах збройних конфліктів є одним із пріоритетних напрямів сучасного міжнародного права. Це зумовлено тим, що діти належать до найбільш уразливих категорій населення, які зазнають особливих ризиків під час воєнних дій. Міжнародне співтовариство виробило систему правових стандартів, спрямованих на забезпечення безпеки дітей, недопущення їх залучення до збройних конфліктів та гарантування належного захисту їхніх прав. Відповідні положення закріплені як у міжнародних договорах універсального характеру, так і в нормах міжнародного гуманітарного права та діяльності міжнародних організацій.

Система міжнародно-правового захисту дітей під час збройних конфліктів ґрунтується на низці нормативно-правових актів, серед яких особливе значення мають Додатковий протокол II до Женевських конвенцій 1977 року, Конвенція про права дитини 1989 року, Конвенція про заборону найгірших форм дитячої праці 1999 року, Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах 2000 року, а також норми звичаєвого міжнародного гуманітарного права. Водночас становлення міжнародних стандартів захисту дітей розпочалося значно раніше. Одним із перших кроків у цьому напрямі стало ухвалення у 1923 році Міжнародним союзом порятунку дітей Декларації прав дитини, яка вже у 1924 році була

схвалена Лігою Націй та увійшла в історію як Женевська декларація прав дитини [1].

Подальший розвиток міжнародних стандартів відбувався через закріплення спеціальних гарантій захисту цивільного населення під час воєнних дій. Так, у 1974 році була прийнята Декларація про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів, яка закликала держави забезпечувати особливий захист найбільш вразливих категорій цивільного населення. Важливе значення також має Додатковий протокол II до Женевських конвенцій, стаття 13 якого встановлює загальний захист цивільного населення від небезпек, пов'язаних із воєнними діями. Разом із тим зазначена норма не містить чіткого визначення поняття «цивільне населення», що породжує певні труднощі під час її застосування в умовах внутрішніх збройних конфліктів або діяльності антиурядових формувань.

Розвиваючи положення про захист цивільного населення, міжнародне гуманітарне право встановлює низку прямих заборон щодо поводження з цивільними особами. Зокрема, забороняються акти насильства або погрози насильством, основною метою яких є тероризування цивільного населення. При цьому цивільні особи користуються таким захистом доти, доки вони не беруть безпосередньої участі у воєнних діях. Саме Додатковий протокол II вперше на міжнародно-правовому рівні закріпив заборону нападів на цивільне населення та застосування сили щодо окремих цивільних осіб [2].

Водночас необхідно враховувати, що навіть у випадках, коли окремі держави не є учасниками Додаткового протоколу II, продовжують діяти базові гарантії, закріплені у спільній статті 3 Женевських конвенцій. Її положення мають універсальний характер і застосовуються до всіх сторін збройного конфлікту незалежно від участі у відповідному протоколі. Саме тому ця норма відіграє особливо важливу роль у забезпеченні захисту цивільного населення, зокрема дітей, під час збройних конфліктів [2].

Поряд із нормами міжнародного гуманітарного права важливе місце у системі захисту дітей займає Конвенція про права дитини. Відповідно до статті 38 Конвенції держави зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що стосуються дітей, та забезпечувати їх дотримання [3]. Крім того, на держави покладається обов'язок вживати заходів щодо надання дітям необхідної медичної, матеріальної та соціальної допомоги, сприяти їх евакуації із зон бойових

дій та забезпечувати пошук членів сім'ї у випадках розлучення [4].

Водночас ефективне забезпечення прав дітей неможливе без міжнародної співпраці. Така взаємодія здійснюється не лише через міжнародні договори та діяльність міжурядових організацій, але й завдяки роботі міжнародних неурядових об'єднань. Одним із найбільш відомих прикладів є Коаліція за припинення використання дітей як солдатів, створена у 1998 році провідними правозахисними та гуманітарними організаціями. Її діяльність спрямована на запобігання вербуванню дітей до збройних формувань, їхню реабілітацію та подальшу соціальну інтеграцію. Особлива увага приділяється впровадженню та дотриманню міжнародних стандартів, насамперед положень Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, який забороняє військове вербування осіб, молодших 18 років.

Поряд із глобальними ініціативами реалізуються також окремі регіональні та локальні проєкти, спрямовані на захист дітей у конкретних сферах. Показовим прикладом є міжнародна кампанія «Захисти свою школу!», започаткована у 2011 році за участю представників Організації Об'єднаних Націй. Її основною метою стало посилення захисту шкіл і медичних закладів від нападів під час збройних конфліктів, а також привернення уваги міжнародної спільноти до необхідності притягнення винних осіб до відповідальності за такі порушення. Подібні ініціативи демонструють, що сучасна система міжнародного захисту прав дитини ґрунтується не лише на договірних нормах, але й на активній співпраці держав, міжнародних організацій та громадянського суспільства у сфері забезпечення безпеки дітей в умовах війни [5].

Список використаних джерел

1. Міжнародні стандарти та досвід інших країн із захисту прав дітей, постраждалих внаслідок збройних конфліктів. URL: https://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/Mizhnarodni-standarty-ta-dosvid-inshyh-krayin-u-zahysti-prav-ditej-.pdf

2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

3. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

4. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 7 вересня 2000 року. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text
5. Кривов'яз О. В. Захист прав дитини в умовах збройного конфлікту. Правничий вісник Університету. Київ: «КРОК», 2017. С. 80–85.

Білик Вадим
професор кафедри поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення прав і свобод людини є одним із фундаментальних принципів функціонування демократичної правової держави. Конституція України визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав та свобод людини – головним обов'язком держави [1]. Водночас повномасштабна збройна агресія проти України та запровадження правового режиму воєнного стану зумовили необхідність трансформації механізмів державного управління, у тому числі діяльності правоохоронних органів, що актуалізувало питання забезпечення належного балансу між потребами національної безпеки та гарантіями конституційних прав людини.

У системі суб'єктів забезпечення правопорядку особливе місце посідає Національна поліція України, яка відповідно до законодавства покликана служити суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та підтримання публічної безпеки і порядку [2]. В умовах воєнного стану на поліцію покладаються додаткові завдання, пов'язані із забезпеченням режимних заходів, охороною критичної інфраструктури, участю у стабілізаційних заходах на деокупованих територіях, документуванням воєнних злочинів та сприянням органам сектору безпеки і оборони. Це обумовлює необхідність удосконалення адміністративно-правових механізмів, спрямованих на гарантування прав людини під час реалізації поліцейських повноважень.

Адміністративно-правовий механізм забезпечення конституційних прав людини у діяльності Національної поліції доцільно розглядати як сукупність нормативно-правових засобів, організаційно-управлінських інструментів, процедур контролю та юридичних гарантій, спрямованих на недопущення необґрунтованого обмеження прав людини під час здійснення поліцейської діяльності. Такий механізм включає нормативний, інституційний, процедурний та контрольний елементи, які перебувають у тісному взаємозв'язку.

Нормативну основу діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану становлять Конституція України [1], Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [3], Закон України «Про Національну поліцію» [2], а також інші нормативно-правові акти, що регламентують діяльність органів сектору безпеки і оборони. Особливістю правового режиму воєнного стану є можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод громадян у межах, визначених Конституцією та законом. Разом із тим навіть за таких умов обмеження прав повинні відповідати принципам законності, необхідності, пропорційності та обґрунтованості.

Важливим елементом адміністративно-правового механізму забезпечення прав людини є належна правова регламентація застосування поліцейських заходів. Зокрема, під час здійснення превентивних заходів, перевірки документів, проведення поверхневої перевірки, обмеження доступу до окремих територій чи застосування заходів примусу поліцейські повинні діяти виключно в межах наданих повноважень та з дотриманням вимог законодавства [2]. Особливого значення набуває документування підстав і результатів застосування таких заходів, що сприяє підвищенню рівня прозорості та підзвітності поліцейської діяльності.

У контексті забезпечення конституційних прав людини значну роль відіграють організаційно-управлінські механізми функціонування Національної поліції. Йдеться насамперед про систему внутрішнього контролю, професійну підготовку особового складу, впровадження стандартів службової етики та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Умови воєнного стану вимагають від працівників поліції здатності оперативно реагувати на загрози безпеці, водночас не допускаючи порушення прав людини. Саме тому одним із пріоритетних напрямів діяльності є підвищення рівня правової культури та професійної компетентності поліцейських.

Таким чином, адміністративно-правові механізми забезпечення конституційних прав людини в діяльності Національної поліції України під час воєнного стану становлять складну багаторівневу систему правових та організаційно-управлінських засобів. Їх ефективність залежить від належного нормативного регулювання, професійної підготовки поліцейських, функціонування дієвих механізмів контролю та впровадження міжнародних стандартів захисту прав людини. Подальше вдосконалення таких механізмів має бути спрямоване на забезпечення балансу між потребами національної безпеки та необхідністю гарантування конституційних прав і свобод людини навіть в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 15.06.2026).

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. № 580-VIII. Дата оновлення: 12.04.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19 (дата звернення: 15.06.2026).

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. № 389-VIII. Дата оновлення: 04.03.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 15.06.2026).

Бондаренко Ольга
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ПОШКОДЖЕННЯ ТА ЗНИЩЕННЯ МАЙНА ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Збройна агресія російської федерації проти України спричинила масштабні руйнування житлового фонду, об’єктів інфраструктури та іншого майна громадян, що зумовило необхідність формування ефективних правових механізмів захисту осіб, які зазнали майнових втрат. У цих умовах особливого значення набуває забезпечення права власності, гарантованого національним та міжнародним законодавством,

а також створення дієвих механізмів відшкодування шкоди, завданої внаслідок воєнних дій. Відновлення порушених майнових прав постраждалих осіб є одним із пріоритетних напрямів державної політики, що реалізується як через внутрішньодержавні компенсаційні програми, так і шляхом пошуку міжнародно-правових інструментів притягнення держави-агресора до відповідальності.

Право приватної власності є однією з фундаментальних конституційних гарантій, закріплених у статті 41 Конституції України, яка забезпечує кожному можливість володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном. Воєнний конфлікт на території України призвів до масового порушення цього права, зокрема через руйнування та пошкодження житла, іншої нерухомості та рухомого майна громадян [1]. Водночас гарантії захисту права власності закріплені не лише на національному, а й на міжнародному рівні. Так, стаття 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачає право кожної фізичної та юридичної особи на мирне володіння своїм майном. Позбавлення цього права допускається лише у випадках, визначених законом, та за наявності суспільної необхідності. Українське законодавство, розвиваючи положення Конвенції, формує власні механізми реалізації права власності та компенсації у разі його порушення [2].

З метою мінімізації негативних наслідків таких порушень держава запровадила низку компенсаційних механізмів, спрямованих на підтримку постраждалих осіб. Одним із ключових інструментів стала програма «єВідновлення», у межах якої держава частково компенсує втрати, пов'язані з пошкодженням житла. Отримання компенсації за пошкоджене житло в межах програми «єВідновлення» здійснюється в порядку, що передбачає: – подання повідомлення про пошкодження через застосунок чи портал «Дія»; – відкриття спеціального рахунку «єВідновлення» в банку-партнері; – подання заяви про надання допомоги; – проведення обстеження житла місцевою комісією та визначення розміру компенсації; – внесення відомостей до Реєстру пошкодженого та зруйнованого майна; – перерахування коштів на рахунок заявника; – обов'язкове звітування про їх використання через застосунок «Дія» [3].

Нормативною основою реалізації зазначеної програми є постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2023 № 600. Подати заяву на отримання компенсації можна протягом усього періоду дії воєнного стану, а також протягом 90 календарних днів після його припинення або

скасування. Практика застосування цього механізму свідчить про його важливу роль у забезпеченні захисту майнових прав постраждалих осіб. Разом із тим існуючі компенсаційні інструменти не завжди забезпечують повне відшкодування завданої шкоди. Крім того, окремі її складові, зокрема моральна шкода та упущена вигода, фактично залишаються поза межами матеріальної компенсації. Це зумовлює необхідність пошуку додаткових правових механізмів відновлення порушених прав.

У цьому контексті особливої актуальності набуває питання застосування міжнародно-правових засобів відшкодування шкоди, серед яких важливе місце посідає інститут репарацій. Одним із потенційно ефективних механізмів компенсації матеріальних збитків, завданих фізичним особам, можуть бути репарації, що передбачають відшкодування у грошовій формі або шляхом передачі активів, майна чи технологій. Світовий досвід свідчить, що реалізація такого механізму, як правило, пов'язана з визнанням державою-порушником відповідальності за заподіяну шкоду. Проте станом на сьогодні російська федерація не визнає своєї відповідальності за завдані збитки, що істотно ускладнює практичне застосування механізму репарацій на сучасному етапі [4, с. 326–329].

Попри наявні труднощі, заходи державної підтримки вже демонструють певні позитивні результати. Так, станом на 10 травня 2026 року компенсації в межах програми «єВідновлення» отримали 196 067 родин на загальну суму 89,7 млрд грн. Зокрема, за пошкоджене житло виплати отримали понад 138 тис. родин на суму 13,5 млрд грн. Загальна кількість поданих заяв за три роки функціонування програми перевищила 215 тис. Цей напрям передбачає компенсації за дрібні пошкодження (категорія А) та капітальні ремонти (категорія В), середній розмір яких становив відповідно 70 100 грн та 341 300 грн. Крім того, за знищене житло понад 56 тис. родин отримали житлові сертифікати на загальну суму 74,9 млрд грн, а нове житло вже придбали понад 31,3 тис. сімей, серед яких понад 11 тис. родин внутрішньо переміщених осіб. Окремо держава продовжує реалізацію механізму компенсації для відбудови житла на власних земельних ділянках, у межах якого сотні сімей уже отримали фінансову допомогу [5].

Отже, збройна агресія проти України спричинила масштабне порушення права власності громадян, що зумовило необхідність створення ефективних механізмів захисту постраждалих осіб. Запровадження державної програми «єВідновлення» стало важливим

кроком у напрямі компенсації шкоди, завданої пошкодженням і знищенням житла, про що свідчать значні обсяги наданої допомоги та кількість осіб, які вже скористалися відповідними виплатами. Водночас чинні механізми не забезпечують повного відшкодування всіх видів завданих збитків, що зумовлює необхідність подальшого вдосконалення національного законодавства та розвитку міжнародно-правових інструментів, зокрема механізму репарацій. Забезпечення справедливого та повного відшкодування шкоди залишається одним із ключових завдань держави у сфері захисту прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text

3. Програма допомоги від держави для власників житла, пошкодженого або зруйнованого через бойові дії «єВідновлення». URL: https://erecovery.diia.gov.ua/index.html

4. Муратова В. О., Калінюк А. Л. Особливості відшкодування шкоди, завданої майну фізичної особи у результаті військової агресії рф. Ювілейні наукові читання, присвячені пам'яті академіка Володимира Володимировича Копєйчикова до 100 річчя з дня народження. Збірник наукових праць, матеріали конференцій (семінарів, круглих столів). Національна академія внутрішніх справ. 2023. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/02c00442-f892-4734-a18c-729623e1c22f/content

5. 3 роки програми єВідновлення: ключові результати. Міністерство розвитку громад та територій України. URL:https://mindev.gov.ua/news/3-roky-prohramy-ievidnovlennia-kliuchovi-rezultaty

Буга Володимир
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
Буга Ганна
доктор юридичних наук, доцент
начальник відділу організації наукової діяльності
Донецького державного університету внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ НЕДОТОРКАННОСТІ ОСОБИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ПЕРЕВІРОК ДОКУМЕНТІВ ТА ЗАТРИМАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, зумовила запровадження та тривале підтримання режиму воєнного стану, що істотно вплинуло на реалізацію конституційних прав і свобод людини. Серед питань, що набувають особливої актуальності, – забезпечення конституційних гарантій недоторканності особи при здійсненні правоохоронними органами перевірок документів і затримань, які, попри об'єктивну необхідність посилення охоронних функцій держави, несуть ризик свавільного обмеження права на свободу та особисту недоторканність, гарантованого статтею 29 Конституції України [1]. Законодавство у цій сфері зазнало у 2022-2025 рр. суттєвих змін [2; 3], а правозастосовна практика виявила низку системних проблем конституційного виміру, що зумовлює актуальність цих тез.

Стаття 29 Конституції України [1] гарантує кожній людині право на свободу та особисту недоторканність; заарештувати або тримати під вартою особу можна лише за вмотивованим рішенням суду на підставах і в порядку, встановлених законом. Це право не є абсолютним у матеріально-правовому розумінні, оскільки сама Конституція допускає затримання, арешт і тримання під вартою. Абсолютним є конституційний процедурний стандарт: відповідно до частини другої статті 64 Конституції України [1] стаття 29 включена до переліку статей, дерогація яких не допускається навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Конституційний Суд України у Рішенні від 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024 [4] підтвердив, що Конституцією України та актами про введення воєнного стану не визначено можливості обмеження прав, гарантованих статтями 29, 55, 62, 63 Конституції України, оскільки свобода й особиста недоторканність є природними та надважливими для людської гідності цінностями. У Рішенні від 19 червня 2024 року № 7-р(II)/2024 [5] Конституційний Суд України наголосив, що посилені гарантії захисту від свавільного втручання у це право (частина шоста статті 176 КПК України [6]) повністю відповідають частині другій статті 29 Конституції України. Аналогічний підхід закріплено у статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [7], яка вимагає судового контролю за законністю будь-якого затримання навіть у разі застосування державою механізму дерогації за статтею 15 цієї Конвенції.

Правовою основою перевірки документів є пункт 7 частини першої статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [8], який надає уповноваженим органам право перевіряти документи, а за потреби – оглядати речі, транспортні засоби, багаж, службові приміщення і житло. Механізм реалізації деталізовано Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1456 [3] (далі – Порядок №1456), яка встановлює вичерпний перелік підстав перевірки: наявність ознак особи, що перебуває в розшуку чи є безвісно зниклою; обґрунтована підозра у вчиненні правопорушення; перебування в зоні з особливим режимом пропуску; наявність заборонених предметів; порушення встановлених заборон. Це право надано органам Національної поліції, СБУ, Національної гвардії, Державної прикордонної служби та Збройних Сил України виключно в межах наказу воєнного коменданта, тому самостійна перевірка документів представниками ТЦК та СП поза цими межами не відповідає підпункту 1 пункту 4 Порядку № 1456 [3].

Повноваження Національної поліції щодо перевірки документів регулюються статтями 32 і 32-1 Закону України «Про Національну поліцію» [2]: частина друга статті 32 надає поліцейському право вимагати від особи чоловічої статі віком від 18 до 60 років пред’явлення військово-облікового документа разом з документом, що посвідчує особу. Ця норма, що поширює обов’язок виключно за статевою ознакою, формально контрастує з гарантією рівності прав чоловіка і жінки (частина третя статті 24 Конституції України [1]), проте її конституційна допустимість може бути обґрунтована через призму конституційного обов’язку захисту

Вітчизни (стаття 65 Конституції [1]).

Щодо затримань, стаття 615 Кримінального процесуального кодексу України [4] в редакції воєнного часу передбачала можливість автоматичного продовження строку тримання під вартою через «неможливість судового розгляду». Конституційний Суд Рішенням № 8-р(II)/2024 [4] визнав частину шосту цієї статті неконституційною, вказавши, що навіть в умовах воєнного стану питання про продовження строку тримання під вартою має вирішуватися невідкладно після усунення перешкод, але в будь-якому разі не пізніше 72 годин після закінчення строку, визначеного вмотивованим рішенням суду (частина третя статті 29 Конституції України [1]).

Аналіз правозастосовної практики дозволяє виокремити системні проблеми конституційного виміру в цій сфері: розширювальне тлумачення підстав для перевірки документів попри вичерпний характер переліку, закріпленого Порядком № 1456 [3]; поширення випадків самостійних дій ТЦК та СП поза межами повноважень, встановлених цим Порядком; відсутність обов'язкового документування превентивних поліцейських заходів (стаття 34 Закону «Про Національну поліцію» [2]), що суттєво ускладнює наступний судовий контроль та реалізацію права на оскарження, гарантованого статтею 55 Конституції України [1]; недотримання критерію пропорційності, закріпленого частиною другою статті 29 Закону «Про Національну поліцію» [2], який є не лише галузевим стандартом, а й виявом загально конституційного принципу, підтвердженого практикою Конституційного Суду [4; 5].

Підсумовуючи, зазначимо, що право на свободу та особисту недоторканність (стаття 29 Конституції України [1]) не є абсолютним у матеріально-правовому розумінні, оскільки сама Конституція допускає затримання, арешт і тримання під вартою за наявності відповідних підстав. Абсолютним є конституційний процедурний стандарт: щодо статті 29 дерогація в умовах воєнного стану не допускається (частина друга статті 64 [1]), а будь-яке втручання можливе лише на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України. Рішення КСУ № 7-р(II)/2024 [5] та № 8-р(II)/2024 [4] сформували конституційну доктрину, за якою воєнний стан не є підставою для послаблення судового контролю за законністю затримань, а визнання неконституційним автоматичного продовження строків тримання під вартою є важливим прецедентом у захисті цього права. Законодавча система регулювання перевірки документів і затримань [2; 3; 6; 8] загалом відповідає конституційним

вимогам, однак характеризується недостатньою визначеністю повноважень ТЦК та СП на підзаконному рівні та відсутністю обов'язкового документування превентивних поліцейських заходів. З метою усунення виявлених недоліків доцільно: на законодавчому рівні закріпити обов'язковість складання протоколу при будь-якому превентивному заході, що обмежує свободу пересування особи (зміни до Закону «Про Національну поліцію» [3]); чітко визначити у законі вичерпний перелік суб'єктів та підстав перевірки військово-облікових документів; посилити державний моніторинг законності здійснення перевірок документів і затримань в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19

3. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 29 груд. 2021 р. № 1456. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-п

4. Рішення Конституційного Суду України від 18 лип. 2024 р. № 8-р(II)/2024 у справі за конституційними скаргами Оніщенка Р.І., Гаврилюка Д.М. щодо конституційності частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v008p710-24

5. Рішення Конституційного Суду України від 19 черв. 2024 р. № 7-р(II)/2024 у справі за конституційними скаргами Бичкова С.А., Бая А.А. щодо конституційності частини шостої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-24

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. №№ 9-13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 лист. 1950 р. : ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-

ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 20.05.2025).

8. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19.

Волобоєв Артур
начальник відділу організації освітнього процесу
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор філософії

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія проти України зумовила перебудову кримінального процесуального законодавства за вектором розширення дискреційних повноважень суб'єктів досудового розслідування. Найбільш цікавою ця тенденція виявилася у площині негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), оскільки запроваджений Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» від 03.03.2022 № 2111-IX [1] особливий режим за ст. 615 КПК України дозволив тимчасове перенесення низки судових повноважень на прокурора. Це зумовило виникненню самостійної наукової проблеми, що полягає у визначенні меж допустимого втручання у приватність особи в інтересах протидії кримінальним правопорушенням, учиненим у воєнний час.

Конституція України передбачає систему таких гарантій навколо кількох взаємопов'язаних приписів. А саме ст. 31 закріплює таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, допускаючи винятки лише на підставі судового рішення з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування [2]. Ст. 32 забороняє втручання в особисте і сімейне життя поза випадками, визначених Конституцією, а ст. 30 – проникнення до житла без рішення суду. У контексті воєнного стану особливого значення набуває припис ч. 2 ст. 64 Конституції України, який встановлює вичерпний перелік прав і

свобод, що не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану, зокрема право на свободу та особисту недоторканність, право на судовий захист, презумпцію невинуватості та право на захист (ст.ст. 29, 55, 62, 63) [2].

Зауважимо, що Конституційний Суд України у своїй практиці послідовно виходить із того, що обмеження конституційних прав і свобод допускається на підставі Конституції та законів України, має переслідувати легітимну мету, відповідати принципу пропорційності та не бути свавільним. При цьому ст. 64 Конституції України вимагає визначення строку дії таких обмежень [3]. Подібний підхід узгоджується з усталеною практикою Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) за ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [4]. Зокрема, у рішенні «Роман Захаров проти росії» від 4 грудня 2015 року (заява № 47143/06) Велика Палата Суду сформулювала мінімальні критерії «якості закону», що регламентує таємне спостереження, до яких віднесли: доступність національного законодавства; сферу застосування таємних заходів спостереження; тривалість таємних заходів спостереження; процедури, яких необхідно дотримуватися для зберігання, доступу, вивчення, використання, передачі та знищення перехоплених даних; дозвіл на перехоплення; нагляд за здійсненням таємних заходів спостереження; повідомлення про перехоплення повідомлень і доступні засоби правового захисту [5]. Концептуальною основою цих критеріїв слугує рішення у справі «Класс та інші проти Німеччини» від 6 вересня 1978 року, у якому Суд визначив, що таємне спостереження за громадянином, що само по собі є характерною ознакою поліцейської держави, допускається Конвенцією лише тією мірою, якою вони є абсолютно необхідними для функціонування демократичних інститутів [6]. Ця конструкція відповідає логіці п. 2 ст. 8 Конвенції [4], оскільки втручання передбачуваним, обмеженим у часі та підконтрольним судовій владі ex post facto.

У свою чергу, Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду неодноразово наголошував, що надання прокурором дозволу на проведення НСРД на підставі ст. 615 КПК України не зумовлює недопустимості як доказів відомостей, отриманих за їх результатами, за умови здійснення досудового розслідування на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, та неможливості виконання відповідним слідчим суддею вказаних

повноважень у встановлені законом строки [7, с. 11].

Таким чином, підсумовуючи слід зазначити, що гарантійний механізм щодо проведення НСРД в умовах воєнного стану має трирівневу будову: конституційну (приписи ст.ст. 30–32, 64), конвенційну (стандарти ст. 8 Конвенції у тлумаченні ЄСПЛ) та кримінальну процесуальну (ст.ст. 246–250, 615 КПК України). Узгодженість цих рівнів забезпечується принципом верховенства права та доктриною пропорційності, відхилення від яких підриває не лише доказову базу окремого кримінального провадження, а й законність кримінального переслідування загалом.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану : Закон України від 03.03.2022 № 2111-IX. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254-к/96-ВР. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

3. Стаття 64. Офіційний вебсайт Конституційного суду України. URL: https://ccu.gov.ua/storinka/64.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

5. Справа «Роман Захаров проти росії» : рішення Європейського суду з прав людини від 4 грудня 2015 року (заява № 47143/06). Харківська Правозахисна Група «Право на приватність». URL: https://privacy.khpg.org/1604922614.

6. Справа «Класс та інші проти Німеччини» : рішення Європейського суду з прав людини від 6 вересня 1978 року. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_093#Text.

7. Узагальнення практики суду Касаційної інстанції з питань проведення та оцінювання результатів НС(Р)Д у кримінальному провадженні. Тренінговий центр прокурорів України, 2021. 71 с. URL: https://ptcu.gp.gov.ua/digest/digest-ptcu-03.pdf.

Демидова Олександра
здобувачка освіти ННІ права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Сергійчук Андрій
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД НЕЗАКОННОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ДЕПОРТАЦІЇ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Питання захисту дітей у період збройних конфліктів належить до найбільш чутливих сфер міжнародного гуманітарного та національного права, оскільки саме діти є однією з найбільш вразливих категорій цивільного населення. В умовах війни ризики порушення їхніх прав суттєво зростають, особливо у формі незаконного переміщення, депортації, розлучення з сім'єю та зміни громадянської ідентичності. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну актуалізувало ці проблеми на безпрецедентному рівні, що зумовлює необхідність комплексного аналізу міжнародно-правових та національних гарантій захисту дітей.

З огляду на це, сучасна ситуація в Україні демонструє масштабність та системність порушень прав дітей. Так, станом на 18 червня 2025 року державна платформа «Діти війни» зафіксувала 19 546 підтверджених випадків депортації українських дітей у межах ініціативи Bring Kids Back. Водночас за оцінками відкритих джерел, які відображають також офіційну риторику держави-агресора, кількість примусово переміщених дітей може сягати близько 744 тисяч осіб, що свідчить про масовий характер таких дій [1].

У контексті міжнародно-правового регулювання особливе значення має закріплена у Конвенції про захист цивільного населення під час війни заборона примусового індивідуального чи масового переміщення або депортації осіб із окупованих територій. Водночас практика збройного конфлікту в Україні демонструє грубі порушення цих норм, зокрема шляхом спрощення процедур усиновлення дітей та їх примусової інтеграції у правову систему держави-агресора. У цьому контексті важливою є також кваліфікація насильницької передачі дітей як одного з можливих елементів злочину геноциду відповідно до положень Римського статуту [2, с. 46].

Подібні порушення підтверджуються й на міжнародному рівні. Зокрема, Верховний комісар ООН у справах біженців Філіппо Гранді наголошував, що примусова депортація українських дітей та їх подальша паспортизація і передача до російських сімей є порушенням основоположних принципів міжнародного гуманітарного права, оскільки такі дії здійснюються без згоди дітей та їх законних представників [3, с. 288]. Таким чином, зазначені факти підтверджують системний характер незаконного переміщення дітей у межах збройного конфлікту.

Подальше нормативне закріплення заборони таких дій міститься у міжнародному гуманітарному праві. Так, стаття 49 IV Женевської конвенції прямо забороняє депортацію або примусове переміщення осіб, що перебувають під захистом, незалежно від мотивів [4]. Водночас стаття 50 цієї ж Конвенції встановлює обов'язок окупаційної держави забезпечувати збереження ідентичності, сімейних зв'язків і національної належності дітей, а також забороняє їх вербування до збройних формувань.

Додатково, Римський статут Міжнародного кримінального суду передбачає кримінальну відповідальність за вербування дітей до 15 років у збройні конфлікти як воєнний злочин (ст. 8), а також кваліфікує депортацію або насильницьке переміщення цивільного населення як злочин проти людяності (ст. 7) [5]. Це свідчить про комплексний підхід міжнародного кримінального права до захисту дітей як особливо вразливої групи.

На національному рівні Україна також закріпила спеціальні гарантії захисту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій. Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» дитина, яка стала жертвою збройного конфлікту, включає, зокрема, осіб, які були незаконно переміщені за межі держави, зазнали насильства або були залучені до воєнних дій. Закон також передбачає заборону участі дітей у збройних конфліктах та встановлює спеціальні механізми їх правового захисту [6].

Таким чином, сукупність міжнародних та національних норм формує багаторівневу систему захисту дітей від незаконного переміщення та депортації, однак практика сучасного збройного конфлікту засвідчує наявність серйозних викликів щодо їх ефективної реалізації та необхідність подальшого посилення міжнародно-правових механізмів відповідальності.

Список використаних джерел

1. Діти війни. Офіційний портал Міністерства з питань реінтеграції

тимчасово окупованих територій України. URL: https://childrenofwar.gov.ua.

2. Кудерська І. О. Окремі питання захисту прав дітей в умовах війни // Захист прав дітей в умовах війни : Збірник матеріалів круглого столу до 110-річчя Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (м. Вінниця, 17 травня 2022 року). Вінниця, 2022. С. 42-46

3. Саух А. С. Незаконна депортація (переміщення) дітей як різновид воєнного злочину та злочину проти людяності. Київський часопис права. 2024. № 2 С. 285-293.

4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Верховна Рада України. Офіційний вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_154.

5. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 21.08.2024. №3909-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3909-20.

6. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14

Дорошенко Олександр
здобувач освіти факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Панфілова-Турчіна Алла
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ,
суддя у відставці, медіатор

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ: БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану особливого значення набуває функціонування правоохоронної системи, що пов’язано із розширенням її повноважень задля забезпечення публічного порядку та національної безпеки. При цьому, конституційний принцип, закріплений у статті 56 Конституції України, гарантує кожному право на відшкодування за

рахунок держави матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади та їх посадових осіб. Реалізація цієї конституційної гарантії в діяльності органів дізнання та досудового розслідування вимагає дотримання чіткого балансу між захистом прав особи та забезпеченням ефективності правоохоронної діяльності в особливий правовий режим. Постає питання впливу військового стану в країні на можливість держави відшкодовувати вказану шкоду.

Нормативну основу досліджуваного інституту становлять стаття 1176 Цивільного кодексу України, яка закріплює принцип безвинної відповідальності держави за найтяжчі процесуальні порушення [1], а також Закон України № 266/94-ВР, що деталізує порядок компенсації шкоди, завданої громадянинові незаконними діями правоохоронних органів та суду [2]. Проте специфіка воєнного стану вносить корективи у практичну площину функціонування цього механізму, актуалізуючи проблему розмежування правомірних обмежень прав людини (зумовлених статтями 64 Конституції України) та фактичних правопорушень з боку службових осіб.

Принципово важливою рисою інституту є безумовна (безвинна) відповідальність держави за обмеження ключових прав громадян, зокрема за незаконне повідомлення про підозру, незаконне тримання під вартою чи проведення обшуку [2]. Разом з тим, законодавець передбачає механізми захисту публічного інтересу правоохоронної системи від зловживань з боку приватних осіб. Відповідно до статті 1176 ЦК України, право на відшкодування не виникає у разі звільнення від відповідальності за амністією чи помилуванням, а також у випадках самообмови з метою перешкоджання з'ясуванню істини [1]. Це виражає загальноправовий принцип добросовісності.

Важливим елементом балансу є дворівнева модель відповідальності: за межами суворого переліку найтяжчих порушень, шкода від іншої незаконної діяльності або бездіяльності органів розслідування відшкодовується на загальних підставах із доведенням вини конкретних посадових осіб [1]. В умовах воєнного стану така градація є логічною, оскільки вона захищає правоохоронців, які діють у ситуаціях крайньої необхідності чи виправданого ризику, від безпідставного тиску, але зберігає за громадянином право на судовий захист. Важливою процесуальною гарантією реального доступу до правосуддя залишається звільнення позивачів від сплати судового збору у цих справах.

В 2023 році суддею Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Ольгою Ступак проаналізовано питання вирішення спорів про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду у практиці Верховного Суду [3]. Але існує потреба в додатковому вивченні та аналізу особливостей відшкодування шкоди, завданої діями органів дізнання та розслідування саме в умовах воєнного стану, з метою подальшого уникнення порушень прав громадян та заподіяння шкоди вказаними органами.

Конституційне право на відшкодування шкоди, завданої діями органів дізнання та розслідування, навіть в умовах воєнного стану залишається непорушним свідченням європейського вектору розвитку України. Права особи захищені безвинною відповідальністю держави за грубі порушення та процесуальними пільгами. Інтереси правоохоронної системи збалансовані через обмеження для недобросовісних заявників та диференціацію підстав відповідальності. Подальше вдосконалення цього інституту має узгоджуватися із практикою ЄСПЛ та враховувати специфіку виконання судових рішень під час дії воєнного стану на підставі проведеного вивчення та аналізу допущених порушень.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст.356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 15.06.2026).

2. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 01.12.1994 № 266/94-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 1. Ст. 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-вр (дата звернення: 15.06.2026).

3. Ступак О. Вирішення спорів про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду у практиці Верховного Суду : презентація виступу / Верховний Суд. 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Spori_vidshkod_skodu.pdf (дата звернення: 15.06.2026).

Зінчук Олег
здобувач освіти ННІПФПКП
Львівського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Баб'як Андрій
завідувач кафедри ОРД ННІПФПКП
Львівського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Національна безпека та права і свободи людини і громадянина перебувають у складному взаємозв'язку, який одночасно поєднує їх взаємну залежність і певне протиставлення. З одного боку, реалізація прав і свобод, що передбачає можливість вільної поведінки, може обмежуватися в інтересах національної безпеки, громадського порядку та територіальної цілісності держави. З іншого боку, сама національна безпека спрямована на створення умов для належної реалізації суб'єктивних прав кожної особи. З огляду на це права і свободи людини виступають одним із ключових об'єктів політики національної безпеки та важливим елементом її системи [1, с. 60].

Вказаний взаємозв'язок особливо проявляється в умовах воєнного стану в Україні, коли питання безпеки набувають підвищеної актуальності, а проблема незаконного обігу зброї – особливої гостроти. Збільшення кількості зброї в цивільному обігу, зумовлене бойовими діями, створює додаткові ризики для громадської безпеки та правопорядку. У зв'язку з цим протидія незаконному обігу зброї є важливим напрямом державної політики, ефективність якого залежить не лише від діяльності правоохоронних органів, а й від дотримання прав і свобод людини під час її здійснення [2, с. 21].

Реалізація таких заходів безпосередньо пов'язана з діяльністю правоохоронних органів та дотриманням процесуальних гарантій. Практикуючі правники наголошують, що навіть за умов необхідності оперативного реагування усі процесуальні дії мають здійснюватися відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства та стандартів захисту прав людини. Також важливе значення має належна фіксація обставин виявлення та вилучення зброї, оскільки порушення процедури або недоліки документування можуть ускладнити

встановлення фактичних обставин і вплинути на реалізацію права особи на захист [3].

Протидія незаконному обігу зброї в умовах воєнного стану може супроводжуватися ризиками обмеження й інших прав і свобод громадян. Зокрема, права на свободу та особисту недоторканність під час перевірок, затримань або тимчасового обмеження пересування. У наукових підходах європейського права підкреслюється, що в процесі таких заходів може зачіпатися право на приватне життя, особливо під час огляду речей, транспортних засобів або житла. Крім того, можливе втручання у право власності у разі вилучення або подальшої конфіскації зброї чи боєприпасів. Особлива увага приділяється дотриманню гарантій справедливого суду та презумпції невинуватості, оскільки формальний підхід до оцінки доказів або передчасний висновок про винуватість особи можуть призвести до їх порушення [4].

Відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами передбачена ст. 263 Кримінального кодексу України. Зазначена норма охоплює незаконне носіння, зберігання, придбання, передачу або збут таких предметів. Для правильної кваліфікації зазначених дій вирішальним є встановлення відсутності законних підстав для їх володіння, а також оцінка способу та обставин їх набуття [5].

В умовах воєнного стану застосування ст. 263 ускладнюється через значне поширення зброї серед цивільного населення внаслідок ведення бойових дій та виконання оборонних завдань. Це потребує особливо ретельного підходу до встановлення фактичних обставин і розмежування правомірного та незаконного володіння зброєю [6, с. 186].

Отже, в умовах воєнного стану протидія незаконному обігу зброї набуває особливого значення для забезпечення національної та громадської безпеки, однак її реалізація має здійснюватися з неухильним дотриманням прав і свобод людини. Ефективність діяльності правоохоронних органів у цій сфері залежить не лише від оперативності реагування, а й від забезпечення процесуальних гарантій, законності проведення процесуальних дій та належного документування обставин виявлення і вилучення зброї. Тож забезпечення балансу між інтересами безпеки держави та захистом прав людини є важливою передумовою ефективної й правомірної протидії незаконному обігу зброї.

Список використаних джерел

1. Головіна О. Особливості міжнародного регулювання

кримінальної відповідальності за державну зраду. Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама: зб. тез доповідей III Міжн. наук.-практ. конференції, м. Вінниця, 7 квітня 2026 року. С. 60–62. DOI: https://doi.org/10.32631/ccw.2026 (дата звернення 11.06.2026).

2. Дрок І. С., Миронюк Р. В., Молчанов Р. Ю. Організаційно-правові засади, форми та методи діяльності Національної поліції України у сфері протидії нелегальному обігу зброї в умовах воєнного стану : метод. рекомендації. Дніпро: ДДУВС, 2025. 50 с. URL: https://lnk.ua/CQleg4LXU (дата звернення 11.06.2026).

3. Пронін Р. Незаконний обіг зброї — виклик безпеці країни у воєнний час. Юридична газета. URL: https://lnk.ua/JRd4y8lVJ (дата звернення 11.06.2026).

4. Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : навч.-метод. посібник для тренерів навч. курсу для суддів. К.: BAITE, 2017. 234 с. URL: https://lnk.ua/Ul5e8YvuR (дата звернення 11.06.2026).

5. Стаття 263. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами : наук.-практ. коментар до Кримінального кодексу України. Мего-інфо – Юридичний портал № 1. URL: https://lnk.ua/Gs9LWiC6Y (дата звернення 11.06.2026).

6. Хоменко А. Особливості об'єктивної сторони незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Наука і правоохорона. 2025. Вип. 3 (69). С. 186–193. URL: https://lnk.ua/ye1oHOa3i (дата звернення 11.06.2026).

Кісіль Микола
викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНИ: ПРОГАЛИНИ НОРМОТВОРЕННЯ ТА ВЕКТОРИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Введення в Україні воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією рф зумовило запровадження низки обмежувальних заходів, серед яких -

комендантська година. Відповідно до пункту 5 частини 1 статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII, комендантська година - це заборона перебування у визначений час доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток [1]. Вказаний режим безпосередньо обмежує конституційне право на свободу пересування, а його порушення тягне за собою адміністративну відповідальність. Водночас аналіз нормативно-правового регулювання та правозастосовної практики свідчить про наявність суттєвих прогалин, що негативно позначається на ефективності правоохоронної діяльності та дотриманні принципу верховенства права.

Адміністративна відповідальність за порушення вимог режиму воєнного стану передбачена статтею 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2]. Проте диспозиція зазначеної норми є бланкетною та не конкретизує ознак об'єктивної сторони правопорушення, що на практиці породжує проблеми кваліфікації та неоднакове застосування закону. Деталізація порядку запровадження комендантської години здійснюється Постановою Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 № 573, яка затвердила відповідний Порядок [3]. Однак на рівні підзаконних актів окремих регіональних командувань вимоги нерідко варіюються, що ускладнює їх однакове сприйняття громадянами.

Першою і найбільш гострою прогалиною є відсутність чіткого визначення поняття «порушення комендантської години» у законодавстві. КУпАП апелює до вимог режиму воєнного стану, проте зміст цих вимог формується численними наказами Генерального штабу та оперативних командувань, які не завжди є загальнодоступними та узгодженими між собою. Це унеможливлює належне ознайомлення громадян із правилами поведінки і порушує принцип правової визначеності. Зазначену проблему підтверджують у своїй науковій розвідці М. В. Колеснікова та Ж. В. Хуторянець, які наголошують на нагальній необхідності розмежування об'єктивних ознак порушень комендантської години та режиму світломаскування [4, с. 291].

Другою проблемою є колізія між нормами КУпАП та положеннями Кримінального кодексу України щодо розмежування адміністративних правопорушень і кримінальних злочинів, пов'язаних із порушенням режиму воєнного стану. Критерії розмежування (повторність, наслідки, суб'єктний склад) не визначені на рівні закону, що призводить до довільного вибору правозастосовником відповідного механізму

притягнення до відповідальності. На цю проблему звертає увагу і І. С. Дрок, яка наполягає на необхідності розробки деталізованої нормативно-правової бази для запобігання підміні понять при кваліфікації режимних порушень [5, с. 90].

Третьою суттєвою прогалиною є неврегульованість процесуального порядку складання протоколів і розгляду справ про порушення комендантської години. Питання підвідомчості (поліція, командири військових підрозділів) і строків розгляду справ в умовах воєнного стану потребують спеціального законодавчого регулювання, якого нині бракує [2]. Поширеною практикою стало притягнення порушників до відповідальності за статтею 185 КУпАП (невиконання законних вимог поліцейського), що фактично означає застосування суміжної, а не спеціальної норми [5, с. 89].

З метою подолання виявлених прогалин пропонується реалізація таких векторів удосконалення законодавства. По-перше, доповнити статтю 210-1 КУпАП описовою диспозицією, що чітко визначатиме об'єктивну сторону правопорушення - перебування поза місцем проживання в заборонений час без поважних причин і відповідних документів [2]. По-друге, розробити єдиний нормативний акт, який систематизував би вимоги до поведінки громадян під час комендантської години, доповнивши чинний Порядок [3] конкретними переліками поважних підстав для пересування. По-третє, закріпити критерії розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за режимні порушення, визначивши кваліфікуючі ознаки на рівні закону [4, с. 292]. По-четверте, врегулювати спеціальну процедуру розгляду справ, зокрема скорочені строки та розширену підвідомчість [5, с. 90].

Таким чином, існуючі прогалини у нормативному регулюванні адміністративної відповідальності за порушення комендантської години суттєво знижують ефективність правоохоронної функції держави в умовах воєнного стану. Системне вдосконалення законодавства у запропонованих напрямах сприятиме забезпеченню балансу між безпековими інтересами та дотриманням прав людини.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 06.05.2026).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон

України від 07.12.1984 № 8073-X : станом на 01.04.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10 (дата звернення: 06.05.2026).

3. Порядок здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан : постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 № 573. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF (дата звернення: 06.05.2026).

4. Колеснікова М. В., Хуторянець Ж. В. Відповідальність за порушення комендантської години та спеціального режиму світломаскування. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 1. С. 290–293. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/69 (дата звернення: 06.05.2026).

5. Дрок І. С. Адміністративна відповідальність за порушення встановлених обмежень під час дії режиму воєнного стану. Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика. 2023. Т. 6, № 2. С. 87–91. DOI: https://doi.org/10.32782/2709-9261-2023-2-6-16 (дата звернення: 06.05.2026).

Лисенко Данило
здобувач освіти ННШПФПКП НПУ
Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Кейдалюк Володимир
доцент кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
доктор філософії з галузі знань 08 «Право»

МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення

загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Виходячи з тлумачення цього поняття можна виділити, що воєнний стан надає більший обсяг повноважень державним органам, у тому числі органам Національної поліції України (далі НПУ), військовому командуванню, військовій адміністрації та органам місцевого самоврядування, для виконання необхідних задач, які у більшості випадків потребують саме обмеження конституційних прав і свобод людини, тобто маючи передбачені законом підстави, вищезазначені органи можуть, наприклад, обмежити право на вільне пересування осіб у нічний час, або зупиняти особу чоловічої статі від 18 до 60 років для перевірки наявності у такої військово-облікового документа разом з документом, що посвідчує особу. Конституція України передбачає можливість обмеження прав людини і громадянина в умовах воєнного стану, окрім визначеної низки прав, однак, ні в звичайні часі, ні в умовах, що склалися зараз, не допускаються порушення будь-яких прав і свобод людини жодними державними органами, особливо органами та посадовими особами НПУ, оскільки саме вони, враховуючи специфіку їх діяльності, направлену на взаємодію з населенням, кожного дня працюють з людьми, підтримуючи громадську безпеку і порядок, захищаючи їх права і свободи, протидіють злочинності.

Для недопущення порушень законних прав та інтересів людини, держава запровадила низку механізмів контролю за діяльністю НПУ. Основними з таких можна виділити: Інструкцію з організації діяльності підрозділів дотримання прав людини Національної поліції України, яка визначає організацію діяльності уповноважених структурних підрозділів центрального органу управління поліції (далі - ЦОУП), головних управлінь Національної поліції, відповідальних за забезпечення дотримання прав і свобод людини в діяльності поліції та сприяння їх реалізації, а також інспекторів (старших інспекторів) дотримання прав людини ізоляторів тимчасового тримання ГУНП та підрозділів поліції ТВП ГУНП, які виконують завдання і здійснюють функції підрозділів дотримання прав людини НПУ (далі - підрозділи ДПЛ). Підрозділами ДПЛ є: уповноважений структурний підрозділ ЦОУП, на який покладено завдання щодо участі у здійсненні державної політики у сфері

дотримання прав людини під час надання поліцейських послуг, а такої уповноважений структурний підрозділ ГУНП з питань організації забезпечення дотримання прав людини в діяльності поліції [4]. Інструкція регламентує порядок роботи внутрішніх механізмів контролю за органами поліції, що забезпечує оперативне реагування на порушення та здійснює профілактичну роботу щодо недопущення неправомірних дій з боку посадових осіб. Наступним механізмом виступає Прокурорський нагляд. Він являє собою сукупність повноважень прокурора, щодо перевірки законності у діяльності правоохоронних органів, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, слідство. На етапі досудового розслідування людина найбільш уразлива для порушення її процесуальних прав, оскільки через некомпетентність, надмірну квапливість чи шукаючи особисту вигоду, недобросовісні працівники нехтують правами особи, якій повідомляється про підозру та застосовуються запобіжні заходи на час збору доказів. Ці порушення можуть проявлятися у не роз'ясненні особі її прав, не повідомленні близьким родичам про затримання, порушення прав на безоплатну правову допомогу або перекладача, можливі побої чи погрози, щоб змусити людину визнати свою вину, та порушення умов тримання її під вартою. Тому, з метою недопущення та подальшого припинення таких порушень законодавець надав прокуратурі відповідні повноваження для контролю за додержанням законів у діяльності поліції у сфері протидії злочинності.

Перелік механізмів контролю досить великий, окрім вищевказаних, можна додати судовий та громадський контроль за діяльністю НПУ; Державне бюро розслідувань, що розслідує кримінальні правопорушення, вчинені працівниками правоохоронних органів та інші. Підсумовуючи, можна дійти висновку, що незважаючи на воєнний стан, механізми контролю за органами НПУ беззупинно працюють над виявленням, припиненням та недопущенням будь-яких порушень законних прав людини і громадянина.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про затвердження Інструкції з організації діяльності підрозділів дотримання прав людини Національної поліції України : Наказ МВС

України від 16.10.2024 № 699. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1589-24#Text
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n5
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n5
5. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#n233

Надич Тарас
здобувач освіти
Львівського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Поляк Святослав
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності ННІПФПКП
Львівського державного університету внутрішніх справ,
доктор філософії у галузі знань «Право»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану питання забезпечення конституційних прав і свобод людини набуває особливої актуальності, оскільки держава одночасно повинна гарантувати безпеку суспільства та забезпечувати належний рівень захисту прав громадян. Однією з найбільш поширених категорій кримінальних правопорушень у цей період залишаються кримінальні правопорушення проти власності, які завдають значної шкоди як окремим особам, так і державі в цілому. Воєнні дії, переміщення населення, руйнування інфраструктури, тимчасова окупація окремих територій та загальне ускладнення соціально-економічної ситуації створюють сприятливі умови для вчинення крадіжок, грабежів, розбоїв, шахрайств, привласнення майна та інших протиправних посягань на власність [1, с. 78]. Саме тому, в умовах сьогодення особливого значення набуває оперативно-розшукове забезпечення протидії таким злочинам, яке повинно здійснюватися із суворим дотриманням конституційних прав

громадян.

Перш за все потрібно зазначити, що сутність забезпечення конституційних прав під час оперативно-розшукової діяльності полягає у створенні правових, організаційних та процесуальних гарантій, які унеможливлюють необґрунтоване обмеження прав і свобод особи під час здійснення заходів щодо виявлення, попередження та розкриття злочинів проти власності. Конституція України визначає людину, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Держава не лише наділяє громадян певним обсягом прав і свобод, а й покладає на себе обов'язок забезпечувати їх ефективний захист навіть в умовах воєнного стану. Незважаючи на можливість тимчасового обмеження окремих прав відповідно до законодавства про правовий режим воєнного стану, основні конституційні гарантії залишаються фундаментом діяльності всіх державних органів, у тому числі правоохоронної системи.

Важливе значення у сфері захисту права власності належить Конституції України, яка гарантує кожному право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, а також встановлює непорушність права приватної власності. Захист права власності є одним із ключових завдань держави, оскільки без належного забезпечення майнових прав неможливе функціонування демократичного суспільства та ринкової економіки [2]. Конституційні положення доповнюються нормами Цивільного кодексу України, який детально регламентує зміст права власності, способи його здійснення та механізми цивільно-правового захисту. Цивільний кодекс визначає правові засоби відновлення порушених майнових прав, відшкодування завданих збитків, повернення незаконно вилученого майна та захисту законних інтересів власників [3].

Нормативною основою оперативно-розшукового забезпечення протидії злочинам проти власності також виступають Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про Національну поліцію», Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та інші нормативно-правові акти. У своїй сукупності вони формують правовий механізм, який дозволяє правоохоронним органам ефективно реагувати на кримінальні загрози та одночасно забезпечувати належний рівень захисту прав людини.

Оперативно-розшукове забезпечення протидії злочинам проти

власності здійснюється шляхом проведення комплексу спеціальних заходів, спрямованих на отримання інформації про підготовку або вчинення кримінальних правопорушень, встановлення осіб, причетних до злочинної діяльності, пошук викраденого майна та документування протиправних дій правопорушників. У процесі такої діяльності можуть використовуватися різні форми спостереження, аналітична робота з інформаційними ресурсами, взаємодія з конфіденційними джерелами, проведення оперативних перевірок та інші передбачені законом заходи.

Особливого значення в умовах воєнного стану набуває своєчасне виявлення організованих груп, які використовують складну безпекову ситуацію для вчинення злочинів проти власності. Значна кількість громадян була змушена залишити місця постійного проживання, що сприяло збільшенню випадків незаконного заволодіння майном. Додатковими факторами ризику стали руйнування об'єктів інфраструктури, тимчасове послаблення контролю на окремих територіях та зростання соціальної напруги. За таких умов оперативно-розшукові підрозділи виконують важливу функцію щодо своєчасного виявлення кримінальних загроз та запобігання їх реалізації. Разом із тим застосування оперативно-розшукових заходів нерідко пов'язане з втручанням у сферу приватного життя особи. Отримання інформації про комунікації громадян, проведення спостереження або використання інших спеціальних засобів потребує чіткого дотримання принципів законності, обґрунтованості та пропорційності. Будь-яке обмеження прав людини повинно здійснюватися виключно на підставі закону та бути необхідним для досягнення легітимної мети захисту суспільних інтересів і забезпечення громадської безпеки [4, с. 11].

В свою чергу, серед основних проблем забезпечення конституційних прав громадян у цій сфері слід відзначити ризик надмірного втручання у приватне життя особи під приводом забезпечення безпеки в умовах воєнного стану. В окремих випадках можуть виникати ситуації, коли межа між законною діяльністю правоохоронних органів та необґрунтованим обмеженням прав людини стає недостатньо чіткою. Це створює небезпеку порушення конституційних гарантій та потребує ефективного судового і прокурорського контролю. Ще однією актуальною проблемою є необхідність забезпечення належного балансу між оперативністю реагування на злочини та дотриманням процедурних гарантій. В умовах воєнного стану правоохоронні органи часто змушені діяти в обмежених часових рамках, що може впливати на якість

документування окремих процесуальних рішень. Водночас навіть надзвичайні обставини не повинні ставати підставою для нехтування принципами верховенства права та законності. Проблемним залишається і питання використання сучасних цифрових технологій у процесі оперативно-розшукової діяльності. Розвиток інформаційних систем значно розширює можливості правоохоронних органів щодо виявлення та розкриття злочинів проти власності, проте одночасно породжує нові виклики, пов'язані із захистом персональних даних, конфіденційності інформації та недопущенням незаконного використання відомостей про громадян [5, с. 207-208].

Важливим напрямом удосконалення механізму забезпечення конституційних прав є посилення судового контролю за діяльністю органів, які здійснюють оперативно-розшукові заходи. Саме незалежний судовий контроль виступає однією з найефективніших гарантій захисту особи від можливих зловживань владними повноваженнями. Не менш важливе значення має підвищення професійної підготовки працівників правоохоронних органів, формування високої правової культури та неухильне дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Отже, забезпечення конституційних прав громадян під час оперативно-розшукового забезпечення протидії злочинам проти власності в умовах воєнного стану є складним та багатогранним завданням. Його успішне вирішення потребує поєднання ефективної діяльності правоохоронних органів із безумовним дотриманням принципів верховенства права, законності та поваги до прав людини. Конституція України та Цивільний кодекс України формують фундамент правового захисту права власності, тоді як спеціальне законодавство визначає механізми протидії кримінальним посяганням на майно. Лише за умови забезпечення належного балансу між потребами безпеки держави та гарантіями прав і свобод людини можливо досягти високої ефективності боротьби зі злочинами проти власності та зміцнити довіру суспільства до діяльності правоохоронних органів навіть у найскладніших умовах воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Франков О. С. Захист права власності в умовах воєнного стану. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2022. № 34. С. 77-83.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к / 96-ВР. Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 1996 р., № 30, стаття

141.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, NN 40-44, ст.35.
4. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану. Інформація і право. 2025. № 1(52). С. 9-21.
5. Костюк Н. П. Проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану і відповідність їх до законодавства ЄС. Нове українське право. 2022. № 1. С. 205-210.

Нікітін Володимир
завідувач кафедри права та публічного управління
Київського національного університету будівництва і архітектури
доктор юридичних наук

КОНСТИТУЦІЙНІ МЕЖІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПОВНОВАЖЕНЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан істотно змінює умови функціонування публічної влади, однак не скасовує конституційної природи України як правової держави. У цей період правоохоронні органи виконують подвійне завдання: забезпечують публічну безпеку і водночас залишаються суб'єктами, діяльність яких безпосередньо впливає на реалізацію прав і свобод людини. Саме тому межі поліцейських повноважень у воєнний час мають розглядатися як питання конституційного права, а не лише службової організації.

Конституція України закріплює людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищу соціальну цінність, а органи державної влади зобов'язує діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України [1]. Ця вимога не втрачає значення за надзвичайних обставин. Навпаки, саме в умовах воєнного стану вона запобігає перетворенню безпекової доцільності на самостійну підставу втручання у права людини.

Правовий режим воєнного стану допускає тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод із зазначенням строку дії таких обмежень [2]. Проте тимчасовий характер, законна мета та зв'язок із потребами оборони не звільняють правоохоронні органи від обов'язку діяти пропорційно. Перевірка документів, поверхнева перевірка,

реагування на порушення комендантської години або обмеження доступу до окремих територій мають бути не тільки формально передбачені законом, а й належно пояснені особі. Закон України «Про Національну поліцію» прямо пов'язує діяльність поліції з охороною прав і свобод людини, протидією злочинності та підтриманням публічної безпеки і порядку [3].

Конституційні гарантії прав людини у діяльності правоохоронних органів доцільно забезпечувати через три взаємопов'язані механізми. Перший – нормативний: спеціальні повноваження мають бути сформульовані достатньо чітко. Другий – процедурний: істотне втручання у права особи повинно супроводжуватися фіксацією підстав, часу, місця, учасників та результатів. Третій – контрольний: має існувати реальна можливість службової перевірки, прокурорського, судового, парламентського або громадського контролю. У цьому контексті важливою є роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод [4].

Міжнародний вимір проблеми полягає в тому, що Україна залишається пов’язаною стандартами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [5; 6]. Навіть за умов допустимих відступів від окремих зобов'язань держава має обґрунтовувати необхідність обмежень і не може виходити за межі, яких вимагає гострота становища. Для правоохоронних органів це означає потребу сприймати міжнародні стандарти як практичний орієнтир щоденної службової поведінки: коректної комунікації, мінімізації примусу, поваги до гідності та забезпечення можливості оскарження.

Доцільним видається впровадження у службову підготовку правоохоронців єдиного тесту пропорційності втручання у права людини в умовах воєнного стану. Він може включати чотири запитання: чи існує законна мета втручання; чи передбачений захід законом; чи є він необхідним саме у цій ситуації; чи не можна досягти мети менш обмежувальним способом. Такий підхід зменшує ризик формального правозастосування і допомагає розмежувати законне реагування на безпекову загрозу та надмірне адміністративне втручання.

Отже, конституційні межі поліцейських повноважень у період воєнного стану визначаються не лише переліком спеціальних заходів, а й принципами правової держави: законністю, пропорційністю, повагою до

гідності, підзвітністю та ефективним контролем. Безпека і права людини не повинні протиставлятися, оскільки легітимність правоохоронної діяльності є однією з передумов суспільної довіри, внутрішньої стійкості та здатності держави протидіяти агресії.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19.

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

4. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт ООН від 16.12.1966. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

Павлов Дмитрій
старший науковий співробітник, професор кафедри забезпечення державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України кандидат військових наук,
Яхно Ігор
ад'юнкт Київського інституту Національної гвардії України полковник

ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ РОЗШИРЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ВЕДЕННЯ РАДІОЕЛЕКТРОННОЇ РОЗВІДКИ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ВАЖЛИВИХ ОБ'ЄКТІВ В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Поширення доступних безпілотних систем та засобів дистанційного радіокерування вибуховими пристроями об'єктивно зумовлює необхідність застосування засобів радіоелектронної розвідки (РЕР) підрозділами Національної гвардії України (НГУ) при виконанні завдань охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки (ГБ) та охорони (обороні) важливих державних об'єктів (ВДО). Реалізація цих завдань в умовах відсутності спеціального нормативного врегулювання РЕР НГУ породжує правову невизначеність, що потребує наукового осмислення та законодавчого вирішення.

Стаття 17 Конституції України [1] визначає захист суверенітету, територіальної цілісності та інформаційної безпеки держави найважливішими її функціями, покладаючи відповідні завдання на військові формування та правоохоронні органи. Ця норма є конституційним мандатом для застосування НГУ спеціальних технічних засобів, зокрема засобів РЕР, при виконанні завдань, визначених Законом України «Про Національну гвардію України» [2]– участь у забезпеченні ГБ, охорони (обороні) ВДО. Стаття 3 Конституції [1] проголошує людину, її життя і здоров'я найвищою соціальною цінністю, а захист конституційних прав громадян від загроз, пов'язаних із застосуванням радіокерованих засобів, є безпосередньою реалізацією цього обов'язку держави.

Стаття 31 Конституції України [1] гарантує таємницю кореспонденції та телефонних розмов, допускаючи обмеження виключно

за рішенням суду. Стаття 32 Конституції [1] забороняє збирання конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом в інтересах національної безпеки. Ці норми визначають чітку межу: ведення РЕР – виявлення факту наявності радіовипромінювання та аналіз технічних параметрів сигналу (частота, потужність, тип модуляції) без перехоплення змісту комунікацій – є конституційно допустимим для НГУ без судового рішення. Натомість перехоплення інформаційної складової або ідентифікація особи оператора потребує судового рішення або спеціального законодавчого режиму. Стаття 34 Конституції [1] допускає обмеження свободи інформації законом в інтересах національної безпеки або громадського порядку, що є конституційною підставою для законодавчого закріплення повноважень НГУ щодо ведення РЕР при охороні важливих об'єктів.

У відповідності до положень Законів України «Про розвідку» [3] та «Про оперативно-розшукову діяльність» [4] НГУ не є суб'єктом розвідувальної діяльності, що обмежує можливості ведення РЕР при виконанні правоохоронних функцій. Закон України «Про національну безпеку України» [5] визначає НГУ складовою сектору безпеки і оборони, що у системному тлумаченні зі статтею 64 Конституції [1] розширює підстави для застосування засобів РЕР в умовах воєнного стану, коли НГУ входить до складу сил оборони.Системне тлумачення статей 3, 17 та 34 Конституції України [1], положень Закону «Про Національну гвардію України» [2] та Закону «Про національну безпеку України» [5] дає підстави стверджувати, що РЕР у межах охоронюваного периметра є конституційно допустимим різновидом технічних заходів охорони об'єкта. Водночас відсутність спеціального відомчого нормативного акта, що визначав би мету, завдання, порядок організації та критерії ефективності РЕР у НГУ, є суттєвою правовою прогалиною, що обмежує практичне застосування відповідних засобів і створює юридичні ризики для особового складу підрозділів РЕР.

Таким чином, ведення РЕР підрозділами НГУ при виконанні завдань забезпечення ГБ та охорони ВДО є об'єктивно необхідним, однак практично не врегульованим у чинному законодавстві України. Конституційні норми (статті 3, 17, 31, 32, 34, 64) [1] формують правові межі допустимої діяльності, але не утворюють самодостатньої нормативної підстави для системного застосування засобів РЕР. Усунення виявлених прогалин потребує внесення змін до Закону «Про Національну гвардію України» [2] щодо прямого закріплення права НГУ

на ведення РЕР при виконанні завдань забезпечення ГБ та охорони ВДО та прийняття відомчого нормативного акта, що комплексно врегулює організацію і застосування засобів РЕР у різних правових режимах функціонування НГУ відповідно до конституційних вимог.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2. Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 17. Ст. 594. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18

3. Про розвідку: Закон України від 17 вересня 2020 р. № 912-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 48. Ст. 423. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20

4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12

5. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19

Панасенко Поліна
здобувач освіти ННІ підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Туренко Олег
професор кафедри загальноправових дисциплін факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ ТА ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЯМ

Запровадження в Україні воєнного стану з 24 лютого 2022 року

суттєво трансформувало правові засади діяльності правоохоронних органів. Розширення повноважень поліції, що передбачає доповнення статті 23 Закону України «Про Національну поліцію», поставило на порядок денний питання про збереження конституційних гарантій прав людини в умовах, коли силові структури набувають додаткових важелів впливу [1, с. 130].

Конституція України у статті 64 встановлює вичерпний перелік прав і свобод, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану. Це, зокрема, право на людську гідність, право на рівність, право на громадянство та невидачу громадян іноземним державам. Водночас права і свободи, щодо яких допускається тимчасове обмеження, мають застосовуватися лише у межах, визначених Указом Президента України № 64/2022, і лише за умови пропорційності таких обмежень [2, с. 85].

Особливу увагу слід приділити механізмам контролю за діяльністю правоохоронних органів в умовах воєнного стану. Існуючі форми контролю охоплюють: парламентський контроль через Комітет Верховної Ради з питань правоохоронної діяльності; прокурорський нагляд; судовий контроль; громадський контроль через ради громадського контролю при органах поліції. Проте в умовах збройного конфлікту ефективність окремих із цих механізмів об'єктивно знижується [1, с. 132].

Практика діяльності правоохоронних органів під час воєнного стану свідчить про виникнення ризиків порушення прав людини, зокрема у сфері особистої недоторканності, свободи пересування та права на справедливий судовий розгляд. Для їх мінімізації ключового значення набуває дотримання принципу пропорційності під час застосування заходів примусу. При затриманні правопорушників, особливо озброєних, правоохоронці зобов'язані діяти з мінімально необхідним рівнем фізичного впливу, що прямо кореспондує праву на особисту недоторканність [3].

Запобігання порушенням прав людини в діяльності правоохоронних органів потребує системного підходу: по-перше, чіткого нормативного визначення меж розширених повноважень поліції та строків їх дії; по-друге, збереження та посилення механізмів незалежного контролю, зокрема з боку Уповноваженого Верховної Ради з прав людини; по-третє, забезпечення доступу до правової допомоги затриманим особам навіть в умовах воєнного стану.

Отже, забезпечення конституційних гарантій прав людини в

діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану є необхідною умовою легітимності державної влади. Розширення повноважень правоохоронних органів має супроводжуватися адекватним посиленням механізмів контролю та відповідальності за порушення, аби не перетворити тимчасові надзвичайні заходи на постійну практику обмеження прав громадян.

Список використаних джерел

1. Муляр Г. В. Діяльність органів Національної поліції України в умовах правового режиму воєнного стану. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2023. № 61. С. 130–134. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc61/26.pdf

2. Мерник А.М., Стоян Є.О., Артеменко К.С. Обмеження прав людини та основоположних свобод в умовах воєнного стану в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. С. 49–53. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/7.pdf

3. Красько М. І. Тактична взаємодія працівників правоохоронних органів під час затримання озброєного правопорушника крізь призму забезпечення прав людини. Аналітично-порівняльне правознавство. 2026. URL: https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/358393

Пекарський Сергій
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та інформаційної безпеки
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції ім. Е.О. Дідоренка,
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Одним із завдань діяльності Національної поліції України є охорона прав і свобод людини [1, ст. 2]. Верховенство права, дотримання прав і свобод людини, законність є принципами діяльності поліції [1, ст. 6, ст. 7, ст. 8]. В систему Національної поліції входять і підрозділи кримінальної поліції [1, ст. 13]. Діяльність підрозділів кримінальної поліції має правову

регламентацію.

Відповідно до предмету даного дослідження зазначаємо Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-XII, у якому зазначено що оперативно-розшукова діяльність ґрунтується на принципах верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини [2, ст. 4].

Стаття 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності [2, ст. 9]. Відповідно до положень зазначеної статті, у кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності повинна бути заведена оперативно-розшукова справа. Саме тому співробітник підрозділу кримінальної поліції виносить постанову про заведення такої справи, яка підлягає затвердженню начальником органу Національної поліції або начальником відокремленого підрозділу територіального органу Національної поліції або його уповноваженим заступником [2, ст. 9].

Безпосередній контроль за оперативно-розшуковою діяльність здійснюється керівництвом підрозділу Національної поліції. При цьому зазначаємо те, що на особу, яка підозрюється в підготовці до вчинення злочину, переховується від органів досудового розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісти зникла, ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа. У постанові про заведення оперативно-розшукової справи зазначаються місце та час її складання, посада особи, яка виносить постанову, її прізвище, підстава та мета заведення оперативно-розшукової справи. Про заведення оперативно-розшукової справи, обов'язково передбачена необхідність письмового повідомлення протягом доби прокурора [2, ст. 9]. У свою чергу, прокурор в межах своєї компетенції уповноважений:

- безперешкодно входити в усі приміщення органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;
- вимагати для перевірки розпорядження, інструкції, накази та інші акти щодо оперативно-розшукової діяльності, оперативно-розшукові справи, реєстраційні, облікові, звітні, статистичні, аналітичні документи та інші відомості щодо здійснення оперативно-розшукових заходів;
- доручати керівникам відповідних органів проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою усунення порушень закону;
- надавати письмові вказівки про проведення оперативно-розшукових заходів з метою попередження та виявлення кримінальних

правопорушень, про розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно відсутні;

- надавати згоду на продовження строку проведення оперативно-розшукової діяльності;

- отримувати пояснення щодо порушень вимог закону від посадових осіб органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність;

- перевіряти скарги на порушення законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, з ознайомленням у необхідних випадках з оперативно-розшуковими матеріалами;

- скасовувати незаконні постанови про заведення або закриття оперативно-розшукової справи, зупинення або поновлення оперативно-розшукової діяльності чи про інші рішення, що суперечать закону;

- вживати заходів щодо усунення порушень законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності і щодо притягнення винних до встановленої законом відповідальності;

- опротестовувати незаконну постанову суду про дозвіл або відмову на проведення оперативно-розшукових заходів [2, ст. 14].

Окрім цього, вважаємо за потрібне зазначити те, що під час здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції не допускається порушення прав і свобод людини та юридичних осіб. Чинним законодавчім актом визначено те, що окремі обмеження прав і свобод фізичних осіб мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням слідчого судді з метою виявлення, попередження чи припинення тяжкого або особливо тяжкого злочину та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства [2, ст. 9]. При цьому, у випадках порушення прав і свобод людини в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась підрозділи кримінальної поліції Національної поліції зобов'язані невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18

лютого 1992 року № 2135-XII. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text.

Птащник Олександра
в.о.завідувача кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»,
кандидат соціологічних наук, доцент
Микитюк Вікторія
здобувачка освіти
ЗВО «Університет Короля Данила»

ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В ЗОНІ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

У період дії правового режиму воєнного стану та безпосереднього ведення бойових дій перед демократичною державою постає безпрецедентний виклик - забезпечення ефективного балансу між імперативами національної безпеки та невідхильним гарантуванням основоположних конституційних прав і свобод людини. В умовах збройного конфлікту функціональне навантаження на правоохоронну систему, зокрема на Національну поліцію, зазнає суттєвої трансформації. Як ключовий суб'єкт сектору безпеки, поліція виконує подвійну роль: з одного боку, забезпечує жорсткий правопорядок та протидію ворожим диверсіям, а з іншого — виступає основним інститутом захисту цивільного населення від свавілля в екстремальних умовах.

Актуальність порушеної проблематики зумовлена тим, що війна об'єктивно детермінує необхідність правомірної дерогації (тимчасового обмеження) низки конституційних прав громадян заради збереження державного суверенітету, життя та здоров’я людей. Проте механізми застосування таких обмежень приховують значний ризик надмірного, непропорційного втручання держави у сферу особистої свободи. Відтак, наукове осмислення діяльності поліції в зоні бойових дій крізь призму неухильного дотримання міжнародно-правових стандартів, принципів пропорційності, законності та гуманізму становить значний теоретичний та суспільно-практичний інтерес.

Обмеження прав людини в зоні воєнного конфлікту є важливою та складною проблемою, адже війна або воєнний стан змінюють нормальні

умови життя та діяльності державних органів, включаючи поліцію. Конституційні права можуть бути обмежені з огляду на необхідність забезпечення національної безпеки, охорони правопорядку, а також боротьби з загрозами, пов'язаними з воєнними діями. Однак ці обмеження повинні здійснюватися в суворій відповідності з міжнародними стандартами прав людини та українським законодавством.

Серед основних обмежень прав людини в зоні воєнного конфлікту є:

1) Право на свободу та особисту недоторканність.
2) Право на справедливий суд.
3) Право на приватність.
4) Свобода слова та вираження..

В умовах воєнного конфлікту або воєнного стану держава може бути змушена тимчасово обмежити певні права людини для забезпечення національної безпеки та правопорядку. Проте такі обмеження повинні відповідати міжнародним стандартам прав людини та національному законодавству, зокрема Конституції України, щоб не порушувати основоположні свободи громадян без належного правового обґрунтування.

Поліція, як основний орган правопорядку, має діяти в межах закону, забезпечуючи охорону прав і свобод громадян, навіть у ситуації воєнного конфлікту. Кожне обмеження прав повинно бути пропорційним, необхідним і обґрунтованим поточними обставинами війни, з чітким дотриманням процедур, передбачених законодавством.

На основі здійсненого аналізу можна підсумувати, що діяльність правоохоронних органів, зокрема поліції, у зоні воєнного конфлікту характеризується складним дуалізмом. З одного боку, існує гостра потреба у вжитті екстраординарних заходів для підтримання публічної безпеки, правопорядку та оборони держави, а з іншого - зберігається безумовний обов'язок гарантувати дотримання основоположних прав і свобод людини.

Обмеження низки конституційних прав громадян (зокрема, права на свободу та особисту недоторканність, справедливий суд, недоторканність приватного життя і свободу слова) в умовах воєнного стану є об'єктивно зумовленим та легітимним інструментом захисту національних інтересів. Проте фундаментальною вимогою до таких дій є їх сувора відповідність критеріям пропорційності, обґрунтованості, необхідності та тимчасовості.

Будь-яке втручання (відступ від зобов'язань) у сферу прав людини з

боку поліції має базуватися на чітких приписах національного законодавства та відповідати міжнародним стандартам. Неприпустимим є зловживання дискреційними повноваженнями чи безпідставне розширення меж обмежень під прикриттям воєнного стану, оскільки це не лише нівелює принципи гуманізму та верховенства права, але й створює ризики зростання соціальної напруги та підриву довіри суспільства до інститутів державної влади.

Отже, досягнення належного балансу між імперативами державної безпеки та правами людини вимагає від поліцейських підрозділів високого рівня правової свідомості, неухильного дотримання визначених законом процедур та постійного контролю за тим, щоб зміни у правовому статусі громадян залишалися виключно тимчасовим і вимушеним кроком, спрямованим на подолання наслідків збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Квач Н. С. Дотримання прав людини в діяльності поліції. Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності : тези доп. учасників XXV наук.-практ. конф. курсантів та студентів (м. Харків, 17 трав. 2018 р.). Харків : ХНУВС, 2018. С. 38–39. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2018/pdf/30.pdf

2. Конституційно-правові механізми реалізації та захисту прав людини і громадянина в умовах війни: світовий досвід та Україна : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 26 трав. 2022 р.). Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2022. 418 с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/48487/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%283%29%20%281%29.pdf

3. Проблеми захисту конституційних прав і свобод громадян України під час врегулювання збройного конфлікту на Донбасі : аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2017. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-05/konf_Dondas-157ee.pdf

Сахно Артем
завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки та особистої безпеки поліцейського факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
Панасенко Поліна
здобувачка освіти ННІ підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ ВИКОРИСТАННЯ СИЛИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Реформування системи правоохоронних органів України, розпочате після 2015 року, спрямоване на утвердження верховенства права та забезпечення належного захисту прав і свобод людини. В умовах воєнного стану питання законного, необхідного та пропорційного застосування сили поліцейськими набуває особливої гостроти, оскільки саме дотримання відповідних стандартів значною мірою визначає рівень довіри суспільства до правоохоронної системи держави.

Правову основу застосування поліцейських заходів примусу становлять Конституція України, Закон України «Про Національну поліцію» [1], а також міжнародні акти, зокрема Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку [2] та Основні принципи застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку [3]. Зазначені документи закріплюють принципи законності, необхідності та пропорційності як визначальні критерії правомірності дій поліцейського під час виконання службових обов'язків.

Модель використання сили в діяльності Національної поліції України ґрунтується на ступеневому підході до вибору заходів впливу залежно від рівня загрози з боку правопорушника. Відповідно до статті 42 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейський зобов'язаний застосовувати заходи примусу виключно у випадках, передбачених законом, попередньо попередивши особу про намір їх застосування, якщо це дозволяє обстановка [2]. Обраний захід при цьому

повинен бути співмірним зі ступенем суспільної небезпеки правопорушення та особою порушника.

Аналіз практики застосування сили поліцейськими дозволяє виокремити низку проблем. По-перше, недостатній рівень практичної підготовки окремих працівників поліції зумовлює випадки надмірного або невиправданого застосування фізичної сили та спеціальних засобів. По-друге, відсутність ефективного механізму відомчого та позавідомчого контролю нерідко призводить до фактичної безкарності за протиправні дії посадових осіб. По-третє, обмеженість технічних можливостей фіксації дій поліцейських ускладнює об'єктивне розслідування звернень громадян щодо перевищення повноважень.

З метою посилення гарантій захисту прав людини під час застосування моделі використання сили доцільним вважаємо вжиття таких заходів: удосконалення програм підготовки та періодичної атестації поліцейських з акцентом на методи деескалації конфліктів; обов'язкове оснащення поліцейських нагрудними відеокамерами з чітко визначеним порядком зберігання та використання отриманих записів; посилення інституційної незалежності органів, уповноважених розглядати скарги на дії поліції; запровадження дієвих механізмів притягнення до юридичної відповідальності осіб, які допустили незаконне застосування сили.

Таким чином, забезпечення прав людини під час застосування моделі використання сили є комплексним завданням, що охоплює нормативно-правове регулювання, інституційну організацію, фахову підготовку поліцейських та належний контроль за їхньою діяльністю. Системний підхід до вирішення окреслених проблем сприятиме наближенню діяльності Національної поліції України до міжнародних стандартів у сфері прав людини та підвищенню рівня довіри громадян до правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://surl.li/ozpjbs

2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379 URL: Про Національну поліцію | від 02.07.2015 № 580-VIII

3. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку : прийнятий резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 34/169 від 17 грудня

1979 р. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?code=995_282&from=360
4. Основні принципи застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку : прийняті на VIII Конгресі ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками, Гавана, 1990 р. URL: https://studfile.net/preview/5776729/page:9/

Сахно Артем
завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки та особистої безпеки поліцейського факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
Постернак Єва
здобувачка освіти ННІ підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ

ТАКТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ

Чи може одне слово поліцейського порушити права людини? Відповідь на це питання є однозначно позитивною – і вона підтверджена практикою Європейського суду з прав людини. Так, у резонансній справі «Ґефґен проти Німеччини» (Gäfgen v. Germany, № 22978/05, 2010) [1]. ЄСПЛ визнав порушення статті 3 ЄКПЛ саме тому, що офіцер поліції під час допиту погрожував заявникові застосуванням фізичної сили. Жодного удару завдано не було – але слово виявилося достатнім для констатації нелюдського поводження. Ця справа наочно демонструє: тактична комунікація поліцейського – це не допоміжний інструмент, а самостійний правозахисний механізм.

Тактична комунікація охоплює вербальні та невербальні засоби взаємодії поліцейського з особою під час застосування поліцейських заходів і включає три взаємопов'язані компоненти: оцінку ситуації, комунікацію із суб'єктом та управління його поведінкою. Ця триланкова структура не є випадковою – вона відображає логіку принципу

пропорційності, закріпленого у статті 29 Закону України «Про Національну поліцію». Адже пропорційність означає не лише вибір співмірного заходу, а й обов'язкове вичерпання менш інтенсивних засобів впливу перш ніж застосовувати більш примусові. Комунікація у цій ієрархії завжди є першою і найменш обтяжливою для особи ланкою, а тому її ігнорування автоматично порушує вимогу пропорційності [2, с. 529].

Особливої уваги заслуговує вимога статті 43 Закону України «Про Національну поліцію» щодо обов'язкового попередження особи перед застосуванням фізичної сили чи спеціальних засобів. Ця норма фактично легалізує тактичну комунікацію як обов'язковий елемент будь-якого примусового заходу. Водночас, О. М. Скрипка переконливо обґрунтовує, що вимоги до поліцейських заходів – законність, необхідність, достатність, пропорційність – є не лише формальними критеріями правомірності дій, а й реальними гарантіями прав людини, реалізація яких значною мірою залежить від якості комунікації поліцейського [3, с. 67].

Не менш важливим є й міжнародно-правовий вимір тактичної комунікації. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку ООН (1979) та Основні принципи ООН щодо застосування сили та вогнепальної зброї (1990) вимагають від поліцейських діяти з повагою до людської гідності, намагатися деескалювати конфлікт ненасильницькими засобами та роз'яснювати свої дії. Ці стандарти знаходять відображення у вимогах до професійної етики поліцейських, де комунікативна компетентність розглядається як невід'ємна складова правозахисної функції поліції [4, с. 35].

Практика свідчить, що неналежна комунікація під час застосування поліцейських заходів – грубість, відсутність роз'яснень, залякування, це не лише підриває довіру громадян до поліції, а й є самостійною підставою для звернення до ЄСПЛ. Натомість грамотно побудована тактична комунікація здатна деескалювати конфліктну ситуацію, унеможливити необхідність застосування фізичного примусу та зберегти гідність кожного учасника взаємодії. Це підтверджує просту, але принципову тезу: поліцейський, який вміє говорити правильно, рідше змушений діяти силою.

Висновки. Отже, можемо дійти висновку, що тактична комунікація є не технічним прийомом, а конституційно обумовленим механізмом захисту прав людини, що реалізується у кожній точці контакту між поліцейським та особою. Законодавче закріплення стандартів тактичної

комунікації у відомчих нормативних актах, їх включення до програм підготовки поліцейських та запровадження ефективного контролю за їх дотриманням є необхідними кроками для утвердження правозахисної моделі поліцейської діяльності в Україні.

Список використаних джерел

1. Рішення ЄСПЛ у справі «Гефген проти Німеччини» (Gäfgen v. Germany) [ВП], № 22978/05, 01 червня 2010 р. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126166

2. Раздольська О.В. Проблемні питання забезпечення функціонування принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності поліції. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С. 528–531. URL: https://lsej.org.ua/6_2022/121.pdf

3. Скрипка О.М. Вимоги до поліцейських заходів: сутнісна характеристика, види та законодавче регулювання. Правовий часопис Донбасу. 2024. URL: https://ljd.dnuvs.ukr.education/index.php/ljd/article/view/277

4. Здреник І.В., Повалена М.В., Савайда О.І. Міжнародні стандарти професійної етики поліцейських. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 3. С. 34–38. URL: https://www.lsej.org.ua/3_2023/6.pdf

Умрихіна Ірина
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ
доктор філософії, доцент

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАТРИМАНИХ ОСІБ, ЯКІ ПОРУШИЛИ МОБІЛІЗАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПОЛІЦІЄЮ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАТРИМАННЯ ТА ДОСТАВЛЕННЯ ДО ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ

У сучасних умовах правового режиму воєнного стану діяльність Національної поліції України у сфері забезпечення виконання вимог мобілізаційного законодавства набула особливого практичного значення. Поліцейські залучаються до перевірки документів, реагування на факти невиконання законних вимог, доставлення осіб до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, а в окремих випадках – до

застосування адміністративного затримання. Водночас саме ця сфера поліцейської діяльності потребує підвищеної уваги з позиції дотримання прав людини, оскільки будь-яке обмеження свободи особи повинно мати чітке нормативне підґрунтя, бути пропорційним, належно зафіксованим і підконтрольним.

Відповідно до частини другої статті 32 Закону України «Про Національну поліцію» у період дії воєнного стану та/або під час мобілізації, крім цільової, поліцейський має право вимагати в особи чоловічої статі віком від 18 до 60 років пред'явлення військово-облікового документа разом із документом, що посвідчує особу, у спосіб, який дає можливість прочитати та зафіксувати дані, що містяться в таких документах [1]. Зазначене повноваження є важливим інструментом реалізації заходів мобілізаційного характеру, однак його практичне застосування має здійснюватися з дотриманням принципів законності, необхідності, пропорційності та поваги до гідності людини.

У разі відмови особи виконати законну вимогу поліцейського важливо розмежовувати звичайну відмову, конфліктну поведінку та злісну непокору. Не кожна відмова від пред'явлення документа автоматично утворює склад адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185 КУпАП. Для кваліфікації дій особи як злісної непокори необхідною є наявність умисного, відкритого, демонстративного невиконання неодноразово висловлених законних вимог поліцейського, що супроводжується явним перешкоджанням виконанню ним службових повноважень [2]. Тому поліцейський повинен не лише висунути законну вимогу, а й належно роз'яснити її правові підстави, зафіксувати поведінку особи та вжити заходів до деескалації конфлікту.

У випадку наявності підстав для адміністративного затримання особи поліцейський зобов'язаний повідомити їй про факт затримання, роз'яснити підстави такого заходу, права, передбачені Конституцією України та КУпАП, а також забезпечити належне документування відповідних процесуальних дій. Стаття 261 КУпАП передбачає складання протоколу про адміністративне затримання, у якому зазначаються дата і місце його складення, дані посадової особи, відомості про затриманого, час і мотиви затримання [3]. Крім того, компетентні органи зобов'язані інформувати центри з надання безоплатної вторинної правничої допомоги про кожний випадок адміністративного затримання, крім випадків, коли особа захищає себе особисто або запросила захисника [3].

Особливого значення у цьому контексті набувають положення Інструкції з організації діяльності підрозділів дотримання прав людини Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 16 жовтня 2024 року № 699. Відповідно до абзацу другого пункту 1 розділу V цієї Інструкції про кожне затримання поліцейський, який його здійснив, невідкладно повідомляє працівника підрозділу дотримання прав людини або окремого інспектора ДПЛ органу поліції, найближчого до місця фактичного затримання, здійснює первинне створення запису в ІП «Custody Records» системи «ІПНП» на планшетному пристрої та доставляє затриманого до зазначеного органу поліції із застосуванням технічних засобів фото- і відеофіксації під час перебування затриманого під контролем поліції [4].

Водночас у практичній діяльності виникає проблемна ситуація, пов'язана з тим, що зазначений алгоритм нормативно орієнтований насамперед на випадки доставлення затриманої особи до органу або підрозділу поліції. Якщо ж особа фактично перебуває під контролем поліцейських, але доставляється не до органу поліції, а безпосередньо до територіального центру комплектування та соціальної підтримки, виникає прогалина у механізмі обліку такого затримання. За таких умов відомості про особу не вносяться до ІП «Custody Records», а підрозділи дотримання прав людини фактично позбавляються можливості здійснювати повноцінний моніторинг дотримання її прав.

Зазначена проблема має не лише організаційний, а й правозахисний характер. Фактичне перебування особи під контролем поліції, її примусове супроводження або доставлення незалежно від кінцевого пункту маршруту є ситуацією, що об'єктивно пов'язана з обмеженням свободи пересування. Саме тому така ситуація повинна супроводжуватися належною правовою кваліфікацією, процесуальною фіксацією, відеозаписом, інформуванням уповноважених суб'єктів і створенням можливостей для подальшого контролю. Відсутність запису в ІП «Custody Records» або іншій офіційній системі обліку унеможливлює перевірку часу фактичного затримання, маршруту доставлення, стану особи, роз'яснення їй прав, повідомлення родичів, залучення захисника та інформування центру безоплатної правничої допомоги.

Таким чином, наявна колізія полягає не стільки у прямій суперечності між нормативними актами, скільки у неповній узгодженості нормативної моделі з реальною практикою поліцейської діяльності під час виконання заходів мобілізаційного характеру. З одного боку,

законодавство вимагає забезпечення прав затриманої особи та фіксації дій поліцейських. З іншого боку, у випадку доставлення особи до ТЦК та СП без попереднього доставлення до органу поліції фактичний механізм контролю через ІП «Custody Records» може не спрацьовувати.

На нашу думку, вирішення цієї проблеми потребує нормативного й організаційного уточнення алгоритму дій поліцейських у випадках, коли особа затримується або примусово доставляється у зв'язку з порушенням мобілізаційного законодавства. Доцільним є закріплення обов'язку внесення первинних відомостей до ІП «Custody Records» або іншого визначеного інформаційного ресурсу не лише у разі доставлення затриманого до органу поліції, а й у випадках, коли затримана особа під контролем поліції доставляється до ТЦК та СП. Такий підхід дозволить забезпечити єдиний стандарт обліку всіх випадків фактичного обмеження свободи особи за участю поліцейських.

Отже, забезпечення прав осіб, які затримуються або доставляються поліцейськими у зв'язку з порушенням мобілізаційного законодавства, повинно розглядатися як важливий елемент правомірності поліцейської діяльності в умовах воєнного стану. Формальне виконання завдань мобілізаційного характеру не може виправдовувати відсутність належного обліку, процесуальної фіксації та правозахисного контролю. Удосконалення механізму внесення відомостей про таких осіб до інформаційних систем Національної поліції сприятиме підвищенню прозорості поліцейських дій, мінімізації ризиків порушення прав людини та зміцненню довіри суспільства до правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19 (дата звернення 12.06.2026)

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10 (дата звернення 12.06.2026)

3. Про затвердження Інструкції з організації діяльності підрозділів дотримання прав людини Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16.10.2024 № 699. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1589-24 (дата звернення 12.06.2026)

Шишкарьова Олена
старший викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ

ЗАПОБІГАННЯ НЕЛЮДСЬКОМУ ПОВОДЖЕННЮ В КОНТЕКСТІ АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ СУЧАСНОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Поліцейські у своїй діяльності зобов'язані забезпечувати дотримання прав і свобод людини, і за жодних обставин їм не дозволено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катувань, жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання. У разі виявлення подібних дій кожен працівник поліції має негайно вжити всіх можливих заходів для їх припинення й обов'язково повідомити безпосереднє керівництво про факти катувань або наміри їх здійснення. У випадку приховування таких фактів або неналежного поводження поліцейськими керівник відповідного органу зобов'язаний протягом 24 годин після отримання інформації ініціювати службове розслідування та забезпечити притягнення винних до відповідальності. Національна поліція, як публічний орган, перебуває під особливою увагою громадськості, а її діяльність значною мірою формує уявлення про функціонування правоохоронної системи загалом. [1]

У Правилах етичної поведінки поліцейських, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09.11.2016 р. зазначено, що поліцейський здійснює діяльність відповідно до основоположних принципів зокрема верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності тощо. У Розділі ІІ «Основні вимоги до поведінки поліцейського» фіксується, що під час виконання службових обов'язків поліцейський повинен поважати і не порушувати права та свободи людини, до яких, зокрема, належать права: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; на свободу світогляду і віросповідання; володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на мирні зібрання; на свободу

пересування, вільний вибір місця проживання; інші права, які передбачені Конституцією та законами України, міжнародними договорами України.

Під час виконання службових обов'язків поліцейському заборонено: сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; допускати будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками. [2]

Війна в Україні супроводжується масовими порушеннями прав людини, зокрема вбивствами цивільного населення, застосуванням тортур, примусовими депортаціями та іншими злочинами проти людяності. У багатьох випадках національні органи влади не спроможні належним чином реагувати на такі порушення, у зв'язку з чим вирішальне значення у захисті прав людини мають міжнародні організації. Вони здійснюють спостереження за дотриманням прав людини, виконують посередницькі функції та надають гуманітарну допомогу. Водночас ефективність їхньої діяльності обмежується нестачею ресурсів, політичним тиском і відсутністю доступу до зон бойових дій. Це зумовлює необхідність аналізу результативності їхньої роботи, застосовуваних механізмів та ключових викликів, з якими вони стикаються.

Високоефективним досвідом партнерського співробітництва органів поліції та інститутів громадянського суспільства на основі спеціалізованих програм мають США, Японія, країни Західної Європи. У цих державах основним принципом діяльності поліції є принцип «активного соціального партнерства», що передбачає інтеграцію суспільної активності до правоохоронної системи. Громадяни не лише усвідомлюють свою високу місію виконання громадського обов'язку щодо зміцнення законності та правопорядку, але й мають серйозні ресурси реалізації самостійних дій. [3]

Список використаних джерел

1. Раздольська О. В. Проблемні питання забезпечення функціонування принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності поліції. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С. 528–530.

2. Владовська К., Морщук Т. Дотримання міжнародних стандартів

прав людини працівниками Національної поліції України. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2019. Вип. 4. С. 32–36.

3. Безпалова О. І. Перспективні напрямки впровадження системи Custody Records в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ. Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26-ї річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ. Харків, 2020. С. 86–88. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/72e80b11-a45a-4bff-9ac3-5f4f2ae4437d/content?trackerId=1129c065d4e07a7f.

Шульга Андрій
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Запровадження воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року суттєво розширило повноваження Національної поліції, зокрема щодо обмеження свободи пересування, проведення обшуків та затримань. В умовах надзвичайних обставин особливого значення набуває судовий контроль як конституційно-правовий механізм запобігання свавіллю з боку правоохоронних органів. Забезпечення конституційних прав громадян – права на свободу й особисту недоторканність, на справедливий суд, на захист від незаконного втручання – залишається обов'язком держави навіть у найскладніших умовах. Відтак дослідження ефективності судового контролю за поліцейською діяльністю у воєнний час є актуальним як для науки, так і для правозастосовної практики.

Конституція України гарантує кожній особі судовий захист від порушень з боку органів державної влади (ч.1 ст. 55) та недоторканність житла (ст. 30), таємницю кореспонденції (ст. 31), свободу пересування (ст. 33) [1]. Навіть в умовах воєнного стану, відповідно до ч. 2 ст. 64 Конституції, ці права можуть бути обмежені лише в тій мірі, якою це необхідно, і з обов'язковим судовим або прокурорським санкціонуванням

відповідних поліцейських заходів. Закон України «Про Національну поліцію» (ст. ст. 6,7,8) закріплює принцип верховенства права та законності в діяльності поліції, що включає обов'язок отримання судового дозволу на втручання в конституційні права [2].

Вважаємо, що згідно до логіки, судовий контроль за поліцейською діяльністю можна реалізувати у кількох формах: попередній контроль, наприклад, санкціонування обшуків, арештів; поточний контроль, наприклад, розгляд скарг на дії слідчих та оперативних підрозділів тощо; наступний контроль, наприклад, судочинство щодо незаконних рішень. Кримінальний процесуальний кодекс України (ст.ст. 233-236 КПК) вимагає отримання ухвали слідчого судді для обшуку житла навіть під час воєнного стану, за виключенням невідкладних випадків. А саме такими випадками є врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення (ч.3 ст. 233 КПК). Водночас існує певна тенденція і до зловживання «невідкладними випадками» під час проведення обшуків в житлі чи іншому володінні особи. Вважаємо, що фактично такий обшук (без ухвали слідчого судді) в разі його реалізації на практиці, повинен ретельно перевірятися слідчим суддею, а не реалізовуватися формально. Отже ми повністю погоджуємося з думкою Гаркуши А.Г. про те, що в умовах воєнного стану значно розширилися підстави для затримання уповноваженою службовою особою особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, що свідчить про збільшення обсягу обмеження права на свободу та особисту недоторканність людини в Україні. Також ми підтримуємо думку цього вченого і про необхідність посилення дії механізмів прокурорського нагляду в галузі затримання поліцією, для того, щоб запобігти масовим свавільним порушенням права на свободу та особисту недоторканність в умовах воєнного стану [3, с. 534].

Також вважаємо, що для підвищення ефективності судового контролю за діяльністю Національної поліції в умовах воєнного стану доцільно: забезпечити цілодобову роботу слідчих суддів для оперативного санкціонування поліцейських заходів; розширити практику застосування відео конференц зв'язку при розгляді відповідних клопотань; посилити незалежний моніторинг правозахисних організацій з доступом до матеріалів поліцейського провадження. І це не просто слова, а продиктоване ст. ст. 5-6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [4]. Адже вважаємо, що держава, згідно до цих

норм Конвенції зобов'язана забезпечувати ефективні засоби правового захисту навіть в умовах війни.

Отже, судовий контроль за діяльністю Національної поліції є конституційно необхідним механізмом навіть в умовах воєнного стану. По-перше, конституційні права громадян не можуть бути скасовані, а можуть бути лише обмежені в необхідній мірі з дотриманням судових гарантій. По-друге, наявні системні проблеми зі зловживанням «невідкладними випадками» при проведенні обшуків та надмірним строком затримань вимагають негайного реагування. По-третє, ефективність судового контролю потребує інституційного посилення, наприклад, забезпечення чергування слідчих суддів для оперативного реагування та активізації незалежного правозахисного моніторингу.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р.: станом на 1 січ. 2020 р. Київ: Право, 2020. 64 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379. 68 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19

3. Гаркуша А. Г. Особливості затримання в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 11. С. 532–535. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/130. URL: https://lsej.org.ua/11_2023/130.pdf

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р.: ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР. Офіційний вісник України. 1998. № 13. 270 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

НАПРЯМ 3. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ І ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Білик Ігор
здобувач освіти Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Братель Сергій
завідувач кафедри поліцейської діяльності
Національна академія внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА СУДОВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан, запроваджений в Україні у зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації, обумовив необхідність адаптації діяльності державних інституцій до нових безпекових умов. Особливого значення в цих умовах набуває забезпечення ефективної взаємодії між органами Національної поліції України та судовою владою, оскільки від належного функціонування зазначених інституцій залежить реалізація конституційного принципу верховенства права, забезпечення прав і свобод людини та ефективне здійснення правосуддя [1].

Конституція України визначає судову владу самостійною та незалежною гілкою державної влади, а Національну поліцію – одним із ключових суб'єктів забезпечення правопорядку та публічної безпеки [1, 2]. Незважаючи на інституційну автономність, виконання покладених на них функцій передбачає постійну взаємодію, яка реалізується через сукупність правових, організаційних та інформаційно-комунікаційних механізмів.

Нормативну основу взаємодії становлять Конституція України [1], Закон України «Про Національну поліцію» [2], Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [3], Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [4] та Кримінальний процесуальний кодекс України [5]. Вказані нормативно-правові акти визначають повноваження відповідних суб'єктів, порядок реалізації процесуальних рішень та гарантії

незалежності судової влади.

Одним із ключових напрямів взаємодії є забезпечення кримінального провадження. Національна поліція виконує функції органу досудового розслідування, здійснює виконання ухвал слідчих суддів та судів, забезпечує доставлення осіб до суду, а також реалізує заходи щодо підтримання публічного порядку під час судових засідань [2, 5]. В умовах воєнного стану така діяльність значно ускладнюється через загрози безпеці, тимчасову окупацію окремих територій та необхідність оперативного документування воєнних злочинів.

Важливим елементом організаційно-правового забезпечення є інформаційна взаємодія. Сучасні умови функціонування державного механізму вимагають оперативного обміну інформацією між судами та органами поліції.

Разом із тим аналіз сучасного стану взаємодії Національної поліції та судової влади дозволяє виокремити низку проблем організаційно-управлінського характеру. До них належать недостатня уніфікація електронної взаємодії між відповідними органами, відсутність єдиних цифрових алгоритмів обміну процесуальними документами, потреба у вдосконаленні координації під час роботи на деокупованих територіях, а також необхідність додаткового нормативного врегулювання окремих аспектів дистанційної комунікації.

У зв'язку із зазначеним перспективним напрямом удосконалення організаційно-правового забезпечення взаємодії вбачається створення інтегрованої цифрової платформи інформаційної взаємодії між Національною поліцією, судами та іншими суб'єктами кримінальної юстиції. Така платформа могла б забезпечити оперативний обмін процесуальними документами, автоматизоване інформування про результати їх розгляду та підвищення ефективності реалізації судових рішень. Крім того, доцільним є розроблення міжвідомчих стандартів взаємодії в умовах воєнного стану, які б визначали алгоритми координації дій у кризових ситуаціях.

Отже, організаційно-правове забезпечення взаємодії Національної поліції України та судової влади в умовах воєнного стану є важливою складовою механізму забезпечення законності та реалізації конституційних засад функціонування державної влади. Підвищення ефективності такої взаємодії потребує подальшого розвитку цифрових механізмів комунікації, удосконалення нормативно-правового регулювання міжвідомчої співпраці та впровадження сучасних

організаційно-управлінських інструментів координації діяльності. Реалізація зазначених заходів сприятиме зміцненню інституційної спроможності органів правопорядку та судової влади в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 15.06.2026).

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. № 580-VIII. Дата оновлення: 12.04.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19 (дата звернення: 15.06.2026).

3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016. № 1402-VIII. Дата оновлення: 07.05.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1402-19 (дата звернення: 15.06.2026).

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. № 389-VIII. Дата оновлення: 04.03.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 15.06.2026).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. № 4651-VI. Дата оновлення: 01.04.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 15.06.2026).

Видрич Каміла
здобувачка освіти Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту Донецького державного університету внутрішніх справ.
Науковий керівник: Шульга Андрій
доцент кафедри державно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСОБИ ВПЛИВУ НА ПОВЕРНЕННЯ ТИМЧАСОВО ВИЛУЧЕНОГО МАЙНА АДВОКАТА (НА ОСНОВІ Ч. 3 СТ. 173 ТА СТ. 169 КПК УКРАЇНИ)

Конституційне право на професійну правничу допомогу, яке

закріплене у статті 59 Конституції України [1] є фундаментальною складовою забезпечення справедливого правосуддя. Ефективність реалізації даного права безпосередньо залежить від збереження адвокатської таємниці та дотримання гарантій діяльності адвокатури. На практиці правоохоронні органи можуть використовувати інструмент тимчасово вилученого майна задля отримання доступу до адвокатського досьє та електронних носіїв інформації. При цьому, як слушно зазначає дослідниця Т.Є. Зелькіна, будь-яке обмеження майнових прав у кримінальному провадженні має переслідувати глобальні цілі, такі як забезпечення балансу прав та законних інтересів і дотримання формальної рівності [2, с. 60]. Проте у випадку з вилученням майна адвоката цей баланс порушується. П. 4 ч. 1 статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» містить пряму заборону проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності [3]. Проте на практиці слідчі судді, керуючись нормами статей 234-235 КПК України, нерідко задовольняють клопотання слідчих про проведення обшуків в приміщеннях адвокатів та вилучення їхньої техніки та майна. У контексті цього особливої актуальності набуває дослідження засобів впливу на повернення такого майна, окреслені у ч. 3 ст. 173 та п. 2 ч. 1 ст. 169 КПК України, задля захисту інституту адвокатської таємниці.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 169 КПК України тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучене, якщо прокурор або слідчий за погодженням з прокурором не подав клопотання про арешт такого майна. Проте на практиці ця норма має здебільшого декларативний характер, оскільки автоматичне повернення вилучених речей фактично не відбувається. Яскравим прикладом цього є ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 05.02.2021 у справі № 991/523/21 [4]. Попри судове скасування арешту майна та вимогу закону про його негайне повернення, орган досудового розслідування утримував майно без процесуальних підстав тривалий час, за який встиг повторно звернутися до суду та накласти новий арешт, унеможлививши фактичне повернення речей власнику. Це свідчить про те, що ініціювання судового порядку оскарження бездіяльності в порядку ст. 303 КПК України часто нівелюється за рахунок штучного затягування часу. Також поширеним є ігнорування органами досудового розслідування вимог ч. 3 ст. 173 КПК України, які мають імперативний характер. Це відбувається шляхом пропущення 48-годинного строку для звернення до слідчого судді з

клопотанням про арешт тимчасово вилученого майна. На нашу думку, строк, визначений ч. 3 ст. 173 КПК є остаточним і поновленню не підлягає, а це означає, що його сплив є підставою для анулювання законних підстав сторони обвинувачення обмеження права власності вилученим майном.

Враховуючи вищезазначене, ключовим викликом є неможливість захисту адвокатської таємниці у процесі знаходження вилучених речей адвоката у органів досудового розслідування. Для подолання перешкод у здійсненні адвокатом його діяльності, ми пропонуємо внести зміни у КПК України, які б стосувалися закріплення абсолютної заборони на вилучення та огляд гаджетів чи документів адвоката без обов'язкової присутності представника Ради адвокатів регіону (РАР). Участь представника РАР має бути обов'язковою і під час обшуку, і під час будь-якого огляду вилучених речей слідчим. Це б сприяло мінімізації ризиків несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації адвоката та його клієнтів, гарантуючи захист їх прав.

Таким чином, здійснення захисту адвокатської таємниці у процесі вилучення майна та його огляду стає неможливим через затягування строків та безконтрольного доступу відповідальних осіб до інформації, отриманої у ході такого огляду. На практиці необхідно удосконалити процесуальний контроль, запровадивши обов’язкову присутність представника РАР під час будь-якого огляду речей адвоката слідчим.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Зелькіна Т.Є. Обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування : дис. ... д-ра філософії : 081. Київ, 2021. 291 с. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/86e119dd-896f-4704-89d0-7346a78d0230/content

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 №5076-VI. Дата оновлення: 10.09.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text

4. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 05.02.2021 у справі № 991/523/21. https://hacc-decided.ti-ukraine.org/uk/documents/94783659

Габуда Андрій
доцент кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького,
ЗВО «Університет Короля Данила»
кандидат юридичних наук, доцент,
Бойчук Євген
здобувач освіти ЗВО «Університет Короля Данила»

СУЧАСНА КОНСТИТУЦІЙНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОМУ ПРАВІ

Однією з фундаментальних гарантій демократичної правової держави є принцип презумпції невинуватості, який забезпечує справедливість юридичної відповідальності та захист особи від необґрунтованого державного примусу. Традиційно цей принцип асоціюється насамперед із кримінальним провадженням, однак сучасний розвиток адміністративно-деліктного законодавства та практики його застосування свідчить про суттєве розширення меж його конституційного тлумачення.

Особливої актуальності зазначене питання набуває в умовах цифровізації правоохоронної діяльності, упровадження автоматизованих систем фіксації правопорушень, а також посилення превентивної функції держави в умовах воєнного стану. За таких обставин виникає потреба в переосмисленні співвідношення між публічним інтересом у забезпеченні безпеки та необхідністю дотримання конституційних гарантій прав людини під час притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Важливе значення для формування сучасного підходу до розуміння презумпції невинуватості в адміністративно-деліктному праві має Рішення Конституційного Суду України (КСУ) від 11 грудня 2025 року № 7-р(I)/2025, у якому фактично сформовано новий підхід до розуміння цієї засади [1]. Предметом конституційного контролю стали положення КУпАП, які передбачають покладення адміністративної відповідальності за порушення габаритно-вагових норм, зафіксовані в автоматичному режимі, на власника або належного користувача транспортного засобу незалежно від того, чи перебувала така особа безпосередньо за кермом транспортного засобу в момент учинення правопорушення. Суб'єкти права на конституційну скаргу стверджували, що положення ч. 1 ст. 14-3 КУпАП порушує принцип індивідуалізації юридичної відповідальності та

презумпцію невинуватості, оскільки фактично допускає притягнення особи до відповідальності без доведення її вини [2].

Однак КСУ дійшов висновку про конституційність оспорюваної норми, обґрунтовуючи це особливостями правового регулювання у сфері безпеки на автомобільному транспорті та необхідністю забезпечення ефективного превентивного контролю. У мотивувальній частині рішення Суд зазначив, що ч. 1 ст. 14-3 КУпАП не встановлює безпосередньо юридичної відповідальності, а лише визначає спеціального суб'єкта, на якого покладається обов'язок відповідати за правопорушення, зафіксоване в автоматичному режимі. КСУ наголосив, що в цьому випадку законодавцем запроваджено презумпцію факту (prima facie), відповідно до якої власник або належний користувач транспортного засобу презюмується особою, яка здійснювала керування транспортним засобом на момент вчинення правопорушення. Водночас така презумпція не є абсолютною, оскільки може бути спростована в адміністративному або судовому порядку.

Фактично КСУ визнав допустимим існування в адміністративно-деліктному праві елементів об'єктивованої відповідальності, якщо це зумовлено легітимною метою та супроводжується наявністю процесуальних гарантій захисту прав особи. Суд пов'язав конституційність такого механізму з потребою захисту суспільних інтересів, належного функціонування транспортної інфраструктури та забезпечення обороноздатності держави, оскільки перевантажені транспортні засоби спричиняють передчасне руйнування автомобільних доріг.

Важливим є те, що КСУ розглянув презумпцію невинуватості не як абсолютну заборону будь-яких правових презумпцій у сфері адміністративної відповідальності, а як гарантію недопущення свавільного притягнення особи до відповідальності. Суд підкреслив, що держава зобов'язана забезпечити належне нормативне регулювання, яке дозволяє особі оскаржити рішення про притягнення до відповідальності та довести відсутність своєї вини.

Окремої уваги заслуговує позиція КСУ щодо домірності адміністративних санкцій. Суд визнав, що значні розміри штрафів за порушення габаритно-вагових норм відповідають принципу пропорційності, оскільки мають не лише каральний, а й превентивний характер. На думку Суду, такі санкції спрямовані на забезпечення економічної невигідності порушень у сфері перевезення вантажів та

відповідають легітимній меті захисту суспільних інтересів.

Зазначене рішення суду конституційної юрисдикції демонструє тенденцію до посилення превентивної функції адміністративної відповідальності та розширення можливостей застосування автоматизованих форм державного контролю. Водночас така практика свідчить про поступову трансформацію класичного розуміння презумпції невинуватості в адміністративно-деліктному праві, у межах якого допускається використання окремих юридичних презумпцій за умови забезпечення особі ефективних механізмів судового захисту.

Отже, сучасна конституційна інтерпретація презумпції невинуватості у сфері адміністративної відповідальності характеризується прагненням забезпечити баланс між захистом прав людини та необхідністю ефективного функціонування механізмів публічного контролю в умовах сучасних безпекових викликів.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України від 11 грудня 2025 року № 7-р(I)/2025 у справі № 3-119/2023 (223/23, 277/23, 250/24). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-25#Text (дата звернення: 10.06.2026).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення: 10.06.2026).

Горбунов Павло
здобувач освіти факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Туренко Олег
професор кафедри загальноправових дисциплін факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

БАЛАНС МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА КОНСТИТУЦІЙНИМИ ПРАВАМИ ОСОБИ: МЕЖІ ДЕРОГАЦІЇ ВІД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

У зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації та введенням воєнного стану на підставі Указу Президента України № 64/2022 [6], питання забезпечення балансу між національною безпекою та дотриманням прав людини набуло критичного значення. Базовим нормативним актом, що регламентує межі втручання держави у приватне життя громадян у цей період, є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [7]. В умовах екзистенційної загрози держава змушена наділяти правоохоронні органи розширеними повноваженнями, що неминуче призводить до тимчасового обмеження певних конституційних прав і свобод. Проте такі обмеження не можуть мати свавільного характеру та потребують чіткого доктринального й практичного окреслення меж дерогації.

Інститут дерогації (від лат. derogare - частково скасовувати) є визнаним у міжнародному праві механізмом. Як зазначає В. О. Бочковой, дерогація є правомірним механізмом відступу держави від частини своїх міжнародних та конституційних зобов'язань у сфері прав людини у зв'язку з надзвичайною ситуацією, що безпосередньо загрожує життю нації [1]. Це означає, що держава тимчасово, на період подолання кризи, призупиняє дію певних гарантій для забезпечення виживання суспільства. Відповідно до статті 15 Європейської конвенції з прав людини (далі - ЄКПЛ), держава може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань, виключно «в суворо зумовлених межах, яких вимагає гострота становища» [5]. Європейський суд з прав людини у своєму тематичному Посібнику підкреслює: правоохоронні органи не отримують

абсолютної свободи дій під час війни. Будь-яке обмеження має бути пропорційним і відповідати рівню фактичної загрози [5]. Отже, дерогація не є синонімом беззаконня, а становить собою спеціальний, більш жорсткий, але все ж таки правовий режим функціонування державного апарату.

Стаття 64 Конституції України встановлює чіткі межі дерогації на національному рівні. Навіть в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені так звані «абсолютні права» (non-derogable rights). До них, зокрема, належать права, передбачені статтями 28 (повага до гідності, заборона катувань) та 29 (право на свободу та особисту недоторканність) Конституції України [3]. Це означає, що катування, жорстоке поводження, психологічний тиск, свавільне позбавлення волі чи утримання в нелюдських умовах з боку представників Національної поліції, Служби безпеки України чи Державного бюро розслідувань не можуть бути виправдані жодною воєнною чи оперативною необхідністю. Практика Європейського суду з прав людини послідовно вказує на те, що заборона катувань носить абсолютний характер і не підлягає пропорційному зважуванню із інтересами національної безпеки, навіть під час збройного конфлікту.

Разом з тим, адаптація правоохоронної та судової систем до умов повномасштабної війни вимагала внесення оперативних змін до процесуального законодавства з метою забезпечення невідворотності покарання та безперервності досудового розслідування. Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК) було доповнено статтею 615, яка запровадила особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану [4]. Згідно з цією нормою, у разі об'єктивної неможливості виконання слідчим суддею своїх повноважень (наприклад, через активні бойові дії, окупацію або руйнування інфраструктури), строк затримання особи без ухвали суду може бути законно подовжено до 216 годин (9 діб) з обов'язковим повідомленням прокурора [4].

Ця норма стала предметом жвавих дискусій у науковому середовищі. І. В. Гловюк, досліджуючи виклики кримінального провадження щодо воєнних злочинів в умовах воєнного стану, слушно звертає увагу на надскладне завдання балансування між необхідністю швидкого та ефективного розслідування (особливо в умовах втрати доказової бази) й дотриманням стандартів справедливого судочинства та процесуальних прав учасників [2]. Застосування норм ст. 615 КПК [4], які де-факто розширюють можливості правоохоронців щодо обмеження

свободи особи порівняно зі стандартними 72 годинами, створює приховану правову напругу з імперативними нормами ст. 29 Конституції України [3]. Відтак, слідчі та прокурори повинні застосовувати цей інструмент виключно як ultima ratio (крайній захід), коли доступ до суду об'єктивно неможливий, а не як зручну рутинну слідчу практику для утримання підозрюваних. Відсутність належного судового контролю протягом такого тривалого часу суттєво підвищує ризики неналежного поводження із затриманими.

Окрім свободи та недоторканності, правоохоронні органи в умовах воєнного стану інтенсивно втручаються у право на приватність, свободу пересування та таємницю листування (наприклад, проведення поверхневих перевірок громадян та їхніх транспортних засобів на блокпостах, огляд засобів зв'язку). Хоча ці права відносяться до таких, що можуть бути обмежені згідно з Указом № 64/2022 [6], таке втручання має суворо відповідати «трискладовому тесту», напрацьованому практикою ЄСПЛ: законність (передбаченість законом), легітимна мета (захист нацбезпеки) та пропорційність (необхідність у демократичному суспільстві) [5]. Наприклад, перевірка гаджета на наявність координат військових об'єктів у прифронтовій зоні є пропорційним заходом, тоді як безпідставне читання особистого листування громадянина у глибокому тилу є порушенням межі дерогації.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що межі дерогації (відступу від зобов'язань) для правоохоронних органів України в умовах воєнного стану визначаються трьома ключовими факторами:

1.Забороною порушення «абсолютних прав» особи (зокрема, заборона катувань, жорстокого поводження та збереження людської гідності під час будь-яких процесуальних дій чи затримань) [3; 5]. Ці права становлять непорушне ядро людської природи.

2.Принципом пропорційності - заходи, що обмежують відносні права (наприклад, таємницю листування при перевірці гаджетів, недоторканність житла, свободу пересування), повинні суворо відповідати фактичному рівню загрози, бути чітко передбаченими Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [7] і не застосовуватися надмірно.

3.Посиленим процесуальним та судовим контролем. Незважаючи на об’єктивні складнощі, нестачу кадрових ресурсів та процесуальні спрощення, передбачені ст. 615 КПК України [4], правоохоронна діяльність має підлягати ефективному та безперервному моніторингу (у

тому числі з боку прокуратури та судової гілки влади) для запобігання зловживанням.

Баланс між національною безпекою та правами людини не є статичною величиною; це динамічний стан, який потребує постійної оцінки та коригування. Головна мета демократичної держави у війні - захистити свій суверенітет і територіальну цілісність, зберігши при цьому фундаментальні цінності правового суспільства, заради яких ця боротьба і ведеться.

Список використаних джерел

1. Бочковой В. О. Поняття дерогації та її місце в системі обмежень прав людини. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/07/14-2.pdf (дата звернення: 08.06.2026).

2. Головюк І. В. Кримінальне провадження щодо воєнних злочинів: виклики. Право України. 2023. № 5. С. 86–101. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5863/1/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%202023-5-86-101.pdf (дата звернення: 08.06.2026).

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 08.06.2026).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 08.06.2026).

5. Посібник зі статті 15 Європейської конвенції з прав людини. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації / Європейський суд з прав людини. 2022. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_15_ukr (дата звернення: 08.06.2026).

6. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 08.06.2026).

7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 08.06.2026).

Гуржій Анна
доцент кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права Державного
торговельно-економічного університету
кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ ВИЩИХ СУДОВИХ ІНСТАНЦІЙ У ФОРМУВАННІ ТА «ДОБУДОВІ» СИСТЕМИ ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ

Питання типології правових гарантій та ієрархічної побудови джерел, у яких їх може бути закріплено, належить до дискусійних проблем сучасної юридичної науки. Попри відсутність одностайності серед дослідників – від класичного поділу на конституційні та галузеві (Ю. В. Гаруст [1, с. 389], Л. Р. Наливайко [2, с. 141]) до багатоуровневих класифікацій (О. А. Трюхан [3, с. 153-154], Л. В. Дробчак [4, с. 198]) – найбільш обґрунтованим критерієм диференціації виступає юридична сила нормативно-правових актів. Зазначена ієрархічність безпосередньо узгоджується із Г. Кельзеном та його теорією ієрархічної побудови правової системи, де нижча норма не може суперечити вищій [5, с. 193-194].

Систему джерел правових гарантій доцільно структурувати на а) конституційні, б) міжнародно-правові, в) законодавчі, г) підзаконні, д) судово-доктринальні.

Перші три групи джерел, у яких можуть бути закріплені правові гарантії та їх ієрархія вочевидь корелює з приписами статей 8 і 9 Конституції України та нормами Закону України «Про правотворчу діяльність». При цьому виокремлення кодифікованих актів в окрему групу, що пропонують окремі дослідники, за нашим переконанням, є штучним, оскільки кодекси за своєю природою залишаються законами. Особливого теоретичного та практичного значення та окремої уваги в сучасних умовах трансформації правової системи набуває саме судово-доктринальний рівень гарантій.

Судово-доктринальні гарантії, що відображені у правових висновках Конституційного Суду України (КСУ) та Верховного Суду (ВС), посідають специфічне місце в загальній ієрархії. Їхня правова природа характеризується обмеженою, але надзвичайно впливовою регулятивною силою. Як слушно зазначають Т. О. Гуржій, М. Ю. Веселов та О. М. Скрипка, висновки судових органів як джерела права не покликані

самостійно створювати або кардинально змінювати чинні юридичні норми [6, с. 196-197]. Головна місія судової позиції, викладеної у судових рішеннях полягає в ефективному усуненні потенційних суперечностей правового регулювання та забезпеченні єдності й послідовності його практичного застосування.

Доктринальність положень рішень відповідних судових інстанцій полягає в тому, що формулюючи певну правову позицію, КСУ та ВС здійснюють комплексний юридичний аналіз. Цей процес базується на трьох фундаментальних опорах: загальновизнаний принцип верховенства права; міжнародні стандарти, зокрема прецедентна практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ); актуальні наявні здобутки фундаментальної правової науки. Завдяки такому аналітичному підходу правові висновки, закріплені в офіційних рішеннях вищих судових інстанцій, трансформуються та набувають характеру авторитетного правового правила – правової доктрини.

Фактично, КСУ та ВС виступають тими ключовими інституціями, які через процедуру офіційного або казуального тлумачення правових норм «добудовують» чинну систему правових гарантій. Разом із тим, судово-доктринальне регулювання не є виключно процесом розширення чи деталізації прав і свобод. Воно має багатовекторний характер. Це означає, що судова практика передбачає не лише конкретизацію змісту певної правової гарантії, закріпленої у чинній нормі права, а й у визначених правомірних ситуаціях – встановлення її чітких меж, звуження або навіть обґрунтоване спростування існування уявної гарантії, якщо вона суперечить загальному духу права.

Яскравим прикладом такого судово-доктринального обмеження та подолання хибних підходів до тлумачення права є Висновок КСУ від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 (справа про Римський Статут). Суд чітко розмежував поняття правової гарантії діяльності та привілею, зазначивши, що недоторканність окремих категорій посадових осіб (народних депутатів, Президента України, суддів) зумовлена виключно виконанням ними надважливих державних функцій. Відповідно до конституційних та міжнародних зобов’язань держави, такий правовий статус у жодному разі не може розглядатися як гарантія їхньої безкарності. Суд резюмував, що інститут недоторканності встановлює лише спеціальні, додаткові умови для притягнення особи до кримінальної відповідальності, забезпечуючи захист від політичного тиску, а не правовий імунітет від правосуддя (п. 2.2.2) [7].

Таким чином, судово-доктринальні гарантії є динамічним та дієвим інструментом вітчизняної правової системи. Не будучи класичною правотворчістю, висновки КСУ та ВС виконують важливу правокорегуючу, стабілізуючу та інтерпретаційну функції. Вони не просто заповнюють прогалини у законодавстві, а й визначають дійсний зміст і межі правових гарантій, адаптуючи їх до вимог верховенства права та міжнародних стандартів, що упереджує зловживання правами й забезпечує баланс суспільних та державних інтересів.

Список використаних джерел

1. Гаруст Ю. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав громадян у податковій сфері : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2014. 457 с.

2. Nalyvaiko, L. (2019). State system guarantees: Theoretical and legal characteristics. The issues of improving legal knowledge in the XXI century: the unity of theory and practice : collective monograph. Lviv-Toruń : Liha-Pres, pp. 131–150. DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-164-3/131-150.

3. Трюхан О. А. Юридичні гарантії права на свободу об'єднання працівників та роботодавців. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2015. Вип. 6. Т. 1. С. 152–155.

4. Дробчак Л. В. Процесуальні гарантії неупередженості професійних учасників кримінального провадження : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2021. 255 с.

5. Kelsen, H. (1967). Pure Theory of Law (M. Knight, Trans.). University of California Press.

6. Веселов М. Ю., Гуржій Т. О., Скрипка О. М. Феномен судового прецеденту в Україні, напрями конвергенції в системі правового регулювання. Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика. 2025. № 4(16). С. 194–200. DOI: https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-34.

7. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) : Висновок Конституційного суду України від 11.07.2001 р. № 3-в/2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01/conv#Text (дата звернення: 05.06.2026).

Карпенко Олександр
здобувач освіти Навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Білик Вадим
доцент кафедри поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ І ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану в Україні стало безпрецедентним викликом для вітчизняної правової системи, що вимагало оперативного коригування конституційно-правового регулювання ключових державних інститутів. Особливе місце у цьому процесі посідають правоохоронні органи та органи судової влади, які опинилися на стику між необхідністю жорсткого забезпечення публічної безпеки та обов'язком дотримання конституційних прав і свобод громадян. Пошук оптимального балансу між обмеженнями правового режиму воєнного стану та збереженням фундаментальних стандартів правосуддя й законності визначає вектор сучасних наукових дискусій. Дослідження правових механізмів їхнього функціонування в кризових умовах є критично важливим для формування стійкої моделі правової держави.

В наш час дуже потрібно виділяти безпекову складову, за яку відповідає правоохоронна система та держава. В тому які принципи застосовує держава до громадян та ситуацій які стались за цей час. Вони виражаються як поліція дія під час терактів та інших ситуаціях коли поліція несе патрулювання з охорони громадського порядку. Воно також спостерігається в контролі за обігом вогнепальної зброї та обігом боєприпасів та навчанням громадян які отримують дозволи на таке володіння що може нести певну небезпеку для суспільства та держави. Також в наш час відділяють також дуже важливу проблему це ситуації які пов’язані із забезпечення безпеки дорожнього руху інколи поліцейським потрібно себе опановувати психологічно коли ведуть спілкування із громадянами що провокують своїми діями до певних негативних наслідків.

На думку С. Боголюба, у кризовий період безпекова складова

держави набуває особливої гостроти. Превентивна діяльність Національної гвардії та правоохоронців охоплює широкий спектр дій для захисту населення: патрулювання вулиць і посилена охорона в надзвичайних ситуаціях, суворий контроль за обігом зброї та навчання громадян поводженню з нею. Важливу роль відіграють професіоналізм і стриманість гвардійців під час провокацій на блокпостах, а також проведення спецоперацій і рейдів проти злочинності. У разі катастроф сили правопорядку надають гуманітарну та медичну допомогу, забезпечуючи евакуацію. Для ефективного контролю масових заходів НГУ тісно координує дії з поліцією та армією через спільні навчання, а за потреби — бере участь у міжнародних миротворчих місіях. Цей комплекс дій є базовою умовою стабільності та безпеки держави. [1]

В цей не легкий військовий час також набуває боротьба в кіберпросторі вона виражається в тих ситуаціях як шахрайство, різноманітна неправдива інформація яка є недостовірною, та різноманітні фейки які несуть брехню в просторі суспільства та держави.

Думку з цього питання М. Бразлук що складні військово-політичні процеси та збройна агресія РФ створюють комплексні виклики для України, де одним із найважливіших елементів гібридної війни є ворожий інформаційно-психологічний вплив у кіберпросторі. З початку повномасштабного вторгнення спостерігається постійне вдосконалення інструментів кібератак та підвищення їхнього технічного рівня, що дозволяє агресору поєднувати деструктивні дії проти інформаційної інфраструктури (кібертероризм і кібердиверсії) з масштабними психологічними операціями. Об'єктом цього впливу є свідомість людини, а механізми маніпуляцій враховують особливості людського сприйняття, яке зазвичай фокусується лише на найближчих наслідках подій, що дозволяє ворогу через фальсифіковану, дезорієнтуючу та деморалізуючу інформацію провокувати соціально-економічний хаос і тиснути на керівництво країни. Цей кібервплив спрямований як на військовослужбовців, так і на цивільне населення, зокрема на осіб, які зазнали психотравм під час бойових дій і чия реабілітація та соціалізація зараз безпосередньо відбуваються в цифровому середовищі. Через це державна політика у сфері кібербезпеки в умовах воєнного стану повинна оперативно реагувати на ризики втручання ворога, надійно захищати інформаційні системи та створювати методичні рекомендації для громадян, які допоможуть відокремлювати правду від дезінформації. Применшення інтенсивності інформування суспільства про роль ворожих

кібератак та психологічних операцій є неприпустимим, оскільки воно лише сприятиме підривній діяльності РФ і призведе до значного морально-психологічного стану як українських захисників, так і мирного населення. [2]

Також на даний час під час дії воєнного стану обмежуються певні права громадян що виражається в наслідках порушення статей Конституції та як наслідок скарги до органів і організацій в європейські інституції та суди. Також це виражається коли громадяни звертаються до органів держави за підтримкою а держава інколи не реагує на такі повідомлення ефективно тому нам варто запроваджувати певні інноваційні заходи щоб такі звернення виконувалися швидше та згідно Конституції України.

На думку О. Ромців та В. Маханів що неефективне реагування державних органів на запити громадян в умовах воєнного стану порушує баланс між обмеженням прав і обов'язками держави, змушуючи українців звертатися до європейських інституцій. Виходом із цієї юридично-організаційної кризи є впровадження інноваційних інструментів і реформ, які прискорять виконання звернень та повернуть діяльність владних структур у суворе конституційне русло. [3]

В наш час також постає проблема це в тому що деякі громадяни зраджують свою державу не думаючи про наслідки які несуть вони державі та суспільству. За такі дії та випадки варто державі вести жорству позицію з цього приводу та оперативно реагувати на такі випадки які виникають

На думку В. І. Борисов що законодавче визначення державної зради під час війни має бути юридично точним і безкомпромісним до тих, хто зрадив присягу. Професор В. І. Борисов категорично проти зміни назви злочину на «Зрада Україні», вважаючи це поверненням до радянського ідеологічного штампу «Зрада батьківщини», та наполягає на збереженні європейського терміну «Державна зрада». Щодо форми злочину, він переконаний, що «перехід на бік ворога» можливий лише через активні дії, а не бездіяльність, і є повністю закінченим уже в момент надання згоди на співпрацю (навіть на етапі навчання у ворога) або під час перших ініціативних дій проти ЗСУ в тилу. Крім того, автор гостро критикує чинний закон, за яким український військовослужбовець, що добровільно перейшов до армії РФ, кваліфікується як звичайний «колаборант» за статтею 111-1. Також, що порушник військової присяги є стовідсотковим державним зрадником, тому його дії мають каратися виключно за статтею

111 Кримінального кодексу України. [4]

Запровадження воєнного стану в Україні зумовило необхідність пошуку балансу між жорстким забезпеченням публічної безпеки та збереженням стандартів правосуддя й прав громадян. У цей кризовий період значно зростає роль правоохоронних органів, чия діяльність зміщується у бік посиленого патрулювання, суворого контролю за обігом зброї, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та прояву високої психологічної стійкості під час взаємодії з населенням. Паралельно гостро постає проблема протидії загрозам у кіберпросторі, де ворожі кібератаки та масштабні інформаційно-психологічні операції намагаються дезорієнтувати суспільство, підірвати моральний стан військових і цивільних та спровокувати хаос. Це вимагає від держави надійного захисту інформаційної інфраструктури та підвищення медіаграмотності громадян. Разом з тим, вимушене обмеження певних конституційних прав під час війни не повинно призводити до неефективної роботи владних структур. Щоб уникнути юридичних криз і масових звернень українців до європейських судів, необхідно впроваджувати інноваційні інструменти для оперативного розгляду запитів громадян у суворих межах Конституції. Крім того, особливої безкомпромісності вимагає протидія злочинам проти національної безпеки. Законодавство має чітко та жорстко карати за державну зраду, правомірно кваліфікуючи перехід на бік ворога чи порушення присяги військовослужбовцями саме за статтею 111 Кримінального кодексу України, а не як менш тяжкі прояви колабораціонізму. У підсумку, стійкість правової системи в умовах воєнного стану безпосередньо залежить від здатності правоохоронних і судових органів оперативно адаптуватися до воєнних, цифровізованих та юридичних викликів сьогодення.

Список використаних джерел

1. Адміністративно-правові та організаційно-тактичні засади діяльності підрозділів превентивної діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану : збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (28 червня 2024 року). — Кривий Ріг, 2024. — С. 31–32.

2. Інформаційна безпека в Україні. Інформаційна безпека суспільства в умовах дії правового режиму воєнного стану та повоєнний період : зб. матер. Міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 29 травня 2025 р.) МВС України, НАВС, Кафедра теорії, історії та філософії права.

— Київ, 2025. — С. 29–31.

3. Ромців О., Миханів В. Вплив війни в Україні на конституційні права громадян та міжнародні механізми їх захисту // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. — 2025. — № 1 (45). — С. 202–209. — DOI: http://doi.org/10.23939/law2025.45.202.

4. Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. — Харків : Право, 2025. — Вип. 49. — С. 120–128.

Кейдалюк Володимир
доцент кафедри адміністративної діяльності поліції
ФПФ ППД національної поліції України
Одеського державного університету внутрішніх справ
доктор філософії

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан є особливим правовим режимом, що запроваджується у разі збройної агресії або загрози державній незалежності та територіальній цілісності України. Він передбачає надання органам державної влади, військовому командуванню та місцевому самоврядуванню додаткових повноважень для забезпечення національної безпеки й захисту населення.

В умовах воєнного стану правоохоронна функція держави набуває особливого значення. Окрім охорони правопорядку та боротьби зі злочинністю, правоохоронні органи здійснюють протидію диверсійній діяльності, документування воєнних злочинів, забезпечують безпеку на деокупованих територіях і взаємодіють із військовими адміністраціями [1].

Інституційну основу реалізації правоохоронної функції в умовах воєнного стану становлять Національна поліція України, Служба безпеки України, Національна гвардія України, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки, органи прокуратури, Державна прикордонна служба та інші органи, наділені правоохоронними повноваженнями.

Водночас у законодавстві відсутнє єдине визначення поняття «правоохоронні органи», що ускладнює його практичне застосування.

У період воєнного стану Національна поліція отримала додаткові повноваження для забезпечення правопорядку та безпеки населення. Зокрема, вона має право оперативно отримувати необхідну інформацію від державних органів, установ і організацій, у тому числі щодо військовополонених, що сприяє ефективному виконанню службових завдань.

Особливу роль відіграє Національна гвардія України, яка поєднує правоохоронні та військові функції. Вона забезпечує охорону громадського порядку, захист стратегічних об'єктів, бере участь у територіальній обороні та відсічі збройної агресії, здійснюючи захист прав і безпеки громадян.

Актуальним напрямом розвитку правоохоронної системи є вдосконалення військової юстиції. Значне збільшення чисельності військовослужбовців і зростання кількості правопорушень у військовій сфері зумовили потребу у створенні ефективних механізмів контролю за військовою дисципліною. У зв'язку з цим розглядається питання створення Військової поліції, яка має забезпечувати правопорядок у Збройних Силах України та інших військових формуваннях. Водночас існуюча Військова служба правопорядку потребує подальшого вдосконалення відповідно до сучасних викликів [5].

Попри умови воєнного стану, Україна продовжує реформування правоохоронної системи в межах євроінтеграційного курсу. Важливим кроком стало затвердження Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку на 2023–2027 роки, який передбачає модернізацію правоохоронних органів, підвищення їх ефективності та наближення до європейських стандартів.

Серед основних напрямів реформування правоохоронної системи в умовах воєнного стану важливе місце займає уніфікація правового статусу правоохоронних органів шляхом прийняття єдиного Закону України «Про органи правопорядку», який має визначити засади їх діяльності, критерії належності до правоохоронної системи та механізми взаємодії. Перспективними напрямами також є впровадження інституту детективів у всіх правоохоронних органах, розвиток системи військової юстиції, удосконалення діяльності Служби безпеки України, реформування оперативно-розшукової діяльності на основі аналітичної розвідки та розширення співпраці з міжнародними правоохоронними

структурами [4].

Серйозним викликом залишається кадрове забезпечення правоохоронних органів. Мобілізація значної кількості працівників до лав Збройних Сил України спричиняє дефіцит фахівців, тоді як потреба у забезпеченні правопорядку зростає через появу нових загроз, зокрема мародерства, колабораціонізму, незаконного обігу зброї та інших воєнно зумовлених правопорушень. Це потребує оптимізації структури правоохоронних органів і ширшого впровадження сучасних цифрових технологій [2].

Особливо важливим напрямом діяльності правоохоронних органів є документування та розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду. Для цього здійснюється збір і фіксація доказів відповідно до міжнародних стандартів, проводиться співпраця з міжнародними організаціями та міжнародними судовими інституціями, що сприяє притягненню винних осіб до відповідальності та відновленню справедливості.

Водночас правовий режим воєнного стану формує особливий нормативний простір, у межах якого розширення повноважень правоохоронних органів має обов'язково узгоджуватися з конституційними гарантіями прав людини, закріпленими у статті 64 Конституції України.

Список використаних джерел

1. Бєлов Д.М., Швед І.І., Бєлова М.В. Правоохоронна функція держави: роль та місце органів прокуратури. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Т. 1. № 76. С. 13-19. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/281041

2. Воєнна доктрина України : затверджена Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015. Офіційний вісник Президента України. 2015. № 22. Ст. 1008. URL: https://zakon.rada.gov.ua

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua

4. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: https://zakon.rada.gov.ua

Міщенко Артур
здобувач освіти Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Лиманська Олена
викладач кафедри поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану вимагає миттєвої адаптації державного апарату до нових загроз. Стаття 64 Конституції України допускає тимчасове обмеження окремих прав і свобод громадян, проте вона прямо забороняє обмежувати право на судовий захист. Правосуддя не може бути зупинене або поставлене на паузу навіть під час активних бойових дій [1, с. 200].

Забезпечення безперервної роботи судів стало одним із найскладніших завдань для держави навесні 2022 року. Десятки приміщень судів зазнали руйнувань, багато з них опинилися на тимчасово окупованих територіях. Стаття 12-2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» встановила механізм зміни територіальної підсудності. Верховний Суд використав цей інструмент для передачі розгляду справ до безпечніших регіонів. Понад 130 судів змінили свою підсудність з початку повномасштабного вторгнення. Це рішення дозволило зберегти керованість судової системи, а громадяни отримали гарантований доступ до правосуддя без порушення базових конституційних норм.

Поруч з цим, відкритість судових процесів зазнала трансформацій через прямі безпекові ризики. Міжнародні стандарти дають змогу обмежувати доступ публіки до судових засідань заради інтересів національної безпеки [2, с. 167]. Як наслідок, на практиці суди почали набагато частіше використовувати закриті слухання. В першу чергу, це стосується справ про державну зраду, колабораційну діяльність або коригування вогню.

Крім цього, навесні 2022 року доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень був тимчасово закритий для запобігання витоку

інформації. Пізніше роботу реєстру відновили вже з підвищеними заходами безпеки. Проте, певні категорії ухвал у кримінальних провадженнях залишаються прихованими для широкого загалу до завершення бойових дій.

Рада суддів України опублікувала спеціальні рекомендації щодо роботи в умовах війни, в яких, зокрема, суддям дозволили активно застосовувати дистанційні формати участі в засіданнях, як наслідок – використання систем відеоконференцзв'язку стало буденністю. Технологічні рішення допомогли знайти правильний баланс між фізичною безпекою учасників процесу та дотриманням принципу гласності. Судова влада довела здатність безперервно функціонувати в кризових умовах.

Поруч з цим, правоохоронна система (Національна поліція, Державне бюро розслідувань та Служба безпеки України, тощо) також отримала безпрецедентне навантаження та була наділена новими повноваженнями. Органам виконавчої влади довелося швидко переглядати власні внутрішні регламенти роботи [3]. Парламент 3 березня 2022 року ухвалив закон, яким вніс радикальні зміни до Кримінального процесуального кодексу. Прокурори та керівники органів досудового розслідування отримали розширені процесуальні права. Законодавець дозволив їм самостійно ухвалювати рішення про проведення обшуків або застосування запобіжних заходів. Ця норма діє виключно у випадках, коли доступ до слідчого судді об'єктивно неможливий через ведення бойових дій.

Створення військових адміністрацій на місцях породило нову форму взаємодії гілок влади. Правоохоронці підпорядковуються наказам начальників військових адміністрацій у питаннях оборони та громадського порядку. Спільні накази військового командування та місцевої влади стають додатковим джерелом правового регулювання.

Крім цього, адміністративні функції працівників правоохоронних органів значно розширились. Поліцейські взяли на себе виконання завдань, які у мирний час не входили до їхньої прямої компетенції. Контроль за дотриманням комендантської години, цілодобова перевірка документів на блокпостах, супроводження евакуаційних колон стали щоденною рутиною [4].

Державний апарат вибудував робочу модель управління під час тривалої збройної агресії. Судова гілка влади втримала власну незалежність та зберегла функцію кінцевого арбітра в правових спорах.

Поруч з цим, правоохоронна система швидко підлаштувалася під виконання гібридних завдань, балансуючи між поліцейськими та суто військовими функціями.

Таким чином, збереження рівноваги між інтересами національної безпеки та конституційними гарантіями громадян залишатиметься головним критерієм якості роботи всієї державної машини до моменту скасування воєнного стану, а подальша зміна законодавства має концентруватися виключно на захисті основоположних прав людини.

Список використаних джерел

1. Морозова К. Д. Організаційно-правові засади діяльності судів Україні в умовах воєнного стану. Наукові записки. Серія: Право. 2023. Вип. 15. С. 198–206. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-15-198-206.

2. Проскурня В. О. Міжнародно-правові стандарти публічності судової влади та їх застосування в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. URL: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.166

3. Пузирний В. Ф. Особливості функціонування та правового регулювання діяльності органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану. Нове українське право. 2025. URL: https://doi.org/10.51989/NUL.2025.6.12

4. Литвинчук О. І. Діяльність адміністративних органів в умовах воєнного стану: загальний концепт. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. URL: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.56

5. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. Станом на 30 грудня 2022. 82 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/366684199_Glovuk_I_Drozdov_O_Teteratnik_G_Fomina_T_Rogalska_V_Zavtur_V_Osoblivij_rezim_dosudovogo_rozsliduvanna_sudovogo_rozgladu_v_umovah_voennogo_stanu_naukovo-prakticnij_komentar_Rozdilu_IX-1_Kriminalnogo_pr

Надич Денис
здобувач освіти
Львівського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Поляк Святослав
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності ННІПФПКП
Львівського державного університету внутрішніх справ,
доктор філософії у галузі знань «Право»

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАСОБІВ У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ

Організована наркозлочинність належить до найбільш небезпечних форм злочинної діяльності сучасності, оскільки становить серйозну загрозу національній безпеці держави, громадському порядку, здоров'ю населення та економічній стабільності суспільства. Незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів характеризується високим рівнем латентності, використанням складних схем конспірації, міжнародними зв'язками злочинних угруповань і значними фінансовими ресурсами. За таких умов особливого значення набуває застосування оперативно-розшукових засобів, які дозволяють своєчасно виявляти, попереджати та припиняти діяльність організованих злочинних груп. Водночас використання таких засобів повинно здійснюватися виключно в межах конституційних принципів і гарантій прав людини, що зумовлює необхідність дослідження конституційно-правових аспектів їх застосування [1, с. 39]. Тому особливо важливо дослідити конституційно-правові аспекти застосування оперативно-розшукових засобів у протидії організованій наркозлочинності.

Правове регулювання використання оперативно-розшукових засобів у сфері протидії організованій наркозлочинності ґрунтується насамперед на Конституції України, яка визначає людину, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю держави. Конституційні положення встановлюють основні межі діяльності правоохоронних органів, закріплюють принцип верховенства права та гарантують захист основоположних прав і свобод особи. Особливого значення у цій сфері набувають положення щодо недоторканності житла, таємниці листування, телефонних розмов та інших видів комунікацій, а також гарантії невтручання у приватне і

сімейне життя людини [2].

В свою чергу, конституційні норми знаходять свій розвиток у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінальному процесуальному кодексі України, Законі України «Про Національну поліцію», Законі України «Про Службу безпеки України», Законі України «Про Бюро економічної безпеки України», Законі України «Про Національне антикорупційне бюро України», а також у міжнародно-правових актах, учасницею яких є Україна. Важливе значення мають положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практика Європейського суду з прав людини, яка виробила стандарти допустимості втручання держави у сферу приватного життя особи з метою боротьби зі злочинністю.

Застосування оперативно-розшукових засобів у протидії організованій наркозлочинності обумовлене специфікою діяльності злочинних угруповань. Організовані наркоструктури зазвичай функціонують у закритому середовищі, використовують сучасні засоби зв'язку, фінансові інструменти для легалізації доходів та складні механізми конспірації. Саме тому традиційні форми документування злочинної діяльності нерідко виявляються недостатньо ефективними. У таких умовах правоохоронні органи використовують комплекс спеціальних заходів, спрямованих на отримання інформації про підготовку та вчинення кримінальних правопорушень, встановлення осіб, причетних до незаконного обігу наркотичних засобів, виявлення каналів постачання наркотиків та документування діяльності організованих злочинних груп.

Оперативно-розшукова діяльність у цій сфері здійснюється шляхом проведення комплексу заходів, які можуть включати оперативне спостереження, використання конфіденційного співробітництва, контроль за вчиненням злочину, аудіо- та відеоконтроль, аналіз інформації з телекомунікаційних мереж, моніторинг фінансових операцій та інші законодавчо визначені інструменти. Особливістю таких заходів є те, що значна частина з них пов'язана з тимчасовим обмеженням окремих прав людини, а тому потребує суворого дотримання принципів законності, необхідності та пропорційності [3, с. 271].

Конституційно-правовий зміст застосування оперативно-розшукових засобів полягає у забезпеченні балансу між публічними інтересами суспільства та приватними правами людини. З одного боку, держава зобов'язана ефективно протидіяти незаконному обігу наркотиків

та діяльності організованих злочинних угруповань. З іншого боку, боротьба зі злочинністю не може здійснюватися шляхом необґрунтованого обмеження конституційних прав і свобод. Саме тому будь-яке втручання у сферу приватного життя повинно бути чітко врегульоване законом, переслідувати легітимну мету та бути необхідним у демократичному суспільстві.

Особливе значення має судовий контроль за проведенням заходів, які пов'язані з обмеженням конституційних прав громадян. Дозвіл слідчого судді виступає важливою гарантією недопущення зловживань з боку правоохоронних органів та забезпечує додержання принципу верховенства права. Судовий контроль дозволяє перевірити наявність достатніх підстав для проведення відповідних заходів, оцінити їх необхідність та пропорційність поставленій меті [4, с. 195].

Незважаючи на значну роль оперативно-розшукових засобів у протидії організованій наркозлочинності, практика їх застосування супроводжується низкою проблем. Однією з найбільш актуальних є ризик надмірного втручання у приватне життя особи. Використання сучасних технологій спостереження та збору інформації значно розширює можливості держави щодо контролю за поведінкою громадян, що потребує додаткових правових гарантій захисту конституційних прав людини.

В свою чергу, іншою проблемою є складність забезпечення належного балансу між інтересами безпеки та захистом прав людини. У деяких випадках правоохоронні органи можуть бути зацікавлені у розширеному застосуванні спеціальних заходів, мотивуючи це необхідністю боротьби з організованою злочинністю. Водночас надмірне використання таких інструментів здатне призвести до порушення принципів правової держави та зниження рівня довіри суспільства до правоохоронної системи.

Також досить значною проблемою залишається також стрімкий розвиток цифрових технологій. Організовані наркоугруповання активно використовують зашифровані канали зв'язку, анонімні платіжні системи, криптовалюти та інші сучасні інструменти, що ускладнює їх виявлення та документування. Законодавство часто не встигає адаптуватися до нових викликів, що створює труднощі як для правоохоронних органів, так і для забезпечення належного рівня захисту прав людини.

Потребує вдосконалення і система контролю за законністю проведення оперативно-розшукових заходів. Ефективний

парламентський, судовий та громадський контроль є важливою умовою запобігання можливим зловживанням і забезпечення прозорості діяльності органів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність [5, с. 230]

Таким чином, оперативно-розшукові засоби є необхідним та ефективним інструментом протидії організованій наркозлочинності, яка становить одну з найнебезпечніших загроз для сучасного суспільства. Їх застосування дозволяє своєчасно виявляти злочинні групи, документувати їх діяльність та запобігати поширенню наркотичних засобів. Водночас ефективність боротьби з організованою наркозлочинністю не може досягатися за рахунок нехтування конституційними правами людини. Саме тому подальший розвиток законодавства та правозастосовної практики має бути спрямований на вдосконалення механізмів судового контролю, підвищення рівня правових гарантій особи та забезпечення належного балансу між потребами державної безпеки і захистом фундаментальних прав людини. Лише за таких умов оперативно-розшукова діяльність відповідатиме принципам демократичної правової держави та сприятиме ефективній протидії організованій наркозлочинності.

Список використаних джерел

1. Шевчук О.М. Правове регулювання у сфері контролю за обігом наркотиків: монографія. Харків: Право, 2017. 424 с.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к / 96-ВР. Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 1996 р., № 30, стаття 141.

3. Shevchuk O., Matyukhina N., Davydenko S., Babaieva O., Lysodyed O. Features of ensuring the rights of drug addicts for rehabilitation in Ukraine and the European Union: Comparative Legal Aspect. Juridical Tribune – Tribuna Juridica. 2022. Volume 12, Issue 2, P. 264-282.

4. Конституційне право : навч. посібник; за заг. ред. Д. Терлецького ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. 584 с.

5. Шевчук О. М., Матат Ю. І. Організаційно-правові засади протидії наркозлочинності: міжнародний аспект. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». 2024. Випуск 84 (3). С. 228 - 235.

Пекарський Сергій
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції ім. Е. О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент,
Пекарська Євгенія
здобувачка освіти Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту Донецького державного університету внутрішніх справ

ПОВНОВАЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ДІТЕЙ

Згідно чинного законодавства правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [1, ст. 6]. Аналогічне визначення статуту дитини закріплено і в інших законодавчих та кодифікованих актах України.

Відповідно до предмету даного дослідження зазначаємо те, що правові основи діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, на які покладається здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку визначає Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР [2]. Стаття 5 даного законодавчого акту визначає повноваження Національної поліції України щодо соціального захисту та профілактики правопорушень серед дітей.

Система підрозділів Національної поліції України визначена статтею 13 Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII [3]. Зазначаємо те, що підрозділи кримінальної поліції, органи досудового розслідування, підрозділи превентивної діяльності та патрульна поліція безпосередньо працюють з особами, які не досягли вісімнадцятирічного віку.

Отже, згідно статті 5 Закону України «Про органи і служби у справах

дітей та спеціальні установи для дітей» підрозділи органів Національної поліції під час здійснення службових повноважень з дітьми зобов'язані:

- проводити роботу щодо запобігання правопорушенням дітей;
- виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, вчинені дітьми, вживати з цією метою оперативно-розшукових і профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством;
- розглядати у межах своєї компетенції заяви і повідомлення про правопорушення, вчинені дітьми;
- виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення;
- брати участь у правовому вихованні дітей;
- розшукувати дітей, що зникли, дітей, які залишили сім'ї, навчально-виховні заклади (бродяжать) та спеціальні установи для дітей;
- виявляти дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво;
- виявляти осіб, які займаються виготовленням та розповсюдженням порнографічної продукції, видань, що пропагують насильство, жорстокість, сексуальну розпусту;
- виявляти батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо створення належних умов для життя, навчання та виховання дітей;
- вести облік правопорушників, що не досягли 18 років, у тому числі звільнених з спеціальних виховних установ, з метою проведення профілактичної роботи, інформувати відповідні служби у справах дітей стосовно цих дітей;
- повертати до місця постійного проживання, навчання або направляти до спеціальних установ для дітей у термін не більше восьми годин з моменту виявлення дітей, яких було підкинуто, або які заблукали, або залишили сім'ю чи навчально-виховні заклади;
- викликати дітей, їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), а також інших осіб у справах та інших матеріалах про правопорушення і у разі ухилення без поважних причин від явки за викликом – піддавати їх приводу;
- відвідувати правопорушників, що не досягли 18 років, за місцем їх проживання, навчання, роботи, проводити бесіди з ними, їх батьками (усиновителями) або опікунами (піклувальниками);

- отримувати від підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності відомості, необхідні у зв'язку з матеріалами про правопорушення, що перебувають у її провадженні;

- затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без опіки та піклування, - на період до передачі їх законним представникам або до влаштування в установленому порядку, але не більше восьми годин;

- затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років, які підозрюються у вчиненні суспільно небезпечних діянь, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі до п'яти років або більш м'яке покарання, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, – до передачі їх під нагляд батьків, осіб, які їх замінюють, або адміністрації навчального чи іншого дитячого закладу, в якому постійно проживає ця дитина, але не більше восьми годин;

- затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років, які підозрюються у вчиненні суспільно небезпечних діянь, що підпадають під ознаки діянь, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі понад п'ять років, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, – до доставлення їх до суду для вирішення питання про поміщення їх у приймальники-розподільники для дітей, але не більше дванадцяти годин з моменту їх затримання;

- здійснювати згідно з чинним законодавством гласні та негласні оперативно-розшукові заходи з метою розкриття кримінальних правопорушень, вчинених дітьми або за їх участю;

- виявляти, вести облік осіб, які втягують дітей в антигромадську діяльність;

- проводити обшуки, вилучення та інші слідчі дії відповідно до кримінального процесуального законодавства;

- проводити за наявності законних підстав огляд дітей, речей, які є при них, транспортних засобів;

- вилучати документи і предмети, що можуть бути речовими доказами правопорушення або використані на шкоду здоров'ю дітей;

- складати протоколи про адміністративні правопорушення дітей, а також їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), які не

виконують обов'язків щодо виховання і навчання дітей, інформувати відповідні служби у справах дітей;

- вносити підприємствам, установам та організаціям незалежно від форм власності обов'язкові для розгляду подання про необхідність усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми;

- доставляти в органи Національної поліції на строк до восьми годин дітей, які вчинили адміністративне правопорушення, але не досягли віку, з якого настає адміністративна відповідальність, для встановлення особи, обставин вчинення правопорушення та передачі їх батькам чи особам, які їх замінюють, або у притулки для дітей служб у справах дітей;

- після встановлення особи дитини невідкладно сповіщати батьків або осіб, які їх замінюють, про адміністративне затримання дитини, а в разі вчинення кримінального правопорушення також інформувати органи прокуратури;

- повідомляти органи опіки та піклування за місцем перебування дитини про відомий факт залишення його без опіки (піклування) батьків;

- інформувати відповідні служби у справах дітей про дітей, які затримані чи яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень;

- здійснювати відповідно до законодавства заходи соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк;

- вести облік правопорушників, що не досягли 18 років, які потребують медичної допомоги, у тому числі звільнених із спеціальних виховних установ, з метою проведення профілактичної роботи, інформувати відповідні служби у справах дітей стосовно цих дітей [2, ст. 5].

При цьому висновуємо те, що уповноважені підрозділи органів Національної поліції, в умовах правового режиму воєнного стану, виконують також і інші обов'язки та мають інші права, передбачені законодавством. Прикладом є – діяльність підрозділу «Білі янголи», що здійснює евакуацію громадян, сімей з дітьми з територій активних бойових дій.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text.

2. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для

дітей: Закон України від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.

4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text.

Петрук Ярослав
аспірант Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Куракін Олександр
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НОРМОТВОРЧОСТІ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах дії правового режиму воєнного стану особливого значення набуває нормотворча діяльність органів виконавчої влади, спрямована на забезпечення ефективного функціонування сектору безпеки і оборони, підтримання правопорядку та захисту конституційних прав і свобод громадян. У зв'язку з цим нормотворчість МВС України є одним із ключових інструментів забезпечення належного правового режиму діяльності органів системи МВС України.

Правотворча діяльність у період воєнного стану набуває особливого значення, адже саме через неї формується правове поле, здатне забезпечити одночасно ефективний захист державності та дотримання прав і свобод людини [1, с. 397].

У сучасній системі нормотворчості держава відіграє центральну роль як головний суб'єкт, що формує та впроваджує правові норми. Ця роль обумовлена тим, що держава має легітимну владу створювати, затверджувати та контролювати виконання правових приписів. Державна

нормотворчість здійснюється через органи законодавчої влади, які приймають закони, а також через органи виконавчої та судової влади, що можуть ухвалювати підзаконні акти, інтерпретувати правові норми тощо. Крім того, держава виступає в ролі координатора між різними суб'єктами правотворчості, забезпечуючи єдність та узгодженість правових норм. Завдяки цьому можна уникати правових конфліктів, ефективніше регулювати соціальні, економічні та політичні процеси [2, с. 71].

В умовах воєнного стану МВС України забезпечує узгодженість нормативного регулювання діяльності Національної поліції, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та інших суб'єктів сектору безпеки і оборони. Через механізми відомчої нормотворчості створюються правові умови для реалізації спеціальних заходів безпеки, підтримання правопорядку та ефективної взаємодії з органами судової влади.

У цьому контексті було здійснено аналіз статті 117 Конституції України і встановлено, що видання нормативно-правових актів Міністерством внутрішніх справ України прямо не передбачено, проте, якщо звернути увагу безпосередньо на текст статті, то є підстави вважати, що така діяльність можлива. У статті 117 Основного Закону зазначено, що нормативно-правові акти міністерств підлягають реєстрації в порядку, встановленому законом [3], відповідно, Міністерство внутрішніх справ України має право видавати нормативно-правові акти та реєструвати їх. Законодавством було б нелогічно зазначати про реєстрацію нормативно-правових актів міністерствами, які у своїй діяльності не мають права їх видавати взагалі [4, с.105].

Для МВС України зазначене конституційне положення має принципове значення, оскільки виступає однією з конституційних передумов відомчої нормотворчості. На його основі формується система нормативно-правових актів міністерства, до якої належать накази нормативного характеру, інструкції, положення, порядки та інші акти, спрямовані на реалізацію законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України у сфері забезпечення публічної безпеки, правопорядку та діяльності органів системи МВС.

Отже, конституційно-правові засади діяльності правоохоронних органів становлять фундамент їх функціонування та визначають основні принципи реалізації правоохоронної функції держави.

Особливе значення для забезпечення ефективної діяльності

правоохоронних органів має нормотворча діяльність Міністерства внутрішніх справ України, яка забезпечує конкретизацію конституційних та законодавчих положень шляхом прийняття підзаконних нормативно-правових актів. Відомча нормотворчість створює необхідні правові механізми для реалізації повноважень органів системи МВС України, координації їх діяльності та адаптації правоохоронної системи до викликів воєнного часу.

Таким чином, конституційно-правові засади діяльності правоохоронних органів виступають необхідною умовою забезпечення законності, правопорядку та ефективного функціонування державного механізму в умовах воєнного стану, а їх практична реалізація значною мірою залежить від належного нормативно-правового регулювання та ефективної діяльності органів державної влади, насамперед Міністерства внутрішніх справ України.

Список використаних джерел

1. Костенок А. М. Справедливість як принцип правотворчості в умовах воєнного стану // Наукова платформа молодих вчених. Альманах права. 2025. Вип. 16. С. 394–399.

2. Осауленко В. Т. Місце держави в сучасній нормотворчості: теоретико-правовий аспект // Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 6. С. 68–72.

3. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 15.06.2026).

4. Рибалкін А. О., Криворучко Д. І. Окремі питання нормотворчості органів внутрішніх справ: проблеми та шляхи вирішення // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 1. С. 101–107.

Пономаренко Віктор

викладач кафедри адміністративного права та процесу Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту Донецького державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА КОМПЕТЕНЦІЮ ПРАВООХОРОННИХ ОРГНІВ

Сучасні безпекові виклики, пов'язані зі збройною агресією проти України, зумовили необхідність запровадження особливого правового режиму воєнного стану, який істотно вплинув на функціонування органів державної влади, у тому числі правоохоронних органів. В умовах війни на правоохоронну систему покладаються додаткові завдання щодо забезпечення національної безпеки, підтримання правопорядку, протидії диверсійній діяльності, виявлення колаборантів та документування воєнних злочинів. Це обумовлює актуальність дослідження особливостей реалізації компетенції правоохоронних органів під час дії воєнного стану.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Правоохоронні органи в умовах воєнного стану залишаються важливим елементом механізму забезпечення державної безпеки. Водночас зміст їхньої компетенції зазнає певних трансформацій. Насамперед це стосується розширення функцій щодо виявлення та припинення злочинів проти основ національної безпеки України. Після початку повномасштабного вторгнення значно зросла кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних із державною зрадою, колабораційною діяльністю, пособництвом державі-агресору, несанкціонованим поширенням інформації про переміщення військових формувань та іншими діяннями, що створюють загрозу обороноздатності держави.

Особливого значення набуває діяльність правоохоронних органів у сфері документування та розслідування воєнних злочинів. Національна поліція України, органи прокуратури, Служба безпеки України та інші уповноважені суб'єкти беруть участь у фіксації фактів порушення законів

і звичаїв війни, зборі доказової бази щодо злочинів, вчинених представниками держави-агресора, а також взаємодіють з міжнародними інституціями для притягнення винних осіб до відповідальності. Така діяльність вимагає не лише високого професіоналізму, а й належного нормативно-правового забезпечення.

Вплив воєнного стану на компетенцію правоохоронних органів проявляється також у розширенні їхніх повноважень щодо забезпечення публічної безпеки. Зокрема, працівники правоохоронних органів залучаються до виконання заходів комендантської години, перевірки документів громадян, контролю за дотриманням спеціальних режимних обмежень, охорони критично важливих об'єктів інфраструктури, забезпечення функціонування блокпостів та підтримання громадського порядку на деокупованих територіях.

Разом із тим розширення повноважень правоохоронних органів не повинно призводити до порушення конституційних принципів законності, верховенства права та поваги до прав і свобод людини. Навіть в умовах воєнного стану діяльність правоохоронних органів має здійснюватися виключно в межах повноважень, визначених Конституцією та законами України. Важливого значення набуває забезпечення належного контролю за законністю застосування примусових заходів та дотриманням гарантій прав людини.

Не менш важливим аспектом є взаємодія правоохоронних органів із військовим командуванням, військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування. Ефективне виконання завдань воєнного стану значною мірою залежить від належної координації діяльності всіх суб'єктів сектору безпеки і оборони. У сучасних умовах така взаємодія сприяє оперативному реагуванню на безпекові загрози, стабілізації ситуації на деокупованих територіях та забезпеченню правопорядку в регіонах, що постраждали від бойових дій.

Варто зазначити, що практика функціонування правоохоронних органів під час воєнного стану виявила низку проблемних питань, серед яких необхідність удосконалення нормативного регулювання окремих процедур, забезпечення належного матеріально-технічного оснащення, підвищення рівня професійної підготовки працівників для роботи в умовах збройного конфлікту та посилення механізмів захисту прав людини. Вирішення зазначених проблем має стати одним із пріоритетних напрямів подальшого розвитку національної правоохоронної системи.

Отже, правовий режим воєнного стану суттєво впливає на

компетенцію правоохоронних органів, розширюючи коло їхніх завдань і повноважень у сфері забезпечення національної безпеки та оборони держави. Водночас реалізація таких повноважень повинна здійснюватися з дотриманням принципів законності, пропорційності та верховенства права. Досвід України свідчить, що ефективна діяльність правоохоронних органів у період воєнного стану є однією з ключових умов забезпечення стійкості держави та захисту конституційного ладу в умовах збройної агресії.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.

Самохіна Богдана
здобувачка освіти Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Кісіль Микола
викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ТА РЕАЛІЇ

Повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України зумовила необхідність адаптації державного механізму до умов воєнного стану, де особливе місце посідає функціонування судової влади. Конституція України чітко визначає, що навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану конституційні права і свободи не можуть бути скасовані, а правосуддя здійснюється виключно судами, створеними відповідно до Конституції [1]. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» прямо встановлює, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється, а створення надзвичайних та особливих судів не допускається [2].

Аналіз практичних реалій функціонування судової системи в умовах воєнних дій дозволяє виокремити ключовий інструмент забезпечення безперервності правосуддя – зміну територіальної підсудності справ. Як

зазначають дослідники, цей механізм реалізується відповідно до статті 147 Закону «Про судоустрій і статус суддів» і дозволяє передавати розгляд справ із судів, що опинилися в зоні бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, до судів на відносно безпечних територіях [3, с. 54]. Водночас встановлено системні проблеми: нерівномірність технічного оснащення судів, перевантаженість окремих судових установ у приймаючих регіонах та недостатню правову визначеність дистанційних процедур [3, с. 56].

Емпіричний досвід організації судочинства під час війни демонструє, що найважливішим інструментом забезпечення доступності правосуддя стала його масштабна цифровізація. Розширення використання підсистеми «Електронний суд» та відеоконференцзв'язку, створення умов для дистанційної участі учасників процесу з використанням власних технічних засобів дозволило зберегти доступ до правосуддя для внутрішньо переміщених осіб, мешканців прифронтових територій та інших вразливих груп [3, с. 55]. Як зауважують Горбалінський В. В. та Задаля Д. К., електронне судочинство в адміністративному процесі надає учасникам можливість вчиняти процесуальні дії онлайн – подавати документи, отримувати тексти судових рішень, користуватися шаблонами заяв – що суттєво підвищує доступність правосуддя у кризових умовах [4, с. 264].

Окремої уваги потребує забезпечення доступу до правосуддя для військовослужбовців та військовозобов'язаних. Турлакова Н. В. на основі аналізу практики Європейського суду з прав людини обґрунтовує, що особливості військової служби можуть зумовлювати обмеження права на доступ до суду, які мають бути законними, пропорційними й переслідувати легітимну мету; при цьому ЄСПЛ послідовно вимагає гарантувати не лише формальний, а й реальний доступ до правосуддя, включаючи виконання судових рішень [5, с. 283–285].

Отже, основними інструментами забезпечення доступу до правосуддя в умовах воєнного стану є: оперативне регулювання територіальної підсудності справ, безперервний розвиток дистанційного судочинства за допомогою електронних систем, забезпечення технічної стійкості судової інфраструктури, а також дотримання міжнародних стандартів справедливого суду щодо окремих категорій осіб, зокрема військовослужбовців.

На мій погляд, головним викликом у забезпеченні доступу до правосуддя сьогодні є досягнення балансу між безпекою учасників

судового процесу та дотриманням принципу гласності й відкритості судового розгляду. Існує тенденція до надмірного обмеження публічного доступу до судових рішень та засідань з міркувань національної безпеки, що іноді створює ризики для прозорості правосуддя. Справжня стійкість судової системи полягає в тому, щоб вимушені обмеження воєнного часу не перетворилися на постійну практику послаблення конституційних стандартів. Вважаю, що законодавче закріплення чітких критеріїв дистанційного судочинства та формування єдиної судової практики допоможуть наблизити судовий захист до громадян і посилити довіру до судової системи держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 09.06.2026).

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 28. – Ст. 250. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 09.06.2026).

3. Сотула О. С. Організація судочинства в умовах воєнного стану: правові засади, цифрова трансформація та доступ до правосуддя в Україні // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2026. – № 2. – С. 53–57. – DOI: https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2026-2-8 (дата звернення: 09.06.2026).

4. Горбалінський В. В., Задаля Д. К. Доступ до правосуддя в умовах воєнного стану // Юридичний науковий електронний журнал. – 2022. – № 8. – С. 263–265. – URL: http://lsej.org.ua/8_2022/56.pdf (дата звернення: 10.06.2026).

5. Турлакова Н. В. Забезпечення доступу до правосуддя у справах щодо захисту прав, свобод та інтересів військовослужбовців та військовозобов'язаних: актуальні питання практики Європейського суду з прав людини // Київський часопис права. – 2025. – № 2. – С. 281–290. – DOI: https://doi.org/10.32782/klj/2025.2.38 (дата звернення: 10.06.2026).

Сніжко Софія
здобувачка освіти факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Ємельянов Роман
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософії

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ СПІЛКУВАННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання забезпечення національної безпеки та ефективного розслідування кримінальних правопорушень набувають особливої актуальності. Одним із найбільш дієвих інструментів виявлення та документування злочинної діяльності є негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД), які дозволяють отримувати інформацію про тяжкі та особливо тяжкі злочини, діяльність диверсійних груп, колаборантів, осіб, причетних до державної зради та інших посягань на національну безпеку України. Водночас проведення НСРД пов’язане з обмеженням конституційних прав людини, зокрема права на таємницю спілкування, що зумовлює необхідність дотримання чітких правових гарантій навіть в умовах воєнного стану.

Право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції належить до фундаментальних конституційних прав людини. Відповідно до Конституції України, а саме статті 31, кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігання злочинові чи з’ясування істини під час кримінального провадження, якщо іншим способом отримати інформацію неможливо [1]. Таким чином, Конституція України встановлює не лише право особи на недоторканність комунікацій, а й визначає виключні підстави його обмеження.

Особливості проведення НСРД визначені кримінальним процесуальним законодавством. Відповідно до Кримінального

процесуального кодексу України, а саме статті 246, негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню. Їх застосування допускається лише у випадках, коли відомості про злочин або особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб [2]. Серед НСРД, які безпосередньо пов'язані з обмеженням права на таємницю спілкування, особливе значення мають аудіоконтроль особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем та інші форми контролю за комунікаціями.

Запровадження воєнного стану спричинило суттєве розширення повноважень правоохоронних органів щодо протидії злочинам проти основ національної безпеки. Разом із тим навіть за умов воєнного стану принцип верховенства права залишається визначальним орієнтиром діяльності державних органів. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а саме статті 8, можуть тимчасово обмежуватися окремі конституційні права і свободи людини та громадянина в межах і обсязі, необхідних для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану [3]. Проте такі обмеження повинні відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності.

Особливого значення набуває питання судового контролю за проведенням НСРД. Саме слідчий суддя є ключовим суб'єктом, який забезпечує дотримання балансу між інтересами кримінального провадження та правами людини. Отримання дозволу на втручання у приватне спілкування особи можливе лише за наявності належного обґрунтування необхідності такого заходу та за умови неможливості досягнення мети розслідування менш обмежувальними способами. Судовий контроль виступає важливою гарантією від свавільного втручання держави у сферу приватного життя особи.

Водночас практика застосування НСРД в умовах воєнного стану демонструє низку проблемних аспектів. Зокрема, існують ризики надмірного втручання у право на приватність під приводом забезпечення державної безпеки. Такі ризики особливо актуальні у випадках використання сучасних цифрових технологій, які дозволяють здійснювати контроль за значними обсягами електронних комунікацій. За цих умов важливого значення набуває належне документування підстав проведення НСРД, дотримання процесуального порядку їх здійснення та забезпечення ефективного прокурорського нагляду.

Отже, забезпечення права на таємницю спілкування при здійсненні

негласних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану є одним із ключових напрямів реалізації принципу верховенства права. Незважаючи на необхідність посилення безпекових заходів та розширення інструментарію правоохоронних органів, втручання у сферу приватного життя особи повинно здійснюватися виключно на підставі закону, за наявності судового контролю та з дотриманням принципу пропорційності. Лише за таких умов можливо забезпечити ефективну боротьбу зі злочинністю та водночас гарантувати належний рівень захисту конституційних прав і свобод людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 18.06.2026).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 18.06.2026).

3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 18.06.2026).

Суюсанов Лут
заступник декана факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент
Коломийченко Ірина
здобувачка освіти Навчально-наукового інституту підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції ім. Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ

ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ І ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Взаємодія правоохоронних органів в умовах воєнного стану – це особливі адміністративно-правові відносини між незалежними одне від одного правоохоронними органами України, в рамках яких вони

провадять спільну діяльність шляхом об’єднання сил та засобів (інформаційних, матеріально-технічних, кадрових) та інших необхідних ресурсів, виконуючи покладені на них завдання і функції, забезпечуючи дію правового режиму воєнного стану на території України. Узагальнено, що взаємодія та координація правоохоронних органів в умовах воєнного стану – це дві важливі та взаємопов’язані категорі, що дозволяють правоохоронному сектору діяти як єдиний комплекс спеціальних державних установ, приявчи зміцненню безпеки та підтриманню внутрішньої стабільності держави в умовах загрози її незалежності, територіальної цілісності та суверенітету.[1]

Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» зазначено, що правоохоронні органи – це органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.[1; 2]

За статтею 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ніхто не може бути позбавлений права свободи, крім випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом; законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом; законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення тощо.[1; 3]

Характеризуючи зарубіжний, зокрема Європейський досвід, варто звернути увагу на те, що на міжнародному рівні було прийнято ряд нормативних документів, які, зокрема, регулюють взаємодію правоохоронних органів. Для нашого прикладу можна навести:

- Регламент (ЄС) 2018/1862 Європейського Парламенту та Ради від 28 листопада 2018 року про створення, функціонування та використання Шенгенської інформаційної системи (SIS) у сфері співпраці поліції та судової співпраці у кримінальних справах, внесення змін та скасування

Рішення Ради 2007/533/ЈНА та скасування Регламенту (ЄС) № 1986/2006 Європейського Парламенту та Рішення Ради та Комісії 2010/261/ЄС, яке застосовуватиметься не пізніше 28 грудня 2021 року;

- Регламент (ЄС) 2019/818 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2019 року, що встановлює основу для взаємодії між інформаційними системами ЄС (співробітництво поліції та судових органів, надання притулку та міграції) та вносить зміни до Регламентів (ЄС) 2018/1726, (ЄС) 2018/1862 та (ЄС) 2019/816; Директива (ЄС) 2019/1153 Європейського Парламенту та Ради від 20 червня 2019 року, що встановлює правила, що сприяють використанню фінансової та іншої інформації для запобігання, виявлення, розслідування чи судового переслідування певних кримінальних правопорушень, і скасовує Рішення Ради 2000/642/ЈНА, яке держави-члени повинні були транспонувати в національне законодавство не пізніше 1 серпня 2021 року.[1; 4]

Також не треба забувати про "Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки" в кому наголошується, що на сьогодні ситуація вимагає ухвалення комплексного нормативно-правового акта, який закріпить концепцію реформування діяльності органів правопорядку і прокуратури. Він зможе допомогти вирішити такі проблемні питання: надмірну тривалість досудового розслідування внаслідок перевантаження та подекуди неефективності органів досудового розслідування й прокуратури, нечіткість у розмежуванні компетенції та повноважень різних органів правопорядку, дублювання їхніх функцій, наявність корупційних ризиків у діяльності органів правопорядку та прокуратури, недосконалість механізмів призначення на посади й просування по службі, а також позитивно вплинуть на подальшу гармонізацію кримінального та кримінального процесуального законодавства України зі стандартами ЄС».[1; 5]

Попри наявні труднощі, пов'язані з веденням бойових дій, переміщенням суддів, кадровими та механічно-технічними проблемами, Україна продовжує забезпечувати функціонування системи правосуддя та правоохоронної діяльності відповідно до принципів верховенства права. Подальше вдосконалення взаємодії між правоохоронними органами та органами судової влади має бути спрямоване на підвищення ефективності обміну інформацією, удосконалення процесуальних механізмів співробітництва, цифровізацію судових процедур та направлення національного законодавства з європейськими стандартами.

Список використаних джерел

1. Мощонський В.О. Адміністративно-правові засади взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів в умовах дії правового режиму воєнного стану, 10.05.2025. 3-149 с.
2. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: закон від 23.12.1993 №3781-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. №11. Ст.50.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): конвенція, міжнародний документ від 04.11.1950. Офіційний вісник України. 1998. №13. Ст.270.
4. Kurzdarstellungen zur Europäischen Union. Europäisches Parlament / URL: https://www.europarl.europa.eu/factsheets/de/sheet/156/polizeiliche zusammenarbeit
5. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки / Указ Президента України; План від 11.05.2023 № 273/2023 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023/conv#Text

Токар Петро
начальник Головного управління Національної поліції в Харківській області, генерал поліції третього рангу
кандидат юридичних наук
Кріцак Іван
помічник начальника ГУНП в Харківській області, підполковник поліції,
кандидат юридичних наук, доцент,
Литвинова Валентина
старший інспектор відділу аналітичної роботи Управління головної інспекції ГУНП в Харківській області, капітан поліції

OSINT У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Особливо завдячуємо у плідній науковій діяльності Литвинову Олексію Миколайовичу – доктору юридичних наук, професору, заслуженому працівнику освіти України,

ректору Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут».

Генерал-лейтенант Самуель Уілсон, який очолював Розвідувальне управління Міністерства оборони США, зазначав, що 90 % всієї розвідувальної інформації отримується з відкритих джерел, тоді як лише 10 % припадає на агентурну діяльність [1].

Наукометричний зріз українських наукових статей. Нами в результаті наукового пошуку переглянуто 38 наукових фахових статей з Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, присвячених «OSINT». В результаті, відібрано окремий матеріал, який буде корисним для здійснення подальших наукових досліджень.

Основоположником терміну «розвідка з відкритих джерел» (Open Source INTelligence – OSINT) вважається розвідувальне співтовариство США, яке почало його активне використання з лютого 1941 р. (створення Інформаційної служби закордонного віщання – Foreign Broadcast Information Service – FBIS) [2]. Слід зазначити, що термін «розвідка з відкритих джерел» досить часто в закордонних джерелах є рівнозначним із терміном «конкурентна розвідка» (competitive intelligence) та «бізнес-розвідка» (business intelligence) [3].

У XXI столітті спостерігається тенденція стрімкого розвитку інформаційних технологій. Сьогодні, на просторах Інтернет можна знайти майже будь-які дані на будь-яку тематику. Тому роль та цінність інформації зростає щодня [4, с. 96]. Насамперед, варто з'ясувати сутність терміну «OSINT» та історію його виникнення. Розвідка відкритих джерел (Open source intelligence, OSINT) – концепція, методологія і технологія добування без порушення законів і використання військової, політичної, економічної та іншої безпекової інформації з відкритих джерел – для підтримки прийняття рішень у сфері національної оборони і безпеки. Охоплює, більш детально, для прикладу: - забезпечення безпеки інформаційної роботи, адміністрування інформації; - пошук інформації; - реєстрація і облік інформації; - аналіз інформації і синтез знань з різних джерел (аналітико-синтетична перероблення первинної інформації, у теперішній час з обов'язковим використанням засобів Business Intelligence, Knowledge Management System, ін.); - розповсюдження інформації [5].

OSINT є одним із найважливіших інструментів сучасної розвідки. Його застосування сприяє отриманню високоякісних даних з мінімальними витратами ресурсів, що робить його незамінним у сучасному інформаційному просторі [6, с. 156].

Збирання та аналіз інформації з відкритих джерел в умовах сьогодення, що має назву OSINT (Open Source Intelligence) набуває дедалі більшої актуальності. За оцінками фахівців на OSINT припадає 80-95% усіх даних, що використовуються розвідувальною спільнотою в усьому світі. Очікується, що до 2026 року ринок OSINT досягне майже 12 мільярдів доларів. [7, с. 432].

За даними платформи «DataReportal» станом на січень 2024 року в Україні було зареєстровано 24,30 мільйона користувачів соціальних мереж, що дорівнювало 64,9 % загального населення. Зокрема, Facebook мав 13,85 млн користувачів в Україні, що становить приблизно 37 % від загальної чисельності населення. Месенджер від Meta охопив 8,6 млн користувачів, а 12,4 млн українців на початок 2024 року були користувачами Instagram. Одночасно YouTube – мав 24,3 млн користувачів, а це 64,9 % від загальної чисельності населення, TikTok – 16,47 млн користувачів віком від 18 років і старше, LinkedIn – 5,1 млн користувачів, X – 4,55 млн користувачів в Україні [8].

У сучасному цифровому світі соціальні медіа стали невід'ємною частиною повсякденного життя мільярдів людей, забезпечуючи швидку комунікацію та соціальну взаємодію. За даними Statista, станом на 2024 рік понад 5 мільярдів людей у світі користуються ними, що становить майже 62% глобального населення, і очікується, що до 2028 року ця кількість зросте до понад 6 мільярдів користувачів. При цьому середня тривалість щоденного користування становить 151 хвилину [9].

Одним з основних джерел інформації став такий популярний месенджер, як Telegram, що надає можливість створення як публічних, так і приватних каналів та груп. Згідно з дослідженням платформи Statista, станом на лютий 2025 року кількість активних користувачів Telegram перевищує 950 мільйонів на місяць, з яких значна частина використовує месенджер для обміну конфіденційною інформацією та участі в спеціалізованих групах. Це робить Telegram цінним джерелом для дослідження сучасних кіберзагроз та методів захисту від них [10, с. 108].

Інформація служить найважливішим видом забезпечення законодавчої діяльності, адже саме вона лежить в основі ухвалення рішення щодо регулювання тих або інших суспільних відносин.

Інформація в органах державної влади класифікується за різними ознаками. Так, інформація в системі публічної політики та управління поділяється на офіційну та неофіційну, загальнодержавну та регіональну, горизонтальну або вертикальну, змістовну й цільову, загальнодоступну та з обмеженим доступом тощо. Загалом інформація державних органів та органів місцевого самоврядування – це насамперед офіційна документована інформація, що створюються в процесі діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування [7, с. 433].

Слід мати на увазі, що OSINT – це не просто процес пошуку інформації, а процес її збереження, відповідної обробки та порівняння з іншою інформацією з метою досягнення певного результату щодо встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, створення криміналістичних версій, планування процесу розслідування. Окремі спеціалісти спрощено виокремлюють наступні елементи: збір інформації, очищення даних та аналіз «чистих» даних [11, с. 107].

Експерти зазначають, що пошук значущої інформації в Інтернеті пов'язаний з необхідністю подолання низки викликів, пов'язаних з великими обсягами даних, складною динамікою інформаційних потоків, багаторазовим дублюванням інформації, викликані наявністю «шумової інформації», відсутністю індексації значних обсягів інформації в пошукових системах (навіть такій потужній пошуковій системі Google, за деякими підрахунками, потрібно 300 років, щоб індексувати всю інформацію) [12]. Конкретний механізм обробки цієї інформації, тобто на подальшу можливість їх використання як доказів, зокрема у кримінальному провадженні, з урахуванням перспективи подальшого подання до Міжнародного кримінального суду [11, с. 107].

Intelligence X – чеський проєкт, що позиціюється, як пошукова система та архів даних. Згідно з інформацією на сайті, станом на січень 2025 року, проєкт нараховує понад 207,3 млрд записів. Основний функціонал системи: - пошук здійснюється за допомогою селекторів, тобто конкретних пошукових термінів, таких як адреси електронної пошти, домени, URL-адреси, IP-адреси, CIDR, адреси Bitcoin, хеші IPFS тощо; - інтегрована платформа збирає інформацію в таких місцях, як DarkNet, платформи для обміну документами, дані Whois, публічні витоки даних тощо; - проєкт зберігає архів історичних даних із результатами, подібно до того, як Wayback Machine з archive.org зберігає історичні копії вебсайтів [6, с. 153].

М. І. Дрозд, С. Д. Нестеренко наголошують, що технології штучного інтелекту можуть дозволити автоматизувати платформи для збору даних, а також оптимізувати вибір джерел на основі вимог до колекції. Алгоритми можуть генерувати моделі, що здатні передбачати певні завдання збору відповідно до поточної обробленої інформації, можуть ініціювати вибір найкращих джерел або визначати оптимальні частоти збору. Крім того, алгоритми глибокого навчання сприяють автоматичному прийняттю рішень, що дозволяє динамічно адаптувати завдання збору даних. Отож, колекція стає адаптивною, що також тягне за собою зменшення людського фактора. Крім того, застосування штучного інтелекту дозволить використовувати ефективні автоматизовані рішення на етапах обробки інформації та подальшого аналізу. Сценарний аналіз, прогнозний аналіз, встановлення як повторюваних, так і майбутніх закономірностей можливі за допомогою технологій штучного інтелекту. Машинне навчання може виявляти складні кореляції, які природно непередбачувані для людини, що значно покращує ефективність OSINT, а також, використовуючи технології штучного інтелекту, об'єкти можуть бути автоматично ідентифіковані по фотографіях [13, с. 51].

Збільшення кількості й типів викликів для сучасних фахівців з національної безпеки, розвідки, правоохоронних органів і служб безпеки прискорило використання відкритих джерел в Інтернеті, щоб допомогти скласти більш цілісну картину про людей, організації та діяльність [14]. Американське опитування PWC (PricewaterhouseCoopers) [15] під назвою «Ключові висновки з дослідження стану кіберзлочинності в США за 2015 рік», в якому взяли участь понад 500 керівників американських компаній, правоохоронних органів і державних установ, стверджує, що «кіберзлочинність продовжує з'являтися в заголовках газет і викликати головний біль у керівників підприємств». 76 % керівників, відповідальних за кібербезпеку, заявили, що цього року вони більше занепокоєні кіберзагрозами: «Кількість інцидентів у сфері кібербезпеки не лише зростає, вони також стають дедалі більш руйнівними і націленими на все ширший спектр інформації та векторів атак».

М. Г. Тома, О. В. Василова наголошують, що сьогодні під час невиправданої та нічим неспровокованої російської агресії виникає новий вимушений фронт у боротьбі на шляху до справедливості. І цей фронт знаходиться не в межах суходолу ліній фронту, а в цифровому його вимірі. Скрупульозна перевірка картин/зображень та відео- наслідків

ракетних ударів чи кривавих доказів надлюдських знущань/страт – стає цілком гідним інструментом в арсеналі розслідування та судового переслідування воєнних злочинців. Матеріали, що відображаються у фотознімках та відео, є невід'ємними доказами невимовних жахіть, несуть у собі потенціал для майбутнього визначення джерел агресії та деталей скоєних воєнних злочинів [16, с. 906].

Роль та цінність технології розвідки з відкритих джерел інформації «OSINT» є безспірною. Позаяк тема не є всебічно дослідженою, фахівці не можуть дійти до спільної думки з приводу питання: «Скільки ж все-таки відсотків розвідданих добувається саме з відкритих джерел інформації?». Деякі вважають, що від 35 до 95% розвідданих і при цьому частка витрат на OSINT в розвідувальному бюджеті США становить близько 1 відсотка. Інша ж думка полягає у тому, що показник є сталим і дорівнює близько 80%. Дана методика виникла відносно недавно і ще не набула широкого застосування різними країнами світу. Але вже зараз досить велика кількість особистостей вважають цю концепцію потужною та, можливо, одним із найбільш перспективних засобів розвідки на майбутнє [4, с. 100].

OSINT як інструмент виявлення фактів порушення прав людини та ефективної аналітики у діяльності поліцейського. У березні-лютому 2026 року поліцейські відділу аналітичної роботи УГІ ГУНП в Харківській області пройшли курс інтенсивного навчання «OSINT як інструмент підвищення ефективності аналітичної діяльності поліції» для аналітиків управлінь головних інспекцій з усієї України, який відбувся на базі Національної академії внутрішніх справ. Програма спрямовувалась на поглиблення практичних навичок, здобуття нових знань і вдосконалення професійної підготовки учасників.

Проєкт реалізовано за ініціативи профільного департаменту у партнерстві з Національною академією внутрішніх справ за підтримки Уряду Японії та UNDP Ukraine/ПРООН в Україні у межах проєкту «Підтримка інклюзивного відновлення для забезпечення стійкості та безпеки людей в Україні».

Під керівництвом експерта Дениса Пефтієва учасники опрацьовували питання кібербезпеки та захисту даних, здійснення OSINT-пошуку з використанням відкритих джерел, а також методи фактчекінгу, спрямовані на протидію дезінформації та маніпуляціям, у тому числі із застосуванням технологій штучного інтелекту.

Отримані в ході навчання знання та практичні навички формують

підґрунтя для подальшого ефективного застосування інструментів OSINT у повсякденній службовій діяльності та наразі інтегруються в практичну діяльність УГІ ГУНП в Харківській області. В умовах стрімкого розвитку інформаційного середовища та зростання обсягів даних у відкритому доступі особливого значення набуває вміння своєчасно виявляти, аналізувати та перевіряти інформацію, що може впливати на формування суспільної думки та сприйняття діяльності правоохоронних органів.

OSINT у діяльності УГІ – це інструмент аналітичної роботи з відкритими джерелами інформації, що використовується для перевірки та аналізу відомостей, що стосуються службової діяльності поліцейських, оцінки інформаційних ризиків, виявлення можливих порушень службової дисципліни, а також моніторингу інформаційних впливів, спрямованих на дискредитацію підрозділів поліції.

Водночас, практична діяльність у сфері OSINT тісно пов'язана не лише з аналітикою відкритих даних, а й з необхідністю врахування сучасних інформаційних викликів та загроз.

Збирання інформації з відкритих джерел – є невід'ємною складовою нашого життя. Окремо слід зазначити, що в діяльності поліції роль OSINT відіграє неабияке значення, однак для ефективної та продуктивної роботи у цьому напрямі є низка аспектів, яких необхідно дотримуватись.

Зокрема, державою агресором неодноразово здійснювались спроби дискредитувати поліцію, як орган виконавчої влади в очах населення, застосувавши всі методи, включаючи і розповсюдження дезінформації, маніпуляція інформацією, застосування графічних редакторів, елементів відеомонтажу для спаплюження та викривлення об'єктивної інформації.

У зв'язку з цим, особливого значення набуває дотримання чіткої методології та визначених підходів до роботи з відкритими джерелами інформації.

Методологія OSINT у діяльності поліції має певні особливості, які необхідно дотримуватись, щоб забезпечувати кібергігієну особистого, робочого просторів та простору, де застосовуються методи OSINT, так звані «зелені, жовті та червоні зони» відповідно.

Завдяки цим методам поліція, окрім ідентифікації осіб, що причетні до вчинення злочинів, пов'язаних із повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України, здійснює діяльність, спрямованих на уникнення дискредитації іміджу поліції в умовах воєнного стану.

Для реалізації зазначених напрямів діяльності використовуються

відповідні методи аналізу відкритих джерел.

Серед таких методів особливе місце займають підходи, орієнтовані на системний аналіз та поетапне опрацювання інформаційних слідів.

Загалом, серед найбільш ефективних методів OSINT, що застосовуються для підтвердження або спростування інформації, поширеної у соціальних мережах, доцільно виокремити метод «вирощування перлин». Зазначений підхід є ітераційним процесом, у межах якого кожна встановлена у відкритих джерелах деталь виступає відправною точкою для подальшого, більш поглибленого пошуку та аналізу.

Окрім цього, важливим є метод цитатного вирощування, що передбачає виявлення так званого «ядра» інформації – первинного джерела або початкового повідомлення, яке може мати ознаки дискредитації поліції загалом чи окремого поліцейського. Подальша робота за цим методом полягає у поетапному відстеженні поширення такої інформації, її деталізації, перевірці достовірності та формуванні узагальненого аналітичного висновку.

Ефективність зазначених підходів значною мірою залежить від рівня організаційно-технічного забезпечення та налагодженої командної взаємодії між аналітичними підрозділами.

Наразі у відкритому доступі є низка технологічних засобів, що сприяють командній роботі під час OSINT: зокрема це низка інтегрованих платформ для зберігання даних, спільні системи звітності, безпечні канали обміну інформацією (кейсменеджмент).

Інструменти аналізу соцмедійного простору в рамках OSINT у сучасному світі є дуже різноманітними і охоплюють безліч сервісів, за допомогою яких можна ідентифікувати особу або місцевість, що сприяє виявленню «діпфейків» та допомагає побудувати детальний аналіз ланцюжка поширення інформації, основною метою яких є виявлення штучних кампаній з підриву довіри до поліції, розрізнення реальних інцидентів від постановочних (так зване «ІПСО») та захист особового складу від доксингу. Вказане можна назвати більше «SOCMINT» – системний процес збору, обробки та аналізу даних із соціальних платформ для отримання стратегічної інформації та виявлення прихованих загроз.

У цьому контексті важливим є розуміння структурованості інформаційного простору та джерел, які можуть використовуватись для деструктивного інформаційного впливу.

На відміну від загальних новин, дискредитація поліції «гніздиться» у специфічних зонах, які слід розділити на три умовні шари: - шар 1 – верифікований та інституційний простір (тобто, джерела, що формують офіційну картину та технічні стандарти); - шар 2 – сірий простір та маніпулятивні агрегатори (джерела, де відбувається «вкид» та тестування реакції суспільства) та; - шар 3 – технічний і деструктивний простір (джерела, що вказують на штучність атаки та підготовку до доксингу). Практичне застосування такої класифікації забезпечує підвищення ефективності аналітичної роботи та своєчасне виявлення інформаційних впливів.

Використання можливостей OSINT у діяльності поліції є важливим інструментом підвищення ефективності виконання покладених завдань. Системне впровадження сучасних підходів до аналізу відкритих джерел сприятиме своєчасному виявленню загроз, підвищенню рівня довіри населення та забезпеченню публічної безпеки і порядку.

Висновки. Наша ідея вже давно жевріє, стосовно створення при ГУНП в областях науково-дослідних інноваційних кримінологічних центрів, які займатимуться на науковій основі кримінологічним моніторингом. Слід відзначити, що ідея кримінологічного моніторингу досі не впроваджена на практиці (за Ю. В. Орловим). Так, ідея про створення відповідних Центрів відображена у багатьох авторських статтях І. В. Кріцака починаючи з 2018 року, коли вчений майже 4 роки здобував практичний досвід у ГУНП Івано-Франківської області та за місяць до повномасштабного вторгнення повернувся до Харківського національного університету внутрішніх справ, де понад пів року з колективом університету несли службу на основній базі ХНУВС у м. Харкові.

У сучасних умовах цифрової трансформації та гібридних загроз розвідка відкритих джерел (OSINT) перетворюється на один із ключових інструментів забезпечення національної безпеки та правоохоронної діяльності України. OSINT виступає не лише як засіб пошуку інформації, а як цілісна аналітична система, що включає збирання, обробку, верифікацію та синтез даних для прийняття управлінських рішень, у тому числі в кримінальному провадженні та при документуванні воєнних злочинів. Особливу роль OSINT відіграє в умовах війни, де інформаційний простір стає окремим полем протиборства: аналіз цифрових слідів, виявлення дезінформації, встановлення джерел інформаційних атак і ідентифікація причетних осіб формують нову

модель поліцейської аналітики. Практика Національної поліції України свідчить, що впровадження OSINT підсилює можливості виявлення загроз, захисту іміджу поліції та підвищення ефективності службової діяльності за умови дотримання чіткої методології, використання сучасних інструментів і розвитку професійних компетентностей аналітиків.

Список використаних джерел

1. Ghioni R., Taddeo M., Floridi L. Open source intelligence and AI: a systematic review of the GELSI literature. AI & Soc. 2024. Vol. 39. 1827–1842. Doi: https://doi.org/10.1007/s00146-023-01628-x.

2. Open Source Intelligence. FMI 2-22.9. December 2006. Federation of American Scientists. URL: http://www.fas.org/irp/doddir/army/fmi2-22-9.pdf.

3. Akhgar, B., & Wells, D. (2018). Critical success factors for OSINT Driven Situational Awareness. European Law Enforcement Research Bulletin. #18.

4. Жмур Н. В., Землянікіна М. П. Історія становлення та сучасний стан технології пошуку інформації OSINT. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2022. № 3. С. 95–101.

5. OSINT (voienna rozvidka vidkrytykh dzherel) v ekosystemi zviazanykh terminiv. URL: https://dss-bi.blogspot.com/2019/01/osint.html

6. Івкова В. С., Опірський І. Р. Дослідження існуючих засобів та підходів до проведення OSINT в контексті інформаційної безпеки особи та держави. Computer systems and networks. 2025. Vol. 7, № 1. С. 143–159.

7. Рибка Д. OSINT у забезпеченні національної безпеки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2025. Вип. 91(4). С. 431–437.

8. Simon K. Digital 2024: Ukraine. 2024. URL: https://datareportal.com/reports/digital-2024-ukraine.

9. Dixon S. J. Number of social media users worldwide from 2017 to 2028. URL: https://surl.lu/bsejrt

10. Деркач М. В., Кондратенко Р. А., Барбарук В. М. Інформаційна система формування соціального профілю особистості завдяки OSINT-технології. Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво. 2025. № 59. С. 107–112.

11. Ліхтанська А. П., Михайлов В. О. Використання OSINT в кримінальному праві України. Dictum factum. 2024. № 1. С. 105–111.

12. Серватовський А. В., Онищенко Ю.М., Макаренко П.В.

Міжнародний досвід використання OSINT. Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми: збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (23 листоп. 2018 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Харків : ХНУВС, 2018. С. 379–382.

13. Дрозд М. І., Нестеренко С. Д. Аналіз програмного забезпечення для реалізації OSINT у сфері інформаційної безпеки. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Математичне моделювання. Інформаційні технології. Автоматизовані системи управління. 2025. Вип. 66. С. 45–55.

14. Appe E. J. Behavior and technology, Internet Searches for Vetting, Investigations, and Open-Source Intelligence. Taylor and Fransic Group, 2011, pp. 3–17.

15. PWC cyber security. 2015. URL: https://www.pwc.com/us/en/increasing-iteffectiveness/publications/assets/2015-us-cybercrime-survey.pdf. Retrieved from http://www.pwc.com/cybersecurity

16. Тома М. Г., Василова О. В. Інструменти OSINT: фіксація воєнних злочинів в Україні. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 2. С. 905–909.

Шевчук Вікторія
старший викладач кафедри загальноправових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ
Драч Владислав
здобувач освіти Навчально-наукового інституту підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції НПУ
Одеського державного університету внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ГЛАСНОСТІ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ДОПУСТИМІ МЕЖІ ОБМЕЖЕННЯ

Конституційний принцип гласності судового процесу є важливою складовою механізму забезпечення правосуддя в Україні та однією з фундаментальних гарантій реалізації права людини на справедливий суд. Його значення полягає у забезпеченні відкритості судового розгляду,

здійсненні громадського контролю за діяльністю судової влади та зміцненні довіри суспільства до судової системи. Відповідно до ст. 129 Конституції України гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами належать до основних засад судочинства [1]. Подальший розвиток цей принцип отримав у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» та Цивільному процесуальному кодексі України, які закріплюють відкритість судового розгляду та право будь-якої особи бути присутньою у відкритому судовому засіданні [3; 4]. Водночас гласність не є абсолютною, оскільки може зазнавати певних обмежень в інтересах національної безпеки, громадського порядку, захисту прав і свобод інших осіб, що відповідає положенням ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2].

Запровадження воєнного стану в Україні у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації зумовило необхідність адаптації механізму реалізації окремих конституційних принципів до сучасних викликів. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя в державі продовжує здійснюватися виключно судами, а скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства не допускається [5]. Проте необхідність забезпечення безпеки учасників процесу, захисту інформації з обмеженим доступом та інтересів національної безпеки обумовила можливість встановлення окремих обмежень щодо відкритості судового розгляду.

У цивільному судочинстві підстави для обмеження принципу гласності визначені ст. 7 Цивільного процесуального кодексу України, де проведення закритого засідання допускається, якщо відкритий розгляд може призвести до розголошення інформації, що охороняється законом чи шкодить приватному життю [4]. Єдність підходів щодо допустимості обмеження принципу гласності простежується і в інших видах судочинства, зокрема адміністративному. Так, відповідно до ст. 10 Кодексу адміністративного судочинства України, суд може ухвалити рішення про розгляд справи у закритому засіданні з метою запобігання розголошенню державної таємниці або коли цього потребує захист особистого чи сімейного життя особи [6]. В умовах воєнного стану такі обмеження набувають особливого значення, оскільки поширення відомостей про місце проведення судових засідань, персональні дані учасників справи чи іншу чутливу інформацію може створювати загрози для безпеки громадян та обороноздатності держави.

Важливим напрямом забезпечення доступу до правосуддя під час

воєнного стану стало використання дистанційних технологій та проведення судових засідань у режимі відеоконференції. Рада суддів України надала можливість судам враховувати безпекову ситуацію та за необхідності застосовувати дистанційні форми для здійснення роботи суду [7]. Верховний Суд наголосив на необхідності забезпечення права особи на судовий захист навіть в умовах воєнного стану [8]. Разом із тим дистанційний формат судочинства зумовив виникнення нових питань щодо забезпечення відкритості судового процесу та дотримання балансу між принципом гласності й вимогами інформаційної безпеки.

Важливе значення у визначенні допустимих меж обмеження гласності має практика Європейського суду з прав людини. У справі «Pretto and Others v. Italy» Суд наголосив, що публічність судового розгляду є одним із засобів підтримання довіри до судової влади [9]. Водночас у справі «B. and P. v. the United Kingdom» було визнано, що проведення закритих судових засідань може бути виправданим за наявності законної мети та необхідності захисту приватного життя сторін [10]. Таким чином, відповідно до практики ЄСПЛ, обмеження принципу гласності допускається лише за умови їх законності, необхідності та пропорційності.

Отже, в умовах воєнного стану принцип гласності судового процесу не втрачає свого конституційного значення, проте механізм його реалізації зазнає певної трансформації під впливом безпекових факторів. Обмеження принципу гласності судового процесу є допустимими лише за наявності законних підстав, повинні переслідувати легітимну мету та відповідати критеріям необхідності й пропорційності. Забезпечення балансу між публічністю правосуддя та інтересами національної безпеки виступає однією з ключових умов дотримання права на справедливий суд у період воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.03.1950 р. № 995_004 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06. 2016 р. № 1402-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text

4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від

18.03.2004 р. № 1618-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

6. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text

7. Усім судам України! РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Пресслужба РСУ. 02 березня 2022 р. URL: https://rsu.gov.ua/ua/news/view/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu

8. Особливості здійснення правосуддя на території, на якій введено воєнний стан : інформаційний лист Верховного Суду від 04.03.2022 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1261727/

9. Pretto and Others v. Italy, Judgment of the European Court of Human Rights, 08 December 1983. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57561

10. B. and P. v. the United Kingdom, Judgment of the European Court of Human Rights, 24 April 2001. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59422

НАПРЯМ 4. ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Антоненко Дар'я
здобувачка освіти ННІ права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Бондаренко Ольга
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук., доцент

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на освіту належить до фундаментальних прав людини та є необхідною передумовою всебічного розвитку особистості, забезпечення соціальної стабільності та сталого розвитку держави. В умовах воєнного стану реалізація цього права зазнає суттєвих викликів, пов'язаних із безпековими ризиками, руйнуванням освітньої інфраструктури, вимушеним переміщенням населення та необхідністю адаптації освітнього процесу до нових умов. Водночас держава зобов'язана забезпечувати безперервність навчання та створювати умови для реалізації права на освіту навіть за надзвичайних обставин. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження проблем, що виникають під час забезпечення доступу до освіти в період воєнного стану.

Конституційне право громадян на освіту є одним із ключових соціальних прав, що забезпечує не лише індивідуальний розвиток особистості, а й формує інтелектуальний, економічний та культурний потенціал держави. В Україні це право закріплене у статті 53 Конституції України, відповідно до якої кожен має право на освіту, а повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава гарантує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти в державних і комунальних закладах освіти [1].

Масштаби реалізації цього права в Україні підтверджуються статистичними даними щодо функціонування освітньої системи. Так, за

інформацією Державної служби статистики України, на початок 2023 року в державі діяло 13 875 закладів дошкільної освіти, 12 976 закладів загальної середньої освіти, 670 закладів професійної освіти, 332 заклади вищої освіти та 740 закладів фахової передвищої освіти. У цих закладах навчалося близько 6,5 мільйона здобувачів освіти, а освітній процес забезпечували майже 700 тисяч педагогічних і науково-педагогічних працівників. Водночас упродовж 2022–2024 навчальних років освітня діяльність здійснювалася в очній, дистанційній та змішаній формах, що стало наслідком безпекових загроз, спричинених війною [2, с. 75–90].

Разом із тим повномасштабна збройна агресія російської федерації завдала значної шкоди освітній інфраструктурі України. За даними станом на кінець липня 2023 року, було повністю зруйновано 337 та пошкоджено 3199 закладів освіти. Такі втрати суттєво ускладнили доступ до освітніх послуг для значної кількості дітей і молоді, особливо в регіонах, які зазнали активних бойових дій [3, с. 14].

За цих умов важливого значення набуває міжнародна підтримка української освітньої сфери. З метою мінімізації негативних наслідків війни Міністерство освіти і науки України активізувало співпрацю з міжнародними партнерами, сформувавши широку коаліцію для підтримки освіти та науки. Результатом такої взаємодії стала реалізація у 2023 році понад 160 міжнародних проєктів і програм із загальним обсягом фінансування близько 1,2 млрд євро. До підтримки України долучилися понад 50 міжнародних організацій та урядів іноземних держав, серед яких структури Організації Об’єднаних Націй, інституції Європейського Союзу та міжнародні громадські організації [4, с. 32].

Надана допомога охоплювала практично всі рівні освіти та була спрямована на забезпечення безперервності навчального процесу в умовах воєнного стану. Зокрема, міжнародні партнери зосередили увагу на створенні безпечного освітнього середовища, розвитку дистанційного та змішаного навчання, забезпеченні учнів і педагогів комп’ютерною технікою, створенні цифрових освітніх центрів тощо. Крім того, значна увага приділялася відновленню пошкоджених закладів освіти, психологічній підтримці учасників освітнього процесу, підтримці вступної кампанії до закладів вищої освіти, забезпеченню належних умов праці освітян та організації харчування учнів.

Отже, воєнний стан суттєво ускладнив реалізацію права на освіту в Україні через руйнування закладів освіти, безпекові загрози та вимушений перехід до альтернативних форм навчання. Водночас

держава, за підтримки міжнародних партнерів, вживає заходів для забезпечення безперервності освітнього процесу, відновлення освітньої інфраструктури та створення безпечних умов для здобуття освіти. Це свідчить про те, що навіть в умовах збройного конфлікту право на освіту залишається одним із пріоритетних напрямів державної політики та важливою гарантією захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Статистичний бюлетень: Освіта в Україні. 2023. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_22_u.pdf.

3. Ребкало М.М., Самофалов Л.П., Олійник В.С. Особливості реалізації права на освіту в Україні: аналітично-правовий огляд. Науковий вісник Сіверщини. Право. 2019. № 2 (7). С. 13–22.

4. Бичко Г., Терещенко В. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шля-хи подолання/ наук. консульт. Т. Вакуленко; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2023. 31 с. URL: https://testportal.gov.ua//wpcontent/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf.

Бондар Володимир
завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
Національної академії Служби безпеки України
кандидат юридичних наук, професор,
Заболотний Олександр
старший викладач кафедри кримінального процесу та
криміналістики Національної академії Служби безпеки України

ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання, пов’язані із затриманням особи продовжують перебувати в фокусі уваги представників як кримінальної процесуальної, так і адміністративної доктрини. Зазначене можна пояснити його специфічною юридичною сутністю, яка істотно впливає на конституційне право

людини на свободу та особисту недоторканність. Не зважаючи на короткочасний строк затримання, за характером обмежень прав і свобод воно є одним з найбільш суворих запобіжних заходів.

З урахуванням того, що затримання, як і тримання під вартою, безпосередньо пов'язане з обмеженням права людини на свободу та особисту недоторканність, тому не випадково процесуальні норми, що регламентують порядок і строки затримання включені до міжнародно-правових актів [1, 2] і ст. 29 Конституції України [3].

Затримання особи входить до системи заходів забезпечення кримінального провадження (ч. 2 ст. 131 КПК) та відповідно до ч. 2 ст. 176 КПК України є тимчасовим запобіжним заходом [4], який застосовується з підстав та в порядку, визначеному КПК, суть якого полягає в поміщенні особи на короткий строк у спеціальне приміщення для тримання затриманих (ізолятор тимчасового тримання, гауптвахту, інше приміщення призначене для цієї мети). Рішення Конституційного Суду України від 26.06.2003 № 12-рп/2003 також визначає затримання як тимчасовий запобіжний кримінально-процесуальний захід, застосування якого обмежує право на свободу й особисту недоторканність індивіда (абз. 5 п. 6 мотивувальної частини) [5].

Результати аналізу норм чинного КПК України дозволяють виокремити такі види затримання:

1) затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (ст.ст. 187−191 КПК);

2) затримання без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення: законне затримання (ст. 207 КПК) та затримання уповноваженою службовою особою (ст.ст. 208, 2982, п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК);

3) затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за межами України (ст. 582 КПК);

4) затримання окремої категорії осіб (ст.ст. 482, 482-2, 492 КПК);

5) затримання на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором України (ст.ст. 520, 522 КПК);

6) затримання осіб, які розшукуються Міжнародним кримінальним судом або стосовно яких надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передачу (ст. 628 КПК).

Ці види затримання розрізняються за цільовим призначенням, суб'єктами їх здійснення, підставами та процесуальним порядком застосування.

Аналізуючи зміст відповідних кримінальних процесуальних норм можна дійти висновку про те, що окремі з них, зокрема ст.ст. 168, 207, 208, 298-2, 615 КПК України регламентують й процедуру кримінального процесуального затримання та обшуку особи (тимчасового вилучення речей, документів тощо) ще до моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), тобто до фактичного початку досудового розслідування уповноваженими на те особами. Положення вказаних вище кримінальних процесуальних норм корелюють з вимогами ст. 29 Конституції України, у частині другій якої зазначається, що «У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом» [3].

Затримання без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення регулюється у таких нормах:

- законне затримання (ст. 207 КПК);
- затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208, 1982, п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК).

Затримання осіб, як правило, здійснюється проти волі правопорушників і доволі часто вони активно протидіють затриманню, у зв'язку з чим для досягнення мети затримання, до них застосовуються заходи фізичного впливу. З урахуванням цього, при здійсненні законного затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення, і доставлення її відповідним органам влади належить враховувати положення ст. 38 Кримінального кодексу України, щоб не перевищити заходи, необхідні для затримання правопорушника, оскільки за умисне перевищення таких заходів, залежно від наслідків, передбачена відповідальність за ст.ст. 118 та 124 КК України [6]. Незалежно від того, що затримання здійснюється своєчасно, однак характер дій при захопленні правопорушника зобов'язує оцінити завдану захопленій особі шкоду як правомірну та співвимірну не лише небезпеці посягання, але й обставинам затримання.

Затримання уповноваженою службовою особою (ст.ст. 208, 2982, п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК) є одним із найбільш розповсюджених видів

затримання.

Слід зазначити, що у положеннях ч. 6 ст. 191, ч. 3 ст. 207, ч.2 ст. 276 КПК законодавцем визначено, що уповноважена службова особа – це особа якій законом надано право здійснювати затримання, тобто наведене законодавче формулювання є бланкетним, яке відсилає до інших нормативно-правових актів, не конкретизуючи до яких саме.

У міжнародних документах з питань захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, зокрема у Зводі принципів захисту усіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню у будь-якій формі (Резолюція 43/173 Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.1988), досить ретельно зафіксовано механізм захисту прав і законних інтересів осіб, які піддаються затриманню, однак особи, які мають право здійснювати затримання, також характеризуються загальними поняттями, такими як: компетентні посадові особи або особи, уповноважені законом для затримання; посадові особи правоохоронних органів; орган відповідальний за затримання; компетентний орган тощо. У цьому ж Зводі та Правилах ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі, прийнятих Резолюцією 45/113 Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1990 р. відзначається, що словосполучення "затримана особа" означає будь-яку особу, позбавлену особистої свободи не в результаті засудження за вчинення правопорушення», а «позбавлення свободи означає будь-яку форму затримання чи тюремного ув'язнення будь-якої особи, чи її поміщення в державну чи приватну виправну установу» [7 с. 29–30; 8 с. 85-94].

Згідно з приписами ч. 3 ст. 208 КПК «уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи», а відповідно до ч. 2 ст. 276 КПК «слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа (особа, якій законом надано право здійснювати затримання) зобов'язані невідкладно повідомити підозрюваному про його права», крім цього, згідно з ч. 3 ст. 2982 КПК «уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, та дізнавач повинні негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою підстави затримання».

Наведене вище уживання в КПК України терміну «уповноважена службова особа» дає, підстави зробити висновок про те, що таким терміном законодавець позначає саме службову (посадову) особу, якій законом надаються повноваження здійснювати затримання правопорушника, але яка водночас не обіймає посади: дізнавача, слідчого, прокурора. Таким чином, вжиття законодавцем цього терміну

відсилає до інших законодавчих актів, які надають повноваження здійснювати затримання правопорушника відповідним державним установам (органам) та співробітникам (працівникам) цих установ. В інших приписах КПК України термін «уповноважена службова особа» охоплює й терміни: «дізнавач», «слідчий», «прокурор».

У листі Офісу Генерального прокурора «Щодо дотримання вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Кримінального процесуального кодексу України під час затримання особи» від 17.08.2020 № 13/4-565вих-328окв-20 також наведено визначення та стислий перелік суб'єктів, які є уповноваженими службовими особами. Зокрема, у цьому листі зазначено, що «уповноважена службова особа є родовим поняттям, яке включає в себе як слідчого, так і інших працівників правоохоронних органів, яким відповідними законами надано право на здійснення затримання. До таких працівників, зокрема, належать і працівники патрульної поліції та оперативних підрозділів, які мають повноваження здійснювати затримання в порядку, передбаченому ст. 208 КПК України» [9].

У постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 15.06.2021 у справі № 204/6541/16-к, провадження № 51-2172км19 констатується, що термін «уповноважена службова особа» включає поліцейських, військовослужбовців Служби правопорядку у ЗСУ, Національної гвардії України, Служби безпеки України, розвідувальних органів, служби судової охорони тощо [10]. Однак належить зауважити, що наведені переліки є не повними.

Вважаємо, що до уповноважених службових осіб, яким надається право здійснювати затримання осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, насамперед належить віднести співробітників (працівників) оперативних підрозділів органів правопорядку, перелік яких наведено у ч. 1 ст. 41 та ч. 6 ст. 246 КПК України, а також уповноважених працівників (співробітників) відповідних підрозділів державних органів, яким надано право здійснювати оперативно-розшукову і контррозвідувальну діяльність, визначених у ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ст. 5 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність».

У п. 7 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» визначено, що співробітники, які здійснюють контррозвідувальну діяльність мають право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього місцях осіб, підозрюваних у підготовці чи проведенні

розвідувально-підривної, терористичної діяльності та вчиненні інших кримінальних правопорушень, розслідування яких віднесено до компетенції СБ України – на строки і в порядку, що передбачені законами України. У цьому ж пункті визначено й підстави адміністративного затримання осіб, які незаконно проникають на об'єкти та у місця, які охороняються органами і підрозділами СБ України. [11]. Тобто, із цього можна зробити висновок, що затримання за вказані протиправні дії повинно здійснюватися в порядку визначеному відповідними статтями КПК України та КУпАП.

Натомість у п. 5 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначається, що «оперативні підрозділи мають право проводити операції із захоплення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення» [12]. Однак, зі змісту вказаного формулювання не вбачається, чи зобов'язані оперативні працівники, які безпосередньо здійснюють «захоплення», тобто фактично позбавляють особу конституційного права на свободу й недоторканість, складати відповідний протокол, роз'яснювати права захопленій особі, передбачені ст.ст. 42, 208 КПК України тощо.

З цього приводу слід зауважити, що ЄСПЛ у ряді своїх рішень неодноразово зазначав, що національне законодавство, яким регламентуються підстави і порядок позбавлення волі людини повинно відповідати стандарту «якості закону» [13, с. 274].

У зв'язку з цим пропонується п. 5 ч. 1 ст. 8 вказаного Закону викласти в такій редакції «5) проводити згідно з положеннями статті 208 Кримінального процесуального кодексу України операції із захоплення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; а також здійснювати припинення кримінальних правопорушень, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб» або підстави і порядок «захоплення осіб» викласти в окремій норми зазначеного Закону, аналогічно до приписів ст. 208 КПК.

Разом з тим, на підставі аналізу відповідних законодавчих актів можна дійти висновку, що термін «уповноважена службова особа», якій законом надається право здійснювати затримання, у тому числі й в умовах воєнного стану, включає: 1) поліцейських патрульної або інших служб поліції (ч. 1 ст. 37, п. 9 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію»); 2) співробітників СБ України (п. 6-7 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про Службу безпеки України», п. 6 .ч 2 ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність); 3) працівників Національного

антикорупційного бюро України (п. 10 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»); 4) працівників Державного бюро розслідувань (п. 5 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»); 5) працівників Бюро економічної безпеки України (п. 1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про Бюро економічної безпеки»); 6) військовослужбовців та уповноважених працівників Державної прикордонної служби України (п. 7 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України», п. 5 ст. 28 Закону України «Про державний кордон України»); 7) посадових осіб митних органів (п. 1 ч. 1. ст. 582 Митного кодексу України); 8) посадових і службових осіб органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів (п. 4 ч. 2 ст. 18 Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України»); 9) військовослужбовців Управління державної охорони України (п. 2 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»); 10) військовослужбовців Служби правопорядку у ЗСУ (п. 4, 5, 22 ст. 7; п. 6 ст. 8 Закону України «Про військову службу правопорядку у Збройних Силах України»); 11) військовослужбовців Національної гвардії України (п. 2-4 ч. 1 ст. 13 Закону України «Про Національну гвардію України»); 12) працівників служби судової охорони (п. 3 ч. 2 ст. 162 Закону України «Про судоустрій і статус суддів); 13) капітанів суден України (ч. 2 ст. 67 Кодексу торгівельного мореплавства України); 14) посадових осіб, залучених до антитерористичної операції, в районі її проведення (п. 2, 7 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»); 15) співробітників розвідувальних органів (п. 5 ч. 2 ст. 47 Закону України «Про розвідку»); 16) командирів (начальників) військових частин (підрозділів) ЗСУ (ч. 4 ст. 6 Закону України «Про Дисциплінарний статут Збройних сил України», абзац 24 ч. 2 ст. 23 Закону України «Про статут гарнізонної та вартової служб Збройних сил України»); 17) посадових осіб державної лісової охорони (ст. 91 Лісового кодексу України); 18) посадових осіб органів рибоохорони (ст. 10 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» тощо [14, с. 371-376; 15 с. 21-22].

Слід погодитись з науковцями, які зауважують, що вичерпний перелік уповноважених службових осіб, яким законом надається право здійснювати затримання кримінальних правопорушників, навести не реально, оскільки доповнення або скорочення такого переліку залежить від внесення змін і доповнень до законодавства України, пов’язаних із

реформуванням органів правопорядку, збройних формувань, інших відомств (установ) наділених окремими правоохоронними функціями й зокрема правом здійснювати як кримінальне процесуальне, так і адміністративне затримання особи (створення нових, реорганізація або ліквідація існуючих тощо) [14, с. 371-376].

Разом з тим слід зауважити, що поняття «уповноваженої службової особи» закріплене у положеннях ч. 6 ст. 191, ч. 3 ст. 207, ч. 2 ст. 276 КПК – «особа якій законом надано право здійснювати затримання» є не повним і не чітким, оскільки законодавством передбачено затримання особи за підозрою у вчиненні як кримінального, так і адміністративного правопорушення (ст. 262 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Значній частині службових (посадових) осіб із наведеного вище переліку державних органів, наділених окремими правоохоронними функціями відповідними законами, надається право здійснювати як кримінальне процесуальне, так й адміністративне затримання.

У спеціальному дослідженні Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія, Venice Commission) під назвою «Мірило правовладдя» («Rule of law checklist») зазначено, що «приписи акта права мають бути передбачуваними за своїми наслідками: їх має бути сформульовано з достатньою чіткістю та зрозумілістю, аби суб'єкти права мали змогу впорядкувати свою поведінку згідно з ними» [16].

Таку вимогу до нормативних актів, особливо тих, які стосуються прав і свобод людини, неодноразово викладали у своїх рішеннях Європейський суд з прав людини та Конституційний Суд України. Зокрема, ЄСПЛ у рішенні по справі «Броньовський проти Польщі» зазначив, що «чинні положення національного законодавства потрібно формулювати так, щоб вони були достатньо доступними, чіткими і передбачуваними у практичному застосуванні» [17], також на концепцію якості закону ЄСПЛ звернув увагу і в своєму Рішенні у справі «Щокін проти України» від 14.10.2010 року [18]. Конституційний Суд України в рішенні у справі № 1-5/2017 зауважив, «що принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності» [19].

З урахуванням цього пропонується додати до ст. 3 КПК України (Визначення основних термінів Кодексу) поняття «уповноваженої службової особи» такого змісту: «уповноважена службова особа –

дізнавач, слідчий, детектив, прокурор, поліцейській, працівник оперативного підрозділу правоохоронних органів, інша посадова (службова) особа органу (установи) державної влади, яким відповідними законами надано право здійснювати затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення».

Разом з тим слід зауважити, що «уповноважена службова особа» може бути такою, тобто «уповноваженою», тільки в межах повноважень (завдань, функціонального призначення) органу (установи, відомства), які надаються їй відповідними галузевими законами, статутами, положеннями тощо.

Що стосується підстав затримання уповноваженою службовою особою, то відповідно до ч. 1 ст. 208 КПК така особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину лише у випадках: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин; 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України; 4) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого ст.ст. 255, 2551, 2552 КК України.

Крім цього, уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виключно у випадку, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.

Під час введення і дії воєнного стану уповноважена службова особа вправі без ухвали слідчого судді, суду або керівника органу прокуратури затримати особу, коли наявні випадки для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду, визначені ст. 208 КПК або виникли обґрунтовані обставини, які дають підстави вважати, що можлива втеча з метою

ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину (п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК).

З приводу розширення підстав затримання особи в умовах воєнного стану слід зазначити, що можливість затримання особи при наявності обґрунтованої підозри щодо можливої її втечі після вчинення правопорушення передбачено й підпунктом с) пункту 1 статті 5 Європейської конвенції з прав людини [1]. Слід зауважити, що вказане положення ст. 5 Конвенції стосується не тільки умов воєнного стану, але може застосовуватися і в мирний час.

При затриманні уповноважена службова особа, слідчий, прокурор за наявності відповідних підстав може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК України. Разом з тим, у абзаці 3 ч. 1 ст. 615 КПК, зазначається, що при проведенні обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідна слідча (розшукова) дія проводиться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

Стосовно проведення окремих слідчих та процесуальних дій, пов'язаних із затриманням особи, до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, то колегія суддів Першої судової палати ККС ВС у Постанові від 15.06.2021, справа № 204/6541/16-к, провадження № 51-2172км19 вирішила, що особистий обшук є складовою процесу затримання і, таким чином, законне затримання саме собою дає підстави для проведення особистого обшуку. Такий обшук є необхідним, крім фіксації доказів правопорушення, також для забезпечення безпеки як осіб, що затримують, так і інших осіб, включаючи затриману особу. Особистий обшук проводиться невідкладно після затримання. Законність проведення обшуку до внесення відомостей до ЄРДР залежить від того, чи законно проводити затримання за таких обставин [20]. Разом з тим у Постанові Другої судової палати ККС ВС від 26.09.2023 у справі № 404/2409/20, провадження № 51-2742км23 зазначено, якщо особистий обшук було проведено під час затримання особи, то отримання ухвали слідчого судді з дозволом на проведення такого обшуку КПК не передбачено [21]. Крім цього колегія суддів Третьої судової палати ККС ВС у Постанові від 19.03.2025, справа №208/2509/22, провадження № 51-3737км24 відмічає, що затримання є комплексною слідчою розшуковою

дією, яка включає в себе як безпосереднє фізичне обмеження у можливості пересування затриманої особи, так і обшук затриманого й процесуальні дії – повідомлення захисника з центру надання правової допомоги, близького родича затриманого тощо [22].

Вказаними рішеннями ККС ВС намагається заповнити прогалини кримінального процесуального законодавства, що стосуються затримання особи, та запровадити єдиний підхід органів досудового розслідування і судову практику, із зазначеного питання, оскільки відповідно до приписів ч. 3 ст. 214 КПК до внесення відомостей до ЄРДР може бути проведена лише така слідча дія – як огляд місця події (за виключенням проведення дізнання при вчиненні кримінального проступку). У такому разі відомості до ЄРДР вносяться невідкладно після завершення огляду.

З урахуванням викладеного та з огляду на неоднозначну вітчизняну слідчу і судову практику з означеного питання, а також зважаючи на наведені вище вимоги Європейських інституцій щодо стандарту «якості закону», пропонується ч. 3 ст. 214 КПК після слів «огляд місця події» доповнити таким текстом «обшук особи, яку затримано в порядку, передбаченому статтею 208 цього Кодексу та пов'язані з затриманням інші процесуальні дії».

Результати аналізу положень кримінального процесуального законодавства України щодо підстав та порядку затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, дозволяє припустити, що вони в цілому відповідають положенням Конституції України (ст.ст. 29, 55, 59) та Європейської конвенції з прав людини (ст. 5), за виключенням окремої неузгодженості з п. 3 ст. 5 Конвенції, в якому наголошується, що кожен кого затримано «має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу». У правових позиціях ЄСПЛ зазначається, що позбавлення особи свободи має перебувати під незалежним судовим контролем і супроводжуватися відповідальністю окремих посадових осіб за свої діяння. Зокрема, у справі «Яременко проти України» (2008) ЄСПЛ констатував порушення ст. 5(3) Конвенції, яка гарантує право на негайне постання перед суддею. Суд вказав, що контроль над позбавленням свободи повинен бути автоматичним – суддя не може чекати ініціативи затриманого, а зобов'язаний провести перевірку законності затримання ex officio [23]. Разом з тим відповідно до приписів ст. 210 КПК уповноважена службова особа зобов'язана доставити затриманого до

найближчого підрозділу органу досудового розслідування, а не до суду. Затриманій особі не пізніше 24 годин з моменту затримання повинно бути вручено письмове повідомлення про підозру (ст. 278 КПК) або звільнено (за виключенням випадку передбаченого ч. 7 ст. 615 КПК – до 48 годин на повідомлення про підозру) та згідно з вимогами ст. 211 КПК протягом 60 годин з моменту затримання доставлено до слідчого судді для обрання запобіжного заходу або звільнено з під варти. Загальний строк затримання особи без рішення суду не повинен перевищувати 72 години (ст. 29 Конституції України, ст.ст. 12, 211, 615 КПК України).

Водночас слід зауважити, що у галузевих законах (зокрема, «Про Національну гвардію України», «Про Службу безпеки України», «Про Державне бюро розслідувань» та низці інших), якими відповідні службові (посадові) особи наділяються правом здійснювати затримання особи підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, констатується лише право на таке затримання, але не визначаються порядок і конкретні підстави затримання. В кращому разі у цих нормативних актах зазначається, що затримання повинно здійснюватися в порядку встановленому законом без посилання на назву та відповідні правові норми такого закону. Зазначене, як свідчить практика, створює ризики порушення конституційних прав затриманої особи. Відтак, вважаємо, що відповідні законодавчі положення названих вище галузевих законів потребують нормативного удосконалення з чітким відображенням у них конкретних підстав і порядку затримання.

ЄСПЛ і Конституційний Суд України у своїй практиці виробили критерії законного затримання, що охоплюють: законність (lawfulness) – наявність підстав у національному законодавстві; передбачуваність (foreseeability) – правова норма має бути достатньо чіткою; захист від свавілля (protection against arbitrariness) – обґрунтованість відповідними об'єктивними підставами та судовий контроль [17, 18, 19, 23] .

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином: Резолюція 43/173 Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1988 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_206

3. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. Відомості

Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. No 4651-VI. Офіційний вісник України. 2012. No 37. Ст. 1370. Ред. від 01.08.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top 5.

5. Рішення Конституційного Суду України від 26.06.2003 р. No 12-рп/2003 (справа про гарантії депутатської недоторканності) Справа № 1-15/2003 Офіційний вісник України, 25.07.2003, № 28, ст. 1381

6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. №2341-III. Офіційний вісник України. 2001. №21. Ст.920. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top

7. Науково-практичний коментар: у 2 т. / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. Харків: Право, 2012. Т. 1. 768 с.

8. Фаринник В.І. Затримання особи: проблеми кримінальної процесуальної регламентації та шляхи їх вирішення. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 2. С. 85-94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_2_13.

9. Лист Офісу Генерального прокурора «Щодо дотримання вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Кримінального процесуального кодексу України під час затримання особи» від 17.08.2020 № 13/4-565вих-328окв-20.

10. Постанова Першої судової палати ККС ВС від 15.06.2021 р. у справі №204/6541/16-к, провадження № 51-2172км19

11. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26 грудня 2002 р. ВВР України. 2003. № 12. Ст. 89. http://zakon/nau/ua.

12. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. ВВР України. 1992. № 22. Ст. 303. http://zakon/nau/ua.

13. Шумило М.Є. Об'єднані інститути фізичного захоплення особи, запідозреної у вчиненні злочину, та затримання підозрюваного у кримінальному провадженні: питання демаркації. Вісник Національної академії правових наук України. Том 31, № 2, 2024, с. 261-280. DOI: 10.31359/1993-0909-2024-31-2-261

14. Фоміна Т. Г., Рогальська В. В. Затримання особи в умовах воєнного стану: підстави та уповноважені службові особи на здійснення. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. №4. С. 371–376. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.67.

15. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду

в умовах воєнного стану: наук.-практ. комент. Розд. IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (станом на 30 груд. 2022 р.) / І. Гловюк, О. Дроздов, Г. Тетерятник, Т. Фоміна, В. Рогальська, В. Завтур. Вид. 4. Дніпро ; Львів; Одеса; Харків, 2023. 82 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5338.

16. Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія) Мірило правовладдя,С. 22:https://newjustice.org.ua/wpcontent/uploads/2017/09/Rule of Law Checklist UKR.pdf.

17. Рішення Європейського суду з прав людини у справі „Броньовський проти Польщі" від 22 червня 2004 року. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі, 2004, № 4.

18. Рішення Європейського суду з прав людини у справі „Щокін проти України" від 14 жовтня 2010 року (остаточне 14.01.2011) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858#Text.

19. Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v 002p710-17#Text.

20. Постанова Першої судової палати ККС ВС від 15.06.2021, справа №204/6541/16-к, провадження № 51-2172км19 https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=97736430.

21. Постанова Другої судової палати ККС ВС від 26.09.2023, справа №404/2409/20, провадження № 51-2742км23 https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_26_09_2023_roku_u_spravi_404_2409_20/.

22. Постанова Третьої судової палати ККС ВС від 19.03.2025 р., справа №208/2509/22, провадження № 51-3737км24 https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=126054605.

23. Рішення Європейського суду з прав людини у справі „Яременко проти України" від 12 червня 2008 р. (заява № 32092/02). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-86978.

Буга Володимир
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
ФПФППД НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
Демидович Кирило
здобувач освіти ННІПФПКП
Донецького державного університету внутрішніх справ

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ В ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Питання про межі допустимого обмеження прав людини в екстраординарних обставинах не є новим для доктрини міжнародного права - воно супроводжує юридичну науку щонайменше від часів Першої світової війни. Проте повномасштабна збройна агресія проти України надала цій дискусії зовсім іншого виміру: йдеться вже не про абстрактні колізії між безпекою держави та свободою особи, а про реальну щоденну практику мільйонів людей, які опинилися в умовах, коли конституційний лад і міжнародно-правові гарантії перевіряються на міцність одночасно.

Стаття 64 Конституції України закріплює можливість обмеження окремих прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану, однак містить чіткий перелік прав, що не підлягають жодному обмеженню [2, с. 24]. Це конституційне рішення відображає концепцію абсолютних прав, яка послідовно відстоювалася у практиці Європейського суду з прав людини і знайшла своє закріплення в статті 15 ЄКПЛ [1, с. 45]. Проблема, однак, полягає не в наявності формальних заборон, а в реальних механізмах їхнього дотримання в умовах, коли виконавча влада об'єктивно концентрує в своїх руках надзвичайно широкі повноваження.

Дерогаційний механізм, яким скористалася Україна, направивши відповідне повідомлення Генеральному секретарю Ради Європи після 24 лютого 2022 року, є цілком легітимним інструментом міжнародного права. Стаття 4 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права допускає відступ від зобов'язань «у тій мірі, якої вимагає гострота становища» [4, с. 11]. Ключове слово тут - «мірі». Принцип пропорційності в цьому контексті набуває не декларативного, а суто практичного значення: кожне конкретне обмежувальне рішення повинне

витримувати тест на необхідність і співмірність із загрозою. Досвід показує, що саме тут між теорією і практикою утворюється найбільший розрив.

Окремо слід зупинитися на функціонуванні судової системи. Органи ООН з прав людини послідовно наголошують: доступ до правосуддя є не лише самостійним правом, але й системною гарантією всіх інших прав - без нього будь-які конституційні декларації залишаються порожніми словами [3, с. 78]. Фактична неможливість звернення до суду для мешканців окупованих і прифронтових територій - це не технічна проблема організації судочинства, це конституційна криза, яка потребує системного, а не ситуативного реагування.

Імплементація міжнародних стандартів у національну правову систему здійснюється через декілька взаємопов'язаних каналів: пряму дію ратифікованих міжнародних договорів, тлумачення законодавства у світлі міжнародних зобов'язань та законодавче приведення у відповідність. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» формально надає рішенням ЄСПЛ статус джерела права [5], однак практика їхнього реального застосування судами залишається нерівномірною - і ця нерівномірність в умовах воєнного стану лише поглиблюється.

Найбільш вразливими у контексті воєнного стану є права внутрішньо переміщених осіб, право на захист персональних даних в умовах розширення розвідувальних повноважень, а також право на інформацію, яке перебуває у постійному й не завжди чітко врегульованому конфлікті з вимогами оперативної безпеки. Ці колізії не мають простих рішень - але саме тому вони потребують концептуального, а не казуїстичного підходу з боку законодавця.

Зрештою, прагнення України до членства в Європейському Союзі - це не лише геополітичний вибір, але й правовий зобов'язуючий орієнтир. Воєнний стан створює спокусу відкласти «незручні» питання прав людини на потім. Завдання юридичної науки - послідовно нагадувати: саме в екстремальних умовах визначається справжня ціна правової держави.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : підписана 4 листоп. 1950 р. ; ратифікована Україною 17 лип. 1997 р. Офіційний вісник України. 1998. № 13. С. 44–52.

2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради

України 28 черв. 1996 р. Київ : Парламентське вид-во, 2020. 64 с.

3. Доповідь Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні за період серпень–жовтень 2023 р. Женева : Управління ООН з прав людини, 2023. 112 с.

4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права : прийнятий резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 груд. 1966 р. Офіційний вісник України. 2016. № 29. С. 10–25.

5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст. 260.

Будко Тетяна
Заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Національної академії Служби безпеки України
доктор юридичних наук, професор

ПРО ПОНЯТТЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА, ВИЗНАЧЕНИХ КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Однією з актуальніших та поширеніших на сьогодні експертиз є судово-лінгвістична семантико-текстуальна експертиза усних та писемних повідомлень, яка вирішує багато питань, безпосередньо пов'язаних і з поняттями конституційних прав і свобод, і з їх реалізацією в Україні. У цих тезах я просто поставлю питання з позиції судового експерта-лінгвіста до змісту важливих, ключових для експертного висновку понять, дефініцій з надією на подальше обговорення і отримання відповідей від юристів.

У статті 64 Конституції України зазначається, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених цією Конституцією. В умовах воєнного стану або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції. Розглянемо декілька прикладів – що саме не може бути обмежено в умовах воєнного стану.

Зокрема, у статті 24 визначено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Серед іншого, не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками політичних, релігійних та інших переконань, за мовними ознаками.

Стаття 58 наголошує на тому, що ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення. Слід зазначити, що у різних правоохоронних органах трапляються непоодинокі випадки, коли на експертизу надсилають матеріали, які виникли ще до змін, внесених у КК України за Законом від 15.03.2022 № 2124-IX, і ставлять, наприклад, питання про заперечення, виправдування збройної агресії РФ проти України (ст. 436-2 КК України).

Стаття 60 попереджає про те, що ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази. За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність.

Зазвичай явно злочинні накази та розпорядження не віддаються письмово або під аудіо-, відеозапис. Про такий наказ (розпорядження) повідомляє потерпілий, свідок, виконавець, тобто на експертизу надається повідомлення про наказ з чужих слів, а питання ставиться про висловлювання його конкретною особою, якій цей наказ приписується. У подібних ситуаціях експерт не може підтвердити факт висловлення наказів, розпоряджень конкретною особою, яка в цьому обвинувачується.

Взагалі тут розглянуто лише невелике коло питань, пов'язаних із обмеженням конституційних прав та свобод в умовах воєнного стану. На мій погляд, під час прийняття рішення щодо обмеження прав і свобод слід чітко було дотримуватися принципу пріоритетного визначення потенційної шкоди, яку може нанести вільна реалізація цих прав і свобод в умовах воєнного стану, щоб не скотитися до тотального втручання у приватне життя людей. А визначення потенційної шкоди національним інтересам, загроз національній безпеці має ґрунтуватися на висновках експертів-лінгвістів лише у комплексі з іншими доказами, іншими видами експертиз у предметних галузях, які мають базуватися на чіткій системі критеріїв. Судово-лінгвістична семантико-текстуальна експертиза не може відштовхуватися від наративів без визначення їх авторів, брати на віру заперечення якихось подій, фактів або, навпаки, відомості про те, що події, факти відбулися, класти в основу висновків офіційну позицію влади, рішення певної комісії, коментарі правоохоронців тощо. Експерт-лінгвіст має оперувати тим, що відноситься до його спеціальних знань, а всю іншу необхідну для дослідження інформацію – використовувати із

посиланням на джерела її походження, перекладаючи відповідальність на тих, хто її створив, сформував та поширив.

Волобоєва Злата
здобувачка освіти Навчально-наукового інституту
права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Туренко Олег
професор кафедри загальноправових дисциплін факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання забезпечення та захисту прав і свобод людини набуває нового значення. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII держава отримує право запроваджувати тимчасові обмеження окремих прав громадян, однак такі дії мають винятковий та пропорційний характер і обумовлюються виключно загрозою національній безпеці [1]. Йдеться насамперед про можливість обмеження свободи пересування, таємниці листування й телефонних розмов, свободи зборів та мирних зібрань. Водночас навіть тимчасовий характер цих обмежень не звільняє державу від обов'язку обґрунтовувати їх необхідність та співмірність меті, задля якої вони запроваджені. Саме баланс між потребами оборони й непорушністю основоположних прав визначає зміст правового режиму воєнного стану.

Конституція України у статті 64 закріплює, що за жодних обставин, у тому числі в умовах воєнного або надзвичайного стану, не можуть бути обмежені певні права, а саме: право на життя, повага до гідності людини, недоторканність особи та право на судовий захист [2]. Цей перелік відтворює логіку міжнародних стандартів. Частина друга статті 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року так само не допускає відступу від права на життя, заборони катувань, заборони рабства та принципу «немає покарання без закону» [3]. Слід

також враховувати, що ця ж стаття Конвенції передбачає механізм відступу держави від частини зобов'язань під час війни або іншої суспільної небезпеки. Україна скористалася цим механізмом. Повідомлення про відступ було передано Генеральному секретареві Ради Європи на початку березня 2022 року з посиланням на введення воєнного стану [4], а згодом, у 2024 році, обсяг такого відступу було звужено. Ця динаміка засвідчує прагнення держави обмежувати права лише в тих межах, яких вимагає ситуація.

Зауважимо, що важливу роль у забезпеченні прав людини відіграють міжнародно-правові акти, а саме: Загальна декларація прав людини 1948 року, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року. Якщо Загальна декларація має передусім програмний, ціннісний характер, то Конвенція і Пакт містять юридично обов'язкові норми, забезпечені відповідними контрольними механізмами – Європейським судом з прав людини та Комітетом ООН з прав людини. Обидва обов'язкові акти містять схожі застереження про можливість відступу (стаття 15 Конвенції [3] та стаття 4 Пакту [5]), що свідчить про узгодженість регіонального та універсального рівнів захисту прав людини навіть у надзвичайних умовах.

Як зазначає О. М. Музичук, на національному рівні важливе значення для забезпечення міжнародних стандартів захисту прав людини має Указ Президента України «Про Національну стратегію у сфері прав людини». Автор звертає увагу на основні напрями державної політики щодо захисту прав людини, які стали найбільш актуальними під час воєнного стану. Зокрема, увага приділяється захисту прав ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб, жителів тимчасово окупованих територій, а також підтримці сімей військовополонених і зниклих безвісти [6, с. 154–155]. Реалізація цих напрямів потребує не лише нормативного закріплення, а й створення дієвих організаційних механізмів та чіткого розподілу повноважень між органами влади.

Водночас упровадження міжнародних стандартів стикається з практичними проблемами. Як зазначають М. М. Юрченко та А. С. Ніцевич, існує неузгодженість між різними органами державної влади в питаннях імплементації міжнародних стандартів, а також різні підходи до тлумачення та застосування міжнародно-правових норм. У зв'язку з цим автори пропонують створити єдиний механізм розроблення методики тлумачення й застосування норм міжнародного права та налагодити

обмін досвідом для підвищення кваліфікації суддів і працівників правоохоронних органів у сфері міжнародного права [7, с. 529]. Можна додати, що ефективність такого механізму значною мірою залежатиме від готовності національних судів безпосередньо застосовувати положення Конвенції та практику Європейського суду з прав людини, а не обмежуватися посиланням лише на національне законодавство.

Таким чином, попри складне становище, у якому перебуває держава, Україна поступово впроваджує міжнародні стандарти прав людини у власну правову систему як через ратифікацію міжнародних договорів і конституційне закріплення непорушних прав, так і через сумлінне використання передбаченого міжнародним правом механізму відступу. Разом із тим виявлено низку проблем, що визначають подальше вдосконалення механізмів імплементації, а саме міжвідомча неузгодженість та недостатня практика прямого застосування міжнародних норм. Їх розв'язання є важливою умовою ефективного захисту прав людини в Україні та подальшого розвитку правової системи держави.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : Міжнародний документ від 04.11.1950. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

4. Повідомлення про відступ України від зобов’язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (стаття 15). Страсбург : Рада Європи. 8 с. URL: https://rm.coe.int/1680a5b0b0.

5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Міжнародний документ від 16.12.1966. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

6. Музичук О. М. Адміністративно-правові засади забезпечення дотримання міжнародних стандартів захисту прав людини в умовах воєнного стану в Україні. Правова наука і державотворення в Україні в контексті інтеграційних процесів : матеріали XV Міжнародної науково-

практичної конференції (м. Суми, 24 травня 2024 року). Суми : СФ ХНУВС, 2024. С. 153–156.

7. Юрченко М. М., Ніцевич А. С. Імплементація міжнародних стандартів прав людини в умовах воєнного стану в Україні. Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Одеса, 30 квітня 2026 року). Одеса : ДЗ «ПНПУ імені К. Д. Ушинського», ЦСПД «Politicus», 2026. С. 527–530.

Вольвак Олександр
старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби Безпеки України

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ VS ТАЄМНІ СВІДКИ

Кримінальне судочинство в демократичній державі стоїть перед перманентним викликом: як захистити осіб, готових свідчити проти організованої злочинності, тероризму або корупції, не жертвуючи при цьому правом обвинуваченого на справедливий розгляд? Інститут анонімних свідків виник як відповідь на цей виклик – і водночас породив нові, ще складніші питання.

Презумпція невинуватості – один із наріжних каменів ліберальної правової традиції, який сягає корінням у римське право (ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat) і набув конституційного та конвенційного закріплення в правових системах усіх демократичних держав. Стаття 11 Загальної декларації прав людини 1948 року, стаття 14(2) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, стаття 6(2) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – ЄКПЛ), стаття 62 Конституції України одностайно проголошують: кожна обвинувачена у вчиненні злочину особа вважається невинуватою, доки її вину не буде доведено в законному порядку.

Разом з тим презумпція невинуватості не функціонує у вакуумі. Вона співіснує з обов'язком держави забезпечити ефективне розслідування та притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини. Там, де реальна загроза життю та безпеці свідка унеможливлює його публічну ідентифікацію, виникає нерозв'язна на перший погляд антиномія: право обвинуваченого на допит свідків обвинувачення (ст. 6(3)(d) ЄКПЛ) vs.

право свідка на безпеку, а ширше – право суспільства на ефективний кримінальний процес.

Проблема полягає у тому, що анонімізація свідків безпосередньо ускладнює реалізацію права захисту на перехресний допит - одного із фундаментальних елементів змагального процесу, - а відтак потенційно вступає в колізію з принципом презумпції невинуватості та вимогами справедливого судового розгляду.

У прецедентній практиці ЄСПЛ презумпція невинуватості розглядається у двох аспектах: процесуальному та матеріальному. Процесуальний аспект охоплює порядок доказування, розподіл тягаря доведення та стандарт доведеності. Матеріальний аспект (що набув самостійного значення після справи Minelli v. Switzerland, 1983) стосується обов'язку посадових осіб -органів обвинувачення, судів, публічних функціонерів - утримуватися від висловлювань про вину особи до постановлення вироку.

Принципово важливим є процесуальний вимір презумпції невинуватості в контексті ст. 6(3)(d) ЄКПЛ - права обвинуваченого «допитувати свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих же умовах, що і свідків обвинувачення». Це право є конкретизацією загального принципу рівності сторін (equality of arms) і принципу змагальності.

Система гарантій, передбачених ст. 6(3) ЄКПЛ, не є автономною відносно загальної вимоги справедливості, закріпленої у ст. 6(1). Це означає, що навіть за фактичного обмеження права на допит свідків провадження може залишатись справедливим, якщо були застосовані достатні врівноважуючі заходи та якщо обмеження прав захисту компенсоване іншими процесуальними гарантіями (Ibrahim and Others v. United Kingdom, 2016). Водночас принцип презумпції невинуватості вимагає, що навіть при застосуванні будь-яких обмежень обвинуваченому повинна зберігатися змістовна можливість спростувати обвинувачення і поставити під сумнів достовірність доказів. Порушення цього балансу тягне за собою порушення ст. 6 ЄКПЛ.

Важливою є також доктрина «права мовчати та не свідчити проти себе» (right to silence and privilege against self-incrimination), що хоч і не закріплена у ст. 6 ЄКПЛ буквально, але виводиться ЄСПЛ із загального поняття справедливого суду (Murray v. United Kingdom, 1996; Saunders v. United Kingdom, 1996). У поєднанні з принципом змагальності ці доктрини формують конституційний контекст, в якому оцінюється

сумісність використання анонімних показань із правами обвинуваченого.

Поняття «таємний свідок» не є однорідним і охоплює кілька різновидів учасників кримінального провадження, щодо яких застосовуються ті чи інші форми захисних заходів. У доктрині та практиці виділяються такі основні форми.

Правові підстави для надання статусу анонімного свідка у різних правових системах, як правило, включають: (1) реальну та обґрунтовану загрозу фізичній безпеці свідка або членів його родини; (2) ризик залякування або підкупу свідка; (3) суспільний інтерес у збереженні оперативних можливостей правоохоронних органів (у разі агентів під прикриттям); (4) особливу вразливість свідка.

У КПК України інститут захисту свідків регулюється передусім Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (1993) та відповідними нормами КПК. Стаття 139 КПК передбачає заходи для забезпечення безпеки свідка, а ст. 352 встановлює порядок допиту з використанням заходів безпеки. Разом із тим норми КПК не формують повноцінного – достатньо детального та процедурно виваженого – регулювання допиту анонімних свідків, порівнянного з нідерландською чи британською моделями.

Практика ЄСПЛ щодо анонімних свідків пройшла три чітко виражені стадії: від жорсткої заборони до поступового формування системи збалансованих критеріїв, що допускають обмежене використання анонімності за дотримання певних умов, а саме:

Переломним рішенням для сучасної доктрини ЄСПЛ стала справа Al-Khawaja and Tahery v. United Kingdom (2011), розглянута Великою палатою. Незважаючи на те, що ця справа безпосередньо стосувалась відсутніх (absent), а не анонімних свідків, вона має вирішальне значення для загального розуміння допустимості обмежень права на допит свідків. Велика палата переглянула жорстке застосування «sole or decisive rule» і запровадила дворівневий тест: (1) чи є належні підстави для відсутності свідка; (2) чи є показання відсутнього свідка єдиним або вирішальним доказом; (3) якщо так, чи існують достатні врівноважуючі фактори, у тому числі сильні процесуальні гарантії, що компенсують перешкоди для захисту і забезпечують загальну справедливість судового розгляду.

Суд у Al-Khawaja and Tahery зробив принциповий висновок: «sole or decisive rule» не є абсолютною і не означає, що використання показань відсутнього свідка автоматично порушує ст. 6. Натомість необхідний цілісний аналіз справедливості провадження в цілому. Ця позиція

означала певну ревізію підходу до анонімних свідків, оскільки поширення концепції «загальної справедливості» дозволяло враховувати сукупність компенсуючих заходів.

Вирішальним для уточнення цих стандартів стало рішення у справі Schatschaschwili v. Germany (2015), прийняте Великою палатою. ЄСПЛ систематизував трьохетапний алгоритм оцінки сумісності використання показань відсутніх і анонімних свідків зі ст. 6: (1) наявність належних підстав для відсутності свідка або збереження його анонімності; (2) доказова вага показань (чи є вони єдиним або вирішальним доказом); (3) достатність врівноважуючих факторів та загальна справедливість провадження. Підкреслено, що навіть якщо показання не є єдиними або вирішальними, суди повинні ретельно перевірити наявність врівноважуючих факторів. Суд також наголосив, що якщо показання є єдиними або вирішальними, рівень необхідних врівноважуючих факторів є вищим.

Подальшою деталізацією стандарту Schatschaschwili стало рішення у справі Dimitar Mitev v. Bulgaria (2020), де ЄСПЛ підкреслив, що при оцінці врівноважуючих факторів необхідно враховувати: (а) можливість захисту ознайомитися з показаннями свідка та поставити питання через посередника; (б) надання судом особливої уваги оцінці показань анонімного свідка з відповідним аргументуванням; (в) наявність у захисту необхідної інформації для формування перехресного допиту.

Анонімність свідка та презумпція невинуватості є структурно несумісними концептами: перша з необхідністю обмежує гарантії, які забезпечує друга. Водночас ця несумісність не є абсолютною і може бути подолана системою компенсаторних заходів – за умови їх реальної, а не декларативної ефективності.

Таким чином, сучасна доктрина ЄСПЛ виходить із принципу «загальної справедливості» як ключового критерію оцінки допустимості анонімних показань. Ця доктрина є значно гнучкішою за ранні підходи, але водночас вимагає від національних судів реального змістовного аналізу, а не формального дотримання процедурних вимог.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 10.06.2026).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012

р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 10.06.2026).

3. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12 (дата звернення: 10.06.2026).

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 10.06.2026).

5. ECHR. Doorson v. Netherlands. Application no. 20524/92. Judgment of 26 March 1996 // https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57972%22]} (дата звернення: 10.06.2026).

6. ECHR (Grand Chamber). Al-Khawaja and Tahery v. United Kingdom. Applications nos. 26766/05, 22228/06. Judgment of 15 December 2011// https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-90781%22]} (дата звернення: 10.06.2026).

7. ECHR (Grand Chamber). Schatschaschwili v. Germany. Application no. 9154/10. Judgment of 15 December 2015 // https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-159566%22]}

Hladky Viacheslav
PhD, Doctoral Researcher
Varna Free University "Chernorizets Hrabar"

THE LATENT NATURE OF SEXUAL CORRUPTION AS AN OBSTACLE TO THE REALISATION OF THE CONSTITUTIONAL RIGHT TO EFFECTIVE LEGAL PROTECTION

In analysing sexual corruption as a social phenomenon, account must be taken of its high degree of latency. In practice, it may outwardly resemble ordinary institutional, professional, or personal interaction. This substantially impedes the criminological visibility of such acts and the objective identification of the roles occupied by the participants in the unlawful interaction. At the same time, having regard to existing scholarly approaches to certain aspects of the nature of sexual corruption [1, p. 575], it should be noted that an act of sexual corruption should not be reduced to a random instance of individual deviance. Sexual corruption becomes possible, first, where a person who possesses power, influence, or control over access to a significant benefit is able to use that position to obtain an unlawful sexualised

advantage. Secondly, in its essence, it consists in the covert transformation of dependence on another person's acts or decisions, or on access to another significant opportunity, into a condition of sexualised subordination. This may take the form either of a single episode of sexual-corruption interaction or of a prolonged course of such interaction.

At the same time, the particular difficulty of criminalising sexual corruption in a just manner lies in the fact that the victim's apparently voluntary conduct may itself be treated as criminal, so that the person concerned is presumed to incur criminal liability. In assessing the depth of this problem, it should be noted that the conduct of the direct victim may indeed outwardly consist in apparently voluntary participation in acts of a sexual nature, without physical violence and, in some cases, even with apparent enthusiasm. On closer analysis, however, such outward "voluntariness" is often no more than the consequence of structural dependence on the acts or decisions of the other party to the sexual-corruption interaction. In the light of contemporary constitutional values, therefore, the criminalisation of sexual corruption should be directed not only towards identifying the corrupt use of power or influence for sexualised purposes, but also towards protecting the victim, even where the sexual-corruption interaction in which the victim participated is outwardly accompanied by consent, gratitude, patronage, official discretion, or a personal relationship. At the same time, "voluntariness" as such, a conclusion often reinforced by the absence of active resistance or immediate disclosure of what was taking place, should not be held against the victim. It should instead be understood as a manifestation of a structural problem: the mechanism that sustains the latency of sexual corruption and makes the exercise of the constitutional right to effective legal protection impossible, or extremely difficult, before the sexual-corruption interaction begins and still more so after such an exchange has occurred.

The corresponding legal position is based, in general terms, on the premise that, in a constitutional state committed to the rule of law, justice, and the priority of human rights, a person should not be treated as a culpable participant in an unlawful act where that act primarily involved his or her own exploitation rather than the exploitation of third parties, and where no real mechanisms of protection against the act of sexual corruption were available. The primary indicator of such lack of protection is the weakness of procedures for lodging and examining complaints, together with the insufficient protection afforded to a person who reports sexual-corruption or other sexualised abuse of power. In this respect, one should agree with scholars [see especially 2, p. 1, 6]

that, when assessing the sufficiency of protective mechanisms, it is essential to distinguish between the formal existence of a complaints procedure and its actual capacity to perform a protective function. In practice, acts of sexual corruption remain highly persistent precisely because reporting them is often perceived by the victim not as a means of protection, but as a threat to his or her social, professional, or personal position. This condition, which sustains the latency of sexual corruption, is further reinforced by reputational risks. As studies show [see, for example, 3, p. 8], the likelihood of unlawful sexual abuse increases where the victim belongs to a marginalised group, where a culture of disbelief towards victims of sexual abuse prevails, or where practices of victim-blaming persist. Accordingly, a criminal-law model for countering sexual corruption must take into account not only the fact of the sexual-corruption exchange itself, but also the victim's real ability to report such abuse safely, without fear of further harm resulting from the disclosure of the unlawful act.

In the light of the foregoing, it should be emphasised that the criminalisation of sexual corruption must preclude not only the legal possibility of holding the victim criminally liable as a participant in a sexual-corruption exchange, but also the possibility of leaving that person without effective legal protection. This is important because, in the light of constitutional values, such a person should not be treated as someone who has "transferred an unlawful sexual advantage" in the ordinary corruption-law sense where his or her conduct was conditioned by dependence on a person possessing power or influence, fear of losing a significant benefit, the threat of an adverse decision, or the absence of any real possibility of freely refusing. Nor should such treatment arise where the person's conduct did not involve the sexual exploitation of third parties, including his or her own children.

References

1. Jonsson S. Sexual Corruption and Political (Dis)trust. Political Studies. 2025. Vol. 74, Iss. 2. P. 575–591. URL: https://doi.org/10.1177/00323217251335758.

2. Sexual harassment against sexual minority students in a university in Nigeria / B. M. Mapayi, O. Ibigbami, A. Akinsulore [et al.]. Discover Psychology. 2026. Vol. 6, art. no. 62. P. 1–20. URL: https://doi.org/10.1007/s44202-026-00606-w.

3. "Alsof je geen grenzen hebt": De rol van seksisme, heteronormativiteit en de monoseksuele norm in seksueel geweld tegen bi+ vrouwen / M. Naezer, F. Hehenkamp, S. Verlee, B. Myren. Amsterdam : Bi+ Nederland, 2025. 68 p.

Говдан Микола
здобувач освіти Національної академії Служби безпеки України
Науковий керівник: Вольвак Олександр
старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби Безпеки України

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ ПОРУШЕННЯ CHAIN OF CUSTODY У ДОКАЗОВОМУ ПРАВІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ: ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР ДЛЯ ДОКУМЕНТАТОРІВ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Збір доказів у збройних конфліктах – зокрема в умовах повномасштабної агресії рф проти України – здійснюється в ситуаціях нестабільної безпеки, часто за участю численних суб'єктів: слідчих Офісу прокурора МКС, національних правоохоронних органів, місій ООН, неурядових організацій, журналістів та цивільних волонтерів. Будь-яка прогалина в документуванні передачі доказу здатна поставити під сумнів його допустимість або доказову вагу у міжнародному судовому процесі.

Римський статут МКС не закріплює окремого визначення chain of custody, однак містить загальні принципи оцінки доказів, на яких будується відповідна практика:

Стаття 69(4) Статуту: Палата самостійно визначає допустимість та доказову вагу матеріалів, зважуючи будь-яку шкоду, яку доказ може завдати справедливому судовому розгляду.

Стаття 69(7) Статуту: докази, отримані з порушенням міжнародно визнаних прав людини, не підлягають використанню, якщо таке порушення ставить під сумнів їхню надійність або завдає шкоди цілісності провадження.

Правила 63 та 64 Правил процедури та доказування (ППД): Суд користується широкою дискрецією при оцінці доказів і їхньої ваги; принцип вільної оцінки доказів (libre appréciation) є основоположним.

Принципова особливість доказового права МКС: chain of custody є не процедурним бар'єром для допустимості, а критерієм оцінки надійності та переконливості доказу.

Найпоширенішим наслідком є не виключення доказу, а зниження його переконливості. Палати МКС послідовно розмежовують питання допустимості (admissibility) та доказової ваги (probative value). Недоліки

документування передачі, прогалини у реєстрах зберігання або неналежне оформлення процедур впливають насамперед на другий елемент. Суд може долучити доказ, але суттєво знизити його значення при підсумковій оцінці. Такий підхід безпосередньо випливає з принципу вільної оцінки доказів.

Якщо порушення ланцюжка збереження є суттєвим - наприклад, тривале перебування речових доказів у третіх осіб без фіксації, відсутність цифрових логів передачі файлів, незафіксовані хеш-суми - суд вимагає додаткового підтвердження автентичності. У таких випадках тягар доведення автентичності фактично покладається на сторону, що подає доказ, а стандарт судової перевірки суттєво підвищується.

Визнання доказу недопустимим (inadmissibility), що є екстраординарним наслідком, що настає лише у двох ситуаціях: (1) порушення chain of custody, що призводить до непереборних сумнівів щодо автентичності або надійності матеріалу; (2) використання доказу завдасть серйозної шкоди справедливості провадження відповідно до ст. 69(7) Римського статуту. Разом з тим, умисна маніпуляція з доказами або їх фальсифікація додатково тягне відповідальність за ст. 70 Статуту (злочини проти правосуддя).

У своєму першому вироку (Trial Chamber I, 14 березня 2012 р.) МКС зіткнувся із системною проблемою делегування збору доказів посередникам (intermediaries) – цивільним особам, які діяли в умовах збройного конфлікту в Демократичній Республіці Конго. Палата констатувала: офіс прокурора не повинен був делегувати слідчі функції посередникам без належного нагляду. Внаслідок фактично неконтрольованих дій ключових посередників ланцюжок збереження низки доказів виявився перерваним, а частина свідчень – недостовірною або нечесною. Суд не виключив ці матеріали автоматично, однак суттєво знизив їхню доказову вагу, а в підсумковій оцінці відмовився покладатися на показання, достовірність яких була підірвана через неналежний контроль над посередниками.

У справі Катанги (Trial Chamber II, 7 березня 2014 р.) Суд розглядав речові докази – зброю та гільзи, – зібрані спочатку національними військовими органами Демократичної Республики Конго і лише потім передані офісу прокурора МКС. Захист наполягав на виключенні цих доказів через невідповідність міжнародним криміналістичним стандартам. Палата відхилила це клопотання, сформулювавши «цілісний підхід» (holistic approach): в умовах збройного конфлікту «ідеальний

ланцюжок збереження є практично неможливим», а тому прогалини в документації не тягнуть автоматичної недопустимості, якщо загальний контекст та сукупність непрямих доказів підтверджують автентичність матеріалів.

Справа Bemba et al. є першою в практиці МКС, де предметом стали злочини проти правосуддя за ст. 70 Статуту – корупційний вплив на свідків та схиляння до надання завідомо неправдивих показань. Апеляційна палата (8 березня 2018 р.) у постанові ICC-01/05-01/13-2275 підтвердила: будь-які умисні маніпуляції з доказами чи навмисне викривлення їхнього походження становлять пряму загрозу правосуддю і є безумовною підставою для позбавлення таких матеріалів будь-якої доказової сили. Хоча справа стосується не технічних прогалин у ланцюжку зберігання, а умисного спотворення доказової бази, сформульований принцип має ширше значення: несанкціонований доступ до доказів або їхня модифікація – навіть якщо «технічний» ланцюжок зберігання не перерваний – руйнує допустимість матеріалу.

У вироку Trial Chamber V від 24 липня 2025 р. МКС вперше у своїй практиці системно розглянув питання ланцюжку зберігання стосовно цифрових доказів у повному обсязі:

- Facebook-матеріали (§ 148 вироку): Палата «не знайшла підстав сумніватися» в автентичності даних, отриманих від Facebook через компетентні ірландські органи. Відповідь платформи на офіційний запит (legal process response) розглядається як достатнє підтвердження ланцюжку зберігання.

- Записи деталей дзвінків CDR (§ 182 вироку): Суд підтвердив дійсність chain of custody, встановленого на основі метаданих CDR, отриманих від чотирьох телекомунікаційних компаній ЦАР. Корпоративні водяні знаки оператора визнані inherent indicia of authenticity - внутрішньою ознакою справжності.

Загальний стандарт: для оцінки prima facie надійності цифрового матеріалу Палата враховує: (a) походження файлу; (b) контекст його створення; (c) метод компіляції; (d) доступність для незалежної перевірки.

Таким чином, метадані та офіційні відповіді платформ (Facebook, Google, Telegram) на запити компетентних органів формують достатній ланцюжок зберігання для цифрових доказів у МКС. Разом із тим хеш-суми у момент завантаження залишаються найсильнішим інструментом підтвердження цілісності - їхня відсутність компенсується лише

сукупністю непрямих доказів.

У сучасних міжнародних розслідуваннях – зокрема щодо злочинів, вчинених в Україні з 2022 р. – цифрові докази займають центральне місце: супутникові знімки, перехоплені переговори, відеозаписи з БПЛА, матеріали з мобільних пристроїв та масиви OSINT-даних із соціальних мереж.

Ризик порушення ланцюжку зберігання для цифрових матеріалів значно вищий, ніж для традиційних речових доказів – цифровий контент легко піддається непомітному редагуванню. Як випливає з вироку у справі Yekatom/Ngaïssona (2025) та Довідки офісу прокурора МКС щодо кіберзлочинів, фокус ланцюжку зберігання зміщується від фізичного контролю над носієм до математичної та алгоритмічної верифікації:

- фіксація хеш-суми файлу (SHA-256 або MD5) безпосередньо у момент завантаження/вилучення;
- дзеркальне копіювання (forensic imaging) з верифікацією хеш-суми копії;
- збереження повних метаданих (timestamp, geolocation, device identifiers);
- документування кожного перегляду файлу (access log) зі зазначенням особи та мети;
- отримання офіційних підтверджень від платформ (legal process responses) через компетентні органи;
- незмінність кодувальних індексів файлів під час передачі до МКС.

Для матеріалів, зібраних на тимчасово окупованих або звільнених територіях, особливого значення набуває фіксація контексту вилучення: GPS-координати, дата, час, ідентифікація особи, що вилучила матеріал, та свідки присутності. Ці відомості компенсують можливі технічні прогалини при застосуванні «цілісного підходу» (Katanga).

Аналіз практики МКС засвідчує: правові наслідки порушення chain of custody не є автоматичними і визначаються контекстуально - залежно від характеру порушення та його реального впливу на автентичність і надійність доказового матеріалу.

Список використаних джерел

1. Rome Statute of the International Criminal Court, 17 July 1998, Articles 69(4), 69(7), 70.// https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf.

2. Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Court,

Rules 63, 64.// https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RulesProcedureEvidenceEng.pdf.
3. The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, ICC-01/04-01/06-2842, Judgment pursuant to Article 74 of the Statute, Trial Chamber I, 14 March 2012.// https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/04-01/06-2842.
4. The Prosecutor v. Germain Katanga, ICC-01/04-01/07-3436, Judgment pursuant to Article 74 of the Statute, Trial Chamber II, 7 March 2014// https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/04-01/07-3436-teng.
5. The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Aimé Kilolo Musamba, Jean-Jacques Mangenda Kabongo, Fidèle Babala Wandu and Narcisse Arido, ICC-01/05-01/13-2275, Judgment on the Appeals Against the Verdict, Appeals Chamber, 8 March 2018 // https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/05-01/13-2275-red.
6. The Prosecutor v. Alfred Yekatom and Patrice-Edouard Ngaïssona, ICC-01/14-01/18, Judgment pursuant to Article 74 of the Statute, Trial Chamber V, 24 July 2025, §§ 148, 182 // https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/14-01/18-2784-red.
7. Office of the Prosecutor of the International Criminal Court. Policy on Cyber-Enabled Crimes under the Rome Statute. The Hague, 2025// https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2025-12/2025-cyber-eng.pdf.
8. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations. UN Human Rights Office, 2022 // https://www.ohchr.org/sites/default/files/2024-01/OHCHR_BerkeleyProtocol.pdf.

Годорожа Ольга
здобувачка освіти
ННІ права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Степанов Сергій
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила одну з найбільших міграційних криз у Європі з часів

Другої світової війни. Мільйони громадян України були змушені залишити свої домівки та шукати безпечний прихисток за кордоном, насамперед у державах Європейського Союзу. За таких умов особливого значення набуває забезпечення ефективного міжнародно-правового механізму захисту біженців та осіб, які потребують тимчасового захисту.

Витоки міжнародної системи захисту біженців сягають середини XX століття. Так, у 1947 році під егідою Організації Об'єднаних Націй була створена Міжнародна організація у справах біженців, діяльність якої була спрямована на репатріацію, переселення та надання допомоги особам, що були змушені залишити місце проживання через воєнні дії або переслідування. Ця організація стала першим спеціалізованим інститутом у системі ООН, наділеним окремим мандатом щодо захисту біженців. Водночас її діяльність мала тимчасовий характер і тривала до 1952 року, що зумовило необхідність створення постійного міжнародного механізму захисту таких осіб. З цією метою Генеральна Асамблея ООН у 1950 році ухвалила Резолюцію № 428 (V), відповідно до якої було засновано Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, яке розпочало свою діяльність у 1951 році [1].

Подальший розвиток міжнародних стандартів захисту біженців знайшов відображення і в праві Європейського Союзу. Одним із ключових актів у цій сфері стала Директива 2001/55/ЄС про тимчасовий захист, яка передбачає надання особам, що масово переміщуються внаслідок надзвичайних обставин, права на законне перебування на території держав-членів ЄС без необхідності проходження стандартної процедури отримання статусу біженця. Відповідно до положень Директиви, тимчасовий захист надається строком на один рік із можливістю його подовження до трьох років залежно від розвитку ситуації в країні походження. Водночас особи, які отримали статус біженця відповідно до міжнародного законодавства, користуються ширшими гарантіями, зокрема правом на безстрокове проживання в державі перебування [2].

Хоча зазначена Директива була ухвалена ще у 2001 році, тривалий час механізм тимчасового захисту фактично не застосовувався. Ситуація змінилася після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. У березні 2022 року Рада Європейського Союзу визнала необхідність використання передбаченого Директивою механізму для захисту громадян України, які були змушені залишити територію держави через воєнні дії. Відтак 4 березня 2022 року механізм

тимчасового захисту було офіційно активовано. Для забезпечення належної підтримки українських громадян Європейська комісія 8 березня 2022 року ухвалила програму «Cohesion's Action for Refugees in Europe» (CARE), що надала державам-членам додаткові можливості фінансування заходів допомоги біженцям. Згодом країнам ЄС було спрямовано значні фінансові ресурси, зокрема авансове фінансування у розмірі 3,5 млрд євро, а також додаткову підтримку з боку європейських інституцій та міжнародних фінансових організацій [3].

Активація механізму тимчасового захисту стала безпрецедентним кроком у практиці Європейського Союзу та забезпечила українським громадянам широкий спектр соціальних і правових гарантій. Зокрема, відповідно до рішення Ради ЄС 2025/1460 від 15 липня 2025 року, дію тимчасового захисту для громадян України продовжено до 4 березня 2027 року. Надання такого статусу гарантувало право на проживання в державах-членах ЄС, доступ до ринку праці, освіти, медичного обслуговування та соціального забезпечення. Крім того, українські біженці отримали можливість реалізовувати право на возз'єднання сім'ї та вільне пересування територією Європейського Союзу. Запровадження цього механізму дозволило оперативно задовольнити базові потреби мільйонів вимушених переселенців та забезпечити більш рівномірний розподіл міграційного навантаження між державами-членами. Станом на 2025 рік найбільшу кількість українських біженців прийняли Польща, Німеччина, Чехія, Італія та Іспанія [4, с. 380].

Отже, система захисту прав українських біженців у країнах Європейського Союзу сформувалася на основі поєднання універсальних міжнародно-правових стандартів та спеціальних механізмів ЄС, ключовим із яких є Директива 2001/55/ЄС про тимчасовий захист. Її активація у відповідь на повномасштабну збройну агресію проти України забезпечила швидке надання українським громадянам правового статусу, що гарантує доступ до базових соціальних, економічних та гуманітарних прав у державах-членах ЄС.

Список використаних джерел

1. United Nations General Assembly. Resolution 428 (V). Statute of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees. 14.12.1950. URL: https://www.refworld.org/legal/constinstr/unga/1950/en/72586

2. Директива ЄС 2001/55/ЕС Про тимчасовий захист. URL: https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex:32001L0055

3. Богдан Т. Як повернути українських біженців додому після війни.

Економічнаправда.
URL:https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/28/695503/
4. Клюєва Є.М. Особливості захисту прав біженців в країнах Європейського союзу. Dictum factum.2025. №2 (18). С. 372-382.

Гузенко Олена
доцент кафедри економіки та публічного управління
ННІ права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат економічних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ РОЛЬОВОГО СЕГМЕНТУ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Система забезпечення захисту прав людини було і залишається пріоритетним напрямком розвитку кожної демократичної країни. В надзвичайних умовах розвитку України, котрі спровоковано затяжними воєнними діями питання забезпечення захисту прав людини постало в іншому сенсі. Проблематичним стало використання існуючих правових норм і стандартів у сфері прав людини, мала місце невідповідність положень правових стандартів запиту сьогодення. Постало питання негайного прийняття дієвих рішень щодо вдосконалення базової правової платформи, з урахуванням існуючих викликів та змін, які відбулися в структурі українського суспільства. Очевидним є той факт, що питання дієвості системи захисту прав людини потребує переосмислення в умовах війни, коли людина повинна відчувати не лише захист свої прав, а, й мати можливість судового захисту у разі їх порушень. Обрана тема дослідження є актуальною та сучасною в умовах сьогодення.

Питання забезпечення захисту прав людини не втрачає своєї актуальності в колі наукової спільноти. Досліджуючи різні проблематичні правові та методологічні сегменти забезпечення прав людини вітчизняні науковці дійшли висновку, що необхідним є постійне вдосконалення правового поля у сфері прав людини так, як змінність умов життєздатності членів українського суспільства, постійні воєнні виклики породжують низку проблематичних аспектів, які потребують негайного рішення. У зв'язку з цим питання забезпечення захисту прав людини доволі часто виступає предметом вивчення у монографічних дослідженнях, висвітлюється у фахових наукових виданнях та

обговорюється науковцями на дискусійних платформах фахового спрямування. Зокрема, у своїй науковій роботі М.А. Бурдоносова, Н.В. Заяць та В.І. Озель [1] сконцентрували увагу на вивченні проблеми гарантії прав і свобод людини в Україні у контексті сучасних викликів. Натомість, М.С. Кельман, А.С. Токарська, Л.В. Ярмол, С.Б. Цебенко та А.О. Дутко [2] присвятили монографічні дослідження сучасним механізмам захисту прав людини. Водночас, О.В. Гальцова та А.Х. Степанюк [3] досліджували питання принципу поваги до прав і свобод людини у кримінально-виконавчому законодавстві, виконанні і відбуванні покарань. Не зменшуючи значущість наукових доробок вітчизняних вчених, доцільно відзначити, що окремі питання захисту прав людини залишилися неоднозначними та дискусійними, що вказало на необхідність продовження дослідження.

Одними із пріоритетних напрямків вирішення проблем стало посилення захисту соціально-економічних та гуманітарних прав людини. З'явилася потреба впровадження правових ініціатив щодо захисту прав військових, ветеранів війни, інвалідів військовополонених та внутрішньо переміщених осіб. Окрім цього, від існуючих постійних воєнних викликів цивільне населення опинилося в небезпечних умовах життєздатності, постійні обстріли мирних територій, руйнування критичної інфраструктури, скорочення персоналу на дієздатних підприємствах, значні стрибки цін на комунальні платежі, інфляційні процеси призвели до зниження рівня доходу працездатних громадян українського суспільства.

Не менш важливим стало питання забезпечення соціальних прав людини в умовах воєнного конфлікту. Мається на увазі відсутність в достатньому обсязі грошових ресурсів держави для виконання соціальних зобов'язань перед громадянами суспільства. Зазначена ситуація виникла в результаті порушення стабільного функціонування підприємницького сектору економіки, що призвело до суттєвого зниження податкових платежів і зборів до Державного та місцевих бюджетів. Наслідком кризи в підприємницькому секторі країни стало зниження грошових коштів держави для повного забезпечення соціальних виплат малозабезпеченим громадянам, людям похилого віку, інвалідам, сім'ям з дітьми, котрі вимушені були шукати безпечні умови життя та покинули окуповані території.

Безумовно, зазначений перелік проблематичних аспектів, які постали перед системою забезпечення прав людини, в умовах воєнного

конфлікту, не є вичерпаним. Враховуючи той факт, що зазначена система представляє собою механізм балансу між національною безпекою та дотриманням прав людини в українському суспільстві її дієвість має значний вплив на функціонування країни в умовах війни.

Переосмислення рольового значення даної системи лежить в площині таких сегментів як: обмеження свавілля органів влади та органів місцевого самоврядування у сфері прав людини; забезпеченні захисту військових та цивільного населення; обов'язковій фіксації воєнних злочинів та випадків порушення прав людини на окупованих територіях; дієвості та ефективної роботи механізмів судочинства та правоохоронних органів у контексті захисту громадян від злочинів; сприянні роботи правозахисних та волонтерських організацій в питаннях документуванні воєнних злочинів агресора, наданні гуманітарної допомоги та захисті прав військовополонених чи цивільних осіб.

Нам імпонує твердження В.А. Дорошенко [4, с. 325] стосовно того, що в умовах воєнного конфлікту в Україні «…правова система включає як національні, так і міжнародні форми та способи захисту прав людини під час війни, кожен з яких може бути використано особами, які зазнали протиправних дій під час війни». Науковець констатує «…важливим є розуміти необхідність забезпечення захисту прав людини за будь-яких обставин, особливо коли населення є найбільш уразливим через повномасштабні воєнні дії» [4, с. 325]. Тобто постає питання переосмислення рольового значення механізму захисту прав людини.

Таким чином, значення рольового сегменту системи захисту прав людини в умовах воєнного конфлікту полягає в надані дієвості всім політичним та законодавчим інструментам, які мають забезпечити ефективну роботу існуючого механізму. Питання забезпечення прав людей в умовах воєнного конфлікту виступає одним з пріоритетів держави, адже затягування конфлікту призводить до збільшення фактів порушення фундаментальних прав. Механізм захисту прав повинен бути цілісним та логічно-узгодженим процесом, що надасть можливість більш успішно проводити процеси захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Гарантії прав і свобод людини в Україні у контексті сучасних викликів: монографія/ М.А.Бурдоносова, Н.В.Заяць, В.І. Озель. Київ: Вид-во «Алерта», 2025. 122 с.

2. Сучасні механізми захисту прав людини: колективна монографія / М.С. Кельман, А.С. Токарська, Л.В. Ярмол, С.Б. Цебенко, А.О. Дутко.

Львів: Галицька видавнича спілка, 2020. 220 с.
3. Принцип поваги до прав і свобод людини у кримінально-виконавчому законодавстві, виконанні і відбуванні покарань: монографія / О. В. Гальцова, А. Х. Степанюк. Харків: Вид-во «Право», 2020. 222 с
4. Дорошенко В.А. Правові механізми захисту прав людини під час війни. Юридичний науковий електронний журнал.2023. № 2. С.323-326. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/74

Демидович Кирило
здобувач освіти ННІ підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Панфілова-Турчіна Алла
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ
суддя у відставці, медіатор

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ В ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року поставило правову систему держави перед викликами, до яких вона виявилася лише частково готова. Введення воєнного стану неминуче потягнуло за собою обмеження низки цивільних прав - і тут постало питання, яке не має простої відповіді: де межа між виправданими заходами безпеки та порушенням тих гарантій, заради яких, власне, держава й існує.

Стаття 64 Конституції України прямо допускає тимчасове обмеження окремих прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану, однак встановлює чітку умову - таке обмеження має бути строковим і не може торкатися абсолютних прав [5]. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» конкретизує, які саме обмеження є допустимими, проте практика застосування цих норм нерідко виходить за межі того, що можна вважати пропорційним втручанням [3].

З точки зору цивільного права найбільш відчутними стали зміни у сфері позовної давності та захисту права власності. Законом № 2120-IX

від 15 березня 2022 року до Цивільного кодексу України були внесені зміни, якими зупинено перебіг позовної давності на час дії воєнного стану [1]. Це рішення виглядає цілком обґрунтованим: людина, яка рятується від обстрілів або перебуває на окупованій території, об'єктивно позбавлена можливості звернутися до суду. Водночас таке зупинення створює правову невизначеність для іншої сторони відносин, що також потребує законодавчого врегулювання.

Міжнародно-правовий вимір цієї проблеми визначається насамперед Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Стаття 15 ЄСПЛ дозволяє державам відступати від своїх зобов'язань у разі надзвичайної ситуації, що загрожує існуванню нації, - але лише в тій мірі, якої вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим зобов'язанням за міжнародним правом [4]. Україна скористалася цим механізмом, однак це не звільняє державу від обов'язку забезпечити ефективний захист прав, зокрема майнових.

Особливо гострою є проблема відшкодування шкоди, завданої внаслідок бойових дій. Знищене житло, пошкоджений бізнес, втрачене майно - все це цивільно-правові наслідки збройного конфлікту, які держава зобов'язана врегулювати. Прийнятий у 2023 році Закон України про компенсацію за пошкоджене та знищене майно зробив перший крок у цьому напрямку, однак механізм його реалізації на практиці залишається складним і недоступним для значної частини постраждалих [2]. Міжнародний досвід - зокрема досвід Боснії та Герцеговини після конфлікту 1990-х років - свідчить, що ефективна компенсаційна система вимагає не лише законодавчої бази, а й реального фінансового забезпечення та спрощених процедур доведення шкоди.

Практика Європейського суду з прав людини формує важливий орієнтир для України. В рішенні у справі «Кривіцька та Кривіцький проти України» ЄСПЛ наголосив, що позбавлення особи майна без справедливої компенсації порушує статтю 1 Першого протоколу до ЄСПЛ навіть тоді, коли держава діє в публічних інтересах [7]. Цей підхід має пряме значення для оцінки законодавчих заходів, ухвалених Україною в умовах воєнного стану.

Зазначеному питанню було приділено увагу у науковій статті практиками та науковцями Панфіловою-Турчіною А.В., Степановим С. В., Хитровським Д. В. «Ефективні способи захисту права власності на тимчасово окупованих територіях та перспективи впровадження національного компенсаційного механізму» та запропоновано способи

законодавчого закріплення захисту державою порушених прав власності [6].

Тому збереження цивільно-правових гарантій в умовах воєнного стану - це не абстрактна юридична проблема, а питання, від вирішення якого залежить довіра людей до держави та її правової системи. Обмеження прав може бути виправданим, але воно ніколи не може бути безконтрольним. Імплементація стандартів ЄКПЛ у цивільне законодавство, вдосконалення компенсаційних механізмів і забезпечення доступу до правосуддя навіть в умовах збройного конфлікту - це той мінімум, без якого верховенство права залишатиметься декларацією.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення деяких механізмів регулювання цивільних відносин» від 15 березня 2022 р. № 2120-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 23. Ст. 178.

2. Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23 лютого 2023 р. № 2923-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 18. Ст. 47.

3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р.: ратиф. Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. Офіційний вісник України. 1998. № 13. С. 270.

5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

6. Панфілова-Турчіна А. В., Степанов С. В., Хитровський Д. В. Ефективні способи захисту права власності на тимчасово окупованих територіях та перспективи впровадження національного компенсаційного механізму. ПРАВО І СУСПІЛЬСТВО № 2 / 2026. Т. 1 С. 94-103.

7. Рішення ЄСПЛ у справі «Кривіцька та Кривіцький проти України» від 2 грудня 2010 р. (Заява № 30856/03).

Золочевський Денис
викладач кафедри протимінної діяльності
та спеціальної підготовки
Національного університету цивільного захисту України

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України спричинила масштабне мінне забруднення значної частини території держави. Наявність мін та інших вибухонебезпечних залишків війни створює загрозу життю і здоров'ю населення, обмежує використання земельних ресурсів та негативно впливає на соціально-економічний розвиток територій. За таких умов особливого значення набуває впровадження міжнародних стандартів гуманітарного розмінування як одного з механізмів забезпечення конституційних прав і свобод людини.

Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Крім того, стаття 27 Конституції України гарантує кожному право на життя, а стаття 50 закріплює право на безпечне для життя і здоров'я довкілля [1]. У зв'язку з цим очищення територій від мін та вибухонебезпечних предметів слід розглядати як один із механізмів реалізації позитивних зобов'язань держави щодо захисту життя і безпеки громадян.

Мінне забруднення територій безпосередньо впливає на реалізацію низки конституційних прав, зокрема права на життя, безпечне довкілля, свободу пересування, право власності та право на працю [6, с. 170]. Наявність небезпечних територій обмежує доступ населення до житла, об'єктів інфраструктури та земель сільськогосподарського призначення, що негативно позначається на розвитку держави.

Важливу роль у мінімізації наслідків мінного забруднення відіграють Міжнародні стандарти протимінної діяльності (IMAS), які визначають вимоги до проведення обстеження територій, очищення місцевості від вибухонебезпечних предметів, управління якістю робіт та

інформування населення щодо мінних ризиків [4]. Застосування стандартів IMAS забезпечує належний рівень безпеки, уніфікує підходи до виконання робіт та підвищує ефективність гуманітарного розмінування.

Важливе значення для міжнародно-правового регулювання гуманітарного розмінування має Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їх знищення 1997 року (Оттавська конвенція) [3]. Документ передбачає міжнародні зобов'язання держав щодо очищення забруднених територій, знищення запасів протипіхотних мін та надання допомоги постраждалим особам [3].

Україна здійснює імплементацію міжнародних стандартів гуманітарного розмінування у національну правову систему. Правові засади такої діяльності визначені Законом України «Про протимінну діяльність в Україні» [2]. Важливим кроком стало запровадження національних стандартів, гармонізованих із вимогами IMAS, розвиток системи сертифікації операторів протимінної діяльності та контролю якості виконання робіт. Зокрема, в Україні впроваджено національні стандарти у сфері протимінної діяльності, розроблені на основі Міжнародних стандартів протимінної діяльності (IMAS), що забезпечує застосування єдиних вимог до планування, виконання та контролю якості робіт з гуманітарного розмінування. Національна стратегія протимінної діяльності на період до 2033 року визначає подальші напрями розвитку цієї сфери та наближення її до міжнародних стандартів [5].

Ефективна імплементація міжнародних стандартів гуманітарного розмінування потребує не лише вдосконалення нормативно-правової бази, але й створення належних організаційно-правових механізмів їх реалізації. Серед актуальних завдань – підготовка кваліфікованих фахівців, розвиток системи контролю якості робіт, удосконалення міжвідомчої взаємодії та розширення міжнародного співробітництва у сфері гуманітарного розмінування [6, с. 173].

Отже, гуманітарне розмінування в умовах воєнного стану набуває ознак важливого конституційно-правового механізму забезпечення права на життя, безпечне довкілля та інших основоположних прав людини. Подальша гармонізація національної системи протимінної діяльності з міжнародними стандартами сприятиме підвищенню рівня захисту прав громадян та післявоєнному відновленню України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

2. Про протимінну діяльність в Україні : Закон України від 06 груд. 2018 р. № 2642-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19.

3. Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on Their Destruction. Oslo, 18 September 1997.

4. International Mine Action Standards (IMAS). URL: https://www.mineactionstandards.org.

5. Про схвалення Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 черв. 2024 р. № 616-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2024-р.

6. Марченко М. Ю. Основні засади протимінної діяльності в Україні. Наукові записки. Серія: Право. 2025. № 16. С. 169–174. URL: https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/569.

Золочевський Денис
викладач кафедри протимінної діяльності
та спеціальної підготовки
Національного університету цивільного захисту України

ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ МІННОГО ЗАБРУДНЕННЯ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України спричинила масштабні негативні наслідки для навколишнього природного середовища. Одним із найбільш небезпечних та довготривалих наслідків війни стало мінне забруднення територій, яке створює загрозу життю та здоров'ю населення, обмежує використання земельних ресурсів, негативно впливає на стан екосистем і перешкоджає відновленню постраждалих територій. За таких умов особливої актуальності набуває питання забезпечення конституційного права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Відповідно до статті 50 Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [1]. Водночас стаття 16 Конституції

України визначає забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України одним із найважливіших обов'язків держави [1]. У сукупності зазначені положення формують конституційну основу державної політики у сфері захисту довкілля та гарантування екологічних прав громадян.

Мінне забруднення територій становить серйозну загрозу реалізації права на безпечне довкілля. Вибухонебезпечні предмети тривалий час залишаються у ґрунті, лісових масивах, водних об'єктах та на сільськогосподарських угіддях, створюючи небезпеку для населення та природних екосистем. Наявність мін обмежує доступ громадян до природних ресурсів, перешкоджає веденню господарської діяльності та унеможливлює повноцінне використання земель за їх цільовим призначенням [2; 6, с. 286].

Окрім безпосередньої загрози життю та здоров'ю людей, мінне забруднення негативно впливає на стан навколишнього природного середовища. Вибухи боєприпасів призводять до руйнування ґрунтового покриву, забруднення земель токсичними речовинами, знищення рослинності та порушення природних екосистем. Особливо відчутними такі наслідки є для територій природно-заповідного фонду, лісових масивів та сільськогосподарських земель, які відіграють важливу роль у забезпеченні екологічної безпеки держави [3; 6, с. 287].

Правові засади здійснення заходів з гуманітарного розмінування визначені Законом України «Про протимінну діяльність в Україні» [2]. Відповідно до його положень протимінна діяльність спрямована на зменшення впливу вибухонебезпечних предметів на життя та діяльність населення, а також створення умов для безпечного використання територій. Важливим елементом державної політики у цій сфері є очищення земель від вибухонебезпечних предметів та їх повернення до безпечного господарського використання.

Суттєве значення для подолання наслідків мінного забруднення має Національна стратегія протимінної діяльності на період до 2033 року [4]. Документ визначає основні напрями розвитку системи протимінної діяльності, передбачає підвищення ефективності очищення територій та відновлення їх безпечного використання. Реалізація зазначених заходів сприяє не лише підвищенню рівня безпеки населення, а й відновленню екологічного стану територій, які постраждали внаслідок бойових дій.

Важливу роль у забезпеченні права на безпечне довкілля відіграють міжнародні стандарти протимінної діяльності (IMAS), які встановлюють

вимоги до проведення гуманітарного розмінування, управління якістю робіт та оцінки ризиків [5]. Використання таких стандартів дозволяє забезпечити належний рівень безпеки під час виконання робіт та сприяє більш ефективному відновленню забруднених територій.

Отже, мінне забруднення територій України створює істотні перешкоди для реалізації конституційного права людини на безпечне довкілля. У сучасних умовах протимінна діяльність виступає не лише інструментом забезпечення безпеки населення, а й важливим механізмом відновлення екологічної безпеки держави. Подальше вдосконалення системи гуманітарного розмінування та очищення територій від вибухонебезпечних предметів є необхідною передумовою реалізації права громадян на безпечне довкілля, відновлення екологічної безпеки та забезпечення сталого розвитку України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

2. Про протимінну діяльність в Україні : Закон України від 06 груд. 2018 р. № 2642-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19.

3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 черв. 1991 р. № 1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12.

4. Про схвалення Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 черв. 2024 р. № 616-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2024-р.

5. International Mine Action Standards (IMAS). URL: https://www.mineactionstandards.org.

6.Крицька І. О., Сінна О. І. Право на безпечне довкілля в умовах збройних конфліктів: сучасні виклики та перспективи забезпечення. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 4. С. 285–289.

Кадала Віталій
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та ЕБ,
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ПРИНЦИП ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ПРАВОВИЙ ІНСТРУМЕНТ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Воєнний конфлікт в Україні призвів до порушень всіх ланок управління на макроекономічному та мікроекономічному рівні. Не обминули воєнні виклики сферу прав і свобод людини. Виникла нагальна потреба втручання законодавця в питані забезпечення національної безпеки та безпеки громадян у надзвичайних, критичних ситуаціях, які створюють небезпеку для їх життєздатності, здоров'я та благополуччя. Одним із правових інструментів, який був здатен, в певній мірі, вплинути на ситуацію стало застосування конституційно-правової норми в контексті принципу обмеження прав і свобод людини. Беззаперечно, така дія законодавця була вимушена, проте необхідна з огляду на постійні воєнні виклики, котрі призводять до порушення прав людини. Така ситуація спровокувала появу низки проблематичних аспектів, які лежать в площині необхідного обґрунтування прийняття рішення про обмеження прав людини та мати достатнє законодавче підґрунтя, котре має чітко встановити межі дії принципу обмежень прав людини. Усе зазначене підкреслює актуальність та сучасність обраного напрямку вивчення.

Проблема впровадження принципу обмеження прав людини, безумовно, є актуальною, проте не зовсім новою. Наукові доробки вітчизняних вчених доволі активно обирають предметом вивчення різні аспекти адаптації конституційно – правових норм. В межах нашої проблематики значний внесок у дослідженні питань щодо обмеження прав людини і громадянина зробили вітчизняні вчені, котрі викладали результати своїх досліджень в форматі монографічних та дисертаційних досліджень. Так, О.П. Андрущенко [1] досліджував питання концептуалізації, методології та футурології в контексті прав людини на перехресті цивілізацій. М.А. Баламуш, Н.В. Ільєва та О.М. Миколенко [2] присвятили монографічні дослідження механізму реалізації прав і свобод людини та громадянина в публічному і приватному праві. В свою чергу, А.М. Мерник [3] вивчав загальнотеоретичні аспекти та практику реалізації обмеження прав людини в умовах дії особливих правових

режимів. Однак окремі питання висвітлено фрагментарно, що вказало на доцільність продовження дослідження.

В Україні в умовах воєнного конфлікту впровадження принципу обмеження прав людини відбувається з урахуванням правових норм і стандартів, які передбачено в Конституції України [4] та Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [5]. Так, у період воєнного стану ст.64 Конституції України [4] законодавець передбачив тимчасове обмеження прав людини,а саме такі права як «…свобода пересування (обмеження виїзду за межі країни, запровадження комендантської години, заборона перебування у зонах бойових дій); право на таємницю листування і комунікацій (у зв'язку з потребами розвідки, безпеки, контр розвідувальних заходів); свобода мирних зібрань, слова і преси (для запобігання поширенню дезінформації чи паніки); право власності (у випадках реквізиції або використання майна для оборонних потреб з наступною компенсацією)». В основу зазначених обмежень покладено правові норми Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [5].

Ми поділяємо позицію Л.М. Ніколенко [6, с.209] стосовно того, що «…навіть за умов воєнного стану основоположні права людини не втрачають своєї чинності, їх реалізація може зазнавати об'єктивних обмежень, однак обов'язок держави – забезпечити, щоб ці обмеження залишалися пропорційними, тимчасовими і такими, що не нівелюють сутність правового статусу особи».

Таким чином, за результатами проведених досліджень доцільно зробити висновок, що дієвість принципу обмеження прав людини активізується в надзвичайних умовах розвитку країни. Правовими інструментами його впровадження виступає ст. 64 Конституції України та Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Прийняте рішення про застосування принципу обмеження прав людини має бути достатньо обґрунтованим на базі принципу верховенства права з обов'язковим зазначенням терміну його дії.

Список використаних джерел

1. Андрущенко О.П. Права людини на перехресті цивілізацій: концептуалізація, методологія та футурологія: монографія. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Право, 2025. 208 с.

2. Дослідження механізму реалізації прав і свобод людини та громадянина в публічному і приватному праві: колективна монографія / М.А. Баламуш, Н.В. Ільєва, О.М. Миколенко та ін.; за заг. ред. О.В. Гаран,

О.І. Миколенко. Одеса: Фенікс, 2023. 300 с.
3. Мерник А.М. Обмеження прав людини в умовах дії особливих правових режимів: загальнотеоретичні аспекти та практика реалізації: монографія Харків: Право, 2024. 456 с.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
5. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 2503
6. Ніколенко Л.М. Захист прав людини в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 91: частина 1. С.207-212. DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.30

Клімов Андрій
викладач кафедри пожежної тактики та аварійно-рятувальних робіт навчально наукового інституту оперативно-рятувальних сил Національного університету цивільного захисту України

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Базові права і свободи людини є невід'ємним елементом її соціалізації та всебічного розвитку, а рівень їхньої захищеності безпосередньо відображає ступінь демократичності будь-якого суспільства. Найважливіші особисті, політичні та соціально-економічні свободи зафіксовані в Основному Законі, що дозволяє чітко визначити правовий статус громадян та окреслити межі функціонування державних інститутів. Попри найвищу юридичну силу, більшість конституційних прав не мають абсолютного характеру, і їхнє правомірне звуження допускається законом. У період дії особливих правових режимів такі обмеження регламентуються виключно Конституцією України, законами про правовий режим воєнного та надзвичайного стану, а також іншими профільними нормативними актами. Особливе місце в системі прав і свобод людини і громадянина посідають конституційні права і свободи,

які разом із відповідними обов'язками встановлено в основному законі кожної держави [1, с. 381]

Під воєнним станом слід розуміти особливий правовий режим, що вводиться в Україні [2]. Оскільки розширення владних повноважень створює потенційні ризики для правового статусу громадян, законодавство передбачає систему чітких гарантій, згідно з якими будь-які обмеження прав є вичерпними, не підлягають розширеному тлумаченню і суворо обмежені періодом дії особливого стану. Навіть процедури введення чи продовження надзвичайних заходів, чітко регламентуються та потребують обов'язкового затвердження Верховною Радою України після указу Президента, що мінімізує простір для зловживань.

У сучасному правовому просторі вимушене звуження прав є механізмом знаходження компромісу між інтересами особи та державою, що відображено у статті 23 Конституції України [3]. Таке обмеження основних свобод являє собою правомірне, цілеспрямоване кількісне або якісне применшення певних моделей поведінки індивіда. Цей підхід повністю відповідає міжнародним стандартам, де кожен багатосторонній договір чітко окреслює межі можливого державного втручання та визначає коло фундаментальних прав, які мають залишатися недоторканними за будь-яких форс-мажорних обставин.

Правове регулювання освітнього процесу в Україні в умовах воєнного стану зазнало корінних трансформацій, спрямованих на адаптацію національної системи освіти до екстремальних безпекових викликів. Базовим нормативним підґрунтям для цих змін виступають положення Закону України «Про освіту», спеціальні постанови Кабінету Міністрів та оперативні накази Міністерства освіти і науки України. Ключовим імперативом та абсолютним пріоритетом державного регулювання у цей період визначено гарантування фізичної безпеки всіх учасників освітнього процесу в поєднанні з максимальною гнучкістю правових інструментів для забезпечення безперервного та безперешкодного доступу до знань. [4]

Однією з найважливіших особливостей організації навчання стала широка автономія закладів освіти у виборі форматів взаємодії. При цьому відновлення традиційного аудиторного чи класного навчання жорстко регламентоване вимогою: наявністю належним чином облаштованого та сертифікованого бомбосховища, яке здатне одночасно вмістити абсолютно всіх учнів, студентів та працівників, що перебувають у будівлі

під час повітряної тривоги. Якщо ця умова не виконується або безпекова ситуація в регіоні погіршується, освітній процес невідкладно переводиться в онлайн-режим.

Важливим виміром правового регулювання є розширення системи соціально-юридичних гарантій для найбільш вразливих категорій учасників освітнього процесу. Законодавство чітко закріплює, що за здобувачами освіти, які були змушені виїхати за кордон, набули статусу внутрішньо переміщених осіб або опинилися на тимчасово окупованих територіях, в обов'язковому порядку зберігається їхнє місце у закладі освіти [5].

Воєнний стан не нівелює систему гарантій прав людини, а вимагає їх адаптації до умов збройного конфлікту на основі міжнародних гуманітарних стандартів. Успішна імплементація цих стандартів (на прикладі безпеки освітнього простору та цифровізації) залежить від синергії правових норм держави та моральної відповідальності громадянського суспільства. Формування правової культури молоді та професійна стійкість педагогів є фундаментом для збереження демократичного устрою та майбутньої повоєнної відбудови України.

Списку використаних джерел

1. Проць І. М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 1. С. 381-384

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19

5. Концепція безпеки закладів освіти: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 301-р

Клюєва Олександра
здобувачка освіти ННІ підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Буга Володимир
професор кафедри адміністративно-
правових дисциплін ФПФППД НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження правового режиму воєнного стану зумовило тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод, проте не призупинило дії гарантії судового захисту. Адміністративне судочинство набуло в умовах війни особливого значення як засіб контролю за правомірністю й пропорційністю владних обмежень. Л. М. Ніколенко обґрунтовує, що дієвий захист прав людини у воєнний час можливий за збереження незалежності судової влади та активної ролі інституту омбудсмена [2, с. 208].

Сутність адміністративної юстиції полягає в можливості оскаржити рішення, дії чи бездіяльність органів публічної влади, що порушують права, свободи або законні інтереси особи. Конституція гарантує кожному право на оскарження в суді актів суб'єктів владних повноважень, а завдання судочинства зводиться до забезпечення особі становища, не гіршого порівняно з державою. Воєнний стан не скасовує наведених засад, а видозмінює умови їх реалізації, висуваючи на перший план доступність правосуддя.

Функціонування адміністративних судів у воєнний період супроводжується низкою викликів, які впливають на повноту захисту прав особи:

– обмеження або втрата доступу до правосуддя в окупованих і прифронтових регіонах;

– ризик надмірного звуження прав під приводом забезпечення національної безпеки;

– потреба адаптації процесуальних форм до дистанційного режиму

роботи судів [2, с. 210].

Показовою сферою реалізації права на судовий захист є спори щодо грошового забезпечення військовослужбовців. А. О. Антонюк доводить, що за несвоєчасних чи неповних виплат окладів і надбавок особа вправі звернутися до адміністративного суду, який визнає обов'язковість таких виплат, а судовий захист забезпечує баланс публічних і приватних інтересів [1, с. 27].

Адміністративний суд у таких спорах виконує не лише функцію формального контролю за законністю рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, а й забезпечує фактичне поновлення порушеного майнового права військовослужбовця. Грошове забезпечення має стабільний соціально-правовий характер, оскільки пов'язане з проходженням служби, виконанням обов'язків підвищеного ризику та гарантіями належного матеріального утримання особи, яка перебуває у публічно-службових відносинах із державою. Тому невиплата або неправильне нарахування відповідних сум порушує не тільки індивідуальний інтерес військовослужбовця, а й принцип довіри до держави як роботодавця у сфері публічної служби. Саме через це судове рішення у зазначеній категорії справ має відновлювальне, гарантійне й превентивне значення, адже спонукає органи військового управління дотримуватися встановленого порядку фінансового забезпечення особового складу.

Адміністративне судочинство поширюється і на захист інформаційних прав, де суд покликаний не допустити перетворення режимних обмежень на безпідставне звуження сутнісного змісту права [3]. Адміністративна юстиція залишається центральним механізмом захисту прав людини під час воєнного стану, а її ефективність визначається спроможністю суду контролювати діяльність публічної адміністрації навіть за підвищених безпекових ризиків [2, с. 211].

Таким чином, конституційні гарантії недоторканності особи при здійсненні правоохоронними органами перевірок документів та затримань в умовах воєнного стану не є декларативними - вони утворюють юридично обов'язковий процедурний стандарт, відступ від якого є неприпустимим незалежно від безпекової ситуації в країні. Воєнний стан об'єктивно розширює дискреційні повноваження правоохоронців, однак не створює правового вакууму і не перетворює державний примус на самоціль - будь-який захід, пов'язаний з обмеженням свободи особи, повинен бути законним, необхідним і

пропорційним. Системні порушення, що спостерігаються у правозастосовній практиці, свідчать про те, що головна проблема полягає не у недосконалості конституційного регулювання, а у нехтуванні його вимогами на рівні повсякденної діяльності правоохоронних органів. Водночас адміністративне судочинство зберігає роль дієвого механізму відновлення порушених прав, оскільки воєнний стан не скасовує гарантій судового захисту, а лише видозмінює умови їх реалізації. Саме тому забезпечення реального, а не формального дотримання конституційних гарантій недоторканності особи є не лише правовою вимогою, а й умовою збереження легітимності державної влади та суспільної довіри до правоохоронних інститутів в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Антонюк А. О. Право військовослужбовців на судовий захист щодо грошового забезпечення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2026. № 1. С. 26–30. URL: https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/503 (дата звернення: 11.06.2026).

2. Ніколенко Л. М. Захист прав людини в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 91, ч. 1. С. 207–212. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/11/32.pdf (дата звернення: 11.06.2026).

3. Судовий захист політичних та громадянських прав і свобод у довоєнний, воєнний і післявоєнний час : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 4–5 лип. 2024 р.) / Верховний Суд. Київ, 2024. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/240701_1120_Sud_tezy_4-5lypnya_prew%232.pdf (дата звернення: 11.06.2026).

Колесник Павло
здобувач освіти Національної академії Служби безпеки України
Науковий керівник: Вольвак Олександр
старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби Безпеки України

СТАТТЯ 8 ЄКПЛ ПРИ ДОКУМЕНТУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Повномасштабна збройна агресія рф проти України генерує безпрецедентний масив цифрових доказів: відеозаписи, геолокаційні дані, матеріали OSINT, знімки з безпілотників, дані мобільних пристроїв та бази персональних даних. Ці матеріали одночасно є доказовою базою для МКС, національних судів і Спеціального трибуналу, що проектується, та джерелом персональних даних потерпілих, свідків і третіх осіб.

Відповідно до ч. 2 ст. 8 ЄКПЛ втручання держави у приватне життя є правомірним лише за умови одночасного виконання трьох критеріїв: передбачено законом (якість закону: доступність, передбачуваність, захист від свавілля); переслідує легітимну мету (зокрема, попередження злочинів, захист прав інших осіб); є необхідним у демократичному суспільстві (пропорційним: суворо необхідним для досягнення мети, з мінімальним втручанням у приватність). Ці критерії є рівнозначними: відсутність хоча б одного з них автоматично тягне констатацію порушення Конвенції незалежно від суспільного значення розслідування.

У справі S. and Marper v. the United Kingdom (заяви №№ 30562/04, 30566/04, рішення Великої палати від 4 грудня 2008 р.) встановлено порушення ст. 8 ЄКПЛ у зв'язку з безстроковим зберіганням відбитків пальців, біологічних зразків та профілів ДНК осіб, які не були засуджені. Велика палата підкреслила: навіть суспільний інтерес у боротьбі зі злочинністю не виправдовує накопичення персональних даних без визначеного строку та незалежного контролю. Принципова позиція для практиків: зібрані біометричні дані потерпілих і свідків воєнних злочинів мають зберігатися виключно протягом строку, необхідного для цілей розслідування, а потім – знищуватися або деперсоніфікуватися.

У справі P.N. v. Germany (заява № 74440/17, рішення від 11 червня 2020 р.) ЄСПЛ підтвердив, що поліцейський наказ про збір

ідентифікаційних даних особи (фотографії обличчя, відбитки пальців і долонь) становить втручання у приватне життя, яке має відповідати вимогам законності, передбачуваності та пропорційності. Органи влади зобов'язані забезпечувати належні гарантії від свавілля під час обробки таких даних. Це рішення безпосередньо застосовне до процедур біометричної ідентифікації, що проводяться при документуванні масових злочинів.

У справі Trabajo Rueda v. Spain (заява № 32600/12, рішення від 30 травня 2017 р.) ЄСПЛ шістьма голосами проти одного встановив порушення ст. 8 через доступ поліції до вмісту особистого комп'ютера без попереднього дозволу суду та за відсутності невідкладних обставин. Суд констатував, що неотримання судового дозволу не може виправдовуватися невідкладністю, якщо пристрій уже перебував у розпорядженні правоохоронних органів і такий дозвіл можна було отримати без зупинення слідства. Практичне правило: вилучення мобільних телефонів, ноутбуків і копіювання цифрових носіїв у межах документування воєнних злочинів потребує попередньої ухвали слідчого судді (ст. ст. 160–166 КПК України), а за невідкладних обставин - негайної легалізації ex post facto.

Велика палата ЄСПЛ у справі Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom (заяви №№ 58170/13, 62322/14, 24960/15, рішення від 25 травня 2021 р.) сформулювала «наскрізні гарантії» для будь-яких режимів масового перехоплення даних. Суд не визнав масовий збір даних як такий порушенням ст. 8, однак вимагає: (1) незалежного санкціонування з самого початку операції; (2) поточного незалежного нагляду; (3) ex post facto перевірки законності та пропорційності. Ці вимоги є критичними при використанні OSINT-інструментів, автоматизованого аналізу соціальних мереж та баз геолокаційних даних у провадженнях про воєнні злочини.

Аналогічні висновки Великої палати містяться у справі Roman Zakharov v. Russia (заява № 47143/06, рішення від 4 грудня 2015 р.): відсутність обов'язкового попереднього судового контролю над таємним спостереженням сама по собі порушує ст. 8 ЄКПЛ незалежно від того, чи стала конкретна особа реальним об’єктом стеження. Це принципово для оцінки допустимості доказів, здобутих з телекомунікаційних мереж.

Верховний Суд розробив практично застосовні стандарти, що органічно кореспондують зі стандартами ЄСПЛ.

Об’єднана палата ККС ВС у постанові від 07 жовтня 2024 р. у справі

№466/525/22 (провадження № 51-6289кмо22) сформулювала вичерпний перелік підстав невідкладного проникнення до житла без ухвали слідчого судді: виключно врятування життя людей, майна або безпосереднє переслідування підозрюваних. Унеможливлення знищення доказів, фіксація відомостей щодо обставин злочину чи збереження доказової бази не є підставами невідкладного обшуку за змістом ч. 3 ст. 233 КПК. Докази, здобуті внаслідок обшуку без належних підстав для невідкладності, є недопустимими навіть після його легалізації слідчим суддею. Ця позиція повністю узгоджується з вимогою ЄСПЛ про попередній незалежний контроль.

Об'єднана палата ККС ВС у постанові від 29 березня 2021 р. у справі №554/5090/16-к закріпила, що допустимість електронного документа як доказу не може заперечуватися виключно на підставі того, що він має електронну форму (ч. 2 ст. 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»). Кожен із електронних примірників при зберіганні на кількох носіях вважається оригіналом. Водночас суд оцінює достовірність відображення, автентичність та ланцюг зберігання (chain of custody) таких доказів.

МКС виробив системні заходи захисту персональних даних потерпілих і свідків, що мають практичне значення для документування злочинів проти України.

У справах Prosecutor v. Bosco Ntaganda (ICC-01/04-02/06, вирок від 8 липня 2019 р.) та Prosecutor v. Dominic Ongwen (ICC-02/04-01/15, вирок від 4 лютого 2021 р.) МКС широко застосовував: псевдонімізацію свідків; часткове закриття матеріалів від публічного доступу; анонімізацію персональних даних потерпілих від сексуального та гендерно зумовленого насильства; обмеження доступу до конфіденційних медичних і психологічних відомостей. Практичний висновок: відомості про стан здоров'я, сексуальне насильство, місце проживання, сімейні зв'язки потерпілих належать до особливо чутливих персональних даних і потребують окремого режиму захисту незалежно від стадії провадження.

Враховуючи викладене та на основі проаналізованої практики можна сформулювати такі правила:

- «цифровий» обшук (вилучення мобільних пристроїв, комп'ютерів, копіювання даних) потребує судового дозволу або негайної ex post facto легалізації із обов'язковим зазначенням конкретних доказів, що розшукуються, - а не загального «збереження доказової бази» (ОП ККС ВС № 466/525/22; Trabajo Rueda v. Spain).

- Масовий збір OSINT-даних, аналіз соціальних мереж та геолокаційних масивів потребує незалежного санкціонування та документованого нагляду на кожному етапі (Big Brother Watch v. UK, 2021).

- Біометричні дані потерпілих зберігаються лише на строк, необхідний для розслідування; після його закінчення – деперсоніфікуються або знищуються (S. and Marper v. UK, 2008).

- Відомості про стан здоров'я, факти сексуального насильства, місце проживання свідків та потерпілих обробляються в окремому режимі підвищеної конфіденційності; доступ до них реєструється (практика МКС у справах Ntaganda, Ongwen).

- Електронні документи (скріншоти, відеозаписи, геодані) не відхиляються виключно через цифрову форму, однак суд перевіряє автентичність та ланцюг зберігання (ОП ККС ВС № 554/5090/16-к).

- Докази, здобуті з порушенням ст. 8 ЄКПЛ, підлягають виключенню на підставі ст. 87 КПК України як такі, що отримані внаслідок істотного порушення прав і свобод людини (доктрина «плодів отруйного дерева»).

Стаття 8 ЄКПЛ не «вимикається» в умовах збройного конфлікту. Навпаки, сучасна практика ЄСПЛ (передусім рішення Великої палати у справах S. and Marper, Big Brother Watch, Zakharov) та Верховного суду підтверджує: порушення права на приватність при зборі доказів має прямі процесуальні наслідки – визнання їх недопустимими.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Рим, 1950 р.// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

2. S. and Marper v. the United Kingdom, заяви №№ 30562/04 та 30566/04, рішення Великої палати ЄСПЛ від 4 грудня 2008 р.// https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-117631.

3. P.N. v. Germany, заява № 74440/17, рішення ЄСПЛ від 11 червня 2020 р.// https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-202758%22]}

4. Trabajo Rueda v. Spain, заява № 32600/12, рішення ЄСПЛ від 30 травня 2017 р.// https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-174221%22]}.

5. Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom, заяви №№58170/13, 62322/14, 24960/15, рішення Великої палати ЄСПЛ від 25 травня 2021 р.// https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-

12080%22]}.
6. Roman Zakharov v. Russia, заява № 47143/06, рішення Великої палати ЄСПЛ від 4 грудня 2015 р.// https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-159324.
7. European Court of Human Rights. Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights. Strasbourg, 2025.// https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/d/guide_art_8_eng.
8. Постанова ОП ККС ВС від 07.10.2024 у справі № 466/525/22 (провадження № 51-6289кмо22). // https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=122272945.
9. Постанова ККС ВС від 14.03.2024 у справі № 288/1206/16-к (провадження № 51-5281км23). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117788854.
10. Постанова ОП ККС ВС від 29.03.2021 у справі № 554/5090/16-к (провадження № 51-1958кмо20).// https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=96074938&red=10000382305

Коломієць Юрій
професор кафедри конституційного і міжнародного права
та прав людини
Харківського національного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
Казнаховський Владислав
здобувач освіти навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МІЖ ЗАХИСТОМ ДЕРЖАВИ ТА ГАРАНТІЯМИ ПРАВ ЛЮДИНИ

Напередодні 30-річчя прийняття Конституції України тривала відсіч повномасштабній збройній агресії РФ актуалізувала концепт «конституційної стійкості» вітчизняної правової системи. Сьогодні Основний Закон діє як фундаментальна основа, що забезпечує стабільність держави, ефективне функціонування органів влади та мобілізацію ресурсів під час воєнного стану. З юридичного погляду, ця стійкість базується на двох аспектах: інституційній безперервності влади

та дотриманні гарантій прав людини з урахуванням механізму дерогації. Головним викликом стає пошук справедливого балансу між імперативом національної безпеки та правами індивіда.

Інституційна складова конституційної стійкості гарантується безпосередньо нормами Основного Закону, які передбачають запобіжники проти узурпації влади під час війни. Так, стаття 157 Конституції України імперативно встановлює, що Конституція не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану. Це слугує найвищою гарантією збереження демократичного ладу. Крім того, стаття 83 Основного Закону забезпечує безперервність законодавчої влади, визначаючи, що у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного стану, її повноваження продовжуються до дня першого засідання парламенту, обраного після скасування такого стану. Цей же принцип безперервності та сталості державних інститутів унеможливлює проведення президентських чи місцевих виборів під час війни, адже вільне, рівне та таємне волевиявлення в умовах активних бойових дій, окупації частини територій та масового переміщення населення є об'єктивно неможливим і суперечило б європейським виборчим стандартам [1, с. 56].

Щодо гарантій прав людини, то Конституція України розрахована на функціонування як у мирний час, так і в умовах надзвичайних правових режимів. Згідно зі статтею 64 Конституції України, в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку їхньої дії, проте Основний Закон чітко визначає перелік прав, які не можуть бути обмежені за жодних обставин. Це положення повністю кореспондується з міжнародним правом, зокрема зі статтею 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та статтею 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Україна неухильно дотримуючись принципу pacta sunt servanda, належним чином поінформувала Генерального секретаря Ради Європи про тимчасовий відступ від низки своїх зобов'язань, що забезпечує міжнародно-правову правомірність введених обмежень та захищає державу від безпідставних позовів у межах юрисдикції ЄСПЛ.

Тимчасові обмеження прав громадян у період війни (свободи пересування, права власності чи мирних зібрань) є легітимним інструментом захисту суверенітету, а не згортанням демократії. Проте, за правовою позицією Конституційного Суду України (зокрема, у Рішенні від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020), такі заходи мають відповідати

критерію пропорційності – переслідувати легітимну мету та мінімально втручатися у сферу прав особи. Межею державного втручання є частина друга статті 64 Конституції України та стаття 15 ЄКПЛ, які встановлюють абсолютну заборону обмеження основоположних прав (на життя, гідність, судовий захист, заборону катувань і рабства) навіть в умовах воєнного стану.

Інституційним гарантом дотримання зазначених меж виступає судова гілка влади. Відповідно до статей 10 та 12-2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в державі заборонено створення надзвичайних судів чи прискорення судочинства, що забезпечило безперервний доступ громадян до правосуддя та послідовний захист їхніх прав (зокрема, у спорах щодо компенсації шкоди від агресії РФ), зокрема в умовах воєнних загроз.

Водночас практична реалізація воєнного законодавства виявляє низку викликів, що потребують правового аналізу. Зокрема, розширення повноважень військових адміністрацій, процедури примусового відчуження майна для потреб оборони та обмеження доступу до інформації створюють ризики правопорушень. За цих умов конституційна стійкість вимагає не лише нормативного забезпечення, а й безперервного парламентського контролю, інституційного нагляду з боку Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та активного моніторингу з боку інститутів громадянського суспільства.

Підсумовуючи, варто зазначити, що Конституція України підтвердила статус ефективного правового механізму, що забезпечує стабільність держави та збереження демократичного ладу в умовах повномасштабної збройної агресії. Баланс між національною безпекою та правами людини в період війни базується на їхній взаємодоповнюваності, адже захист суверенітету є базовою передумовою для подальшого забезпечення всього комплексу конституційних свобод. Повоєнний розвиток вітчизняного конституціоналізму має інтегрувати набутий досвід інституційної стійкості у процеси подальшої європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Список використаних джерел

1. Діденко О. М. Щодо правової основи для проведення повоєнних виборів в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 12. С. 55–58. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/9

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності

Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину...» від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-20#Text

Коровка Дар'я
здобувачка освіти факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Хитровський Дмитро
старший викладач кафедри загальноправових дисциплін факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Імплементація європейських стандартів в Україні в умовах воєнного стану набула подвійного значення. З одного боку, вона виступає інструментом стратегічного зближення з Європейським Союзом та виконання міжнародних зобов'язань, а з іншого – механізмом внутрішньої стабілізації правопорядку в умовах підвищених безпекових ризиків.

Європейські стандарти у широкому розумінні охоплюють принципи верховенства права, захисту прав людини, належного врядування, антикорупційні гарантії, прозорість публічних фінансів, стандарти правосуддя, а також технічні, економічні та регуляторні правила (acquis ЄС). У воєнний час особливо актуалізується питання допустимості відступів від окремих прав і свобод та меж дискреції держави під час ухвалення надзвичайних рішень. Європейський підхід допускає запровадження спеціальних режимів, однак вимагає дотримання принципів правової визначеності, пропорційності, тимчасовості та ефективного контролю.

Одним із ключових міжнародно-правових актів, що відображає європейські стандарти публічного управління, є Європейська хартія місцевого самоврядування. Відповідно до її положень місцеве

самоврядування розглядається як право і здатність органів місцевої влади регулювати значну частину публічних справ під власну відповідальність та в інтересах місцевого населення [1].

Однією з ключових труднощів імплементації є протиріччя між необхідністю швидкого управлінського реагування та дотриманням процедурних вимог і принципів підзвітності. Умови воєнного стану сприяють пришвидшенню закупівель, спрощенню адміністративних процедур, обмеженню доступу до окремої інформації та зосередженню владних повноважень. Водночас європейські стандарти базуються на принципах відкритості, конкурентності та ефективного судового контролю. У результаті виникає небезпека так званої «нормалізації винятку», коли тимчасово запроваджені спрощення поступово перетворюються на постійну практику.

Другою проблемою є фрагментарність адаптації: зміни часто відбуваються «пакетами», без узгодження з інституційними можливостями. В умовах перевантажених інституцій та обмежених ресурсів «юридичне запозичення» норм може призводити до декларативності та нерівномірного застосування [2, с. 10].

Третій блок проблем – баланс між національною безпекою та правами людини. Обмеження прав під час війни можливі, але мають відповідати критеріям законності, легітимної мети та пропорційності, передбачати процедури оскарження та незалежний нагляд, інакше зростає ризик надмірного втручання та дискримінацій [2, с. 10].

Четверта проблема стосується правосуддя та верховенства права. Воєнний стан ускладнює доступ до суду, виконання рішень та збереження доказів, а суспільний запит на «швидку справедливість» може тиснути на процесуальні гарантії. Тому імплементація стандартів ЄС потребує не лише законодавчих змін, а й управління ризиками війни для збереження якості правосуддя.

Окремо слід виокремити антикорупційний вимір, який у контексті європейської інтеграції має системоутворююче значення. Воєнний час супроводжується концентрацією фінансових ресурсів, зростанням оборонних закупівель, донорських програм та гуманітарної допомоги. Європейські стандарти протидії корупції ґрунтуються на принципах прозорості, конкуренції, незалежного контролю та невідворотності відповідальності. Водночас частина інформації в оборонній сфері обґрунтовано обмежується, а процедури прискорюються, що може створювати ризики зловживань. Тому важливим є впровадження

компенсаторних механізмів контролю: пост-аудиту, внутрішнього комплаєнсу, спеціальних реєстрів та ефективних механізмів викриття порушень.

Перспективним підходом є модель «імплементації через стійкість» (resilience-based implementation), яка передбачає адаптацію європейських стандартів до умов війни без втрати їх змісту. Йдеться про нормативне визначення надзвичайних процедур і строків їх дії, механізми автоматичного перегляду тимчасових обмежень, посилення парламентського та судового контролю, а також розвиток постконтролю через аудит і відповідальність за зловживання. Важливим залишається дотримання стандартів захисту прав людини та даних у сфері безпеки.

Загалом імплементація європейських стандартів в умовах воєнного стану передбачає не лише юридичну адаптацію норм, а й інституційне переосмислення державного управління у кризі. Основними викликами залишаються баланс між швидкістю ухвалення рішень і процедурними гарантіями, обмежені інституційні спроможності, ризики порушення прав людини та корупційні загрози у сфері управління ресурсами.

Список використаних джерел

1. Європейська хартія місцевого самоврядування : міжнародний документ Ради Європи від 15 жовтня 1985 р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 07.06.2026).

2. Лаговська Н.В. Імплементація європейських стандартів захисту прав дитини в національне законодавство України. Нове українське право. 2022. С. 7-14. Режим доступу: https://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/384/339 (дата звернення: 07.06.2026).

Кривко Олена
здобувачка освіти ННІ підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Панфілова-Турчіна Алла
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ
суддя у відставці, медіатор

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Трудові правовідносини неповнолітніх в Україні мають особливий правовий режим, оскільки поєднують загальні норми трудового законодавства з підвищеними соціальними гарантіями для осіб, які не досягли 18 років. В умовах воєнного стану вказана тема набуває особливої актуальності, адже війна спричинила переміщення населення, втрату доходів сімей, потребу підлітків у тимчасовій зайнятості, а також зростання ризиків нелегального працевлаштування. Водночас воєнний стан не скасовує базового принципу захисту неповнолітнього працівника. Можливо, навіть є потреба розглянути вказане питання з точки зору бажання підлітків працювати в час війни з метою допомоги фронту в тилу.

Відповідно до ст. 187 Кодексу законів про працю України неповнолітні, тобто особи, які не досягли 18 років, у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх, але у сфері охорони праці, робочого часу, відпусток та інших умов праці користуються спеціальними пільгами [1]. Отже, правовий статус неповнолітнього працівника має подвійний характер: з одного боку, він має право на оплату праці, відпочинок, безпечні умови праці та захист від незаконного звільнення, а з іншого – держава встановлює додаткові обмеження для роботодавця, щоб праця не шкодила здоров'ю, навчанню та розвитку дитини.

Ключовим елементом правового регулювання є вік, з якого допускається працевлаштування. За ст. 188 КЗпП України загальне правило полягає в тому, що не допускається прийняття на роботу осіб молодше 16 років. Як виняток, за згодою одного з батьків або особи, що

його замінює, можуть прийматися на роботу особи, які досягли 15 років. Крім того, для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу учнів, які досягли 14 років, але лише для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процес навчання, у вільний від навчання час та за згодою одного з батьків або особи, що його замінює . У період воєнного стану ці вимоги не втрачають чинності, тому роботодавець не може пояснювати потребою у кадрах прийняття на роботу дитини з порушенням вікового цензу. Наприклад, якщо підлітку 14 років, його не можна залучати до повного робочого дня на складі, у нічну зміну чи на фізично важкі роботи; закон дозволяє лише легку роботу, сумісну з навчанням і безпечною для здоров'я [2].

Особливе значення має охорона праці неповнолітніх. За ст. 190 КЗпП України забороняється застосування праці осіб молодше 18 років на важких роботах, роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах. Крім того, неповнолітніх заборонено залучати до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми . Це положення є особливо важливим саме в умовах війни, коли на ринку праці зростає потреба у працівниках у сферах логістики, складування, будівництва, сільського господарства, доставки, прибирання пошкоджених приміщень тощо. Однак воєнний стан не дає роботодавцю права залучати неповнолітнього до небезпечних робіт, навіть якщо підприємство має кадровий дефіцит. Наприклад, неповнолітній може виконувати допоміжну роботу в офісі, закладі харчування або сфері обслуговування, але не може бути допущений до робіт із небезпечним обладнанням, токсичними речовинами, значними фізичними навантаженнями чи ризиком ураження вибухонебезпечними предметами [4, с. 7].

Важливою гарантією є скорочена тривалість робочого часу. КЗпП України встановлює, що для працівників віком від 16 до 18 років тривалість робочого часу не може перевищувати 36 годин на тиждень, а для осіб віком від 15 до 16 років, а також учнів віком від 14 до 15 років, які працюють у період канікул, 24 години на тиждень. Якщо учні працюють протягом навчального року у вільний від навчання час, тривалість їхньої роботи має бути ще меншою, щоб праця не перешкоджала здобуттю освіти. Державна служба України з питань праці також наголошує, що під час воєнного стану для неповнолітніх зберігаються спеціальні гарантії щодо тривалості робочого часу та безпечних умов праці [3, с. 316]. Це означає, що навіть якщо для

повнолітніх працівників у період воєнного стану можуть змінюватися окремі умови організації праці, неповнолітні не повинні працювати понад встановлені для них межі. Такий підхід відповідає соціальній функції трудового права, адже праця підлітка не повинна замінювати навчання, відпочинок і нормальний фізичний розвиток.

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX встановлює спеціальні правила для працівників і роботодавців на період дії воєнного стану. Він регулює особливості укладення трудового договору, зміни істотних умов праці, переведення, відпусток, призупинення дії трудового договору та інших питань . Однією з важливих особливостей є те, що під час воєнного стану роботодавець може встановлювати випробувальний строк для всіх категорій працівників, у тому числі для неповнолітніх, про що зазначає Держпраці [2]. Це є відступом від загального мирного регулювання, однак така норма не означає скасування гарантій неповнолітнього. Навіть за наявності випробувального строку роботодавець зобов'язаний оформити трудові відносини належним чином, не допускати неофіційної зайнятості, дотримуватися вимог щодо віку, робочого часу, медичного огляду, оплати праці та заборони небезпечних робіт. Станом на травень 2026 року воєнний стан в Україні продовжено до 2 серпня 2026 року, тому спеціальне трудове регулювання воєнного періоду залишається актуальним. Кадровий голод в усіх сферах життя країни в час війни сприяє збільшенню залученості неповнолітніх до праці, але їх трудові права мають дотримуватись навіть в умовах прифронтових територій. Перш за все, право на працю неповнолітніх-це право , а не обов»язок.

Отже, особливості трудових правовідносин неповнолітніх в умовах воєнного стану полягають у поєднанні гнучкіших правил організації праці для роботодавців із незмінною потребою підвищеного захисту дитини як працівника. Законодавство України виходить із того, що неповнолітній має право працювати, отримувати заробітну плату, набувати професійного досвіду та бути учасником трудових правовідносин, однак така праця повинна бути безпечною, законно оформленою, обмеженою за тривалістю і сумісною з навчанням. Воєнний стан не може бути підставою для експлуатації неповнолітніх, залучення їх до небезпечних робіт, нічних змін, надмірного фізичного навантаження чи неофіційної зайнятості. Практична проблема полягає в тому, що через економічні труднощі, переміщення сімей та потребу в доходах підлітки можуть погоджуватися на роботу без договору або на умовах, які

порушують закон. Тому ефективний захист трудових прав неповнолітніх вимагає не лише формального закріплення норм у КЗпП і спеціальному законі про воєнний стан, а й активного контролю з боку органів Держпраці, інформування батьків і дітей, відповідальності роботодавців та розвитку легальних форм молодіжної зайнятості.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 19 трав. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08 (дата звернення: 15.06.2026).
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX : станом на 19 трав. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20 (дата звернення: 15.06.2026).
3. Саковський Д., Логінова М. Трудові права неповнолітніх: особливості регулювання та відповідальності роботодавця. Матеріали форуму молодих вчених (м. Кривий Ріг, 13 червня 2025 р.). Донецький державний університет внутрішніх справ, 2025. С. 315–317.
4. Бровко А. В. Актуальні питання правового регулювання праці неповнолітніх. Збірник наукових праць: секція трудового права, права соціального забезпечення, адміністративного права та процесу. 2025. С. 6–8.

Кухтюк Юлія
здобувачка освіти Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Шевчук Вікторія
старший викладач кафедри загальноправових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЇХ ЗАХИСТУ

Права і свободи людини є основою демократичної правової держави та визнаються найвищою соціальною цінністю. В умовах воєнного стану особливого значення набуває забезпечення реалізації цивільних прав, оскільки держава повинна поєднувати потреби національної безпеки із

необхідністю дотримання конституційних гарантій прав людини. Відповідно до Конституції України, окремі права і свободи можуть бути тимчасово обмежені в умовах воєнного стану, однак такі обмеження повинні мати законний характер та відповідати принципу пропорційності [1]. Правові засади функціонування держави в цей період визначаються Законом України «Про правовий режим воєнного стану», який передбачає можливість запровадження спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення оборони держави та громадської безпеки [2]. Важливою гарантією реалізації цивільних прав людини виступає принцип верховенства права, який передбачає забезпечення справедливого співвідношення між публічними інтересами та правами особи. На думку П. М. Рабіновича, верховенство права є фундаментальним принципом правової держави та визначає зміст діяльності органів державної влади щодо забезпечення прав і свобод людини [3, с. 39–41]. Навіть в умовах воєнного стану держава зобов'язана гарантувати право особи на судовий захист. Безперервність здійснення правосуддя забезпечується положеннями цивільного процесуального законодавства, яке передбачає механізми реалізації права на справедливий судовий розгляд [4]. Водночас Цивільний кодекс України закріплює право кожної особи на захист цивільних прав та інтересів, а також можливість відшкодування матеріальної та моральної шкоди у випадку їх порушення [5].

Однією з найважливіших складових цивільних прав є право власності, яке гарантується Конституцією України та охороняється державою. У період воєнного стану допускається примусове відчуження майна для потреб держави за умови подальшого повного відшкодування його вартості, що спрямовано на досягнення балансу між приватними та суспільними інтересами [1; 2]. Важливу роль у забезпеченні доступу громадян до захисту їхніх прав відіграє система безоплатної правничої допомоги, діяльність якої регламентується спеціальним законом та спрямована на надання правової підтримки особам, які потребують захисту своїх прав та законних інтересів [6].

Міжнародні стандарти захисту цивільних прав людини ґрунтуються на положеннях Загальної декларації прав людини 1948 року, яка закріпила основоположні права і свободи людини, зокрема право на власність, право на ефективний засіб правового захисту та право на справедливий суд [7]. Важливе значення має також Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, положення якої гарантують право на повагу до приватного і сімейного життя, право

мирного володіння майном та право на справедливий судовий розгляд [8]. Водночас стаття 15 Конвенції передбачає можливість тимчасового відступу держав від окремих зобов'язань у період війни чи надзвичайної ситуації, проте такі заходи повинні бути обумовлені нагальною суспільною необхідністю та не можуть суперечити іншим міжнародним зобов'язанням держави [8].

Суттєвий вплив на формування міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини здійснює практика Європейського суду з прав людини. Як зазначає В. В. Тицький, правові позиції Європейського суду спрямовані на забезпечення ефективного захисту прав людини та дотримання принципу пропорційності навіть в умовах надзвичайних ситуацій [9, с. 54–56]. Крім того, важливе значення мають положення Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, який встановлює основні стандарти захисту прав людини та визначає перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть у період надзвичайного стану [10]. Захист цивільного населення під час збройних конфліктів також забезпечується нормами міжнародного гуманітарного права, закріпленими у Женевських конвенціях 1949 року, які визначають основні принципи гуманного поводження з особами, що постраждали внаслідок воєнних дій [11].

Таким чином, запровадження воєнного стану не скасовує обов'язку держави забезпечувати реалізацію та захист цивільних прав людини. Національне законодавство України у поєднанні з міжнародно-правовими стандартами створює комплексну систему гарантій, спрямовану на забезпечення прав і свобод особи навіть в умовах збройного конфлікту. Важливе значення при цьому мають принцип верховенства права, доступ до правосуддя та дотримання міжнародних зобов'язань України у сфері захисту прав людини [3, с. 41; 9, с. 56].

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.

3. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Львів : Край, 2007. 192 с.

4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–

41, № 42. Ст. 492.

5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.

6. Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст. 577.

7. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // Офіційний вісник України. 2008. № 93. Ст. 3103.

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. // Офіційний вісник України. 1998. № 13.

9. Тицький В. В. Практика Європейського суду з прав людини : навч. посіб. Київ : Алерта, 2020. 274 с.

10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. // Ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19.10.1973 № 2148-VIII.

11. Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р. Київ : МКЧХ, 2017. 320 с.

Маржан Єлизавета
інспектор відділу організації служби освітньої безпеки
ГУНП в Кіровоградській області
Науковий керівник: Пекарський Сергій
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції ім. Е. О. Дідоренка, Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ДИТИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

З початку повномасштабної агресії росії в Україні постало питання забезпечення особистої безпеки громадян, серед яких особливо фігурує питання безпеки їх дітей. Особливого значення набуває питання гарантування безпечного освітнього середовища, оскільки саме школа є одним із ключових інститутів захисту та розвитку дитини. У таких умовах

виникає потреба в переосмисленні механізмів захисту прав дітей та підвищенні ефективності їх реалізації.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 01 листопада 2024 року № 1245 «Про реалізацію експериментального проекту щодо посилення безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти в умовах правового режиму воєнного стану», передбачено створення умов для підвищення рівня безпеки в ЗЗСО та захисту всіх учасників освітнього процесу [1]. Метою реалізації Проєкту є створення безпечних умов здобуття загальної середньої освіти та перебування учасників освітнього процесу в закладах освіти в умовах правового режиму воєнного стану, зокрема збройної агресії росії проти України [1]. Саме тому, були внесені відповідні зміни в Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII [2], які визначили безпечне освітнє середовище як сукупність умов у закладі освіти, що унеможливлюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливлюють вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин [2].

Окрім того, в освітнє правове поле також був введений термін «здорове освітнє середовище», під яким розуміється сукупність умов, заходів і правил у закладі освіти, що спрямовані на формування культури здорового способу життя (знань, навичок, здатності та усвідомленої потреби) в усіх учасників освітнього процесу і зміцнення здоров'я здобувачів освіти у безпечному освітньому середовищі, зокрема шляхом організації оптимального розподілу рухової активності, фізичних та інтелектуальних навантажень і відпочинку, психологічного та/або психолого-педагогічного супроводу, формування культури особистої гігієни, здорового харчування, безпекового, екологічного мислення та поведінки, у тому числі в інформаційному (зокрема цифровому)

середовищі, культури діалогу та ненасильницької, безконфліктної комунікації, проведення профілактичних і просвітницьких заходів, застосування ергономічних підходів у створенні освітнього середовищ [2].

Отже, до засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності відноситься забезпечення та розвиток безпечного і здорового освітнього середовища в закладах освіти [2, ст. 6]. Своєю чергою керівник закладу освіти зобов'язаний створити у закладі освіти безпечне та здорове освітнє середовище [2, ст. 26].

У своїй діяльності керівництво та педагогічний колектив закладу загальної середньої освіти взаємодіє з підрозділами поліції. Відповідно до положень Інструкції з організації роботи підрозділів Національної поліції України із забезпечення безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти, яка затверджена наказом МВС України від 01 жовтня 2024 року № 663 поліцейські, під час здійснення заходів із забезпечення безпечного освітнього середовища в ЗЗСО, керуються Конституцією України, законами України, міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, іншими нормативно-правовими актами з питань забезпечення безпечного освітнього середовища, захисту прав і законних інтересів учасників освітнього процесу [3].

Отже, забезпечення прав дитини на безпечне освітнє середовище в умовах правового режиму воєнного стану є одним із пріоритетних завдань держави та суспільства. Водночас ефективний захист прав дитини можливий лише за умови тісної співпраці державних органів, адміністрації закладів освіти, педагогів, батьків та самих здобувачів освіти. Лише спільними зусиллями можна забезпечити належний рівень безпеки, зберегти фізичне та психологічне здоров'я дітей, гарантувати реалізацію їхнього права на якісну та безпечну освіту навіть в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про реалізацію експериментального проекту щодо посилення безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти в умовах правового режиму воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 1 листопада 2024 року № 1245. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1245-2024-%D0%BF#Text.

2. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII.

Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text.

3. Інструкція з організації роботи підрозділів Національної поліції України із забезпечення безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти: затв. наказом МВС України від 01 жовтня 2024 року № 663. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590-24#Text.

Миронов Юрій
старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Донецького державного університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ, ЗНИКЛОЇ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН

В умовах правового режиму воєнного стану актуалізувалося питання забезпечення прав осіб, які зникли безвісти за особливих обставин. Правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із набуттям правового статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, з обліком, розшуком та соціальним захистом таких осіб і членів їхніх сімей визначає Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 12 липня 2018 року № 2505-VIII [1].

Особою, зниклою безвісти за особливих обставин, зазначений нами вище законодавчий акт, визначає особу, яка зникла безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру [1, ст. 1].

При цьому особа набуває статусу такої, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту внесення про неї відомостей, що містяться у заяві про факт зникнення, до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, у порядку, передбаченому у зазначеному нами законодавчому акті, та вважається такою, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту подання заявником заяви про факт зникнення особи. Окрім того, особа вважається зниклою безвісти за особливих обставин до моменту припинення її розшуку [1, ст. 4].

Розділ ІІ Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» регулює права осіб, зниклих безвісти за

особливих обставин, їхніх родичів, а також правові наслідки набуття правового статусу особи, зниклої безвісти за особливих обставин [1].

Отже, особа, зникла безвісти за особливих обставин, має всі права, гарантовані Конституцією та законами України, а також має право на всебічне розслідування обставин її зникнення та встановлення її місцеперебування. При цьому на державу покладено обов'язок вживати всіх можливих заходів для розшуку особи, зниклої безвісти за особливих обставин [1, ст. 5].

Чинним законодавчим актом визначено те, що права та інтереси особи, зниклої безвісти за особливих обставин, а також її майно підлягають захисту до моменту припинення її розшуку у порядку, передбаченому цим Законом, або оголошення її померлою відповідно до законодавства [1, ч. 2 ст. 5].

Зазначаємо те, що набуття правового статусу особи, зниклої безвісти за особливих обставин, не зменшує обсяг цивільної правоздатності такої особи [1, ст. 8]. Саме тому, з моменту внесення даних про особу, зниклу безвісти за особливих обставин, до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, над майном такої особи може бути встановлено опіку в порядку, передбаченому Цивільним кодексом України [2].

Отже, Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин створюється для накопичення та централізації відомостей і даних про таких осіб, інформації про видачу нотаріусами свідоцтва про призначення опікуна над майном осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, а також обліку інформації, необхідної для їх ефективного розшуку. При цьому відомості в Реєстрі накопичуються та зберігаються з метою обліку інформації, необхідної для розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Зазначаємо, що держателем Реєстру є Міністерство внутрішніх справ України [1, ст. 12].

Список використаних джерел

1. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 12 липня 2018 року № 2505-VIII. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text.

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

Молошенко Жанна
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки та особистої безпеки поліцейського факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У ПРЕВЕНТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Збройна агресія російської федерації проти України зумовила появу нових викликів для системи публічної безпеки та діяльності правоохоронних органів. Після звільнення тимчасово окупованих територій перед державою постає складне завдання відновлення правопорядку, забезпечення безпеки населення та створення належних умов для реалізації прав і свобод людини. У цьому процесі особлива роль належить Національній поліції України, діяльність якої повинна ґрунтуватися не лише на забезпеченні безпеки, а й на безумовному дотриманні прав людини та принципів верховенства права.

Як справедливо зазначає В. В. Майоров, ефективна діяльність поліції в демократичному суспільстві неможлива без налагодження партнерської взаємодії з населенням та формування суспільної довіри до правоохоронних органів [1, с. 185]. Для деокупованих територій ця теза набуває особливого значення, оскільки значна частина населення пережила окупацію, примусове обмеження прав і свобод, психологічний тиск та інші негативні наслідки воєнних дій. У таких умовах превентивна діяльність поліції має бути спрямована насамперед на відновлення відчуття безпеки людини, забезпечення доступу до правового захисту та налагодження комунікації між населенням і державою.

Науковці С. М. Гусаров, О. Ю. Салманова та А. Т. Комзюк наголошують, що одним із ключових завдань адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції є створення належних гарантій реалізації та захисту прав людини в усіх сферах поліцейської діяльності [2, с. 15]. У контексті деокупованих територій це передбачає необхідність забезпечення законності під час застосування превентивних поліцейських заходів, недопущення дискримінації, повагу до людської гідності та врахування особливих потреб осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту.

Особливістю превентивної діяльності Національної поліції на деокупованих територіях є поєднання безпекових і правозахисних завдань. З одного боку, поліцейські здійснюють перевірочні заходи, забезпечують публічний порядок, реагують на повідомлення про правопорушення, сприяють документуванню воєнних злочинів та встановленню осіб, причетних до колабораційної діяльності. З іншого боку, реалізація цих повноважень повинна відбуватися з дотриманням принципів законності, необхідності та пропорційності втручання у права людини.

Важливим напрямом діяльності поліції є забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, членів сімей загиблих та зниклих безвісти, осіб, які перебували в окупації, а також інших категорій населення, що потребують підвищеного соціального та правового захисту. У багатьох випадках саме поліцейські є першими представниками держави, з якими взаємодіють мешканці звільнених територій. Від професійності та правомірності їхніх дій значною мірою залежить рівень довіри населення до державних інституцій загалом.

Окремої уваги потребує питання застосування поліцейських заходів примусу в умовах воєнного стану. Закон України «Про Національну поліцію» передбачає розширені повноваження поліцейських щодо протидії особам, які беруть участь у збройній агресії проти України. Водночас навіть за таких умов застосування сили повинно здійснюватися відповідно до принципів законності та підконтрольності державі. Законодавством передбачено обов'язок повідомлення про випадки застосування заходів примусу, які спричинили тілесні ушкодження або інші тяжкі наслідки, що виступає важливою гарантією захисту прав людини та запобігання можливим зловживанням з боку посадових осіб [3].

Висновки. Таким чином, превентивна діяльність Національної поліції на деокупованих територіях повинна розглядатися не лише як інструмент відновлення публічної безпеки, а й як важливий механізм забезпечення прав і свобод людини. Ефективність такої діяльності значною мірою залежить від рівня довіри населення до поліції, дотримання принципів верховенства права, законності та гуманізму, а також від здатності правоохоронців поєднувати безпекові функції із належним захистом прав людини в умовах післяконфліктного відновлення територій.

Список використаних джерел

1. Майоров В. В. Шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання взаємодії поліції з населенням на засадах партнерства. Право і суспільство. 2020. № 2, ч. 2. С. 185-190.

2. Гусаров С. М., Салманова О. Ю., Комзюк А. Т. Актуальні проблеми адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції України : монографія. Харків : Факт, 2022. 452 с.

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. База даних [Законодавство України] / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show 580-19.

Постернак Єва
здобувач освіти Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Туренко Олег
професор кафедри загальноправових дисциплін факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософських наук, професор

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне збройне вторгнення рф в Україну з 24 лютого 2022 року актуалізувало проблему реалізації міжнародних стандартів прав людини в умовах воєнного стану. Введення воєнного стану, що було викликано необхідністю захисту держави та відсічі агресії, водночас не звільняє Україну від міжнародно-правових зобов'язань у сфері прав людини [1, с. 323].

Імплементація міжнародно-правових стандартів є багатоетапним процесом, що потребує координації дій усіх гілок влади. Конституційний Суд України у рішенні від 11.05.2022 № 4-р/2022 (справа про воєнний стан) підкреслив, що навіть в умовах воєнного стану Україна зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів прав людини, а обмеження прав мають бути пропорційними та відповідати вимогам міжнародного права [2, с. 420].

Україна є учасницею ключових міжнародно-правових інструментів: Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Конвенції ООН проти катувань та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ). Стаття 15 ЄКПЛ допускає дерогацію лише «в мірі, якої вимагає гострота становища», при цьому абсолютно забороненими залишаються відступи від права на життя, заборони катувань та рабства [3]. Україна скористалась правом на дерогацію, належним чином повідомивши Раду Європи.

Станом на початок 2023 року у провадженні ЄСПЛ перебувала низка міждержавних справ за позовами України проти рф, зокрема щодо анексії Криму, порушень прав людини на окупованих територіях Донбасу, а також злочинів у ході повномасштабного вторгнення. Практика ЄСПЛ виступає одночасно стандартом та інструментом притягнення до відповідальності за порушення прав людини в умовах збройного конфлікту [1, с. 325].

Ефективна імплементація стандартів прав людини в умовах воєнного стану вимагає: забезпечення пропорційності будь-яких обмежень прав; систематичного моніторингу дотримання прав незалежними органами; доступу міжнародних гуманітарних організацій; розвитку механізмів документування порушень для подальшого притягнення до відповідальності; а також гармонізації національного законодавства з нормами міжнародного гуманітарного права [2, с. 421].

Отже, робимо висновок, що імплементація міжнародно-правових стандартів прав людини є стратегічним завданням України навіть в умовах збройного конфлікту. Послідовне дотримання цих стандартів підтверджує правову зрілість держави, зміцнює її міжнародний авторитет та є необхідною передумовою для подальшої євроінтеграції України.

Список використаних джерел

1. Дорошенко В.А. Правові механізми захисту прав людини під час війни. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 2. С. 323–326 URL: https://surl.li/tqkewt

2. Красько М.І., Омельченко С.Л. Реалізація міжнародних стандартів прав людини на національному рівні. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 6. Ч. 3. С. 419–424. URL: https://surl.li/ozygvs

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://surl.li/mrvtny

Пранович Данило
здобувач освіти факультету службово-бойової діяльності НГУ
Київського інституту Національної гвардії України
Науковий керівник: Бейкун Андрій
доцент кафедри правового забезпечення та правоохоронної діяльності
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
кандидат юридичних наук, доцент,

ПРАВОВА ПРОБЛЕМАТИКА ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ДІЇ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

У сучасних умовах існування Української держави, вимушеної протистояти збройній агресії російської федерації та її сателітів, питання захисту прав людини у таких непростих умовах постає як одне з найважливіших для будь-якої правової держави. Водночас, реалії існування держави в умовах правового режиму воєнного часу диктують необхідність тимчасових обмежень конституційних прав і свобод громадян з метою забезпечення національної безпеки, інтересів оборони та національної стабільності. Вимушені обмеження, хоча й виправдані в екстремальних умовах нейтралізації потужних зовнішніх загроз, - потребують ретельного правового регулювання, аби уникнути зловживань владою та порушення принципів верховенства права. З 24 лютого 2022 року збройна агресія російської федерації змусила весь державний механізм забезпечення прав і свобод людини та громадянина перейти до функціонування за правилами правового режиму воєнного стану.

Як вбачають С. В. Матвєєв та О. М. Романова, аналіз законодавства України та міжнародних норм права свідчить, що правомірність обмеження конституційних прав визначається низкою критеріїв: законністю, пропорційністю, тимчасовістю та наявністю необхідності. Однак, на практиці ці принципи часто порушуються через недосконаліть правового регулювання або недостатню ефективність його застосування [1, с. 77].

Як вважають деякі науковці, зокрема Ю. Ірха, таке обмеження повинно допускатись не тільки під час дії особливих правових режимів, але й в інтересах: захисту здоров’я та моральності населення,

національної безпеки, територіальної цілісності держави, прав і свобод громадян, а також для охорони громадського порядку, запобігання кримінальним правопорушенням, з'ясування істини під час розслідування кримінальних справ, якщо іншими способами отримати інформацію неможливо, попередження розголошення інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя [2, с. 79].

З врахуванням того, що Україна обрала шлях демократичної держави, яка невпинно прямує до європейського суспільства, тому, відповідно до стандартів європейського законодавства, реалізація та захист прав і свобод людини та громадянина повинні бути пріоритетом при реалізації свого функціоналу всіма державними органами. Прооте, як вже зазначалось, норми міжнародного та національного права передбачають випадки, коли держава має право відступити від своїх зобов'язань щодо додержання прав та свобод людини і громадянина, зокрема, під час впровадження особливих правових режимів функціонування держави, при недотриманні яких життя громадян і належне функціонування держави перебуватимуть під додатковими загрозами [3, с. 10].

Крім того, після війни можуть виникнути кризові ситуації, що загрожують національній безпеці, тому може постати питання: чи потрібно залишати режим конституційного обмеження прав та свобод людини і громадянина ще певний час після закінчення війни і скасування відповідного правового режиму для збереження належного рівня державної безпеки.

У рамках цих тез будемо намагатись окреслити ключові проблеми, пов'язані із вимушеним обмеженням прав і свобод громадян:

- правова невизначеність: недостатня чіткість формулювань у законах, що дозволяють запроваджувати обмеження;
- відсутність ефективного механізму контролю: насамперед, недовершеність судової системи у забезпеченні захисту прав під час кризових ситуацій.
- надмірність обмежень: практичні випадки перевищення необхідних заходів, що можуть призводити до невиправданого необхідністю воєнного часу порушення прав людини.

При цьому, як вбачаєьбся, особливу увагу заслуговує аналіз досвіду інших країн щодо обмеження прав під час надзвичайного та воєнного станів. Наприклад, практика впровадження комендантської години,

обмеження зібрань або свободи слова, яка у багатьох випадках супроводжувалася розробкою тимчасових правових норм, що чітко визначають межі таких обмежень.

Проте, як вбачає ряд дослідників, зокрема, Т. П. Кірієнко та М. Т. Гаврильців, сучасний правовий статус людини в Україні взагалі характеризується доволі слабкою соціально-правовою захищеністю, недостатньою гарантованістю прав і свобод, відсутністю необхідних механізмів безпеки кожного. Тому, в Україні питання реалізації прав і свобод людини в умовах воєнного стану постає найбільш гостро, адже життя людини потребує реального втілення гарантованих прав і свобод, тобто створення правового механізму забезпечення їх реалізації під час виникнення різних ситуацій надзвичайного характеру, зокрема в умовах воєнного стану, коли нормальне життя суспільства та функціонування держави стає неможливим об'єктивно [4, с. 116; 5, с. 121].

На погляд І. Іванківа та Т. Подорожньої, для вирішення правових проблем, що виникають під час вимушеного обмеження прав і свобод громадян, необхідно розробити детальну правову регламентацію таких обмежень. По-перше, важливо забезпечити чіткі критерії для введення обмежень, які б відповідали стандартам міжнародного права. По-друге, необхідно розширити механізми контролю за такими обмеженнями з боку судової влади та організацій громадянського суспільства, щоб гарантувати, що обмеження застосовуються тільки в межах, необхідних для досягнення законних цілей [6, с. 67; 7, с. 216].

Отже, забезпечення збалансованості між безпекою та правами громадян потребує постійного моніторингу та аналізу ефективності існуючих правових норм інших країн.

Список використаних джерел

1. Матвєєв С. В., Романова О. М. Юридичний механізм обмеження прав людини в умовах воєнного стану в Україні / Часопис Київського університету права, 2023/2. С. 76-80. URL: https://www.google.com/search?client=firefox-b-e&q=ВИМУШЕНЕ+ОБМЕЖЕННЯ+КОНСТИТУЦІЙНИХ+ ПРАВ+І+СВОБОД+ГРОМАДЯН%3А+РЕАЛІЇ+ТА+ПРАВОВА+ПРОБЛЕМАТИКА (дата звернення: 07.06.2026).

2. Ірха Ю. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки України в сучасних умовах. Вісник Конституційного Суду України. 2015. № 5/15. С. 78-87. URL: https://constitutionalist.com.ua/wp-

content/uploads/2020/10/Vksu_2015_5_9.pdf (дата звернення: 07.06.2026).

3. Лотюк О. С. Конституційні засади обмеження прав та свобод людини і громадянина у повоєнний період. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2023. № 2. С. 9-15. URL: https://ccu.gov.ua/library/konstytuciyni-zasady-obmezhennya-prav-ta-svobod-lyudyny-i-gromadyanyna-u-povoyennyy-period (дата звернення: 07.06.2026).

4. Кірієнко Т. П. Принципи обмеження прав і свобод крізь призму забезпечення безпеки людини. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 1. С. 116-124. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/20.pdf (дата звернення: 07.06.2026).

5. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період: матеріали наукового семінару (21 червня 2024 р.) / упор. Д. Є. Забзалюк, М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2024. 231 с.

6. Іванків І. Права людства: монографія. Київ: Ваіте, 2020. 158 с.

7. Подорожна Т. С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації. Монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 536 с.

Соловйова Вікторія
здобувачка освіти
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Сюр Наталія
адвокатка, доцентка кафедри правознавства
Приватного вищого навчального закладу
«Університет сучасних знань»
кандидатка юридичних наук,

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

В умовах воєнного стану гарантії прав і свобод людини набувають особливого значення, оскільки саме в період найбільшої загрози для держави перевіряється реальна здатність правової системи залишатися

демократичною, передбачуваною та орієнтованою на людину. Воєнний стан об'єктивно допускає посилення повноважень органів державної влади, запровадження спеціальних режимів, обмеження окремих прав і свобод, однак такі обмеження не можуть сприйматися як повне усунення конституційних гарантій. Конституційна модель України виходить із того, що людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а зміст і спрямованість діяльності держави визначаються саме правами і свободами людини. Тому навіть у період війни держава зобов'язана діяти в межах Конституції, закону, принципу верховенства права та поваги до людської гідності [1, ст. 3, 8, 64]; [2, ст. 1, 8].

Особливість правового режиму воєнного стану полягає не в тому, що права людини перестають діяти, а в тому, що змінюється механізм їх реалізації. Держава може встановлювати тимчасові обмеження, якщо вони пов'язані з обороною, громадською безпекою, захистом населення, функціонуванням органів влади та забезпеченням життєдіяльності суспільства.

Міжнародно-правові стандарти у цій сфері виходять із подібної логіки: надзвичайна ситуація або війна не скасовує обов'язку держави поважати базові права людини. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права дозволяє державі відступати від окремих зобов'язань лише за умов офіційно проголошеного надзвичайного становища, коли існування нації перебуває під загрозою, а вжиті заходи суворо обумовлені гостротою становища. Європейська конвенція з прав людини також передбачає можливість дерогації під час війни або іншої суспільної небезпеки, але не дозволяє державі діяти свавільно. Отже, міжнародний стандарт полягає не в забороні будь-яких обмежень, а в тому, що кожне обмеження повинно мати законну підставу, легітимну мету, бути необхідним і не руйнувати саму сутність права [5, ст. 4]; [4, ст. 15].

Важливе значення для забезпечення прав людини в умовах воєнного стану має судовий контроль. Конституційний Суд України у рішенні від 18 липня 2024 року у справі щодо гарантій судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою, фактично підтвердив, що навіть воєнні обставини не можуть виправдовувати послаблення базових процесуальних гарантій настільки, щоб особа втрачала ефективний захист від свавільного обмеження свободи. Подібний підхід простежується і в практиці Верховного Суду, який у постанові від 15 квітня 2025 року у справі № 573/406/24 звернув увагу на

необхідність оцінювати кримінально-правові та процесуальні наслідки воєнного стану не автоматично, а з урахуванням конкретних обставин справи, правової визначеності та гарантій справедливого судового розгляду [6, абз. 3–5 п. 4 мотивувальної частини]; [7].

Імплементація міжнародно-правових стандартів у правову систему України повинна розглядатися як один із головних інструментів збереження демократичного характеру держави під час війни. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» прямо закріплює значення практики ЄСПЛ для національної правової системи, що дозволяє українським судам використовувати європейські підходи при оцінці допустимості обмежень прав людини [3, ст. 17].

Отже, гарантії прав і свобод людини в умовах воєнного стану не втрачають свого значення, а навпаки потребують більш чіткого правового забезпечення. На мою думку, ключове завдання держави полягає в тому, щоб обмеження прав не перетворювалися на формальне виправдання будь-яких владних рішень, а залишалися законними, пропорційними, тимчасовими та контрольованими судом. Аналіз цієї теми дає підстави зробити висновок, що імплементація міжнародно-правових стандартів у правову систему України є необхідною умовою збереження демократичного характеру держави навіть у період війни. Саме поєднання конституційних гарантій, практики ЄСПЛ, судового контролю та обґрунтованого підходу Верховного Суду дозволяє забезпечити баланс між потребами оборони держави і захистом гідності, свободи та основоположних прав людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 28.05.2026).

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19 (дата звернення: 28.05.2026).

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/go/3477-15 (дата звернення: 28.05.2026).

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : Конвенція; Рада Європи від 04.11.1950 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 28.05.2026).

5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт; ООН від 16.12.1966 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_043 (дата звернення: 28.05.2026).

6. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Оніщенка Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою) : Рішення Конституційного Суду України від 18.07.2024 № 8-р(II)/2024 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v008p710-24 (дата звернення: 28.05.2026).

7. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 15.04.2025 у справі № 573/406/24, провадження № 51-317км25 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126906863 (дата звернення: 28.05.2026).

Станко Андрій
аспірант Міжнародного гуманітарного університету
Науковий керівник: Пахлеванзаде Альборз
доцент Міжнародного гуманітарного університету
кандидат юридичних наук, доцент

СТАТТЯ 16 РИМСЬКОГО СТАТУТУ ТА ГАРАНТІЇ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ВІД МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ: ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану для України особливого значення набуває забезпечення ефективних механізмів захисту прав людини та притягнення до відповідальності за міжнародні злочини. Воєнні злочини,

злочини проти людяності та інші грубі порушення міжнародного права безпосередньо впливають на права потерпілих на справедливість, ефективне розслідування, доступ до правосуддя та відновлення порушених прав.

Міжнародне кримінальне правосуддя виконує не лише каральну, а й правозахисну функцію. Його значення полягає у подоланні безкарності, встановленні істини щодо найтяжчих міжнародних злочинів та створенні додаткових гарантій для потерпілих. Як слушно підкреслюється в доктрині, ефективність міжнародного кримінального судочинства залежить не тільки від наявності юрисдикції, а й від процесуальних умов її реалізації та співвідношення судових і політичних механізмів міжнародного правопорядку [4].

Разом із тим діяльність Міжнародного кримінального суду (далі — МУС) не є повністю відокремленою від системи колективної безпеки ООН. Відповідно до статті 16 Римського статуту розслідування або кримінальне переслідування не може бути розпочате чи продовжене протягом дванадцяти місяців після того, як Рада Безпеки ООН у резолюції, ухваленій на підставі глави VII Статуту ООН, звернулася до Суду з відповідним проханням; таке прохання може бути поновлене Радою Безпеки на тих самих умовах [1].

Зазначена норма є винятковим механізмом взаємодії між незалежним судовим органом і політичним органом, відповідальним за підтримання міжнародного миру та безпеки. З одного боку, вона може розглядатися як інструмент узгодження безпекових цілей і завдань правосуддя. З іншого боку, її застосування породжує питання про межі допустимого політичного впливу на МУС, адже відтермінування розслідування або переслідування здатне впливати не лише на інституційну автономію Суду, а й на права потерпілих.

Показовим прикладом дискусійного застосування статті 16 стала Резолюція Ради Безпеки ООН 1422 (2002). Нею Рада Безпеки просила МУС протягом дванадцяти місяців не розпочинати або не продовжувати розслідування чи переслідування у справах щодо чинних або колишніх посадових осіб чи персоналу держав, які не є учасницями Римського статуту, якщо такі особи брали участь в операціях, заснованих або санкціонованих ООН [2]. Проблемність цієї резолюції полягала в тому, що вона стосувалася не конкретної ситуації чи окремого провадження, а широкої категорії осіб.

Хоча Резолюція 1422 не стосувалася ситуації в Україні, її аналіз має

значення для українського контексту як приклад потенційного напруження між політичними повноваженнями Ради Безпеки ООН та незалежністю міжнародного кримінального правосуддя. З позиції гарантій прав людини такий досвід демонструє ризик політично зумовленого відтермінування міжнародного кримінального переслідування, що може послаблювати очікування потерпілих на своєчасне та ефективне правосуддя.

Для України ця проблематика має практичне значення. Україна депонувала ратифікаційну грамоту Римського статуту 25 жовтня 2024 року, а з 1 січня 2025 року Римський статут набрав чинності для України [3]. В умовах триваючої збройної агресії міжнародне кримінальне правосуддя є важливим додатковим механізмом забезпечення відповідальності за міжнародні злочини та захисту прав потерпілих. Саме тому важливим є недопущення ситуацій, за яких політичні міркування можуть необґрунтовано відкладати або ускладнювати реалізацію міжнародної кримінальної відповідальності.

Імплементація міжнародно-правових стандартів у правову систему України повинна охоплювати гармонізацію кримінального законодавства з положеннями Римського статуту, процесуальні гарантії прав потерпілих, належну взаємодію національних органів із МУС, ефективне розслідування міжнародних злочинів і дотримання принципу рівності перед законом. Саме так міжнародне кримінальне правосуддя може бути інтегроване у систему конституційних гарантій прав і свобод людини в умовах воєнного стану.

Отже, стаття 16 Римського статуту є винятковим інструментом, який повинен застосовуватися обережно, обґрунтовано та пропорційно. Досвід Резолюції 1422 свідчить про необхідність балансу між інтересами міжнародної безпеки та завданнями міжнародного кримінального правосуддя. Для України це питання безпосередньо пов’язане з гарантіями прав потерпілих, ефективним розслідуванням і подоланням безкарності.

Список використаних джерел

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf (дата звернення: 08.06.2026).

2. Resolution 1422 (2002) adopted by the Security Council at its 4572nd meeting, on 12 July 2002. UN Doc. S/RES/1422(2002). URL: https://docs.un.org/en/S/RES/1422%282002%29 (дата звернення:

08.06.2026).
3. Ukraine. International Criminal Court. Assembly of States Parties to the Rome Statute. URL: https://asp.icc-cpi.int/states-parties/eastern-european-states/ukraine (дата звернення: 08.06.2026).
4. Schabas W. A. An Introduction to the International Criminal Court. 6th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. 640 p.

Тіхонов Анатолій
здобувач освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник: Устюжанінова Ольга
доцент кафедри права Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
кандидат юридичних наук, доцент

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Введення в Україні правового режиму воєнного стану в лютому 2022 року стало серйозним випробуванням для національної системи забезпечення прав людини. Конституція України [1] закріплює розгорнуту систему основоположних прав і свобод людини, однак існуючі механізми їхнього обмеження в умовах збройного конфлікту нерідко виявляються недостатньо адаптованими до вимог міжнародно-правових стандартів. Це актуалізує потребу комплексного аналізу конституційно-правових механізмів імплементації міжнародних стандартів захисту прав людини в умовах воєнного стану.

Згідно зі статтею 64 Конституції України [1], конституційні права і свободи людини можуть бути обмежені в умовах воєнного стану в тому обсязі, в якому це є необхідним для захисту демократичних інститутів та національної безпеки. Водночас ця стаття встановлює абсолютний перелік недерогованих прав, що не підлягають жодним обмеженням навіть у воєнний час. Цей підхід у цілому узгоджується з положеннями статті 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2], яка допускає дерогацію зобов'язань під час надзвичайного стану при збереженні абсолютних прав.

Новим етапом імплементації міжнародних стандартів кримінальної

юстиції стала ратифікація Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду [3]. Відповідний імплементаційний Закон України від 9 жовтня 2024 року № 4012-IX [4] вніс зміни до Кримінального кодексу України: криміналізовано злочини проти людяності (стаття 442-1 ККУ), запроваджено інститут командної відповідальності (стаття 31-1 ККУ), розширено принцип універсальної юрисдикції щодо геноциду, агресії та воєнних злочинів.

Окремою проблемою залишається недостатня узгодженість національного законодавства із нормами міжнародного гуманітарного права. Стаття 111-1 ККУ фактично криміналізує будь-яку господарську діяльність на тимчасово окупованих територіях, не розрізняючи правомірну гуманітарну діяльність від злочинної співпраці з окупантом. Такий підхід суперечить духу IV Женевської конвенції 1949 року [5], яка зобов'язує забезпечувати належні умови життя цивільного населення на окупованих територіях і не розглядає комунальну та гуманітарну діяльність як злочинну.

У сфері цивільного захисту Закон України № 12353 від 2 березня 2026 року [6] встановив правові засади примусової евакуації дітей із зон активних бойових дій навіть за відсутності згоди батьків. Цей захід узгоджується з нормами IV Женевської конвенції [5]: вона вимагає згоди батьків лише у випадку вивезення дітей за межі держави, тоді як заходи внутрішньої евакуації є суверенним обов'язком і правом України. Закон вносить зміни до Сімейного кодексу України та передбачає механізм тимчасового обмеження батьківських прав задля збереження життя дитини.

Для мінімізації ризиків порушення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2] вилучення дитини має бути підтверджене рішенням органу опіки або суду протягом 24–48 годин з моменту фактичного переміщення. Практика Європейського суду з прав людини підтверджує: будь-яке обмеження прав має бути пропорційним, необхідним і обґрунтованим, а його застосування не може мати дискримінаційного характеру.

Таким чином, імплементація міжнародно-правових стандартів захисту прав людини в умовах воєнного стану вимагає системних кроків: по-перше, систематизації ККУ в частині воєнних злочинів відповідно до Римського статуту по-друге, уточнення статті 111-1 ККУ з метою розмежування колабораціонізму та гуманітарної діяльності з урахуванням норм IV Женевської конвенції; по-третє, доповнення Закону

№ 12353 процедурними гарантіями судового контролю. Реалізація цих кроків сприятиме гармонізації законодавства України із правом Європейського Союзу та конституційними гарантіями.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2p (дата звернення: 07.06.2026).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 07.06.2026).

3. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 07.06.2026).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 09.10.2024 № 4012-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20 (дата звернення: 07.06.2026).

5. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серп. 1949 р. (IV Женевська конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 07.06.2026).

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо примусової евакуації дітей : проект Закону України від 02.03.2026 № 12353.

Хитровський Дмитро
старший викладач кафедри загальноправових дисциплін
факультету підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ

ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ЯК КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВНИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Людиноцентризм є однією з визначальних характеристик сучасного конституціоналізму та демократичної правової держави. Його зміст полягає у визнанні людини, її прав і свобод найвищою цінністю

суспільного розвитку та орієнтиром діяльності державних інституцій. Конституційне закріплення цього принципу в Україні знайшло своє відображення у статті 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Зазначене положення кореспондується зі статтею 1 Загальної декларації прав людини 1948 року, відповідно до якої всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах [2]. Таким чином, як національна конституційна традиція, так і міжнародно-правові стандарти виходять із пріоритетності людської гідності як фундаментальної основи правового статусу особи та критерію легітимності діяльності держави.

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України та дії правового режиму воєнного стану принцип людиноцентризму не лише не втрачає свого значення, а навпаки набуває особливої актуальності. Саме він виступає критерієм допустимості діяльності органів державної влади, правоохоронних органів, судової системи та інших суб'єктів публічної влади, наділених повноваженнями щодо тимчасового обмеження окремих прав і свобод людини.

Розширення дискреційних повноважень органів державної влади в умовах воєнного стану обумовлює підвищення ролі правника у забезпеченні конституційного правопорядку та недопущенні необґрунтованого втручання у сферу прав і свобод людини. За таких обставин професійна діяльність правника виходить за межі суто формального застосування правових норм і передбачає здійснення правової оцінки рішень та дій суб'єктів владних повноважень крізь призму принципів верховенства права, пропорційності, правової визначеності та поваги до людської гідності.

Особливість реалізації принципу людиноцентризму в умовах воєнного стану полягає в необхідності досягнення балансу між публічними інтересами держави та приватними інтересами особи. Конституція України передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод людини в умовах воєнного стану [1], а порядок, підстави та межі застосування таких обмежень конкретизуються положеннями Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3]. Водночас відповідні обмеження не можуть мати свавільного характеру та повинні відповідати принципам законності, необхідності й

пропорційності. За таких умов професійна діяльність правника набуває особливого значення як важливий механізм забезпечення дотримання конституційних гарантій прав людини та контролю за межами допустимого державного втручання у сферу основоположних прав і свобод.

У сучасній юридичній доктрині людиноцентризм дедалі частіше розглядається не лише як конституційна цінність, а й як концептуальна основа функціонування держави та її інституцій. Зокрема, М. Г. Кравченко наголошує, що людиноцентрична модель держави передбачає переорієнтацію діяльності публічної влади з домінування інституційних інтересів на забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини. За такого підходу ефективність державного управління визначається не обсягом владних повноважень чи кількістю прийнятих управлінських рішень, а рівнем забезпечення людської гідності, безпеки та можливостей для реалізації особистісного потенціалу [4]. Зазначена позиція набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, коли необхідність захисту національної безпеки об'єктивно зумовлює розширення повноважень органів державної влади. Саме тому людиноцентризм виступає важливим критерієм оцінки правомірності державного втручання у сферу прав людини та орієнтиром для професійної діяльності правника, який покликаний забезпечувати баланс між публічними інтересами та конституційними гарантіями прав і свобод людини.

Отже, людиноцентризм виступає однією з фундаментальних засад сучасного конституціоналізму, що визначає зміст і спрямованість діяльності держави, її інституцій та правової системи загалом. В умовах воєнного стану значення цього принципу не лише не зменшується, а навпаки посилюється, оскільки саме він забезпечує збереження балансу між потребами національної безпеки та необхідністю дотримання основоположних прав і свобод людини. За таких обставин професійна діяльність правника набуває особливого суспільного значення, адже спрямована на забезпечення законності, недопущення свавільного обмеження прав людини та утвердження конституційних цінностей у правозастосовній практиці. Саме через реалізацію людиноцентричного підходу правник виступає не лише суб'єктом застосування права, а й гарантом дотримання принципів верховенства права, справедливості та поваги до людської гідності, що є необхідною передумовою функціонування демократичної правової держави навіть в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 10.06.2026).
2. Загальна декларація прав людини від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 10.06.2026).
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 10.06.2026).
4. Кравченко М. Г. Людиноцентризм як ідейна основа функціонування України за доби цифрової трансформації. Київський юридичний журнал. Вип. № 4. 2023. С. 29–36. URL: https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/58eab250-6b9f-4dac-905a-d449aadc7bd0/content (дата звернення: 10.06.2026).

Шишацька Юлія
доцент кафедри морського та міжнародного права
Міжнародного університету (м. Одеса)
доктор філософії в галузі права

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРОЦЕДУРАХ ЕКСТРАДИЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Сучасні виклики міжнародній безпеці, пов’язані зі збройними конфліктами та запровадженням воєнного стану, істотно впливають на функціонування механізмів міжнародного співробітництва у сфері кримінального правосуддя. Одним із таких механізмів є екстрадиція, яка традиційно розглядається як важливий інструмент забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності та протидії транснаціональній злочинності. Водночас здійснення екстрадиційних процедур в умовах воєнного стану актуалізує питання дотримання міжнародних стандартів захисту прав людини, оскільки надзвичайні обставини можуть підвищувати ризики порушення фундаментальних прав і свобод особи.

Розвиток міжнародного права свідчить про поступову трансформацію інституту екстрадиції від переважно міждержавного

механізму співробітництва до правового інституту, в центрі якого перебуває людина та гарантування її основоположних прав. Сформована система міжнародно-правових стандартів, закріплена насамперед у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. та Конвенції ООН проти катувань 1984 р., покладає на держави обов'язок утримуватися від видачі особи у випадках, коли існує реальний ризик порушення її фундаментальних прав.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли під час вирішення питання про екстрадицію виникає необхідність оцінки додаткових факторів, пов'язаних із безпековою ситуацією, функціонуванням судової системи, дотриманням процесуальних гарантій, умовами тримання під вартою та можливістю забезпечення права на справедливий суд у запитуючій державі. За таких обставин забезпечення балансу між інтересами міжнародного кримінального співробітництва та необхідністю належного захисту прав людини перетворюється на одну з найскладніших проблем сучасного екстрадиційного права.

Метою дослідження є аналіз особливостей забезпечення прав людини під час екстрадиції в умовах воєнного стану та визначення проблем їх практичного дотримання.

Розвиток інституту екстрадиції у сучасному міжнародному праві свідчить про поступове формування більш гуманістичного підходу до його застосування. Хоча цей процес відбувається доволі повільно, він характеризується посиленням уваги до гарантування прав і свобод людини. Така тенденція значною мірою зумовлена формуванням системи міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини, які встановлюють універсальні принципи їх забезпечення та передбачають відповідні механізми міжнародного контролю та захисту.

У цьому контексті йдеться не про використання концепції прав людини як універсального інструменту блокування екстрадиційних процедур, а про необхідність оцінки реальної загрози порушення конкретних фундаментальних прав особи. Саме наявність обґрунтованих підстав вважати, що в разі видачі особа може зазнати серйозних порушень її основоположних прав, може бути підставою для відмови у здійсненні екстрадиції.

До таких ризиків, зокрема, належить імовірність застосування катувань або інших нелюдських чи таких, що принижують гідність, форм

поводження або покарання, відсутність належних процесуальних гарантій під час судового розгляду, а також порушення принципу рівності перед законом. Отже, при вирішенні питання про видачу держави повинні здійснювати комплексну оцінку фактичних обставин справи та можливих наслідків екстрадиції для прав і свобод особи. В зв'язку з цим доречно згадати слова Я. Броулі, котрий підкреслював, що допустимість екстрадиції повинна оцінюватися з урахуванням конкретних обставин кожної справи, зазначаючи, що «видача є правомірною лише в тому випадку, якщо за наявних фактичних обставин вона не представляє собою співучасті в порушенні прав людини або в вчиненні злочинів проти міжнародного права» [1, с. 448].

Особливе значення в умовах воєнного стану має абсолютний характер заборони катувань, закріплений у статті 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод □3□. Відповідно до статті 15 Конвенції, дерогація від цієї норми не допускається навіть під час війни або іншої надзвичайної ситуації. Аналогічний підхід закріплений у Конвенції ООН проти катувань 1984 року □4□ та міжнародному гуманітарному праві, зокрема у статті 3 Женевських конвенцій 1949 року. Це означає, що держава не має права видавати особу, якщо існують серйозні підстави вважати, що вона може зазнати катувань, жорстокого поводження або незаконного позбавлення життя.

Не менш важливим є питання ризику смертної кари. Відповідно до статті 11 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р. □2□, у видачі може бути відмовлено, якщо запитувана держава не отримала достатніх гарантій того, що смертний вирок не буде виконаний. У контексті воєнного стану значення таких гарантій зростає, оскільки нестабільність правової системи або надзвичайні повноваження державних органів можуть підвищувати ризики порушення права на життя.

У зв'язку з цим фактор забезпечення прав людини у процедурі екстрадиції набуває принципового значення та повинен обов'язково враховуватися під час прийняття рішення про передачу особи іншій державі. Разом із тим слід підкреслити, що не будь-яке можливе порушення прав людини з їх широкого переліку може автоматично розглядатися як безумовна підстава для відмови у видачі. Такий підхід міг би суттєво ускладнити функціонування механізмів міжнародної правової допомоги та негативно вплинути на ефективність боротьби зі

злочинністю.

Таким чином, забезпечення прав людини в екстрадиційних процедурах в умовах воєнного стану є одним із ключових критеріїв їх відповідності міжнародному праву. Ефективне міжнародне співробітництво у сфері видачі правопорушників можливе лише за умови неухильного дотримання міжнародних стандартів захисту прав людини та належної оцінки ризиків їх порушення у кожному конкретному випадку.

Список використаних джерел

1. Броунли Я. Міжнародне право: у 2 кн. Кн. 1. М.: Прогресс, 1977. 538 с.

2. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 р. Режим доступу – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята Радою Європи 4 листопада 1950 року, ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року. Урядовий кур'єр. 2010. № 215.

4. Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 26 січня 1984 р. Режим доступу – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_085

НАПРЯМ 5. КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бейкун Андрій
доцент кафедри правового забезпечення та правоохоронної діяльності факультету забезпечення державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України кандидат юридичних наук, доцент,
Стецков Олександр
здобувач освіти факультету забезпечення державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України

ПРОБЛЕМНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КІБЕРАТАК ЯК АКТУ АГРЕСІЇ ЗА МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ

Трансформація глобального безпекового середовища супроводжується появою нових загроз, серед яких кібернетичні атаки посідають чільне місце через свою деструктивну потужність та транскордонний характер. Цифровізація державних систем та критичної інфраструктури створює вразливості, які можуть призвести до наслідків катастрофічного масштабу. У цьому контексті міжнародне співтовариство стикається з необхідністю переосмислення традиційних концепцій агресії та розробки адекватних правових відповідей на виклики інформаційної епохи.

Актуальність дослідження обумовлена зростаючою частотою та складністю кібернетичних інцидентів між державами, що вимагає чіткого правового регулювання. Відповідно, метою є визначення юридичних параметрів кваліфікації кібероперацій як агресивних дій відповідно до сучасного міжнародного права. Досягнення цієї мети передбачає аналіз нормативної бази, встановлення критеріїв розмежування між різними категоріями кіберінцидентів та визначення механізмів юридичної відповідальності держав.

Отже, міжнародно-правова система заборони агресії ґрунтується на фундаментальних принципах Статуту ООН, що забороняє застосування сили або погрози силою проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави. Ряд резолюцій Генеральної Асамблеї

конкретизує поняття агресії через перелік дій, які асоціюються з військовими операціями. Римський статут МКС визначає злочин агресії як планування, підготовку або здійснення акту агресії, який за своїм характером та серйозністю становить явне порушення Статуту ООН.

Екстраполяція цих норм на кіберпростір вимагає врахування того, що цифрові атаки не завжди мають фізичний прояв, але можуть спричиняти еквівалентну шкоду. Принципова позиція полягає у тому, що міжнародне право застосовується до кібердій незалежно від середовища їх реалізації. Кібероперація кваліфікується як застосування сили, коли її ефекти порівнянні з наслідками кінетичних атак. До таких наслідків належать фізичні пошкодження об'єктів, травмування або загибель людей, серйозне порушення функціонування життєво важливих систем [1, с. 37].

Як вважає ряд дослідників, зокрема, О. Р. Пасешник, А. Ю. Ковальчук та Б. В. Чернявська, центральною проблемою правової оцінки кібератак залишається складність ідентифікації держави-агресора через технічні можливості приховування слідів та використання посередників. Стандарт доказування державної відповідальності, сформований практикою Міжнародного суду ООН, передбачає встановлення ефективного контролю над виконавцями або безпосереднього державного замовлення операції. Недержавні актори можуть використовуватися як інструменти агресії, якщо їхні дії координуються або санкціонуються урядовими структурами. Технічна атрибуція повинна підтверджуватися сукупністю доказів, включаючи цифрові артефакти, розвідувальні дані та поведінкові патерни [2, с. 279; 3, с. 93].

Визначення порогових значень для кваліфікації кібератак як агресії здійснюється через багатофакторний аналіз конкретних обставин інциденту. Як визнано, першочергове значення мають об'єкти атаки: ураження енергетичної інфраструктури, фінансових систем, транспортних мереж або закладів охорони здоров'я може створювати умови для визнання дій агресією [4, с. 88]. Тяжкість наслідків оцінюється через призму економічних збитків, соціальних потрясінь та загрози національній безпеці. Кібероперації, що паралізують державне управління або створюють ризики для життя цивільного населення, наближаються за своєю природою до збройного нападу [5, с. 1197].

Реалізація права на самооборону у відповідь на кіберагресію регламентується статтею 51 Статуту ООН та вимагає дотримання принципів негайності, необхідності та пропорційності. Держава-жертва

може здійснювати контрзаходи для нейтралізації триваючої атаки та запобігання її повторенню в майбутньому. Форма відповіді не обмежується виключно кібернетичними засобами, але повинна відповідати масштабу загрози та не виходити за межі необхідного для відновлення безпеки. Разом з тим, як вбачають С. Б. Карвацька, А. З. Маник та М. І. Строїч, складність полягає у визначенні моменту завершення атаки та оцінці адекватності відповідних заходів, особливо коли наслідки мають пролонгований характер [6, с. 254].

Формування міжнародного консенсусу щодо норм поведінки держав у кіберпросторі відбувається через діяльність спеціалізованих органів та регіональних організацій. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність встановлює механізми міжнародного співробітництва у розслідуванні та переслідуванні кібернетичних злочинів. Робочі групи ООН розробляють рекомендації щодо застосування норм міжнародного права до інформаційного простору та формування культури кібербезпеки. Ці ініціативи спрямовані на зменшення конфліктного потенціалу та створення прозорих правил взаємодії між державами в цифровому вимірі.

Правова кваліфікація кібератак як актів агресії вимагає адаптації класичних міжнародно-правових концепцій до реалій цифрової ери без відступу від фундаментальних принципів. Застосування норм Статуту ООН та Резолюції ООН 3314 «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 року до кіберпростору повинно здійснюватись через аналіз наслідків операцій, їхнього масштабу та інтенсивності. Ключовими факторами кваліфікації виступатимуть у таких випадках: характер уражених об'єктів, тяжкість збитків та можливість встановлення державної відповідальності за здійснені дії. При цьому проблематика атрибуції кібератак становить найбільший виклик для практичного застосування правових механізмів притягнення до відповідальності, а технічна складність ідентифікації джерел атак вимагає розробки міжнародних стандартів доказування та процедур верифікації [7, с. 501; 8, с. 437].

Отже, майбутнє міжнародно-правового регулювання кібербезпеки залежить від готовності міжнародної спільноти до гармонізації підходів та створення ефективних механізмів превенції викликів. Баланс між захистом суверенних інтересів держав та забезпеченням стабільності глобального кіберпростору досягається через розвиток двосторонніх угод, регіональних ініціатив та звичаєвих норм відповідальної поведінки. Зокрема, консолідація зусиль країн-партнерів у напрямку протидії кібертерористичним загрозам з боку російської федерації та ряду інших

країн-ізгоїв, що створюють новітню «вісь зла», залишається пріоритетним завданням для забезпечення безпеки від гібридних загроз.

Список використаних джерел

1. Невара Л. Міжнародно-правова відповідальність за кібератаки під час збройного конфлікту крізь призму міжнародного гуманітарного права. Право України. 2024, № 3. С. 34-44. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2024_3-s3.pdf (дата звернення: 10.06.2026).

2. Пасешник О. Р. Застосування норм міжнародного гуманітарного права до кібератак: проблеми та перспективи. Юридичний науковий електронний журнал. № 8/2025. С. 277-280. URL: https://lsej.org.ua/8_2025/59.pdf (дата звернення: 10.06.2026).

3. Ковальчук А. Ю., Чернявська Б. В. Міжнародна правова визначеність масштабних кібератак. Juris Europensis Scientia. Випуск 4, 2024. С. 90-96. URL: https://jes.nuoua.od.ua/archive/4_2024/17.pdf (дата звернення: 10.06.2026).

4. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О. О., 2018. 208 с.

5. Карвацька С. Б., Маник А. З., Яремчук В. В. Кіберпростір: міжнародно-правове регулювання та практика застосування прецедентного права МС ООН. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Випуск № 02, 2025. С. 1194-1199. URL: https://328252-Текст_статті-761327-1-10-20250428.pdf (дата звернення: 10.06.2026).

6. Карвацька С. Б., Маник А. З., Строїч М. І. Кібербезпека: сучасні виклики та міжнародно-правові рамки щодо захисту даних. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 87: частина 4. С. 251-256. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/03/41-3.pdf (дата звернення: 10.06.2026).

7. Бондаренко І. Д. Концепт «втрати функціональності» в контексті визнання кібератак воєнним злочином. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 10. С. 500-503. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2024/117.pdf. (дата звернення: 10.06.2026).

8. Падалка М., Пашинська І. Основні тенденції розвитку безпекового середовища на глобальному рівні. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 12. С. 436–439. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2024/101.pdf. (дата звернення: 10.06.2026).

Бойко Євгеній
здобувач освіти Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник: Самойленко Олександр
начальник кафедри прикордонного контролю Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія росії проти України виявила, що сучасні воєнні дії ведуться не лише у фізичному, а й в інформаційному просторі. Дезінформація, пропаганда, кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури та маніпулювання суспільною свідомістю стали повноцінними інструментами ведення війни. За таких умов інформаційна безпека перетворюється з допоміжного на один із ключових складників національної безпеки держави, а її конституційно-правове забезпечення набуває особливої актуальності.

Конституція України закладає базові орієнтири для розуміння інформаційної безпеки. Стаття 17 Основного Закону визначає захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки найважливішими функціями держави та справою всього Українського народу [1]. Водночас стаття 34 гарантує кожному право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію, допускаючи його обмеження лише в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку [1]. Саме у пошуку балансу між цими положеннями — свободою інформації та потребою її захисту — і полягає основна конституційно-правова проблема в умовах воєнного стану.

Запровадження правового режиму воєнного стану відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» допускає тимчасове обмеження окремих конституційних прав, зокрема у сфері інформаційних відносин [2]. Проте такі обмеження не є безмежними: вони мають відповідати критеріям, виробленим у міжнародному праві та практиці Європейського суду з прав людини, — законності, легітимної мети, необхідності в демократичному суспільстві та пропорційності.

Будь-яке втручання у свободу слова має бути чітко визначеним законом і не виходити за межі, обумовлені реальними потребами оборони.

Системного характеру державній політиці у цій сфері надають стратегічні документи. Стратегія інформаційної безпеки України визначає актуальні загрози національним інтересам в інформаційній сфері та пріоритети державної політики щодо їх нейтралізації [3]. Розвиваючи положення Закону України «Про національну безпеку України», ці документи формують інституційну основу протидії інформаційній агресії, проте їхня ефективність значною мірою залежить від узгодженості з конституційними гарантіями прав людини [4].

Особливу увагу слід приділити захисту критичної інформаційної інфраструктури. Виведення з ладу систем зв'язку, енергопостачання чи державних реєстрів унаслідок кібератак безпосередньо загрожує життєдіяльності держави й безпеці громадян. Тому конституційно-правове забезпечення інформаційної безпеки не може обмежуватися протидією дезінформації, а має охоплювати і технічний, і організаційний захист інформаційних ресурсів, і правовий механізм притягнення до відповідальності за відповідні посягання.

Підсумовуючи, зазначимо, що конституційно-правові засади інформаційної безпеки в умовах воєнного стану повинні ґрунтуватися на розумному балансі між свободою інформації та інтересами оборони держави. Обмеження інформаційних прав мають запроваджуватися виключно на підставі закону, бути тимчасовими та пропорційними загрозі. Перспективним напрямом є подальше вдосконалення законодавства у частині чіткого визначення меж допустимих обмежень, посилення захисту критичної інфраструктури та гармонізації національного регулювання з міжнародно-правовими стандартами у сфері прав людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. Офіційний вісник

України. 2022. № 5. Ст. 240.
4. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.

Воронежський Артем
здобувач освіти Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Габорець Ольга
доцент кафедри інформаційної безпеки Донецького державного університету внутрішніх справ доктор філософії, доцент

ІНФОРМАЦІЙНА СТІЙКІСТЬ СУСПІЛЬСТВА ЯК СКЛАДОВА КОНСТИТУЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах екзистенційних викликів, зумовлених повномасштабною збройною агресією проти України, інформаційне середовище трансформувалося у простір високоінтенсивного когнітивно-психологічного протиборства. Конституційна безпека держави, яка традиційно інтерпретується крізь призму захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності конституційного ладу, на сучасному етапі перебуває у прямій каузальній залежності від рівня психологічної та інформаційної стійкості суспільства. Стаття 17 Конституції України закладає фундаментальний імператив, відповідно до якого захист суверенітету і територіальної цілісності є найважливішою функцією держави та справою всього Українського народу [1]. У парадигмі гібридної війни ефективна реалізація цієї функції є неможливою без превенції деструктивних інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) та формування системного суспільного імунітету до маніпулятивних впливів.

Інформаційна стійкість (information resilience) суспільства на рівні стратегічного планування та нормативно-правового забезпечення детермінується як здатність соціальної системи, її інститутів та окремих акторів адаптивно реагувати на інформаційні загрози, нівелювати кризові дестабілізаційні чинники, чинити опір когнітивним експансіям та

оперативно відновлювати стабільне функціонування після деструктивного зовнішнього тиску [4]. Оскільки стратегічною метою ворожих інформаційних операцій є руйнація легітимності конституційного ладу, системна дискредитація органів державної влади (зокрема інститутів правоохоронної та судової систем) і штучна фрагментація соціуму, формування стійкості виступає базисним пререквізитом забезпечення національної та конституційної безпеки.

Конституційно-правовий вимір забезпечення інформаційної безпеки в умовах правового режиму воєнного стану актуалізує дилему дотримання балансу між імперативами національної безпеки та фундаментальними правами людини. Стаття 34 Конституції України гарантує право на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань [1]. Водночас, відповідно до нормативно-правового контенту зазначеної статті та статті 64 Основного Закону, в умовах воєнного стану допускається правомірне пропорційне обмеження цих прав з метою захисту територіальної цілісності, національних інтересів чи відвернення масових заворушень [2; 3]. Цей механізм вимагає чіткого дотримання принципу пропорційності (proportionality), щоб обмеження не нівелювали сутність самого демократичного права.

Слід констатувати, що суто імперативні та адміністративно-правові інструменти (блокування деструктивних вебресурсів, цензурування, криміналізація пропаганди) мають переважно тактичний, реактивний характер. Стратегічний імператив забезпечення конституційної безпеки полягає у зміщенні акцентів із пасивної оборони («захисту інфраструктури») до превентивної стійкості («захисту ментального простору»). Це передбачає системне виконання державою своїх позитивних зобов'язань щодо розвитку критичного мислення громадян, популяризації цифрової гігієни та медіаграмотності. Ефективним антидотом проти дезінформації є забезпечення високого рівня транспарентності та проактивності державних інституцій, що мінімізує умови для когнітивних маніпуляцій.

Особливе функціональне навантаження у системі суб'єктів забезпечення конституційної безпеки покладено на органи правоохоронної системи. Стратегічні комунікації (StratCom) правоохоронних органів мають не лише релятивний характер (інформування про стан злочинності), а й виступають інструментом підтримання загального рівня інституційної довіри як конституційної цінності. Оперативне надання верифікованої інформації

правоохоронцями в умовах кризових ситуацій нівелює спроби дестабілізації публічного порядку та делегітимізації держави. Резюмуючи, інформаційна стійкість суспільства є не факультативним елементом, а іманентною внутрішньою складовою архітектури конституційної безпеки, яка гарантує збереження суверенної, правової та демократичної держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19.

3. Про введення воєнного стану in Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022, затверджений Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022.

4. Про Стратегію інформаційної безпеки: Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021.

Воропай Тетяна
здобувач освіти Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник: Гула Віталій
старший викладач кафедри прикордонного контролю Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституційне регулювання інформаційної безпеки в умовах воєнного стану визначає обов’язок держави захищати інформаційний простір і водночас встановлює межі втручання у права людини. Стаття 17 Конституції України прямо відносить забезпечення інформаційної безпеки до найважливіших функцій держави та справи Українського народу [1]. Звідси випливає, що інформаційна безпека має публічно-правовий характер і пов’язується із суверенітетом, територіальною цілісністю, обороноздатністю та стійкістю демократичних інститутів.

Воєнний стан змінює порядок реалізації окремих прав, але не усуває конституційного стандарту правової визначеності. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, підприємств, установ, організацій та громадян у відповідний період [4]. Тому обмеження доступу до інформації, протидія дезінформації, регулювання медійного простору й захист електронних ресурсів мають ґрунтуватися на законі, бути пов'язаними з потребами оборони та зберігати пропорційність.

Правовий зміст інформаційної безпеки охоплює захист інформаційного суверенітету, кіберпростору, персональних даних, стратегічних комунікацій і права громадян на отримання достовірної інформації. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» закріплює організаційні та правові основи захисту життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави у кіберпросторі [3]. Під час війни кібербезпека безпосередньо впливає на роботу енергетики, банківської системи, державних реєстрів, електронних комунікацій і сервісів публічного управління.

Окремий конституційний баланс виникає у сфері медіа. Закон України «Про медіа» спрямований на реалізацію права на свободу вираження поглядів, права на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації, а також на захист національних інтересів України у сфері медіа [2]. У воєнний період держава може реагувати на інформаційні операції агресора, однак правове регулювання має відмежовувати протидію ворожому впливу від необґрунтованого обмеження суспільної дискусії.

Стратегія інформаційної безпеки, введена в дію Указом Президента України № 685/2021, визначає напрями державної політики щодо захисту інформаційного простору, протидії інформаційним загрозам і посилення інституційної спроможності держави [5]. Після початку повномасштабної агресії практичне значення цих положень посилилося: інформаційні атаки впливають на суспільну довіру, міжнародну підтримку України, моральну стійкість населення та функціонування органів влади.

Конституційні основи інформаційної безпеки в умовах воєнного стану утворюють триєдину правову модель. Держава зобов'язана захищати інформаційний простір як складову національної безпеки. Органи публічної влади повинні діяти в межах Конституції та законів навіть за умов підвищеної безпекової напруги. Права людини зберігають

нормативну цінність, а допустимі обмеження мають бути законними, обґрунтованими, пропорційними та придатними для подальшої перевірки. Такий підхід дає змогу поєднати оборонні потреби держави з конституційними гарантіями правової держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 14.06.2026).

2. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2849-20 (дата звернення: 14.06.2026).

3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2163-19 (дата звернення: 14.06.2026).

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19 (дата звернення: 14.06.2026).

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021 // Президент України. URL: https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069 (дата звернення: 14.06.2026).

Екман Роланд
здобувач освіти Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник: Гула Віталій
старший викладач кафедри прикордонного контролю Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Інформаційна безпека України – складова частина національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації. Інформаційна безпека у системі прикордонного контролю України під час воєнного стану формує складову національної безпеки держави. Конституція України визначає захист суверенітету, територіальної цілісності, економічної та інформаційної безпеки як функцію держави [1]. Інформаційні процеси забезпечують управлінські рішення, контроль переміщення осіб, протидію загрозам. Нормативні підходи до інформаційної безпеки передбачають захист прав людини, персональних даних, стабільність інформаційного середовища та недопущення негативних інформаційних впливів [3]. В умовах воєнного стану посилюється значення правового регулювання обігу інформації та захисту інформаційних ресурсів прикордонних органів.

Конституція України закріплює, що забезпечення державної безпеки та охорона державного кордону покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи [1]. Інформаційна безпека у цьому процесі виступає елементом управління прикордонною діяльністю, що передбачає збір, обробку та використання даних для реалізації контрольних функцій. Водночас гарантується захист приватного життя та заборона незаконного збирання конфіденційної інформації про особу [1].

У діяльності Державної прикордонної служби інформаційні ресурси

формують основу управлінських рішень, прогнозування та контролю. Дані використовуються для ідентифікації ризиків, оцінки обстановки та організації пропускних процедур [4, с. 177]. Інформаційне забезпечення розглядається як динамічна система, що включає засоби обробки інформації, технології та організаційні процеси. Нормативно-правове регулювання інформаційної безпеки характеризується неоднорідністю та наявністю прогалин, що ускладнює уніфікацію процедур захисту даних. Термінологічні розбіжності у сфері інформаційного законодавства створюють складнощі у правозастосуванні та визначенні меж доступу до інформації [2, с. 186]. Це впливає на ефективність обробки інформаційних потоків у прикордонному контролі.

Стратегічні підходи до інформаційної безпеки визначають її як стан захищеності життєво важливих інтересів держави, суспільства та людини від деструктивних інформаційних впливів, поширення недостовірних даних та порушення цілісності інформації [3]. Умови воєнного стану підсилюють загрози кіберінцидентів, дезінформаційних впливів та несанкціонованого доступу до інформаційних систем прикордонних органів. Інформаційні системи прикордонної служби виконують функцію інструмента реалізації адміністративних повноважень, забезпечуючи взаємодію з іншими органами державної влади та міжнародними структурами. Обробка персональних даних здійснюється відповідно до принципів законності та цільового використання, з урахуванням вимог національної безпеки та захисту прав людини [1]. Додатковим чинником виступає інформаційний вплив у гібридному середовищі, що спрямований на дестабілізацію суспільних процесів. У таких умовах прикордонні органи застосовують механізми виявлення дезінформації та протидії інформаційним загрозам, що передбачає використання аналітичних інструментів і захищених каналів обміну даними [3, с. 177].

Отже, конституційні основи інформаційної безпеки у системі прикордонного контролю України визначають правові межі обробки інформації та гарантують захист прав людини. Інформаційна діяльність прикордонних органів формує складову національної безпеки через забезпечення контролю, аналітики та протидії загрозам. В умовах воєнного стану значення інформаційної безпеки зростає через посилення кіберзагроз та інформаційних впливів. Подальший розвиток правового регулювання та удосконалення інформаційних процесів спрямовується на підвищення ефективності прикордонного контролю та захист державного кордону.

Список використаних джерел

1. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ (дата звернення: 13.06.2026).
2. Кушнір, І. П. Публічне адміністрування інформаційною сферою у діяльності Державної прикордонної служби України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2026. Вип. 93, ч. 3. С. 184–190.
3. Про Стратегію інформаційної безпеки України: Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ (дата звернення: 13.06.2026).
4. Торічний, В. О., Бурмака, А. Роль інформаційних ресурсів Державної прикордонної служби України у забезпеченні її інформаційної безпеки. Journal of Scientific Papers "Social Development and Security". 2022. Т. 12, № 1. С. 175–178.

Зеленський Сергій
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та інформаційної безпеки Навчально-наукового інституту підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції ім. Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Сучасна гібридна війна поєднує військові, політичні, економічні, інформаційні й кібернетичні методи впливу на державу та суспільство. У зв'язку з цим, захист інформаційного суверенітету набуває особливого значення як складова національної безпеки України.

Інформаційний суверенітет держави розглядається як її право та здатність самостійно визначати та реалізовувати державну інформаційну політику, забезпечувати захист національного інформаційного простору та інформаційних ресурсів від зовнішніх та внутрішніх загроз. Конституція України гарантує захист суверенітету та територіальної цілісності держави як найважливішу функцію держави та справу всього українського народу [1].

Згідно із Законом України «Про національну безпеку України»,

інформаційна безпека є складовою національної безпеки держави [2]. Водночас, Стратегія інформаційної безпеки України визначає основні загрози інформаційному суверенітету як поширення дезінформації, інформаційно-психологічні операції, пропаганду держави-агресора та кібератаки на критичну інформаційну інфраструктуру [3].

Особливістю сучасної гібридної війни є активне використання інформаційних технологій для маніпулювання суспільною свідомістю. Ворог здійснює цілеспрямований вплив на громадську думку шляхом поширення фейкових новин, спотворення фактів, створення паніки серед населення та дискредитації державної влади та Збройних Сил України. Такі дії спрямовані на зниження рівня довіри населення до державних інституцій та послаблення стійкості українського суспільства.

Кібербезпека відіграє важливу роль у захисті інформаційного суверенітету. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає правові та організаційні основи захисту державних інформаційних ресурсів та критичної інфраструктури від кіберзагроз [4].

Одним із важливих напрямків забезпечення інформаційного суверенітету є розвиток системи стратегічних комунікацій. Ефективна взаємодія між державною владою, ЗМІ та громадянським суспільством дозволяє вчасно реагувати на інформаційні загрози та забезпечувати населення достовірною інформацією [5, с. 45].

У сучасних умовах кібератаки можуть завдати значної шкоди функціонуванню державних органів, фінансовій системі, енергетичному сектору та іншим стратегічно важливим об'єктам.

Не менш важливим елементом протидії інформаційним загрозам є підвищення рівня медіаграмотності населення. Формування критичного мислення дозволяє громадянам ефективніше розпізнавати маніпулятивний контент, перевіряти достовірність інформації та протидіяти пропагандистським впливам. Саме тому державна політика у сфері інформаційної безпеки повинна включати освітні та просвітницькі заходи, спрямовані на розвиток інформаційної культури суспільства.

Таким чином, захист інформаційного суверенітету України в умовах гібридної війни – це складне завдання, яке потребує поєднання правових, організаційних, технічних та освітніх заходів. Ефективна реалізація державної політики у сфері інформаційної безпеки сприятиме зміцненню національної безпеки, захисту державного суверенітету та забезпеченню стійкості українського суспільства до сучасних інформаційних загроз.

Захист інформаційного суверенітету України є необхідною умовою забезпечення національної безпеки в умовах гібридної війни. Основними напрямками його забезпечення мають залишатися протидія дезінформації, розвиток стратегічних комунікацій, удосконалення системи кібербезпеки та підвищення рівня медіаграмотності населення.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 15.06.2026).

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII // Голос України. 2018. № 122. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19 (дата звернення: 15.06.2026).

3. Стратегія інформаційної безпеки : Указ Президента України від 28 груд. 2021 р. № 685/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text (дата звернення: 15.06.2026).

4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05 жовт. 2017 р. № 2163-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. Ст. 403. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text (дата звернення: 15.06.2026).

5. Гамова І. В. Інформаційні війни : підручник. К. : ДТЕУ, 2022. 183 с. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi85/0064803.pdf

Кононенко Кирило
здобувач освіти ННІ підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Сахно Артем
завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки та особистої
безпеки поліцейського факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕКОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022, який затверджено Законом України від 24. 02.2022 р. № 2102-IX, в Україні було введено воєнний стан, що вплинуло на всі сфери життєдіяльності країни, у тому числі, не оминуло і сферу освіти загалом [1].

Питання безпеки закладів освіти та забезпечення належних і безпечних умов здобуття освіти та організації безпечного освітнього середовища став особливо актуальним у зв'язку з військовою агресією РФ проти України. В цей період проблемою, яка потребувала негайного розв'язання, був низький рівень безпеки закладів освіти та організації безпечного освітнього середовища, зокрема: недостатня кількість об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту закладів освіти, низький рівень відповідності об'єктів вимогам щодо наявності вентиляції, обігріву, освітлення, засобів зв'язку та Інтернету, недостатній рівень охоплення закладів освіти превентивними поліцейськими послугами, спрямованими на запобігання та попередження вчинення правопорушень.

У квітні 2023 Кабінет Міністрів України затвердив «Концепцію безпеки закладів освіти». Основні завдання Концепції: створення безпечної інфраструктури закладів освіти, ефективне попередження та протидія негативним безпековим явищам в освітньому середовищі, формування компетентностей безпеки в учасників освітнього процесу. Створення безпечної інфраструктури закладів освіти можливо

забезпечити шляхом облаштування існуючих та будівництва нових захисних споруд цивільного захисту, забезпечення пожежної та техногенної безпеки, забезпечення охорони із залученням поліції охорони, встановлення комплексу тривожної сигналізації. Ефективне попередження та протидію негативним безпековим явищам в освітньому середовищі можливо забезпечити шляхом: посилення поліцейської присутності у закладах освіти з наданням ефективних поліцейських послуг щодо недопущення вчинення правопорушень учасниками освітнього процесу та стосовно них, запровадження системи раннього попередження та евакуації учнів в разі нападу, трансформації психологічної служби та психологічного супроводу з урахуванням впливу військової агресії на учасників освітнього процесу [2].

На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл» МВС та МОН України у спільному наказі від 18.08.2023 № 685/1013 затвердили алгоритм дій щодо раннього попередження та евакуації в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти. Начальники територіальних підрозділів головних управлінь Національної поліції визначають за уповноваженим поліцейським заклад освіти та необхідну кількість нарядів поліції в зоні оперативного реагування. Уповноважені поліцейські в межах компетенції взаємодіють із закладами освіти щодо обстеження стану функціональності укриття, надають методичні рекомендації з питань удосконалення організації охорони закладів освіти, беруть участь у навчаннях та практичних тренуваннях учасників освітнього процесу щодо дій у разі нападу або ризику нападу на заклад освіти, беруть участь у складанні та оновленні паспорта безпеки закладу освіти [3].

У період 2024–2025 років державними органами формується комплексна система освітньої безпеки, Урядом України реалізується експериментальний проєкт щодо посилення безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти в умовах правового режиму воєнного стану. Встановлено, що Координатором експериментального проєкту є Міністерство освіти і науки; Учасниками експериментального проєкту є Міністерство внутрішніх справ, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Національна поліція, обласні військові адміністрації, органи місцевого самоврядування та заклади загальної середньої освіти, в яких навчається понад 200 здобувачів освіти.

Гранична кількість закладів загальної середньої освіти, які можуть

взяти участь в експериментальному проєкті, становить: у 2024/2025 навчальному році – 2000, у 2025/2026 навчальному році – 3000 закладів загальної середньої освіти. Також, затверджено Порядок реалізації експериментального проєкту щодо посилення безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти в умовах правового режиму воєнного стану, який визначає процедуру реалізації експериментального проєкту. За закладами освіти, що беруть участь в експериментальному проєкті, закріплюються поліцейські служби освітньої безпеки територіальних органів Національної поліції. Заклади освіти облаштовують робоче місце для поліцейських служби освітньої безпеки та в межах повноважень забезпечують їх необхідними матеріально-технічними засобами [4].

У вересні 2025 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до Закону України «Про повну загальну середню освіту» щодо запровадження заходів безпеки в закладах загальної середньої освіти». У Законі конкретизуються обов'язки керівництва щодо організації безпечного перебування учасників освітнього процесу на території та в приміщеннях закладу освіти. Відповідно до своїх повноважень вони вживають комплекс заходів для запобігання шкоді учасникам освітнього процесу, зокрема щодо: визначення правил доступу і перебування на території та в приміщеннях закладу загальної середньої освіти, огородження території закладу, а також облаштування закладу технічними засобами охорони для термінового виклику поліції [5].

У постанові Кабінету Міністрів України від 14 січня 2026 р. затверджено перелік предметів і речовин, з якими заборонено перебувати на території та в приміщеннях закладу загальної середньої освіти. Зокрема, це: вогнепальна, пневматична та спортивна зброя, будь-які компоненти зброї, боєприпаси, предмети, що імітують зброю, холодна зброя, наркотичні засоби, психотропні речовини, а також пиво, алкогольні, слабоалкогольні й енергетичні напої, тютюнові вироби, електронні сигарети та пристрої для споживання тютюнових виробів без їх згоряння [6].

Таким чином, у період 2022–2026 років безпекові заходи закріплюються на рівні закону, з'являються конкретні вимоги до охорони закладу загальної середньої освіти, правила доступу до території, перелік заборонених предметів, стандарти реагування охорони, а також формується модель контрольованого безпечного простору, фізичного захисту об'єкта та превентивного виявлення загроз.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. Офіційний вісник України. 2022. № 21. Ст. 1113.

2. Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 квіт. 2023 р. № 301-р. Офіційний вісник України. 2023. № 41. Ст. 2225.

3. Про затвердження Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства внутрішніх справ України від 18 серп. 2023 р. № 1013/685. Офіційний вісник України. 2023. № 84. Ст. 4831.

4. Про реалізацію експериментального проєкту щодо посилення безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти в умови правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 01 лист. 2024 р. № 1245. Офіційний вісник України. 2024. № 92. Ст. 5314.

5. Про внесення змін до Закону України «Про повну загальну середню освіту» щодо запровадження заходів безпеки в закладах загальної середньої освіти : Закон України від 18 верес. 2025 р. № 4609-IX. Відомості Верховної Ради України. 2025. № 42. Ст. 1152.

6. Про затвердження переліку небезпечних предметів і речовин, з якими особам заборонено перебувати на території та в приміщеннях закладу загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січ. 2026 р. № 70. Офіційний вісник України. 2026. № 8. Ст. 342.

Лазоренко Олексій
викладач кафедри протимінної діяльності та спеціальної підготовки
Національного університету цивільного захисту України

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КІБЕРБЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Сучасний розвиток інформаційного суспільства супроводжується активним впровадженням цифрових технологій у всі сфери суспільного життя. Інформаційно-комунікаційні системи забезпечують

функціонування органів державної влади, фінансового сектору, енергетики, транспорту, охорони здоров'я та інших важливих галузей. Водночас залежність суспільства від цифрових технологій зумовлює появу нових викликів і загроз, пов'язаних із кібератаками, несанкціонованим доступом до інформації, втручанням у роботу державних інформаційних ресурсів та поширенням деструктивного інформаційного впливу. За таких умов особливого значення набуває забезпечення кібербезпеки як важливої складової інформаційної безпеки держави.

Конституційні засади забезпечення інформаційної безпеки України визначені насамперед статтею 17 Конституції України, відповідно до якої забезпечення економічної та інформаційної безпеки є однією з найважливіших функцій держави та справою всього Українського народу [1]. Зазначене положення формує правову основу діяльності державних органів у сфері захисту національного інформаційного простору та протидії сучасним загрозам у кіберпросторі.

Важливе значення для формування конституційно-правових засад кібербезпеки мають також положення статті 34 Конституції України, яка гарантує кожному право на свободу думки і слова, а також на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації [1]. Реалізація цього права в умовах цифровізації суспільства потребує належного рівня захищеності інформаційних систем та інформаційних ресурсів. Таким чином, забезпечення кібербезпеки є необхідною умовою реалізації конституційних прав громадян в інформаційній сфері.

Особливої актуальності питання кібербезпеки набули в умовах повномасштабної збройної агресії проти України. Сучасні воєнні конфлікти супроводжуються активним використанням кіберпростору для здійснення інформаційних операцій, кібератак на державні установи та об'єкти критичної інфраструктури. Такі дії можуть призводити до порушення функціонування державних сервісів, втрати важливої інформації, дестабілізації суспільних процесів та створення загроз національній безпеці держави.

Правові засади забезпечення кібербезпеки визначені Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [2]. Закон встановлює організаційні та правові основи функціонування національної системи кібербезпеки, визначає основних суб'єктів забезпечення кіберзахисту та механізми їх взаємодії. Відповідно до законодавства кібербезпека спрямована на захист життєво важливих

інтересів людини, суспільства і держави під час використання кіберпростору.

Важливу роль у реалізації державної політики у сфері кібербезпеки відіграє Стратегія кібербезпеки України [3]. Документ визначає основні напрями розвитку системи кіберзахисту держави, удосконалення механізмів реагування на кіберінциденти, підвищення рівня кіберстійкості державних органів та об'єктів критичної інфраструктури. Особливу увагу приділено розвитку міжнародного співробітництва та впровадженню сучасних стандартів кіберзахисту.

Суттєве значення для забезпечення інформаційної безпеки має захист критичної інформаційної інфраструктури. Порушення функціонування енергетичних систем, банківського сектору, транспортних мереж або систем зв'язку внаслідок кібератак може створювати серйозні ризики для безпеки населення та стабільності державного управління. Саме тому одним із пріоритетних напрямів державної політики є підвищення рівня захищеності таких об'єктів та розвиток системи моніторингу кіберзагроз.

Не менш важливим напрямом є формування культури кібербезпеки серед населення. Значна кількість кіберінцидентів пов'язана з людським фактором, недостатнім рівнем цифрової грамотності та недотриманням базових правил інформаційної безпеки. У зв'язку з цим важливого значення набувають заходи щодо підвищення обізнаності громадян про сучасні кіберзагрози та способи захисту персональних даних.

В умовах глобалізації кібербезпека дедалі більше набуває міжнародного характеру. Ефективна протидія кіберзагрозам потребує співробітництва між державами, обміну інформацією про кіберінциденти та впровадження міжнародних стандартів захисту інформаційних систем. Для України особливого значення набуває співпраця з міжнародними партнерами у сфері зміцнення кіберстійкості та розвитку національних спроможностей у сфері кіберзахисту.

Отже, кібербезпека є невід'ємною складовою інформаційної безпеки держави та важливим елементом системи національної безпеки України. Конституційні положення щодо захисту інформаційної безпеки формують основу державної політики у сфері кіберзахисту. Подальше вдосконалення нормативно-правового регулювання, розвиток системи кібербезпеки, захист критичної інфраструктури та підвищення рівня цифрової грамотності населення є необхідними умовами забезпечення національних інтересів України в сучасному цифровому середовищі.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.
2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05 жовт. 2017 р. № 2163-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 26 серп. 2021 р. № 447/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021.
4. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19.
5. Баранов О. А. Правове забезпечення кібербезпеки в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Інформація і право. 2023. № 2. С. 9–18.
6. Дубов Д. В. Кібербезпека як складова системи національної безпеки України. Аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2023. 36 с.

Ліва Софія
здобувач освіти
Львівського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Поляк Святослав
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності ННІПФПКП
Львівського державного університету внутрішніх справ,
доктор філософії у галузі знань «Право»

АВТОМАТИЗОВАНИЙ OSINT-МОНІТОРИНГ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ФОРМА ВТРУЧАННЯ В ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ: ВІДПОВІДНІСТЬ СТАНДАРТАМ СТ. 32 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасна гібридна війна значною мірою перемістилася в інформаційний простір. У таких умовах інструменти OSINT (розвідка на основі відкритих джерел), зокрема автоматизований моніторинг соціальних мереж, стали невід'ємною складовою забезпечення національної безпеки, оперативного виявлення загроз, протидії ворожій пропаганді та диверсійній діяльності.

Водночас широке застосування штучного інтелекту, алгоритмів парсингу даних, розпізнавання обличь, семантичного аналізу та машинного навчання створює гостру правову проблему. Чи можна вважати інформацію, яку людина добровільно оприлюднила у відкритому профілі, повністю позбавленою статусу «приватної»? Де саме проходить тонка межа між законним збором даних для захисту держави від реальних небезпек і тотальним цифровим наглядом, який прямо суперечить гарантіям статті 32 Конституції України?

Під час дії воєнного стану держава дійсно має право на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод. Однак це не означає автоматичного скасування або повного ігнорування фундаментального права на приватність. Навпаки, потрібні чіткі правові правила, прозорі механізми та надійні запобіжники, щоб уникнути можливих зловживань владою.

Багато хто помилково вважає, що все, викладене у відкритому профілі, автоматично втрачає будь-який правовий захист. Проте як європейська судова практика, так і сучасна правова доктрина стверджують протилежне. Європейський суд з прав людини послідовно захищає концепцію «обґрунтованого очікування приватності». У знаковій справі «Узун проти Німеччини» ЄСПЛ чітко наголосив, що систематичне збирання і фіксація навіть публічних даних, якщо вони потрапляють до спеціалізованих баз і піддаються подальшій обробці, становить серйозне втручання в приватне життя відповідно до статті 8 Європейської конвенції з прав людини [1].

Отже, автоматизований OSINT-моніторинг – це далеко не просто «перегляд відкритих вебсторінок». Це повноцінний, технологічно складний процес збору, обробки, аналізу та зберігання персональних даних, який повністю підпадає під регулювання статті 32 Конституції України. Ця стаття прямо забороняє будь-яке втручання в особисте і сімейне життя, а також збирання, зберігання, використання чи поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди за винятком випадків, коли цього вимагають інтереси національної безпеки, економічного добробуту країни чи захист прав і свобод інших людей [2].

Провідні дослідники у сфері порівняльного права приватності, зокрема професорка Фредеріка Біньямі, підкреслюють, що при будь-якому масовому зборі даних обов'язково має застосовуватися принцип пропорційності. Держава зобов'язана чітко довести, що обраний захід є дійсно необхідним, ефективним для досягнення легітимної мети та що не

існує менш інвазивних альтернатив. Широкомасштабний, неселективний моніторинг не може бути стандартною повсякденною практикою [3].

Це знаходить підтвердження тому, що в умовах повномасштабної війни автоматизований OSINT став критично важливим інструментом для оборони України. Інформаційне протистояння вимагає використання найсучасніших технологій і глибокого аналізу великих масивів даних. Проте ці технології одночасно несуть серйозні системні ризики для конституційних стандартів захисту приватності.

Україна як правова європейська держава має рішуче відмовитися від практики тотального неселективного цифрового стеження. Стратегічним напрямком розвитку має стати повноцінне нормативне впровадження принципу пропорційності, що передбачає:

• перехід до виключно цільового, селективного моніторингу за чітко визначеними індикаторами реальних загроз;

• запровадження жорстких часових обмежень на зберігання релевантних даних з обов'язковим знищенням нерелевантної інформації;

• встановлення ефективного незалежного судового або парламентського контролю за процесом.

Безпека держави не може ґрунтуватися на руйнуванні тих фундаментальних прав і свобод, заради яких український народ веде цю героїчну боротьбу. Лише розумний і ретельно виважений баланс між ефективним захистом національних інтересів та збереженням приватності й демократичних цінностей дозволить Україні залишатися справжньою правовою демократичною державою навіть у найскладніших умовах війни.

Список використаних джерел

1. Справа «Узун проти Німеччини» (Uzun v. Germany) : Рішення Європейського суду з прав людини від 2 верес. 2010 р. (заява № 35623/05). HUDOC: European Court of Human Rights. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100293 (дата звернення: 15.06.2026).

2. Конституція України : Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 15.06.2026).

3. Bignami F. Human Rights Extraterritoriality: The Right to Privacy and National Security Surveillance / F. Bignami, G. Resta // Community Interests Across International Law / ed. by E. Benvenisti, G. Nolte. – Oxford : Oxford University Press, 2018. – P. 363 URL:

https://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2562&context=faculty_publications (дата звернення: 15.06.2026).

Панченко Валентин
здобувач освіти факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
Науковий керівник: Бейкун Андрій
доцент кафедри правового забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
кандидат юридичних наук, доцент,

ПРОБЛЕМАТИКА ДІЄВОСТІ ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА КІБЕРНЕТИЧНОЇ СФЕР В УМОВАХ ВІДСІЧІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

У період збройного протистояння агресії російської федерації проти України, інформаційна сфера стала осередком цілеспрямованого маніпулятивного впливу, використання якого є невід'ємним «гібридним» елементом сучасних воєнних дій. Правові інструменти, закріплені в національному законодавстві, покликані забезпечувати збалансовану взаємодію суб'єктів сектору безпеки та оборони під час здійснення протидії інформаційним загрозам, водночас регулюючи обмеження прав людини з огляду на потреби оборони держави. Основний масив правових положень формує законодавство у сфері національної безпеки, зокрема, Закон України «Про національну безпеку», у якому визначені ключові повноваження сектору безпеки та оборони щодо забезпечення стійкості держави до інформаційних впливів [1, с. 134].

Зрозуміло, що зростання обсягів кібератак на органи військового управління, критичну інфраструктуру та військові інформаційно-комунікаційні системи зумовило посилення нормативних вимог до кіберзахисту. У межах правового регулювання кібербезпеки держава має чітко визначені механізми координації діяльності Національного координаційного центру кібербезпеки при РНБО, СБУ, Міністерства оборони та Генерального штабу ЗС України. Практика останніх років засвідчила необхідність узгодження національних кібербезпекових норм із стандартами НАТО, особливо щодо процедур реагування на інциденти, вимог до захищеності державних інформаційних систем та класифікації

рівнів кіберзагроз. В умовах воєнного стану акценти змістилися у бік правомірного застосування спеціальних технічних заходів, моніторингу комунікацій противника, обмеження поширення даних щодо переміщення військ, яке становить критичний елемент інформаційної безпеки [2, с. 136].

Проблематика регулювання інформаційної безпеки охоплює також сферу протидії дезінформації. Використання фейкових повідомлень, інформаційно-психологічних операцій і кампаній впливу є системним засобом дестабілізації суспільної думки, зниження довіри до Збройних Сил, інших військових формувань, правоохоронних і розвідувальних органів та органів державної влади. З огляду на це, як вбачають І.М. Лопатченко, А.Л. Помаза-Пономаренко, Ю.Г. Батир та ряд інших дослідників, правове поле має забезпечувати можливість швидкого реагування, блокування ресурсів, що координуються спецслужбами держави-агресора, і, водночас, - захист свободи слова, яка не може обмежуватися без достатнього правового обґрунтування. Важливою складовою такого регулювання є визначення чітких критеріїв інформаційних загроз і процедур їх ідентифікації, що відповідають стандартам ЄС щодо пропорційності державного втручання [3, с. 16-17].

У секторі безпеки та оборони важливе місце посідає правовий режим функціонування геопросторової інформації, даних про переміщення військових підрозділів, кодовані канали зв'язку, застосування криптографічного захисту та регламенти обміну інформацією між відомствами. У цій сфері особливу роль виконують внутрішні нормативні документи Міністерства оборони та Генерального штабу, що визначають порядок зберігання, опрацювання та передачі інформації, а також доступ до неї військовослужбовців різних категорій. Дотримання принципів персональної відповідальності та багаторівневого контролю знижує ризики витоку інформації, що особливо важливо у період функціонування держави в умовах правового режиму воєнного стану і, відповідно, активних бойових дій [4, с. 164-165].

Сучасною актуальною проблемою залишається й відсутність уніфікованої системи інформаційної взаємодії між усіма силами сектору безпеки та оборони, оскільки різні відомства мають власні інформаційні платформи та внутрішні стандарти обміну даними. Це знижує ефективність координації під час реагування на загрози та ведення операцій. Правове регулювання має встановлювати єдині технічні й процедурні вимоги, які дозволять створити інтегроване інформаційне

середовище оборони, що відповідає підходам країн НАТО. Наукові дослідження останніх років підкреслюють, що запровадження спільної інформаційної інфраструктури є базовою умовою підвищення оперативної сумісності та ефективності командування [5].

Інформаційна безпека у секторі оборони охоплює й регулювання діяльності військових медіа, порядок оприлюднення офіційної інформації, обмеження щодо публікації даних про хід бойових дій, втрати особового складу та техніки. Застосування цих обмежень ґрунтується на балансі між суспільним інтересом і воєнною необхідністю. Як вбачають дослідники, зокрема, І.І. Залєвська та Г.І. Удренас, роль правового регулювання полягає у встановленні меж допустимого розкриття інформації з урахуванням ризиків, що можуть виникнути у разі її поширення. Навіть короткі відкриті повідомлення можуть використовуватися противником для коригування вогню чи аналізу стану військ, що неодноразово підтверджено матеріалами експертних досліджень, проведених після масованих обстрілів критичної інфраструктури [6, с. 23-24].

Отже, сектор безпеки і оборони функціонує у ситуації, коли інформаційні загрози мають гібридний характер, поєднуючи кібератаки, психологічні операції, економічний тиск та спроби маніпулювати міжнародною думкою. Тому правове регулювання має залишатися гнучким і здатним адаптуватися до швидкозмінних форм впливу. Важливо, щоб нормативні акти передбачали не лише реагування на загрози, а й стратегічне планування, включно з розвитком інфраструктури кіберзахисту, стандартів навчання персоналу, державного контролю за інформаційними операціями, які здійснюються в інтересах оборони.

Список використаних джерел

1. Бейкун А. Л., Ромашко О. М. Правове регулювання сектору безпеки і оборони: сутність та зміст. Юридична наука. 2020. № 3(105). С. 130–136. DOI: https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-105-3.16

2. Руснак Ю. І. Правові аспекти забезпечення інформаційної безпеки в умовах російсько-української війни. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2025. Т. 36 (75), № 1. С. 135–143. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-5984.2025/1.20

3. Лопатченко І. М., Помаза-Пономаренко А. Л., Батир Ю. Г. Державне регулювання у сфері інформаційної безпеки України в умовах воєнного стану. Вісник національного університету цивільного захисту України, серія «Державне управління». 2024. № 1(20). С. 14–24.

4. Дорошенко Т. В. Проблемні питання забезпечення інформаційної безпеки держави в умовах повномасштабної агресії. Наукові перспективи. 2024. № 4(46). С. 159–169. https://perspectives.pp.ua/index.php/niu/article/view/13242/13304. (дата звернення: 12.06.2026).

5. Смотрич Д. В., Браілко Л. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО. 2023. 77(2). DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.20

6. Залєвська І. І., Удренас Г. І. Інформаційна безпека України в умовах російської військової агресії. Південноукраїнський правничий часопис. 2022. № 1-2. С. 20–26. URL: http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/2802 (дата звернення: 12.06.2026).

Пасічник Наталя
заступник начальника відділу організації наукової діяльності – завідувач відділення організації наукової роботи
Донецького державного університету внутрішніх справ
доктор історичних наук, професор,
Ріжняк Ренат
завідувач кафедри загальноправових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ
доктор історичних наук, професор,

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНИМ ОПЕРАЦІЯМ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Сучасний розвиток інформаційного суспільства зумовив суттєве зростання ролі інформаційного простору у функціонуванні держави, суспільства та системи національної безпеки. Особливої актуальності ця проблема набула в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, коли інформаційний простір став одним із ключових театрів протиборства. Поряд із традиційними військовими засобами дедалі активніше використовуються інформаційно-психологічні операції, кампанії дезінформації, маніпулятивні технології впливу на суспільну свідомість та інші інструменти гібридної війни. За

таких умов особливого значення набуває визначення конституційних засад протидії дезінформації та інформаційним операціям із забезпеченням належного балансу між потребами інформаційної безпеки держави та гарантіями конституційних прав і свобод людини.

Конституція України закріплює фундаментальні принципи функціонування інформаційної сфери. Відповідно до статті 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, а також право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію [2]. Водночас Конституція передбачає можливість обмеження цих прав законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку.

Проблема дезінформації є особливо складною з погляду конституційного права, оскільки вона перебуває на межі між свободою слова та захистом інформаційної безпеки. На відміну від звичайної недостовірної інформації, дезінформація має цілеспрямований характер і використовується для досягнення політичних, військових або ідеологічних цілей. У контексті гібридної війни дезінформаційні кампанії спрямовуються на підрив довіри до державних інституцій, деморалізацію населення, поширення панічних настроїв, дискредитацію Збройних Сил України та формування викривленого сприйняття реальності.

Важливим конституційним орієнтиром у протидії дезінформації виступає принцип верховенства права. Саме цей принцип вимагає, щоб будь-які заходи держави щодо обмеження поширення інформації були законними, необхідними та пропорційними поставленій меті. Протидія інформаційним операціям не може здійснюватися шляхом необґрунтованого звуження свободи слова або встановлення надмірного контролю над інформаційним простором. В іншому випадку існує ризик трансформації демократичних механізмів захисту інформаційної безпеки у засоби цензури, що суперечить конституційним засадам правової держави.

Особливе значення у цьому контексті має практика Європейського суду з прав людини. Суд неодноразово наголошував, що свобода вираження поглядів є однією з основ демократичного суспільства і поширюється не лише на інформацію чи ідеї, які сприймаються позитивно, але й на ті, що можуть ображати, шокувати чи турбувати державу або частину населення. Разом із тим ЄСПЛ визнає можливість встановлення обмежень щодо поширення інформації у випадках, коли

вона становить загрозу національній безпеці або використовується для розпалювання ворожнечі та насильства [1].

В умовах воєнного стану питання протидії інформаційним операціям набуває особливої гостроти. Інформаційні атаки дедалі частіше поєднуються з кібератаками, використанням соціальних мереж, штучного інтелекту та технологій Big Data. Сучасні інформаційні операції спрямовані не лише на поширення неправдивих відомостей, а й на створення масштабних інформаційних впливів через алгоритмічне просування контенту, маніпулювання суспільними настроями та використання бот-мереж. Це суттєво ускладнює процес виявлення та нейтралізації дезінформації.

Конституційні засади інформаційної безпеки України визначаються також положеннями статті 17 Конституції України, відповідно до якої забезпечення інформаційної безпеки є однією з найважливіших функцій держави та справою всього Українського народу [2]. Таким чином, інформаційна безпека має конституційний статус і розглядається як складова національної безпеки поряд із військовою, економічною та іншими її компонентами. Це створює правові підстави для здійснення державою заходів щодо протидії інформаційним загрозам.

Водночас ефективна протидія дезінформації неможлива виключно засобами державного примусу. Важливе значення має розвиток інформаційної культури суспільства, медіаграмотності та критичного мислення громадян. Саме тому сучасні підходи до забезпечення інформаційної безпеки дедалі більше орієнтуються на поєднання правових, освітніх та організаційних механізмів протидії інформаційним операціям. Такий підхід відповідає європейським стандартам забезпечення свободи слова та демократичного розвитку суспільства.

Особливу роль у формуванні системи протидії дезінформації відіграють цифрові платформи та соціальні мережі. Саме вони стали основними каналами поширення інформації в сучасному суспільстві. Проте діяльність таких платформ породжує низку правових проблем, пов’язаних із модерацією контенту, відповідальністю за поширення дезінформації та забезпеченням прозорості алгоритмів. У країнах Європейського Союзу активно впроваджуються механізми правового регулювання цифрових платформ, спрямовані на протидію інформаційним маніпуляціям та захист демократичних процесів [5].

Для України особливого значення набуває гармонізація національного законодавства із європейськими стандартами у сфері

інформаційної безпеки та цифрових прав людини. Така гармонізація повинна забезпечувати одночасно ефективну протидію інформаційним загрозам і дотримання конституційних гарантій свободи слова, права на інформацію та права на приватність. Лише за таких умов можливо зберегти демократичний характер держави та забезпечити ефективне функціонування механізмів захисту національної безпеки [3; 4].

Отже, конституційні засади протидії дезінформації та інформаційним операціям в умовах гібридної війни ґрунтуються на поєднанні принципу верховенства права, гарантій свободи слова, забезпечення інформаційної безпеки та дотримання міжнародних стандартів прав людини. В умовах сучасних викликів особливого значення набуває пошук балансу між необхідністю захисту держави від інформаційних загроз і недопущенням необґрунтованого обмеження конституційних прав і свобод людини.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

3. Мазуренко Л.І. Інформаційна безпека в умовах російсько-української війни: виклики та загрози. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Питання політології». 2022, випуск 42. С. 50–57. https://doi.org/10.26565/2220-8089-2022-42-08

4. Пасічник Н., Ріжняк Р. Формування і розвиток інтегрованих комп'ютерних систем у закладах освіти й науки України (кінець XX – початок XXI ст.) як чинник забезпечення інформаційної безпеки держави. INTERNATIONAL SECURITY STUDIOS: managerial, technical, legal, environmental, informational, economic and psychological aspects. International collective monograph. Volume II. ISAP, Research and Education. Lublin. 2026. – 584 p. (CHAPTER 13, 448–506). https://doi.org/10.5281/zenodo.19385921

5. Серветник В. Інформаційна безпека в умовах гібридної війни: роль держави та громадянського суспільства. Актуальні питання у сучасній науці. 2025. № 8(38). С. 382–390. https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-8(38)-382-390

Петренко Вячеслав
здобувач освіти факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
Науковий керівник: Бейкун Андрій
доцент кафедри правового забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
кандидат юридичних наук, доцент,

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕАГУВАННЯ НА ВИКЛИКИ У СФЕРІ КІБЕРНЕТИЧНОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

.

Як відомо, кібербезпека є важливою складовою національної безпеки, що потребує постійного розвитку й адаптації до нових загроз. Відповідно до статті 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», кібербезпека визначається як захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави під час використання кіберпростору. Її метою є забезпечення сталого розвитку інформаційного суспільства й цифрового середовища, а також своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі [1]. Означені загрози конфіденційності, цілісності, доступності та технологічної безпеки спонукають українських законодавців переглядати чинну нормативно-правову базу й адаптувати її до сучасних «гібридних» викликів повномасштабної війни.

Нормативно-правова база у сфері інформаційної та кібербезпеки України ґрунтується на міжнародних зобов'язаннях і національному законодавстві. Серед ключових міжнародних документів варто виділити: Будапештську конвенцію та Директиву ЄС щодо мережевої та інформаційної безпеки (NIS). Основними національними галузевими нормативними актами є: Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» та Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України».

Після початку повномасштабного вторгнення російських військ на територію України, бойові дії відбуваються не лише на лінії фронту. Введення правового режиму воєнного стану, втрата житла, майна, близьких людей, а також вимушене переселення – усі ці фактори

негативно позначилися на поведінці та свідомості громадян. Водночас, особливої уваги заслуговують інформаційні атаки, спрямовані на підрив психологічної стійкості населення. Таким чином, можна стверджувати, що в інформаційному просторі держави, зокрема, в мережі Інтернет, триває справжня інформаційна війна.

У ході широкомасштабної агресії Україна стикається з різними формами кібератак і кіберзлочинів. Країна-агресор намагається блокувати надання електронних послуг, що призводить до численних порушень прав громадян. Відбуваються фішингові атаки, порушується конфіденційність і цілісність персональних даних, що спричиняє додатковий інформаційно-психологічний тиск. Не менш небезпечними є прояви кібершпигунства й кібертероризму в економічній сфері, адже вони спрямовані на дестабілізацію економічних процесів і провокування соціальної напруги. Відповідно, створення сучасної та ефективної системи протидії кіберзагрозам є ключовою умовою забезпечення інформаційної безпеки – складової частини національної безпеки України.

Як вбачає ряд дослідників, зокрема, В.В. Машталір та О.М. Гук, реальне й професійне протистояння загрозам у кіберпросторі можливе лише за умови комплексного використання всіх наявних правових інструментів, що діють у межах державного управління на всіх рівнях інформаційних процесів. Найвищої ефективності можна досягти лише за умови повної взаємодії всіх суб'єктів, які забезпечують кібербезпеку України. Це можливо шляхом упровадження цілісних і дієвих системних механізмів, адміністративно-правових методів і засобів, через які реалізується державна політика у сфері кіберзахисту – невід'ємної складової національної безпеки [2, с. 96].

Отже, необхідність вдосконалення та зміцнення систем кіберзахисту є очевидною й потребує комплексного підходу, що охоплює як технічну інфраструктуру, так і законодавчу базу, підготовку кадрів та підвищення рівня обізнаності громадян. Забезпечення кібербезпеки в умовах воєнного часу вимагає постійного моніторингу, адаптації до нових викликів і вдосконалення стратегій захисту [3, с. 403].

Як вбачають А.М. Лисеюк та Т.В. Свінцицька, - важливим напрямом є посилення співпраці з міжнародними партнерами, упровадження нових ініціатив зі зміцнення кіберзахисту та запобігання злочинній активності у кіберпросторі. Таким чином, ефективне забезпечення кібербезпеки потребує комплексного підходу та узгоджених дій на національному,

регіональному й міжнародному рівнях для запобігання, підготовки, реагування й відновлення після кіберінцидентів за участю органів влади, приватного сектора та громадянського суспільства [4, с. 35].

Важливим є і такий аспект. Кадрові підрозділи суб'єктів сектору безпеки й сил оборони, зокрема, Національної гвардії України, здійснюють роботу з документами щодо прийняття, переведення, звільнення, обліку, атестації, навчання, підвищення кваліфікації та пенсійного забезпечення військовослужбовців, держслужбовців і працівників. Для цього активно використовуються електронні бази даних, зокрема: ІАС «Персонал», АСУ «Дніпро» та інші. У зв'язку з цим виникає необхідність забезпечення належного захисту таких баз даних. Тому правове забезпечення діяльності фахівців у сфері кібербезпеки, завдяки яким вдається ефективно протидіяти численним кібератакам, що щоденно спрямовуються на українську інформаційну інфраструктуру, зокрема, на бази даних означених вище суб'єктів, повинно стати одним з пріоритетних завдань [5, с. 51].

Отже, оскільки в майбутньому кількість і складність кібератак лише зростатимуть, суб'єктам сектору безпеки і оборони загалом і Національній гвардії України зокрема, необхідно вже сьогодні адаптуватися до цих викликів. Для підвищення рівня кіберстійкості доцільно, як вбачається, по-перше, забезпечити оперативну взаємодію між усіма рівнями управління для швидкого обміну інформацією про кіберзагрози, а, по-друге, розширити систему підготовки кадрів і створити умови для отримання ними практичного міжнародного досвіду наших стратегічних партнерів.

Список використаних джерел

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5 жовтня 2017 р. № 2163-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. Ст. 403.

2. Машталір В. В., Гук О. М., Мурасов Р. К., Фараон С. І., Лоза В. В. Кіберборотьба в умовах збройного протистояння: аналіз, стратегії та виклики. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. № 1 (49) / 2024. С. 93–104. DOI: 10.33099/2311-7249/2024-49-1-93-104.

3. Колосовський Є. Ю., Круць Е. М. Сучасний стан кібербезпеки України в умовах воєнного періоду. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 12. С. 403-405.

4. Лисеюк А. М., Свінцицька Т. В. Правове забезпечення кібербезпеки України в умовах воєнного стану та євроінтеграції. Право та

інновації. № 4 (48) 2024. С. 32–38.

5. Дубинка В. Ю., Орел О. В. Кібербезпека в кадровій роботі Національної гвардії України / Актуальні питання правового забезпечення сектору безпеки та оборони у сучасних умовах. Збірник тез доповідей ІІ Всеукраїнської науково-практична конференції. 22 листопада 2024 року. м. Харків. 149 с. С. 50-52. URL: https://nangu.edu.ua/uploads/files/documenty/Naukova%20diyalnist/naukovu%20forumy/2024/ЗБІРНИК_ТЕЗ%20_НПК_2022.11.2024.pdf (дата звернення: 14.06.2026).

Помаза-Пономаренко Аліна
завідувач науково-дослідної лабораторії з дослідження проблем управління у сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України
доктор державного управління, професор,
Тарадуда Дмитро
професор кафедри управління діяльністю підрозділів цивільного захисту інституту післядипломної освіти
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
кандидат технічних наук, доцент

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄС У СФЕРІ ГАРАНТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

У 2025 році Комісія та Європейська рада з цифрових послуг схвалили включення Кодексу практики боротьби з дезінформацією (далі – кодекс) як одного з основних правових документів ЄС у сфері гарантування інфобезпеки. Прийняттю цього кодексу передувала розробка Закону про цифрові послуги, спрямованого на встановлення загальних правил, які застосовуються до всіх послуг інформаційного суспільства [2] (рис. 1).

Визнаючи важливість адаптації даного кодексу до майбутніх викликів, було домовлено створити постійну робочу групу, а також запровадити посилену систему моніторингу, засновану на якісних показниках, що вимірюють ефективність реалізації кодексу. Крім того, створено Центр прозорості, що покликаний надавати можливість громадськості ознайомлюватись із векторами політики у сфері протидії

дезінформації [2].

Вказаний кодекс містить 44 зобов'язання та 128 заходів за такими напрямками: 1) демонетизація (зниження фінансових стимулів для розповсюджувачів дезінформації); 2) забезпечення прозорості політичної реклами та цілісності послуг; 3) розширення прав і можливостей користувачів, а також учених; 4) дієве функціонування Центру прозорості та робочої групи; 5) удосконалення системи моніторингу тощо.

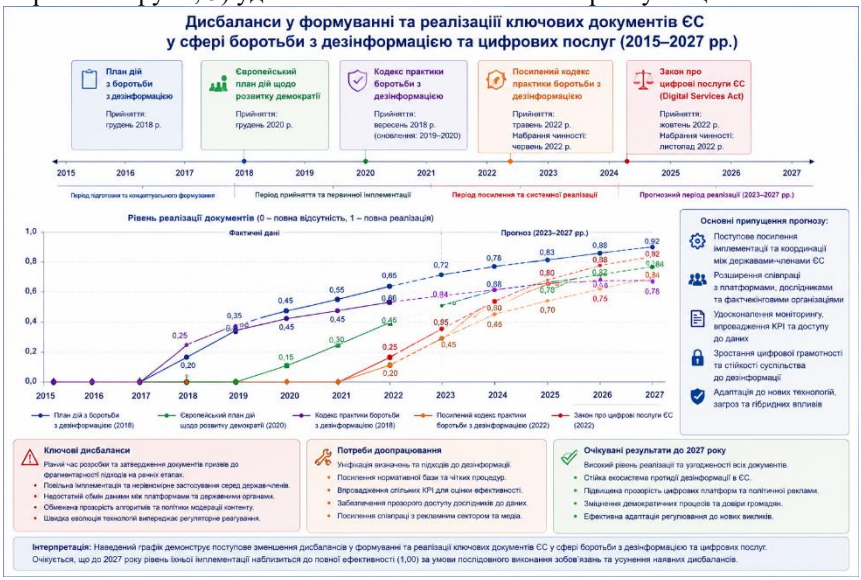

Рис. 1. Дисбаланси у формуванні правового забезпечення ЄС у сфері боротьби з дезінформацією. Джерело: складено на підставі [1; 2]

За результатами оцінювання стану дотримання положень цього кодексу, визначено, що він забезпечив основу для структурованого діалогу між зацікавленими сторонами в означеній сфері [1]. Підписанти кодексу запровадили політику, спрямовану на таке: 1) скорочення можливостей для розміщення реклами й економічних стимулів для суб'єктів, які розповсюджують дезінформацію в Інтернеті; 2) підвищення прозорості політичної реклами шляхом маркування політичних оголошень і надання доступних для пошуку сховищ таких оголошень; 3) вжиття заходів проти зловмисників, які використовують маніпулятивні методи на платформах, і розкриття інформації про такі методи з метою

штучного прискорення розповсюдження інформації в Інтернеті та розповсюдження неправдивих відомостей; 4) упровадження технологій, які дозволяють виявляти недостовірну інформацію, щоб користувачі мали більше інструментів для критичної оцінки контенту, до якого вони отримують доступ в Інтернеті, реалізація ініціатив з підвищення медіаграмотності [1; 3].

Для того, щоб забезпечити послідовне застосування кодексу всіма зацікавленими сторонами, його слід вдосконалити, зокрема, шляхом закріплення загальноприйнятих визначень, більш чітких процедур і зобов'язань, а також ключових показників ефективності (KPI) у сфері протидії дезінформації. Для забезпечення виваженого вдосконалення аналізованого кодексу слід залучити ширше коло зацікавлених акторів, зокрема, з рекламного сектора. Інформація та висновки, викладені в експертному звіті [там само], формують базис для відповідних політичних ініціатив, включаючи Європейську програму дій з розвитку демократії й Закон про цифрові послуги.

Отже, підвищення ефективності європейської системи інформаційної безпеки потребує вдосконалення механізмів моніторингу, розширення доступу до даних для незалежних дослідників, уніфікації показників оцінювання результативності та посилення співпраці між цифровими платформами, державними інституціями й громадянським суспільством.

Список використаних джерел

1. Assessment of the Code of Practice on Disinformation – Achievements and areas for further improvement. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/assessment-code-practice-disinformation-achievements-and-areas-further-improvement.

2. Kodeks postępowania w zakresie zwalczania dezinformacji z 2022 r. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/pl/policies/code-practice-disinformation.

3. Kharchenko S., Savchuk A., Dehtiarova H., Pomaza-Ponomarenko A., Siemilietov O. Media Literacy of Citizens as a Factor in Counteracting Manipulative Influence on the State // European Journal of Sustainable Development, 2026. vol. 15(1), 563. https://doi.org/10.14207/ejsd.2026.v15n1p563.

Татаренко Світлана
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ доктор філософії в галузі Право
Клюєва Олександра
здобувачка освіти Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімким зростанням ролі інформації як стратегічного ресурсу держави.

Як слушно зауважила у своїй статті Котерліна І. Б. , що поряд із традиційними засобами збройного протистояння активно застосовуються інструменти інформаційно-психологічного впливу, дезінформації, маніпуляції суспільною свідомістю та кібернетичні атаки. За таких умов забезпечення інформаційної безпеки держави виступає необхідною передумовою реалізації та захисту інформаційних прав і свобод людини та громадянина [1, с. 145].

Інформаційна безпека є складовою національної безпеки держави та виступає важливим механізмом захисту інформаційних прав людини в умовах воєнного стану. Закон України «Про національну безпеку України» визначає безпеку як захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [2].

В умовах збройної агресії проти України особливої актуальності набуває питання протидії інформаційним операціям та дезінформації. Як зазначає І.Б. Котерліна, інформаційний простір став одним із ключових напрямів ведення сучасної війни, де поряд із військовими засобами активно використовуються механізми психологічного впливу на населення [1, с. 146]. Саме тому Стратегія інформаційної безпеки України визначає протидію інформаційним загрозам та захист національного інформаційного простору серед пріоритетних завдань державної

політики [3].

Важливим напрямом забезпечення інформаційної безпеки є розвиток кіберзахисту. Згідно зі Стратегією кібербезпеки України, кібератаки на органи державної влади та об'єкти критичної інфраструктури становлять реальну загрозу національній безпеці та можуть призводити до порушення інформаційних прав громадян [4]. У сучасних умовах ефективна система кібербезпеки є необхідною умовою стабільного функціонування держави та захисту інформаційних ресурсів.

Інформаційна складова національної безпеки безпосередньо пов'язана зі стійкістю державних інститутів та рівнем суспільної довіри до органів влади. Тому забезпечення відкритості, достовірності та оперативності інформації є важливим чинником підтримання суспільної стабільності під час воєнного стану.

Особливого значення набуває розвиток медіаграмотності населення, інформаційна безпека людини передбачає не лише захист інформаційних ресурсів, а й формування здатності особи критично оцінювати інформацію та протидіяти маніпулятивним впливам. Саме тому підвищення рівня інформаційної культури населення є одним із пріоритетних напрямів державної інформаційної політики.

Підсумовуючі вищезазначене, хотілося б резюмувати, що в умовах воєнного стану інформаційна безпека набуває статусу одного з ключових елементів національної безпеки України. Її забезпечення спрямоване не лише на захист інформаційного простору держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, а й на гарантування конституційних інформаційних прав і свобод громадян.

Ефективна протидія дезінформації, розвиток кібербезпеки, захист персональних даних та підвищення рівня медіаграмотності населення є необхідними умовами зміцнення демократичних засад суспільства та забезпечення стійкості держави в умовах воєнної агресії.

Список використаних джерел

1. Котерлін І. Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті забезпечення інформаційних прав та свобод // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 1. С. 145–150. URL: https://surl.li/cugfdj

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

3. Про Стратегію інформаційної безпеки : Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text
4. Про Стратегію кібербезпеки України : Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text

Ткачук Олександр
здобувач освіти
Львівського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Йосифович Данило
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності ННІПФПКП
Львівського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інформаційна безпека в сучасному світі перетворилася на один із ключових елементів національної безпеки держави, оскільки інформаційний простір став окремим полем протиборства, не менш важливим ніж військовий чи економічний. В умовах воєнного стану в Україні значення інформаційної безпеки суттєво зростає, адже інформація використовується як інструмент впливу, маніпуляції, пропаганди та психологічного тиску. Захист інформаційного простору стає не лише технічним або організаційним завданням, а насамперед конституційно правовим обов'язком держави, спрямованим на забезпечення суверенітету, територіальної цілісності та стабільності суспільства. Актуальність дослідження зумовлена тим, що в умовах збройної агресії проти України інформаційні загрози набули системного характеру. Вони включають поширення дезінформації, кібератаки, інформаційно психологічні операції та спроби підриву довіри громадян до державних інституцій. У таких умовах конституційно правові засади інформаційної безпеки набувають особливого значення як фундамент для правового регулювання та практичної діяльності державних органів.

Конституційно правовою основою забезпечення інформаційної безпеки є Конституція України, яка закріплює основні принципи функціонування держави та гарантує права і свободи людини. Зокрема

стаття 17 Конституції визначає, що захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави та справою всього українського народу. Саме в цьому положенні закладено базис інформаційної безпеки як складової національної безпеки. При цьому, важливе значення має також стаття 34 Конституції України, яка гарантує право на свободу думки і слова, а також на вільне вираження поглядів і переконань. Водночас ця свобода може бути обмежена законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, що особливо актуально в умовах воєнного стану [1].

В свою чергу, додатково інформаційна безпека регулюється законами України у сфері національної безпеки, кібербезпеки, захисту інформації та правового режиму воєнного стану. Серед ключових нормативних актів можна виділити Закон України про національну безпеку, Закон про основні засади забезпечення кібербезпеки, а також Закон про правовий режим воєнного стану. Ці акти формують комплексну систему захисту інформаційного простору держави. Окрему роль відіграють підзаконні нормативно правові акти, рішення Ради національної безпеки і оборони України, укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України, які оперативно реагують на зміни інформаційних загроз. В умовах війни саме ці механізми забезпечують швидке регулювання інформаційної сфери [2, с. 30].

Незважаючи на сформовану нормативну базу, система забезпечення інформаційної безпеки України стикається з низкою серйозних проблем. Визначимо основні з них.

Однією з ключових є високий рівень інформаційних атак з боку держави агресора, які мають системний і цілеспрямований характер. Такі атаки спрямовані на дестабілізацію суспільства, поширення паніки та підрив довіри до органів державної влади.

Другою проблемою є складність балансу між свободою слова та необхідністю обмеження інформації в інтересах національної безпеки. У демократичному суспільстві надмірне обмеження інформаційних прав може викликати суспільне невдоволення, тоді як недостатній контроль створює ризики інформаційної вразливості.

Третьою проблемою є недостатній рівень медіаграмотності населення, що робить громадян більш вразливими до дезінформації та маніпуляцій. В умовах інформаційної війни це стає серйозним фактором ризику.

Четвертою проблемою є кіберзагрози, які включають атаки на державні реєстри, інформаційні системи органів влади та критичну інфраструктуру. Такі дії можуть паралізувати роботу державних інституцій і створити загрозу національній безпеці [3, с. 97].

Отже, інформаційна безпека України в умовах воєнного стану є ключовим елементом національної безпеки та державного суверенітету. Вона ґрунтується на конституційних положеннях, зокрема статтях 17 та 34 Конституції України, а також на спеціальному законодавстві у сфері національної та кібербезпеки. Сучасні інформаційні загрози мають складний і багатовимірний характер, що вимагає комплексного підходу до їх подолання. Важливим викликом залишається забезпечення балансу між свободою слова та необхідними обмеженнями в умовах воєнного стану. Значну роль відіграє підвищення рівня медіаграмотності населення. Не менш важливою є ефективна координація діяльності державних органів у сфері інформаційної безпеки. Подальший розвиток правового регулювання має бути спрямований на посилення стійкості інформаційного простору. У підсумку інформаційна безпека виступає необхідною умовою збереження державності та захисту демократичного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996. 1996 р., № 30, стаття 141.

2. Олійник О. В. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні. Право і суспільство. 2012. № 3. С. 132-137.

3. Золотар О. О. Інформаційна безпека людини: теорія і практика. Київ: ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. 446 с.

Черній Андрій
старший інспектор з особливих доручень відділу кримінального аналізу ГУНП в Івано-Франківській області
Куцій Роман
заступник начальника ВКА ГУНП в Івано-Франківській області кандидат юридичних наук

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інформаційна безпека в умовах воєнного стану має не лише технічний, а передусім конституційно-правовий зміст. Під час війни інформація стає ресурсом оборони, засобом комунікації держави з громадянами та простором, у якому противник намагається впливати на суспільну свідомість. Саме тому в інформаційній сфері особливо важливо зберегти баланс між захистом держави і гарантіями свободи слова та доступу до інформації.

Метою даних тез є визначення конституційно-правових засад інформаційної безпеки в умовах воєнного стану та обґрунтування необхідності поєднання безпекових потреб держави з інформаційними правами людини.

Для виконання поставленої мети дослідження сформульовано такі основні завдання: 1) з'ясувати місце інформаційної безпеки у системі конституційних функцій держави; 2) визначити межі допустимого обмеження інформаційних прав під час воєнного стану; 3) охарактеризувати значення достовірної державної комунікації для суспільної стійкості.

Відповідно до статті 17 Конституції України, забезпечення інформаційної безпеки належить до найважливіших функцій держави і є справою всього Українського народу [1]. Отже, інформаційна безпека є елементом конституційної моделі захисту суверенітету, територіальної цілісності та обороноздатності України.

Водночас Конституція України не допускає розуміння інформаційної безпеки як необмеженого контролю держави над інформаційним простором. Стаття 34 гарантує право на свободу думки і слова, а також право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію. Обмеження цих прав можливе лише законом і з легітимною метою, зокрема в інтересах національної безпеки,

територіальної цілісності або громадського порядку [1].

Воєнний стан змінює практичні умови реалізації інформаційних прав. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає особливий правовий режим, у межах якого органи державної влади, військове командування та військові адміністрації отримують повноваження, необхідні для відсічі агресії та забезпечення національної безпеки [2]. У сфері інформації це може проявлятися у протидії дезінформації, захисті інформаційних ресурсів, обмеженні поширення відомостей, які можуть зашкодити обороні, та посиленні офіційних комунікацій.

Проте навіть в умовах війни обмеження інформаційних прав не можуть бути довільними. Стаття 64 Конституції України допускає окремі обмеження прав і свобод під час воєнного або надзвичайного стану, але такі обмеження мають бути правовими, тимчасовими і пропорційними [1]. Закон України «Про інформацію» та Закон України «Про доступ до публічної інформації» також виходять із необхідності забезпечення доступу до інформації, її охорони і захисту [3; 4].

Стратегія інформаційної безпеки, введена в дію Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021, визначає актуальні виклики та загрози національній безпеці України в інформаційній сфері [5]. У воєнний період це підкреслює значення стратегічних комунікацій, спростування дезінформації, розвитку медіаграмотності, кіберстійкості та довіри громадян до офіційних джерел.

Висновки. По-перше, інформаційна безпека посідає важливе місце у системі конституційних функцій держави, оскільки прямо пов’язана із захистом суверенітету і територіальної цілісності України. По-друге, обмеження інформаційних прав в умовах воєнного стану є допустимими лише за наявності законної мети, правової підстави, часової визначеності та пропорційності. По-третє, ефективна інформаційна безпека не може зводитися тільки до заборон і контролю: вона потребує відкритої державної комунікації, достовірного інформування суспільства та збереження довіри громадян до держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр (дата звернення: 15.06.2026).

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19 (дата

звернення: 15.06.2026).
3. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12 (дата звернення: 15.06.2026).
4. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2939-17 (дата звернення: 15.06.2026).
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/685/2021 (дата звернення: 15.06.2026).

Чиганов Олександр
здобувач освіти факультету службово-бойової діяльності НГУ
Київського інституту Національної гвардії України
Науковий керівник: Бейкун Андрій
доцент кафедри правового забезпечення та правоохоронної діяльності
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
кандидат юридичних наук, доцент,

СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА ДОКТРИНАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Російсько-українська війна наочно продемонструвала нову природу збройних конфліктів, де інформаційний вимір є не допоміжним, а рівноцінним традиційним бойовим діям. Інформаційні атаки здатні деморалізувати населення, підривати довіру до влади, створювати хаос у суспільстві та впливати на міжнародну громадську думку. У цьому контексті правове регулювання інформаційної безпеки стає інструментом стратегічного стримування та протидії агресору. Як відомо, у мирний час інформаційна безпека розглядається, передусім, як інструмент захисту прав людини в інформаційній сфері та гарантія стабільності функціонування державних інституцій. Проте, в умовах збройного конфлікту її зміст зазнає суттєвої трансформації, набуваючи ознак елементу оборонної доктрини держави.

У науковій літературі після 2022 року дедалі частіше

підкреслюється, що інформаційна безпека у воєнний період не може зводитися виключно до технічного захисту інформаційних систем або протидії кіберзлочинності. Вона стає комплексною системою заходів, спрямованих на забезпечення когнітивної стійкості суспільства, захисту національного інформаційного суверенітету та нейтралізації ворожого інформаційного впливу. Таким чином, поняття інформаційної безпеки дедалі більше наближається до концепції «інформаційної оборони», яка охоплює як правові, так і психологічні, організаційні та стратегічні компоненти [1, с. 137].

Особливого значення в умовах повномасштабної війни з російською федерацією набуває доктринальне розмежування між свободою інформації та обмеженнями, зумовленими потребами національної безпеки. Конституційний принцип свободи слова, який є фундаментальним для демократичної держави, не скасовується навіть під час воєнного стану, проте може бути обмежений у межах, визначених законом і виправданих легітимною метою. Саме це питання: межі допустимого обмеження, стає одним із ключових дискусійних моментів сучасної правової науки [2, с. 18].

З теоретичної точки зору, інформаційна безпека в умовах війни може бути визначена як стан правової та фактичної захищеності національного інформаційного простору від цілеспрямованих деструктивних впливів, що загрожують суверенітету, обороноздатності та демократичному ладу держави. Таке визначення дозволяє поєднати правові, політичні та безпекові аспекти в єдину концепцію, що відповідає сучасним реаліям [3, с. 163].

Проте, слід зважити, що правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні має певні системні недоліки та не носить цілісного характеру. Ще до 2022 року її правове регулювання було розсіяне по різним законам і стратегіям. Отже, більш-менш цілісно чи фрагментарно проблематика правового забезпечення інформаційної безпеки регулюється такими нормативами: Конституцією України, Кримінальним кодексом України, законами: «Про основи національної безпеки», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» тощо.

Проте, ці нормативи, як протягом 2014-2021 років, так і після лютого 2022 року виявилися недостатньо ефективними, оскільки не враховували повною мірою масштаб та специфіку гібридних загроз у сфері інформаційної безпеки (дезінформаційні кампанії, масштабні кібератаки,

послідовні інформаційні операції проти населення).

Початок повномасштабної війни у 2022 р. різко змінив ситуацію в інформаційному просторі. Як зазначає Ю. Руснак, широкомасштабна війна означила новий етап інформаційної війни, для якої характерним є посилення дезінформаційних кампаній, значна ескалація кібератак, застосування нових технологій, розширення географії інформаційних атак [1, с. 138]. У відповідь постала нагальна потреба не лише коригувати існуючі норми, а й створювати нові механізми протидії.

Серед проблемних аспектів варто відзначити технічну відсталість багатьох норм та небажання системи забезпечення (у широкому розумінні) швидко реагувати на зміни. Наприклад, закони про захист інформації потребують регулярного оновлення відповідно до стандартів ISO/IEC та NIST, аби узгоджуватися з реальними загрозами. Як слушно зауважує ряд дослідників, правове регулювання інформаційної безпеки в Україні залишається «фрагментованим» і формує лише декларативну візію, якщо не поєднати технічні заходи з організаційно-правовими [4]. Додатковим ускладненням є велика кількість відповідальних органів (Міністерство цифрової трансформації України, Служба безпеки України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України тощо) з перетином повноважень, що створює невизначеність у правозастосуванні [5, с. 115].

Таким чином, головним проблемним аспектом доктринальних положень інформаційної безпеки в умовах російсько-української війни є неузгодженість і неповнота механізмів правового регулювання. Через швидкий розвиток гібридних загроз в інформаційній сфері нормативи, як правило, відстають від потреб сьогодення, що вимагає, насамперед, системного перегляду законодавства з питань інформаційної безпеки та гармонізації з міжнародними стандартами.

Список використаних джерел

1. Руснак Ю. І. Правові аспекти забезпечення інформаційної безпеки в умовах російсько-української війни. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки. Том 36 (75), № 1, 2025. С. 135-143. URL: https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2025/1_2025/22.pdf (дата звернення: 09.06.2026).

2. Лопатченко І. М., Помаза-Пономаренко А. Л., Батир Ю. Г. Державне регулювання у сфері інформаційної безпеки України в умовах воєнного стану. Вісник національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління». № 1 (20). 2024. С. 14-24.

3. Дорошенко Т. В. Проблемні питання забезпечення інформаційної безпеки держави в умовах повномасштабної агресії. Наукові перспективи, № 4 (46), 2024. С. 159-169.

4. Беспалов І. О. Правові засади інформаційної безпеки під час дії правового режиму воєнного стану. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. № 11, 2024. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-11-01-05/2024-11-01-05 (дата звернення: 09.06. 2026).

5. Борисов О. Ю. Нормативно-правова база забезпечення інформаційної безпеки України: сучасні проблеми та відправні точки їх вирішення. Інформація і право. № 4 (35), 2020. С. 113-118.

Янчук Наталія
професор кафедри загальноправових дисциплін,
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗУМІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

На початку XXI століття інформація стала одним із найцінніших ресурсів держави, суспільства та окремої людини. Розвиток цифрових технологій, поширення мережі Інтернет і глобалізацій ні процеси створили нові умови, за яких боротьба за вплив на свідомість людей набуває не меншого значення, ніж традиційне військове протистояння. У цих умовах інформаційна війна перетворилася на важливий інструмент досягнення політичних, економічних і геополітичних цілей.

Особливістю сучасних конфліктів є зміщення акценту з фізичного знищення противника на вплив на його інформаційний простір. Засоби масової інформації, соціальні мережі, цифрові платформи та кіберпростір дедалі частіше використовуються для формування необхідних суспільних настроїв, маніпулювання громадською думкою та зміни поведінки населення. Такі дії можуть спричинити втрату довіри до органів влади, загострення суспільних суперечностей і виникнення політичної нестабільності навіть за відсутності відкритих бойових дій. Саме тому інформаційний компонент посідає центральне місце в концепції сучасних гібридних конфліктів.

Ідея використання інформації як засобу боротьби виникла задовго до появи самого поняття «інформаційна війна». Ще в давнину військові та політичні діячі усвідомлювали значення психологічного впливу на противника. Давньокитайський мислитель Сунь Цзи вважав обман і введення супротивника в оману ефективними способами досягнення перемоги без прямого зіткнення. Подібні підходи простежуються й у працях Ніколо Макіавеллі, який наголошував на важливості контролю над суспільними настроями та використання інформації для зміцнення державної влади.

Нового масштабу інформаційне протиборство набуло у XX столітті. Під час світових воєн пропаганда стала важливим засобом мобілізації населення та підтримки воєнних кампаній. У період Холодної війни боротьба за інформаційний вплив вийшла на міжнародний рівень і охопила радіомовлення, пресу, культурні проекти та інші канали комунікації. Саме тоді були сформовані основні принципи інформаційного протистояння, які сьогодні активно використовуються та вдосконалюються в умовах цифрового суспільства і стрімкого розвитку комунікаційних технологій.

Попри широке використання поняття «інформаційна війна» у науковому та політичному дискурсі, досі не сформовано єдиного підходу до його визначення. Відсутність чіткої дефініції в наукових працях і законодавстві спричинила появу різних інтерпретацій цього явища, які загалом можна звести до двох основних напрямів.

Представники першого напряму пов'язують інформаційну війну передусім із протиборством у сфері інформаційних технологій. У цьому випадку основним об'єктом впливу виступають інформаційні системи, мережі зв'язку та інші елементи інформаційної інфраструктури противника. Такий підхід відображено у визначенні М. Саркара, який характеризує інформаційну війну як «концепцію, що передбачає використання та управління інформаційно-комунікаційними технологіями в бойовому просторі з метою отримання конкурентної та стратегічної переваги над супротивником» [2].

Водночас дедалі більше дослідників дотримуються ширшого розуміння інформаційної війни. На їхню думку, її метою є не лише порушення функціонування інформаційних систем, а й вплив на інформацію як соціальний ресурс. У центрі уваги опиняються процеси формування громадської думки, зміни суспільних настроїв, коригування політичних поглядів та ціннісних орієнтацій населення. За такого підходу

будь-які спроби маніпулювання інформацією, поширення викривлених відомостей або психологічного впливу на громадян іншої держави можуть розглядатися як прояви інформаційної агресії.

Саме таку позицію обґрунтовує Г. Вірен, який визначає інформаційну війну як «комплекс заходів інформаційного впливу на масову свідомість, спрямованих на зміну поведінки людей та нав'язування їм цілей, що не відповідають їхнім власним інтересам, а також на захист від подібних впливів».

Важливу роль у розвитку теорії інформаційної війни відіграв Мартін Лібікі. У 1995 році він запропонував таке бачення цього явища: «інформаційної війни як окремого способу ведення війни не існує. Натомість існує сім її форм: командно-управлінська війна, розвідувальна війна, електронна війна, психологічна війна, хакерська війна, економічно-інформаційна війна та кібервійна» [1].

Таким чином, сучасні підходи до розуміння інформаційної війни відрізняються насамперед визначенням об'єкту впливу. Якщо в першому випадку акцент робиться на технологічних системах та інформаційній інфраструктурі, то в другому – на свідомості людей, суспільних цінностях і процесах формування громадської думки. Саме поєднання цих аспектів дає змогу комплексно оцінити інформаційну війну в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Інформаційна війна є складовою сучасного інформаційного простору та проявляється через цілеспрямовані інформаційно-психологічні впливи, що використовуються в умовах гібридного протистояння. Вона впливає на функціонування суспільства, державні інституції та процеси прийняття рішень.

Інформаційна безпека є елементом національної безпеки та передбачає захист інформаційного середовища від деструктивних впливів, зокрема дезінформації та маніпуляції. Її забезпечення базується на комплексному застосуванні правових, організаційних і технічних заходів. Підвищення інформаційної стійкості суспільства через розвиток критичного мислення та медіаграмотності є важливою умовою зниження вразливості до інформаційних загроз.

Список використаних джерел

1. Libicki M.C. What is Information Warfare? Washington: National Defense University, 1995. 110 p.

2.Mithun Sarkar. Information Warfare: Manipulation of Information in a War // URL: https://www.unrevealedfiles.com/informationwarfare-

manipulation-of- information-in-a-war/

НАПРЯМ 6. ГЕНДЕРНИЙ ТА БЕЗБАР'ЄРНИЙ ВИМІР КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Волобоєв Артур
начальник відділу організації освітнього процесу
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор філософії
Воєвода Катерина
помічниця ректора з гендерних питань
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат педагогічних наук

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Рівність прав і можливостей жінок та чоловіків належить до основоположних принципів конституційного ладу України та становить самостійний стандарт професійної діяльності органів сектору безпеки і оборони. Введення правового режиму воєнного стану Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 [1] істотно змінило кадрову структуру Національної поліції, бо частина особового складу перейшла до виконання бойових завдань, розширилося коло жінок на посадах, традиційно зайнятих переважно чоловіками. Конституційно-правове забезпечення гендерної рівності за таких обставин набуває не лише доктринального, а й прикладного значення – від кадрового добору до тактики реагування на воєнні злочини, зокрема сексуального характеру.

Конституція України закріплює принцип гендерної рівності у ст. 24, яка проголошує рівність громадян перед законом, забороняє привілеї чи обмеження за ознакою статі та зобов'язує державу надавати жінкам рівні з чоловіками можливості у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти, у праці та винагороді за неї [2]. Стаття 64 Основного Закону не включає припис ст. 24 до переліку положень, що підлягають обмеженню за умов воєнного або надзвичайного стану, через що гендерна рівність зберігає характер абсолютної конституційної гарантії впродовж усього строку дії правового режиму.

Конкретизацію цього принципу здійснено Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV, метою якого визначено досягнення паритетного становища жінок і чоловіків через ліквідацію дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів [3]. Для служби в Національній поліції відповідні гарантії деталізує ч. 1 ст. 49 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII, за якою на службу можуть бути прийняті громадянина України незалежно, зокрема, від статі, етнічного та соціального походження, майнового стану й місця проживання [4]. Заборона дискримінації за статтю набуває, відповідно, статусу галузевої кадрової вимоги.

Міжнародно-правові зобов'язання України ґрунтуються на Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 [5] та Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, ратифікованої Законом України від 20.06.2022 № 2319-IX [6]. Програмний характер має Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», виконання якої забезпечує Національний план дій, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.02.2026 № 214-р на період до 2030 року [7]. У свою чергу, план зобов'язує органи сектору безпеки і оборони враховувати підхід рівних прав і можливостей у плануванні службової діяльності.

Кадрові показники підтверджують поступову трансформацію складу правоохоронних органів. Наприклад, за оприлюдненими у 2024 році даними Міністерства внутрішніх справ України, серед атестованих поліцейських налічувалося близько 75 тисяч чоловіків та 25 тисяч жінок особового складу [8], тобто приблизно чверть штатної чисельності. Зауважимо, що жінки на рівні з чоловіками виконують службові обов'язки на напрямах ювенальної превенції, протидії домашньому насильству, у підрозділах кримінального аналізу, кіберполіції, слідчих та оперативних підрозділах. Водночас зберігається непропорційно низьке представництво жінок на керівних посадах, що розходиться з логікою спеціальних тимчасових заходів за ст. 3 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV [3]. Окремою проблемою є нормативна неузгодженість регулювання служби вагітних поліцейських та матерів малолітніх дітей за умов розгортання підрозділів поблизу районів бойових дій.

Отже, на нашу думку, конституційно-правове забезпечення гендерної рівності у правоохоронній діяльності в умовах воєнного стану охоплює чотири взаємопов'язані рівні регулювання, як:

- конституційний (ст.ст. 21, 24, 64 Конституції України);
- законодавчий (Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV та Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII);
- міжнародно-договірний (Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами);
- програмно-плановий (Національний план дій на період до 2030 року).

Перспективним напрямом удосконалення конституційно-правового забезпечення гендерної рівності у правоохоронній діяльності є розроблення галузевих показників гендерної чутливості та їх закріплення у відомчих актах Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text.

4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : Міжнародний документ від 18.12.1979. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.

6. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими

явищами : Закон України від 20.06.2022 № 2319-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text.

7. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2030 року та плану заходів з його виконання : розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.0.2026 № 214-р. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2026-%D1%80#Text.

8. Клименко розповів, скільки поліцейських бере участь у війні з росією : публікація. Аналітичний портал «Слово і Діло». URL: https://www.slovoidilo.ua/2024/04/13/novyna/bezpeka/klymenko-rozpoviv-skilky-policejskyx-bere-uchast-vijni-rosiyeyu.

Гельбак Анжела
завідувач кафедри психології, соціології та педагогіки
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат психологічних наук, доцент

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ

Реформування правоохоронної системи України та її інтеграція до європейського правового і ціннісного простору вимагають кардинальної зміни філософії взаємодії поліції та суспільства. Реалізація Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України, визначає нові стандарти людиноцентричності та доступності у діяльності державних органів [1, 2].

У цьому контексті особливої ваги набуває дотримання принципу рівності та недискримінації. Поліцейський як представник держави першим взаємодіє з громадянами, які потребують особливої уваги або захисту (особи з інвалідністю, люди старшого віку, представники етнічних меншин, постраждалі від насильства тощо). Проте ефективне забезпечення принципу рівності неможливе лише шляхом нормативного регулювання – воно потребує формування внутрішньої ціннісної матриці правоохоронця, яка базується на повазі до людської гідності та різноманітності. Саме тому формування інклюзивної культури майбутніх поліцейських на етапі їх навчання у закладах вищої освіти (ЗВО) зі специфічними умовами навчання є нагальною науковою та практичною

задачею.

Проблематика безбар'єрності, толерантності та забезпечення прав вразливих верств населення у діяльності НПУ стала предметом аналізу низки дослідників, водночас, попри наявність вагомих напрацювань, цілісний аналіз феномену «інклюзивної культури» як інтегративного утворення та конкретної умови забезпечення принципу рівності майбутніми поліцейськими потребує додаткового теоретико-методологічного обґрунтування.

Інклюзивна культура майбутнього поліцейського – це динамічне інтегративне утворення особистості, що поєднує систему гуманістичних цінностей, правових знань, етичних норм та практичних навичок, які забезпечують готовність правоохоронця взаємодіяти з усіма членами суспільства на засадах рівності, поваги до різноманітності та недискримінації.

Структура інклюзивної культури поліцейського має включати такі ключові компоненти:

• Ціннісно-мотиваційний: глибоке усвідомлення цінності кожної людської особистості, відсутність упереджень, стереотипів та ксенофобських проявів.

• Когнітивний: знання національного та міжнародного законодавства у сфері прав людини, недискримінації та безбар'єрності; розуміння специфіки комунікації з різними категоріями населення (зокрема, психологічних особливостей осіб із травматичним досвідом, ментальними або фізичними порушеннями).

• Діяльнісно-поведінковий: володіння навичками безбар'єрного спілкування, жестової мови (базовий рівень), алгоритмами надання домедичної та психологічної допомоги, а також уміння адаптувати умови взаємодії під індивідуальні потреби громадянина.

Розвиток інклюзивної культури під час навчання у ЗВО зі специфічними умовами навчання стикається із певними суперечностями. З одного боку, воєнізована та чітко регламентована структура навчання виховує дисципліну та суворе дотримання інструкцій. З іншого – правоохоронна діяльність у демократичному суспільстві вимагає гнучкості, емпатії та індивідуального (людиноцентричного) підходу.

Для ефективного подолання цих суперечностей процес підготовки має включати:

1.Інтеграцію інклюзивного компонента у навчальні дисципліни. Мова йде не лише про окремий спецкурс, а про наскрізне впровадження

тем безбар'єрності у такі курси, як «Професійно-психологічна підготовка поліцейського», «Професійна етика поліцейського», «Юридична психологія». Наприклад, при вивченні тактики комунікації мають моделюватися кейси взаємодії з особами з порушеннями зору, слуху, розладами аутистичного спектра тощо.

2.Впровадження інтерактивних методів навчання. Специфіка формування культури (як системи цінностей) унеможливлює використання суто лекційних форм. Ефективними є тренінги емпатії, симуляційні ігри (де курсанти опиняються в ролі осіб з обмеженою мобільністю), аналіз реальних відеоматеріалів боді-камер поліцейських з оцінкою коректності їхньої поведінки.

3.Формування безбар'єрного освітнього простору самого ЗВО. Розвиток культури відбувається через середовище. Якщо сам університет демонструє принципи доступності, поваги до прав курсантів, прозорості та академічної доброчесності, майбутній поліцейський екстраполює цей досвід на свою подальшу службову діяльність [3].

Таким чином, інклюзивна культура виступає внутрішнім регулятором професійної поведінки поліцейського, що дозволяє мінімізувати ризики дискримінації чи перевищення владних повноважень на ґрунті упереджень.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

2. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text

3. Стартувала Всеукраїнська кампанія соціальних змін «Безбар'єрність – це коли можеш». Міністерство у справах ветеранів України : офіційний вебсайт. URL: https://mva.gov.ua/prescentre/category/86-news/startuvala-vseukrainska-kampaniya-sotsialnih-zmin-bezbarernist---tse-koli-mozhesh-1

Гриців Марія
здобувач освіти Національної академії
державної прикордонної служби України Імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник: Кузь Юрій
професор кафедри прикордонного контролю Національної академії
Державної прикордонної служби України Імені Богдана Хмельницького
кандидат педагогічних наук, професор

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У тезах розглянуто особливості функціонування закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану. Проаналізовано основні виклики, що постали перед системою підготовки фахівців сектору безпеки і оборони, а також визначено напрями вдосконалення освітнього процесу з урахуванням сучасних безпекових загроз.

Повномасштабна збройна агресія проти України суттєво вплинула на всі сфери суспільного життя, зокрема на систему вищої освіти. Особливого значення в сучасних умовах набуває діяльність закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку фахівців для Державної прикордонної служби України, Національної поліції України, Національної гвардії України, Служби безпеки України та інших складових сектору безпеки і оборони держави.

Запровадження воєнного стану зумовило необхідність адаптації освітнього процесу до нових умов функціонування. Основним завданням таких закладів стало забезпечення безперервності навчання при одночасному збереженні належного рівня безпеки здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників. У зв’язку з цим значного поширення набули дистанційні та змішані форми навчання, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, електронних освітніх платформ і цифрових ресурсів.

Водночас специфіка підготовки майбутніх офіцерів та фахівців правоохоронного спрямування передбачає значну кількість практичних занять, польових виходів, тренувань та відпрацювання професійних навичок. Тому одним із головних викликів стало поєднання дистанційного навчання із практичною складовою професійної

підготовки. Для вирішення цього питання заклади освіти були змушені переглядати навчальні програми, удосконалювати методики проведення занять та впроваджувати нові форми практичної підготовки.

Особливістю діяльності закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання є також посилення військово-прикладної складової підготовки. Досвід бойових дій продемонстрував необхідність удосконалення підготовки майбутніх фахівців з питань тактичної медицини, вогневої підготовки, управління підрозділами в кризових ситуаціях, застосування безпілотних систем та сучасних засобів зв'язку. Зміст навчальних дисциплін активно оновлюється з урахуванням практичного досвіду, отриманого під час виконання завдань із забезпечення національної безпеки та оборони України.

Важливим напрямом діяльності таких закладів є формування психологічної стійкості майбутніх фахівців. Воєнний стан супроводжується значним психоемоційним навантаженням, тому особливої актуальності набувають заходи психологічного забезпечення освітнього процесу. Вони спрямовані на розвиток стресостійкості, лідерських якостей, здатності діяти в умовах невизначеності та підвищеного ризику.

Крім освітньої діяльності, заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання активно залучаються до виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням обороноздатності держави. Науково-педагогічні працівники та курсанти беруть участь у наукових дослідженнях, спрямованих на вдосконалення системи безпеки, розроблення інноваційних технічних засобів, аналіз сучасних загроз та вироблення рекомендацій щодо їх нейтралізації.

Окремої уваги заслуговує питання безпеки освітнього середовища. У період воєнного стану заклади освіти здійснюють комплекс заходів щодо захисту учасників освітнього процесу, облаштовують укриття, проводять навчання з цивільного захисту та відпрацьовують алгоритми дій під час повітряної тривоги й інших надзвичайних ситуацій. Це дозволяє мінімізувати ризики та забезпечити належні умови для продовження освітньої діяльності навіть в умовах підвищеної небезпеки.

Таким чином, діяльність закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану характеризується високим рівнем адаптивності та мобільності. Основними напрямами їх розвитку є удосконалення освітнього процесу, впровадження сучасних технологій навчання, посилення практичної та військово-прикладної підготовки,

розвиток психологічної стійкості здобувачів освіти та забезпечення безпеки освітнього середовища. Реалізація зазначених заходів сприяє якісній підготовці фахівців, здатних ефективно виконувати службові обов'язки в умовах сучасних безпекових викликів.

Список використаних джерел

1.Закон України «Про правовий режим воєнного стану».
2.Закон України «Про вищу освіту».
3.Закон України «Про Державну прикордонну службу України».
4.Стратегія національної безпеки України.
5.Біла книга Державної прикордонної служби України.

Грушецька Анастасія
викладачка кафедри іноземних мов професійного спілкування Міжнародного університету (м. Одеса)
Безносюк Юлія
викладачка кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов Міжнародного університету (м. Одеса)

МОВА РІВНОСТІ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЇ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

У сучасному світі питання рівності, недискримінації та поваги до прав людини набувають дедалі більшого значення. Одним із проявів цих суспільних змін є трансформація мовних практик. Мова не лише відображає реальність, а й впливає на те, як люди сприймають одне одного. Саме тому в англомовному середовищі все частіше порушується питання використання мови рівності та недискримінації.

Під недискримінаційною мовою зазвичай розуміють такий спосіб комунікації, який не принижує гідність людини та не підтримує упереджень щодо певних соціальних груп. Мова може як сприяти формуванню толерантного суспільства, так і відтворювати стереотипи. Тому вибір слів має важливе значення для забезпечення рівного ставлення до людей, особливо в освіті, медіа, політиці та професійному спілкуванні [3].

Однією з найбільш помітних тенденцій сучасного англомовного дискурсу є поширення гендерно нейтральної лексики. Цей процес пов'язаний зі змінами в суспільних уявленнях про ролі чоловіків і жінок

та прагненням забезпечити рівне ставлення до всіх людей незалежно від їхньої статі. Упродовж тривалого часу в англійській мові назви багатьох професій містили компонент, який вказував на чоловічу стать, наприклад policeman, fireman, chairman, stewardess [5]. Такі мовні форми відображали історичні особливості суспільного устрою, коли певні види професійної діяльності асоціювалися переважно з чоловіками або жінками.

У сучасній англійській мові спостерігається тенденція до заміни подібних назв гендерно нейтральними відповідниками: police officer, firefighter, chairperson, flight attendant. Використання таких лексичних одиниць дозволяє уникнути припущень щодо статі людини та акцентувати увагу передусім на її професійних обов'язках і компетентності. Це сприяє подоланню стереотипів про «чоловічі» та «жіночі» професії та формуванню уявлення про рівні можливості для всіх [6].

Особливо важливим є використання гендерно нейтральної лексики у сфері освіти, засобах масової інформації та офіційно-діловому спілкуванні, оскільки саме ці сфери значною мірою впливають на формування суспільних установок. Наприклад, використання в навчальних матеріалах назв професій без гендерного маркування допомагає дітям і молоді сприймати різні види діяльності як відкриті для представників будь-якої статі [5].

Водночас варто зазначити, що впровадження гендерно нейтральної лексики не означає повної відмови від традиційних мовних форм. Швидкість і масштаби таких змін можуть відрізнятися залежно від комунікативної ситуації, соціального контексту та особистих мовних уподобань. Проте загальна тенденція свідчить про прагнення сучасного англомовного суспільства використовувати мову як інструмент утвердження принципів рівності, інклюзії та поваги до різноманітності.

Ще одним важливим аспектом є використання людиноцентричного підходу в мовленні. Його сутність полягає в тому, що на перший план ставиться особистість, а не певна характеристика людини. Наприклад, у багатьох випадках перевага надається вислову person with a disability замість disabled person. Такий підхід підкреслює, що людина не повинна ототожнюватися лише зі своїм станом чи особливістю [1].

У сучасному англомовному дискурсі також активно обговорюється питання використання особових займенників. Традиційно в англійській мові для позначення особи в однині використовувалися займенники he

або she. Однак сьогодні дедалі частіше застосовується займенник they як нейтральна форма, особливо у випадках, коли стать людини невідома або коли це відповідає її самовизначенню. Це свідчить про гнучкість мови та її здатність реагувати на суспільні зміни [2].

Отже, мова рівності та недискримінації є важливим елементом сучасного англомовного дискурсу. Вона відображає прагнення суспільства до реалізації принципів рівності, недискримінації та поваги до людської гідності, що закріплені в національному законодавстві та міжнародних стандартах захисту прав людини.

Список використаної літератури

1. Єсипенко Н.Г. A Course of English Lexicology, 3 курс: Навчально-методичний посібник / Укладачі: Єсипенко Н.Г., Бешлей О.В. Чернівці: Технодрук, 2019. 184 с.

2. Єфімов Л. П. Стилістика англійської мови та дискурсивний аналіз. Вінниця: Нова книга, 2014. 240 с.

3. Потапенко С. І. Сучасний англомовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний та мотиваційний аспекти : [монографія] / Сергій Іванович Потапенко. Ніжин : Вид-во НДУ ім. Миколи Гоголя, 2009. 391 с.

4. Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англомовному дискурсі / Людмила Василівна Солощук. Харків : Константа, 2006. 300 с.

5. Coates J. Women, Men and Language : A Sociolinguistic Account of Gender Differences in Language. 3rd ed. London : Routledge, 2004. 228 p.

6. Talbot M. Language and Gender. 3rd ed. Cambridge : Polity Press, 2019. 304 p.

Кривко Олена
здобувачка освіти ННІ підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Буга Володимир
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін ФПФППД НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

ПРОТИДІЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ

Конституція України закріплює загальний принцип рівності перед законом і прямо забороняє привілеї чи обмеження, зокрема за ознакою статі; окремо стаття 24 визначає, що рівність прав жінки і чоловіка забезпечується створенням рівних можливостей у громадсько-політичній, культурній, освітній, професійній та інших сферах. Це означає, що навіть у період воєнного стану держава не може зводити рівність лише до формальної декларації: вона повинна оцінювати, чи не створюють рішення органів влади, роботодавців, військових адміністрацій або закладів освіти фактичних бар'єрів для жінок або чоловіків [3].

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» визначає організаційно-правові засади запобігання і протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей для реалізації прав і свобод. Важливим є те, що дискримінація охоплює не лише пряме нерівне ставлення, коли особу відкрито обмежують через стать, а й непряму дискримінацію, коли нейтральне на перший погляд правило фактично ставить певну групу у гірше становище. У контексті воєнного стану це може проявлятися, наприклад, у нерівному доступі до гуманітарної допомоги, працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, соціальних виплат, евакуації, медичних послуг, освіти або участі в місцевому самоврядуванні [1].

Закон визначає гендерну рівність як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дає змогу особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Це має особливе значення для конституційних процесів, оскільки будь-яке реформування публічної влади, виборчих механізмів, системи правосуддя, оборонного управління чи місцевого самоврядування

повинно оцінюватися через питання представництва, доступності та недискримінації. Наприклад, у процесі відновлення громад після бойових дій необхідно враховувати участь жінок у прийнятті рішень, безбар'єрний доступ до адміністративних послуг, безпеку в публічному просторі, потреби сімей військовослужбовців, ветеранок і ветеранів, а також осіб, які втратили житло або роботу [4, с.48].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає, що в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи, зазначені в частині другій статті 64 Конституції України; отже, держава зобов'язана діяти в межах необхідності, пропорційності та правової визначеності. Практично це означає, що заходи мобілізації, евакуації, трудової повинності, комендантської години, зміни режиму роботи органів влади чи обмеження пересування не повинні перетворюватися на свавільне або стереотипне поводження за ознакою статі. Участь жінок у секторі безпеки й оборони, захист прав військовослужбовиць, забезпечення належної форми, медичного супроводу, протидія сексуальним домаганням, гарантії для вагітних жінок і батьків із сімейними обов'язками це не факультативні соціальні питання, а елементи конституційного обов'язку держави забезпечувати рівність і людську гідність [5, с.225].

Кодекс законів про працю України закріплює рівність трудових прав і недопущення дискримінації у сфері праці, а особи, які вважають, що зазнали дискримінації, мають право звертатися до органів влади, місцевого самоврядування, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та/або до суду. У воєнний період ризики дискримінації можуть виникати під час прийняття на роботу, звільнення, встановлення оплати праці, переведення, надання відпусток, дистанційної роботи або гнучкого графіка. Конкретними прикладами є відмова у працевлаштуванні жінці через наявність малолітніх дітей, нижча оплата праці за однакову роботу, упереджене ставлення до чоловіка, який виконує доглядові обов'язки, або ігнорування потреб працівників із сімейними обставинами [2, с.136].

Україна має міжнародні зобов'язання за Конвенцією ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, відповідно до якої держави засуджують дискримінацію щодо жінок і зобов'язуються всіма відповідними заходами проводити політику її ліквідації. На національному рівні це доповнюється Державною стратегією забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до

2030 року, а також операційними планами її реалізації, зокрема на 2025–2027 роки. У практичному сенсі це вимагає гендерно чутливого бюджетування, доступної інфраструктури, збору статистики з розподілом за статтю, навчання посадових осіб, ефективного реагування на скарги, захисту від гендерно зумовленого насильства та участі жінок і чоловіків у процесах відновлення держави [1].

Отже, протидія дискримінації за ознакою статі в умовах воєнного стану є необхідною передумовою демократичної, правової та соціально відповідальної держави. Конституційний принцип рівності має реалізовуватися не лише через формальну заборону дискримінації, а й через реальні механізми захисту прав жінок і чоловіків у сфері праці, оборони, соціального забезпечення, правосуддя, публічного управління та відновлення держави.

Список використаних джерел

1. Добробут і безпека жінок. Дослідження насильства над жінками в Україні. ОБСЄ. URL : https://www.osce.org/uk/secretariat/440318.

2. Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Множинна дискримінація : навч. посібник / кол. авт ; за ред. д.ю.н., доц., Заслуженого юриста України А.Є. Фоменка. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2022. 223 с.

3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

4. Палій Н.О. Правові аспекти протидії дискримінації жінок (міжнародний досвід). Бюлетень Міністерства юстиції України 2019. № 3. С. 47-51.

5. Руфанова В.М. Поняття та ознаки ґендерно обумовленого насильства. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2020. №4. С. 224-228.

Кульбаба Тетяна
викладач кафедри іноземних мов факультету забезпечення оперативно-службової діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького

ЦИФРОВА БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану забезпечення конституційного принципу рівності та недискримінації у сфері освіти є одним із ключових завдань державної політики. Воєнні дії вплинули на організацію освітнього процесу, прискорили впровадження цифрових технологій і розширили використання дистанційних форм навчання. За таких обставин актуалізується потреба у формуванні безбар'єрного освітнього середовища, яке гарантує рівний доступ здобувачів освіти до навчальних ресурсів незалежно від місця перебування, фізичних можливостей чи інших чинників.

Конституція України закріплює рівність громадян перед законом та забороняє будь-які форми дискримінації [1]. Відповідно до Закону України «Про освіту» кожен має право на доступну та якісну освіту [2]. Реалізація цих положень передбачає усунення фізичних, інформаційних, цифрових і соціальних бар'єрів у доступі до освітніх послуг. Важливе нормативне підґрунтя для цього створює Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року, яка визначає безбар'єрність як необхідну умову забезпечення рівних прав і можливостей громадян [3].

Питання цифрової безбар'єрності набуває практичного значення у системі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Службова діяльність персоналу Державної прикордонної служби України передбачає взаємодію з представниками інших держав, участь у міжнародних заходах та виконання завдань у багатонаціональному середовищі. За таких умов володіння іноземною мовою розглядається як складова професійної компетентності офіцера.

Використання цифрових ресурсів сприяє розширенню доступу курсантів до навчальних матеріалів та урізноманітненню форм навчальної діяльності. Освітні платформи, електронні курси,

відеоматеріали, інтерактивні сервіси та інструменти штучного інтелекту дають змогу враховувати індивідуальні освітні потреби, темп навчання та рівень підготовленості здобувачів освіти. Цифрова безбар'єрність у цьому контексті полягає у забезпеченні можливості повноцінної участі кожного курсанта в освітньому процесі незалежно від зовнішніх обставин. Як зазначають дослідники, цифрові технології сприяють підвищенню доступності освіти та розширюють можливості індивідуалізації навчання [4].

Досвід викладання іноземної мови в Національній академії Державної прикордонної служби України свідчить про доцільність використання цифрових засобів навчання для реалізації принципу рівності. Застосування відеоматеріалів платформи YouTube, онлайн-тестування, інтерактивних вправ і сервісів на основі штучного інтелекту забезпечує постійний доступ до навчального контенту, сприяє організації самостійної роботи та дозволяє диференціювати навчальні завдання відповідно до рівня мовної підготовки курсантів. Такий підхід позитивно впливає на формування іншомовної комунікативної компетентності та підвищує навчальну мотивацію.

Окрему увагу доцільно приділити використанню технологій штучного інтелекту в іншомовній підготовці майбутніх офіцерів. Вони дозволяють оперативно створювати навчальні матеріали, адаптувати зміст завдань до освітніх потреб конкретної групи, надавати мовні підказки та організовувати індивідуалізований зворотний зв'язок. Відповідно до рекомендацій UNESCO, використання генеративного штучного інтелекту в освіті має спрямовуватися на розширення освітніх можливостей та забезпечення інклюзивності навчання [5]. Завдяки цьому розширюються можливості персоналізації навчання та забезпечуються рівні умови для опанування навчального матеріалу.

Таким чином, цифрова безбар'єрність виступає одним із механізмів реалізації конституційного принципу рівності в освітній сфері в умовах воєнного стану. Інтеграція сучасних цифрових технологій у процес іншомовної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників сприяє підвищенню доступності освітніх ресурсів, удосконаленню якості професійної підготовки та створенню умов для рівної участі здобувачів освіти в освітньому процесі.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата

звернення: 12.06.2026).
2. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 12.06.2026).
3. Про схвалення Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 366-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-р (дата звернення: 12.06.2026).
4. OECD. Digital Education Outlook 2023 : Towards an Effective Digital Education Ecosystem. Paris : OECD Publishing, 2023. 412 p.
5. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris : UNESCO, 2023. 45 p.

Кусакіна Любов
здобувач освіти факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Хитровський Дмитро
старший викладач кафедри загальноправових дисциплін факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ

ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ У СФЕРІ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Конституційний принцип рівності є однією з фундаментальних засад сучасного українського конституціоналізму та ключовою гарантією реалізації прав і свобод людини. Відповідно до статті 24 Конституції України громадяни є рівними у своїх правах і свободах та рівними перед законом, а також не допускаються привілеї чи обмеження за ознакою статі, що закріплює нормативну основу гендерної рівності як конституційної цінності [1].

Розвиток конституційних положень щодо рівності у сфері гендерних прав закріплює Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який визначає рівність прав і можливостей як відсутність дискримінації за ознакою статі та обов'язок

держави забезпечувати рівні умови реалізації прав у всіх сферах суспільного життя [2].

У сфері наукової діяльності зазначений принцип набуває особливої ваги, оскільки наука є стратегічним ресурсом розвитку держави, формування її інтелектуального потенціалу та забезпечення післявоєнного відновлення. В умовах воєнного стану, зумовленого збройною агресією проти України, наукова сфера зазнає суттєвих трансформацій, що проявляються у зміні умов праці, вимушеній міграції науковців, обмеженні ресурсного забезпечення та зростанні соціального навантаження на дослідників.

За таких умов особливого значення набуває забезпечення реальної рівності у доступі до наукової діяльності. Жінки-науковиці є важливою складовою наукового потенціалу держави, забезпечуючи безперервність дослідницьких процесів, розвиток освіти та інтеграцію України до європейського наукового простору. Водночас воєнний стан посилює наявні соціальні та професійні виклики, що можуть впливати на можливість повної реалізації їхніх конституційних прав у сфері професійної діяльності.

Отже, реалізація конституційного принципу рівності у сфері наукової діяльності в умовах воєнного стану потребує не лише формального закріплення рівних прав, але й створення ефективних організаційно-правових гарантій їх практичного забезпечення. Це включає рівний доступ до наукових ресурсів, конкурсного фінансування досліджень, академічної мобільності та участі в управлінні науковими установами, що в сукупності сприяє зміцненню наукового потенціалу України.

Список використаних джерел

1.Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 08.06.2026).

2.Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text (дата звернення: 08.06.2026).

Матіяш Людмила
здобувач освіти Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник: Дзяворук Аркадій
старший викладач кафедри прикордонного контролю Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП РІВНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: ГЕНДЕРНИЙ ТА БЕЗБАР'ЄРНИЙ ВИМІРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану особливого значення набуває забезпечення конституційного принципу рівності як одного з фундаментальних засадничих принципів демократичної держави. Відповідно до статті 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, а також не може бути привілеїв чи обмежень за ознакою статі, соціального походження, місця проживання чи іншими ознаками. Окремо Основний Закон гарантує рівність прав і можливостей жінок і чоловіків у сфері освіти, професійної підготовки та праці.

Для Державної прикордонної служби України (ДПСУ), яка в умовах широкомасштабної збройної агресії виконує завдання із захисту державного кордону, участі в обороні держави та забезпечення прикордонної безпеки, реалізація принципу рівності є важливою передумовою ефективного функціонування органу. Сучасні безпекові виклики зумовлюють необхідність формування інклюзивного службового середовища, заснованого на гендерній рівності та безбар'єрності.

Гендерний вимір діяльності ДПСУ полягає у створенні рівних можливостей для жінок і чоловіків під час проходження служби, професійної підготовки, просування по службі та участі у виконанні оперативно-службових завдань. Важливим орієнтиром у цій сфері є впровадження положень Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», Національного плану дій з її реалізації, а також гендерних стандартів НАТО. Протягом останніх років у ДПСУ спостерігається стале збільшення кількості жінок-військовослужбовців, які успішно виконують

завдання на різних посадах, включаючи керівні та оперативні. Це свідчить про поступове подолання гендерних стереотипів та розширення можливостей для професійної самореалізації незалежно від статі.

Разом із тим воєнний стан створює додаткові виклики щодо забезпечення гендерної рівності. Високий рівень психологічного навантаження, ризики для життя і здоров'я, необхідність поєднання службових обов'язків із сімейними потребами вимагають від держави та військового керівництва впровадження механізмів підтримки особового складу, заснованих на принципах рівності та недискримінації. У цьому контексті важливого значення набувають гендерно чутлива кадрова політика, удосконалення системи професійної освіти та формування культури рівних можливостей у військових колективах.

Не менш актуальним є безбар'єрний вимір діяльності ДПСУ. У сучасному розумінні безбар'єрність передбачає усунення фізичних, інформаційних, цифрових та організаційних перешкод, які обмежують реалізацію прав людини. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року визначає забезпечення рівних можливостей для всіх громадян незалежно від їхніх фізичних можливостей, віку чи інших особливостей як один із пріоритетів державної політики.

Для ДПСУ питання безбар'єрності має подвійне значення. По-перше, йдеться про створення належних умов служби для військовослужбовців і працівників, які отримали поранення, мають інвалідність або потребують спеціальних умов праці. По-друге, важливо забезпечити доступність адміністративних та сервісних послуг прикордонного відомства для всіх категорій населення, зокрема осіб з інвалідністю, ветеранів, осіб похилого віку та інших маломобільних груп. Концепція безбар'єрності охоплює не лише архітектурну доступність, а й цифрові сервіси, інформаційну доступність та рівний доступ до публічних послуг.

Умови воєнного стану посилюють актуальність безбар'єрного підходу, оскільки кількість осіб, які потребують додаткової підтримки та адаптації середовища, постійно зростає. Враховуючи значну кількість ветеранів та осіб, які отримали поранення внаслідок бойових дій, ДПСУ має враховувати принципи універсального дизайну та інклюзивності під час модернізації інфраструктури, цифровізації послуг та організації службової діяльності.

Отже, забезпечення конституційного принципу рівності у діяльності

Державної прикордонної служби України в умовах воєнного стану потребує комплексного поєднання гендерного та безбар'єрного підходів. Реалізація відповідних державних стратегій і міжнародних стандартів сприятиме підвищенню ефективності діяльності ДПСУ, зміцненню кадрового потенціалу та утвердженню людиноцентричної моделі функціонування прикордонного відомства в умовах сучасних безпекових викликів.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР.

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV.

3. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI.

4. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV.

5. Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року.

6. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р.

7. Безбар'єрність як пріоритет державної політики України.

8. Стаття 24 Конституції України: зміст принципу рівності громадян перед законом.

Мухіна Галина
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний етап розвитку української державності відбувається в умовах повномасштабної війни, що створює численні виклики для забезпечення конституційних прав і свобод громадян. Особливої

актуальності набуває реалізація статті 24 Конституції України, яка закріплює принцип рівності громадян перед законом та заборону будь-яких форм дискримінації. Проте в умовах воєнного стану забезпечення рівності потребує не лише нормативно-правових механізмів, а й формування сприятливого соціально-психологічного середовища, вільного від упереджень, стигматизації та дискримінаційних практик.

Теоретичною основою реалізації принципу рівності виступає концепція безбар'єрності. Як зазначає В. Гуріч, безбар'єрність є невід'ємною складовою забезпечення прав людини та реалізації принципів інклюзії. Безбар'єрність створює умови для повноцінного здійснення права на освіту, працю, участь у суспільному житті та інших основоположних прав, забезпечуючи рівний доступ усіх громадян до соціальних ресурсів і можливостей [1]. Особливого значення безбар'єрність набуває для осіб з інвалідністю, представників маломобільних груп населення, людей похилого віку, батьків із малолітніми дітьми та інших категорій населення, які можуть стикатися з різноманітними обмеженнями.

Таким чином, безбар'єрність виступає практичним механізмом реалізації принципів рівності, людської гідності та соціальної справедливості.

Особливої актуальності проблема психологічної безбар'єрності набуває в умовах воєнного стану. Війна суттєво трансформує соціальну структуру суспільства та породжує нові соціально-психологічні виклики. По-перше, відбувається масштабна психологічна травматизація населення. Різний досвід проживання війни – участь у бойових діях, перебування в окупації, вимушене переселення, втрата близьких або житла – формує специфічні психологічні бар'єри у міжособистісній взаємодії та суспільній комунікації. По-друге, війна спричинила появу нових вразливих категорій населення. До них належать ветерани та ветеранки, особи з бойовими травмами й інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, члени сімей загиблих захисників і захисниць України, люди, які пережили полон чи окупацію. По-третє, спостерігається загострення соціальних і гендерних асиметрій. Зміна традиційних соціальних ролей, додаткове навантаження на жінок, які часто поєднують функції виховання дітей, професійної діяльності та забезпечення життєдіяльності сім'ї, а також психологічні труднощі адаптації військовослужбовців після повернення до мирного життя потребують нових підходів до забезпечення рівності та недискримінації.

У цьому контексті заслуговує на увагу позиція З. Мацюк і М. Фенко, які розглядають безбар'єрність як важливу характеристику суспільства, орієнтованого на забезпечення рівних можливостей для всіх його членів у доступі до освіти, професійної діяльності, культурного життя та громадянської участі. Науковці наголошують, що безбар'єрне середовище є багатокомпонентною системою, яка поєднує фізичну доступність, психологічну підтримку, інклюзивні практики та культуру конструктивної міжособистісної взаємодії [2].

Такий підхід дозволяє розглядати психологічну безбар'єрність як необхідну умову реалізації принципів гуманізму, соціальної справедливості та рівноправності. Разом із тим наукові дослідження свідчать про наявність низки невирішених питань у сфері забезпечення безбар'єрності та інклюзії. Зокрема, подальшого вивчення потребують проблеми оцінювання ефективності інклюзивних практик, використання міждисциплінарних підходів до підтримки інклюзії, адаптації інклюзивного середовища до умов дистанційного навчання, а також удосконалення нормативно-правового забезпечення та професійної підготовки фахівців [3].

У контексті забезпечення психологічної безбар'єрності та реалізації принципів інклюзії заслуговує на увагу позиція К. Мануілової та Г. Панченко, які наголошують на необхідності культурної трансформації освітнього середовища. Науковиці підкреслюють, що сучасний освітній простір має бути спрямований на подолання дискримінації та стереотипів, формування інклюзивної культури й утвердження людиноцентричного підходу, за якого здобувач освіти розглядається не як носій проблем чи обмежень, а як найвища цінність освітнього процесу.

На нашу думку, саме інклюзивна культура постає ціннісною основою функціонування освітнього середовища. Формування інклюзивної культури передбачає визнання різноманітності як важливого ресурсу розвитку, а не як перешкоди чи виклику; створення атмосфери безпеки, взаємоповаги та підтримки для всіх учасників освітнього процесу; забезпечення активної участі учнів, педагогів і батьків у прийнятті рішень; а також постійне професійне самовдосконалення педагогічних працівників через рефлексію щодо проявів дискримінації, упереджень і соціальних привілеїв. Саме така культура є підґрунтям для становлення психологічно безбар'єрного освітнього середовища, у якому забезпечуються рівні можливості для розвитку, навчання та самореалізації кожної особистості [4].

Отже, психологічна безбар’єрність виступає ключовою передумовою практичної реалізації конституційного принципу рівності в умовах воєнного стану. Саме вона забезпечує подолання соціальної ізоляції, стигматизації та дискримінації, сприяє формуванню інклюзивної культури й соціальної згуртованості. Створення безбар’єрного психологічного середовища є необхідною умовою консолідації українського суспільства в умовах війни та важливим чинником майбутнього повоєнного відновлення держави.

На нашу думку, подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на вивчення психологічних механізмів забезпечення рівності, розроблення ефективних моделей психологічної підтримки вразливих груп населення та формування інклюзивного суспільного середовища в умовах післявоєнної трансформації України.

Список використаних джерел

1. Гуріч В. Інтеграція безбар'єрності в освітні стандарти: виклики та перспективи підготовки фахівців. Social work and education, Vol. 12, N. 3. 2025. pp. 486-498. DOI: 10.25128/2520- 6230.25.3.18.

2. Мацюк З., Фенко М. Інклюзивне та безбар’єрне освітнє середовище для осіб із особливими освітніми потребами: соціально-педагогічні орієнтири в умовах воєнного стану. Acta Paedagogica Volynienses. №5. 2025. С. 231–238. doi.org/10.32782/apv/2025.5.32.

3. Цикін Д., Дашков, А., Ажажа М. Інклюзивна освіта як інструмент соціальної згуртованості в умовах воєнного стану: комунікативний аспект. Теоретичні та прикладні питання державотворення, №33. 2025. С. 387–394. doi.org/10.35432/tisb332025332703.

4. Мануілова К., Панченко Г. Інклюзивна освіта як стратегія: державна політика рівних можливостей. Теоретичні та прикладні питання державотворення. № 33, 2025. С. 458–464. doi.org/10.35432/tisb332025336151.

Опанасенко Олена
здобувачка освіти факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Хитровський Дмитро
старший викладач кафедри загальноправових дисциплін факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СФЕРІ НАУКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну стало причиною перетворення всіх сфер суспільного життя, включаючи наукову діяльність. Гендерна рівність в науці набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, коли, зазвичай, гендерні ролі переосмислюються, а жінки-науковиці стикаються з новими викликами та можливостями. Гендерна дискримінація у сфері праці, зокрема в науковій діяльності, є однією з найбільш виразних форм порушення принципу рівності, що підтверджується даними глобального індексу гендерного розриву [1, с. 190], а також згідно зі звітом Global Gender Gap Report 2025, в умовах тривалої воєнної агресії показники економічної участі та можливостей для жінок в Україні зазнали трансформацій, що потребує переосмислення стратегій рівності [3]. Війна створює проблему асиметричного становища жінок і чоловіків на ринку праці та в науковому середовищі.

Метою дослідження є проаналізувати особливості участі жінок у науковій діяльності в умовах війни, виявити гендерні виклики та окреслити шляхи досягнення рівності в академічному середовищі на основі наукових праць та офіційних джерел.

Сучасна наука розглядає гендер як соціально сконструйовані характеристики відмінностей у поведінці та емоційних реакціях між чоловіками та жінками, соціально закріплені ролі, які певне суспільство розглядає як відповідні жінкам і чоловікам [1, с. 191]. Гендерна рівність у трудових відносинах, зокрема в науковій сфері, знайшла відображення в багатьох міжнародних актах, включаючи Конвенцію МОП про дискримінацію в галузі праці та зайнятості 1958 року та Резолюцію МОП стосовно гендерної рівності 2004 року [1, с. 191]. В Україні для досягнення паритетності у правовому становищі чоловіків і жінок

прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» 2005 року.

Гендерна рівність в науці набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану жінки виконують удвічі більше домашньої роботи порівняно з чоловіками, а під час війни це навантаження значно зросло, 29.4% наукових установ пошкоджено, понад 40 вишів релоковано, а жінки-науковиці з дітьми складають основну групу тих, хто виїхав за кордон або працює в умовах подвійного навантаження [2]. Науковиці стикаються з необхідністю поєднання професійних обов'язків з вимушеним переселенням, доглядом за сім'єю в умовах обстрілів та повітряних тривог. Асиметричний рівень заробітних плат жінок і чоловіків на користь останніх залишається однією з проблем гендерної дискримінації у сфері наукової праці [1, с. 192]. Гендерні стереотипи щодо ролі жінки в суспільстві продовжують впливати на професійну сегрегацію жінок у трудових відносинах.

Державі належить основна роль в усуненні дискримінації і забезпеченні гендерної рівності у сфері науки, яка на основі соціальної стратегії гендерної рівності та відповідного законодавства може сприяти досягненню цієї мети [1, с. 193]. Необхідно продовжувати реформувати законодавство у руслі гендерної політики МОП, приймати акти які включають принципи, що однаково відносяться як до чоловіків так і до жінок. Уряд і профільні міністерства спільно з об'єднаннями роботодавців мають розробити чітку стратегію щодо державно-правового забезпечення гендерних стратегій, спрямованих на ліквідацію гендерної нерівності в науковій сфері [1, с. 193].

Жінки-науковиці демонструють стійкість та професіоналізм долаючи численні виклики воєнного часу. Для досягнення справжньої гендерної рівності необхідні системні зміни, подолання стереотипів, створення підтримуючого середовища для науковиць, забезпечення рівних можливостей для професійного зростання. Якщо говорити у контексті європейської інтеграції України, реформування національного законодавства має орієнтуватися на стандарти Директиви (ЄС) 2023/970 від 10 травня 2023 року щодо зміцнення застосування принципу рівної оплати за рівну працю через прозорість оплати праці [4], впровадження механізмів цієї Директиви дозволить забезпечити об’єктивність оцінки наукової діяльності та ліквідувати приховані гендерні розриви в оплаті праці, що є важливим для збереження кадрового потенціалу науки в умовах воєнного стану. Здійснення зазначених змін сприятиме

формуванню кваліфікованого людського капіталу в науковій сфері, заснованого на рівній конкурентності чоловіків і жінок.

Список використаних джерел

1. Добош З. А. Гендерна рівність і гендерна дискримінація у сфері трудових відносин. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 7. С. 190–193. Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/7_2020/50.pdf (дата звернення: 09.06.2026).

2. Стійкий розум: Невидимі випробування українських науковців під час війни. Київський академічний університет (КАУ). 2025. Режим доступу: https://kau.org.ua/news/sci/1433-stiikyi-rozum-nevydymi-vyprobuvannia-ukrainskykh-naukovtsiv-pid-chas-viiny (дата звернення: 09.06.2026).

3. Global Gender Gap Report 2025. Insight Report. World Economic Forum. Geneva, 2025. 394 p. Режим доступу: https://reports.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2025.pdf (дата звернення: 09.06.2026).

4. Директива (ЄС) 2023/970 Європейського Парламенту та Ради від 10 травня 2023 року про зміцнення застосування принципу рівної оплати за рівну працю або працю рівної вартості між чоловіками та жінками за допомогою засобів прозорості оплати праці та механізмів правозастосування. Офіційний вісник Європейського Союзу. 2023. L 132. С. 1–44. Режим доступу: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023L0970 (дата звернення: 09.06.2026).

Пасічник Наталя
заступник начальника відділу організації наукової діяльності –
завідувач відділення організації наукової роботи
Донецького державного університету внутрішніх справ
доктор історичних наук, професор,
Ріжняк Ренат
завідувач кафедри загальноправових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ
доктор історичних наук, професор,

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ГЛОБАЛЬНОЇ БАЗИ ДАНИХ

Протягом останніх десятиліть на рівні міжнародної спільноти в цілому, та українського суспільства зокрема, відбуваються суттєві зміни в осмисленні та легітимізації гендерних відносин, вдосконаленні інституційних механізмів забезпечення гендерної рівності. Принцип рівності, рівні права й можливості жінок і чоловіків виступають одним із основних принципів демократії та поваги до людини, відповідно, розвинені держави закріплюють його в положеннях своїх конституцій, оскільки саме гендерно чутливі конституції відповідають міжнародно узгодженим стандартам гендерної рівності.

Для комплексного правового моніторингу, порівняльних досліджень та адвокації прав жінок і чоловіків було сформовано Глобальну конституційну базу даних з питань гендерної рівності (Global Gender Equality Constitutional Database) [1], яка аналізує чинні конституції 194 країн світу з урахуванням гендерного фактору. Ця електронна платформа, що сформована міжнародною інституцією «ООН Жінки», регулярно оновлюється на основі конституційних поправок окремих країн і виступає універсальним ресурсом для широкого кола користувачів. Методологічною основою формування Глобальної конституційної бази стали положення Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW, 1979) та інші міжнародні документи з прав людини

(Загальна декларація прав людини, 1948; Міжнародний пакт про цивільні і політичні права,1966; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права,1966; Пекінська декларація та Платформа дій, 1995). Дана платформа сформована на основі унікальної джерельної бази, яка охоплює вебсайти урядів, конституційних судів та установ, міжурядових організацій (наприклад, Всесвітньої організації інтелектуальної власності), медіа, бази даних юридичних досліджень, ресурси окремих постійних представництв при ООН, а також регіональні та національні представництва структури «ООН-жінки».

У Глобальній конституційній базі даних з питань гендерної рівності національні конституції структуровано за регіональною ознакою; конституційні положення представлені 75 мовами з англійським перекладом; тематично положення конституцій систематизовано за 24 тематичними категоріями та 19 підкатегоріями (позитивні дії (квоти), громадянство та національність, органи конституційного контролю, смертна кара, освіта, участь у публічному житті, національні гендерні механізми, репродуктивне здоров'я, рівність і недискримінація, ринок праці та рівність в оплаті праці, шлюбні права тощо. Платформа дозволяє здійснювати швидкий пошук за ключовими словами, країнами, регіонами чи правовими індикаторами, що робить її достатньо зручною для пошуку, порівняльно-правового аналізу [2] та досліджень гендерної рівності на міжнародному, національному та субнаціональному рівнях [3]. Відповідно до змін та правок, що вносяться до національних конституцій держав світу, база даних регулярно оновлюється у партнерстві з Інститутом прав людини Міжнародної асоціації юристів (IBAHRI) [4].

На сучасному етапі, за даними Глобальній конституційній базі даних з питань гендерної рівності, законодавча база України містить 78 положень (Рис. 1), що потребують уточнення з позицій гендерної рівності.

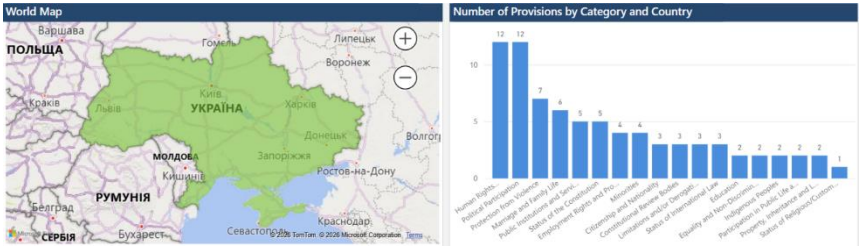

Рис. 1. Тимчасові положення за тематичними категоріями в Україні.

Окремі положення Конституції України порушують принцип гендерної рівності та демонструють формальне розуміння цього принципу (наприклад, недостатньо послідовний гендерний підхід Конституції щодо рівних прав і можливостей в сімейних відносинах, у вихованні дітей не батьками , а родичами, особливі умови для жінок-матерів та ін. Українська держава на сучасному етапі потребує просування гендерної рівності шляхом реалізації послідовної гендерної політики та конкретизації рівності жінок і чоловіків на законодавчому рівні.

Список джерел

1. Global Gender Equality Constitutional Database. URL: https://constitutions.unwomen.org/en/about

2. Global gender equality constitutional database background notes and codebook governance and participation section un women. New York, March 2025. URL: https://constitutions.unwomen.org/sites/default/files/2025-06/Database%20Codebook%20March%202025.pdf

3. Акбаш К.С., Пасічник Н.О., Ріжняк Р.Я. Гендерні виміри України: адаптація гендерних індексів на субнаціональний рівень. Монографія. Кропивницький, 2025. 293 с.

4. International Bar Association’s Human Rights Institute. URL: https://www.ibanet.org/IBAHRI

Поліщук Данило
здобувач освіти факультету Безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького;
Науковий керівник: Кульбаба Тетяна
викладач кафедри іноземних мов факультету забезпечення оперативно-службової діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького

ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ТА БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В КОНСТИТУЦІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України зумовила необхідність переосмислення механізмів реалізації конституційних прав і свобод людини в умовах воєнного стану. Особливої актуальності набуває забезпечення рівності для осіб, які зазнали наслідків війни, зокрема військовослужбовців, ветеранів та осіб з інвалідністю. У цьому контексті інклюзивність і безбар'єрність виступають не лише елементами соціальної політики, а й важливими інструментами реалізації конституційного принципу рівності [1; 3].

Відповідно до статей 3 та 24 Конституції України людина, її життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю, а всі громадяни є рівними у своїх правах і свободах та перед законом [1]. Реалізація цього принципу вимагає не лише формального закріплення рівності, а й створення реальних умов доступу до прав і свобод для осіб, які мають додаткові потреби внаслідок бойових дій.

Безбар'єрність у сучасному розумінні охоплює комплекс заходів, спрямованих на усунення фізичних, інформаційних, цифрових та соціальних перешкод. Для військовослужбовців і ветеранів, які отримали поранення або втратили функціональні можливості, доступність середовища є ключовою умовою реалізації права на освіту, працю, охорону здоров'я та участь у суспільному житті [3; 4].

У процесі післявоєнного відновлення України принцип безбар'єрності на-буває системного значення. Відбудова інфраструктури, житлового фонду, транспортної системи та адміністративних послуг має здійснюватися з урахуванням принципів універсального дизайну. Це забезпечує рівний доступ усіх категорій населення до суспільних благ та

відповідає міжнародним стандартам захисту прав людини, зокрема положенням Конвенції про права осіб з інвалідністю [2].

Важливим напрямом реалізації інклюзивної політики є створення умов для професійної адаптації ветеранів. Значна частина осіб після завершення військової служби потребує перекваліфікації або зміни професійної діяльності. У цьому контексті держава має забезпечувати доступ до програм професійного навчання, сприяти працевлаштуванню та розвитку ветеранського підприємництва. Такі за-ходи сприяють реалізації конституційного права на працю та соціальну інтеграцію [5].

Особливого значення набуває забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків, які брали участь у захисті держави. Гендерний вимір інклюзивності передбачає недопущення дискримінації у доступі до програм реабілітації, праце-влаштування та соціальної підтримки після завершення служби. Це відповідає конституційному принципу рівності та забороні будь-яких форм дискримінації [1].

Складовою інклюзивної політики є також залучення ветеранів до суспіль-но-політичного життя. Їхня участь у діяльності органів місцевого самоврядування, консультативно-дорадчих структур та громадських об'єднань сприяє врахуванню практичного досвіду захисників держави під час формування та реалізації публічної політики.

Не менш важливим є розвиток системи медичної та психологічної реабілітації. Наслідки участі у бойових діях часто включають фізичні травми та психологічні розлади, що потребують комплексного підходу до відновлення. Забезпечення доступу до якісної реабілітаційної допомоги є необхідною умовою реалізації права на охорону здоров'я та повноцінної інтеграції осіб у суспільство [5].

Таким чином, інклюзивність і безбар'єрність у сучасних умовах виступають ключовими інструментами забезпечення конституційного принципу рівності. Їх реалізація дозволяє створити умови для рівного доступу до прав і свобод, соціальної інтеграції ветеранів, а також формування людиноцентричної моделі державної політики. Урахування гендерного аспекту в межах інклюзивної полі-тики підсилює ефективність державних гарантій та відповідає сучасним стандартам демократичної та правової держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 15.06.2026).

2. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13 груд. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 15.06.2026).

3. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 366-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-р#Text (дата звернення: 15.06.2026).

4. Оніщенко Н. М. (ред.). Безбар'єрність як складова реалізації прав людини в умовах сучасних суспільних трансформацій. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2023. 196 с.

5. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 03 груд. 2020 р. № 1053-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text (дата звернення: 15.06.2026).

Суюсанов Лут
заступник декана факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат історичних наук, доцент

ПРАВОВА ГАРАНТІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Освіта є основою, фундаментом всебічного розвитку людини як особистості, запорукою розвитку всього суспільства, забезпечення сталого розвитку України на шляху євроінтеграції. Закон України про освіту регулює суспільні відносини які виникають у процесі реалізації права громадянина на освіту, визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти, також надає обґрунтування терміну безпечного освітнього середовища. Безпечне освітне середовище визначається як сукупність умов у закладі освіти, що унеможливлюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної або моральної шкоди, шляхом фізичного або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, репутації зокрема шляхом булінгу (цькування).

Булінг (цькування) – тривожна тенденція, особливо для сучасного

дитячого і молодіжного середовища. За результатами дослідження, проведеного Фондом ООН Юнісеф у 2017 році, 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу впродовж останніх трьох місяців, а 24% дітей стали жертвами цього явища. Найчастіше діти піддаються цькуванню з боку однолітків за свій зовнішній вигляд, переконання, поведінку, а також через різні життєві обставини тощо) . Результати опитування U-Report говорять що майже чверть українських школярів вважають себе жертвами булінгу, а близько 40% із тих дітей, хто зіткнулися з випадками булінгу, ніколи не розповідають про це своїм батькам [1].

Під час війни діти належать до найбільш вразливої категорії суспільства. Перебуваючи в небезпеці, у тривалому стресовому стані, дитина позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Через відчуття тривоги, напруги, страху, невизначеності ускладнюється процес її повноцінної соціалізації. Діти, які вимушені були виїхати із зони активних бойових дій, стикаються з багатьма проблемами, перебуваючи в нових соціальних умовах. Однією з таких проблем може стати цькування дитини, яка змушена була переїхати й потрапила до нового учнівського колективу. Ці діти могли стати свідками страшних подій, пережити втрату домівки чи рідних, що робить їх ще вразливішими. Для інших це може бути приводом для цькування [2].

В грудні 2018 року Верховною радою України прийнято закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». Цим законом внесенні зміни у закон „Про Освіту“ та у Кодекс України про адміністративні правопорушення. В законі України «Про Освіту» вперше чітко визначено правове поняття булінг-цькування, типові ознаки булінгу, завдання органам центральної та місцевої влади щодо не допущення насильства в освітньому процесі.

Булінг (цькування) - діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [3].

Міністерство освіти та науки України наказом від 28.12.2019 року «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти»[4]. Затвердив

порядок реагування на випадки булінгу (цькування), порядок застосування заходів виховного впливу та визначив суб'єктів реагування у разі настання випадку булінгу. Суб'єктами реагування у разі настання випадку булінгу (цькування) в закладах освіти є: служба освітнього омбудсмена, служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, органи місцевого самоврядування, керівники та інші працівники закладів освіти, засновник (засновники) закладів освіти або уповноважений ним (ними) орган, територіальні органи (підрозділи) Національної поліції України.

Закон України також вніс зміни у кодекс України про адміністративні правопорушення, доповнив статтею 173-4 такого змісту: булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого, - тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин.

Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, - тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

Неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу - тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку [5].

Показники статистики щодо притягнення учасників освітнього процесу за порушення статті «Булінг" (цькування) учасника освітнього процесу" Кодексу України про адміністративні правопорушення:

За перші місяці 2026 року правоохоронці склали 107 протоколів. У середньому йдеться про 27 справ на місяць. Серед дітей та підлітків груповий булінг поступово йде на спад. Окремо притягають до відповідальності керівників шкіл, які замовчують випадки цькування.

Торік через неповідомлення про булінг склали 16 протоколів. Суди дедалі частіше ухвалюють рішення в таких справах: торік – у 88% випадків.[6].

Таким чином, у законодавства щодо освітньої безпеки, вперше булінг (цькування) визначається як правове поняття та вживаються заходи за адміністративне правопорушення. Встановлюється обов'язок щодо реагування органів влади, визначається процедура розгляду випадків та повідомлення органів поліції. Освітня безпека розглядається переважно як захист прав дитини, психологічний комфорт в колективах закладах освіти.

Список використаних джерел

1. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. / Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. – К.: ТОВ «Агентство «Україна», [Електронний ресурс] 2019 (С. 4) URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy-bullingy.pdf (дата звернення: 10.06.2026)

2. Запобігання та протидія булінгу у закладах освіти в умовах воєнного стану : метод. рекомендації / кол. авт. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ,2025.[Електроннийресурс](С.6).URL:https://share.google/WjZxtHegi9nDnImCR

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18 груд. 2018 р. № 2657-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 5. Ст. 33. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-19 (дата звернення: 10.06.2026)

4. Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти : наказ МОЗ України від 28 груд. 2019 р. № 1646. Офіційний вісник України.2020.№14.Ст.572.URL:https://ips.ligazakon.net/document/MUS33891 (дата звернення: 10.06.2026)

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. Ст. 173-4: Булінг (цькування) учасника освітнього процесу. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20/sp:dark# (дата звернення: 10.06.2026)

6. Мирська Ю. У 2025 році в Україні зафіксували 285 випадків булінгу в школах – Opendatabot. humanitarian.media.hub. URL:https://hmh.news/31668/u-2025-roczi-v-ukrayini-zafiksuvaly-285-vypadkiv-bulingu-v-shkolah-opendatabot/ (дата звернення 10.06.2026)

Чавдар Дар'я
здобувачка освіти факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Хитровський Дмитро
старший викладач кафедри загальноправових дисциплін факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ДОНОРСЬКОЇ ПІДТРИМКИ ЄС У ПРИСКОРЕННІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Тема є актуальною в сучасних умовах. Україна активно просувається шляхом європейської інтеграції, що вимагає гармонізації національного законодавства та практик з acquis ЄС, де гендерна рівність виступає ключовим принципом. Повномасштабна війна загострила гендерні нерівності, зокрема через зростання гендерно зумовленого насильства та маргіналізацію жінок у процесах відновлення. Громадські організації відіграють критичну роль як агенти змін, адвокації та моніторингу, тоді як донорська підтримка ЄС забезпечує ресурси, експертизу та політичний тиск для прискорення реформ. Без активної участі громадянського суспільства та стабільного фінансування від ЄС імплементація стандартів Ради Європи та ЄС залишається переважно декларативною. Саме тому вивчення цієї ролі дозволяє зрозуміти механізми трансформації гендерної політики в Україні.

В міру розвитку європейської інтеграції України та посилення вимог до гармонізації законодавства з нормами ЄС зростає значення громадських організацій як ключових агентів просування гендерної рівності, адже вони здійснюють адвокацію, моніторинг та практичну реалізацію проєктів на місцях, заповнюючи прогалини в державній політиці [1]. Падалка М. А. у своєму дослідженні зазначає, що імплементація європейських стандартів гендерної рівності в освіті в Україні має формалізований характер, але саме громадські ініціативи та міжнародна підтримка дозволяють перейти від теоретичних постулатів до реальних змін, зокрема через гендерний аналіз та експертизу

нормативних актів [1]. Харечко І. у своїй роботі зазначає, що громадські організації виступають агентами конструювання гендерно-чутливої реальності, формуючи суспільні норми та протидіючи стереотипам через просвітницьку та адвокаційну діяльність [2].

Згідно зі Стратегією впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року, схваленою Кабінетом Міністрів України 20 грудня 2022 року (розпорядження №1163-2022-р), держава визначає принципи та завдання для забезпечення рівних прав у освіті, але ефективна імплементація залежить від співпраці з громадським сектором та міжнародними партнерами [3]. Європейська комісія у Стратегії гендерної рівності 2020-2025 підкреслює необхідність інтеграції гендерного підходу в усіх сферах, а для країн-кандидатів, як Україна, це стає частиною переговорів про вступ, де донорська підтримка ЄС спрямовується на технічну допомогу та фінансування проєктів.

Громадські організації, такі як Український жіночий фонд, ЮрФем та інші, активно залучаються до розробки дорожніх карт, гендерних аудитів та проєктів з протидії насильству, отримуючи фінансування від ЄС через програми на кшталт EU4CSOs, Gender Equality Facility та проєктів ООН Жінки за підтримки ЄС. У 2025–2026 роках ЄС виділив значні пакети допомоги, зокрема 44 млн євро для громадянського суспільства, з акцентом на гендерну рівність, що дозволяє організаціям посилювати спроможність держави та проводити гендерно-чутливе відновлення.

Громадські організації не лише адвокують за імплементацію рекомендацій Ради Європи (наприклад, CM/Rec(2007)13 щодо гендерного підходу в освіті), але й забезпечують моніторинг виконання зобов'язань України за Угодою про асоціацію, де гендерна рівність є частиною соціального діалогу. Донорська підтримка ЄС, зокрема через проєкти типу «Разом до гендерної рівності: Україна та ЄС», надає експертизу для узгодження законодавства з acquis ЄС, сприяючи створенню гендерних механізмів на національному та місцевому рівнях.

Таким чином, громадські організації в партнерстві з донорами ЄС суттєво прискорюють імплементацію європейських стандартів гендерної рівності в Україні. Ця співпраця забезпечує перехід від формальних зобов'язань до реальних змін у суспільстві. Без стабільної підтримки ЄС та активності громадянського суспільства прогрес у цій сфері залишався б повільним. У майбутньому важливо посилювати інституційну спроможність організацій та інтегрувати їх у державні механізми.

Загалом, така синергія є запорукою успішної європейської інтеграції України з акцентом на гендерну рівність.

Список використаних джерел

1. Падалка М. А. Імплементація європейських стандартів гендерної рівності в освіті в Україні. Наукові праці. Київ: КНЕУ, 2023. С. 116–117. Режим доступу: https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3be22467-38f1-44e9-9b3e-1d5a98d7f8f4/content (дата звернення: 05.06.2026)

2. Харечко І. Громадські організації як агенти конструювання гендерно-чутливої реальності. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2017. Вип. 10. С. 188–196. Режим доступу: https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/politology/article/viewFile/7366/7368 (дата звернення: 05.06.2026)

3. Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2022 р. № 1163-р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text (дата звернення: 05.06.2026)

РЕЗОЛЮЦІЯ
Всеукраїнського круглого столу
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»
25 червня 2026 року
м. Кропивницький
Донецький державний університет внутрішніх справ

25 червня 2026 року на базі Донецького державного університету внутрішніх справ відбувся Всеукраїнський круглий стіл «Актуальні проблеми конституційного права України в умовах воєнного стану», організований за участю представників закладів вищої освіти, наукових установ, правоохоронних органів, органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, практичних працівників та здобувачів вищої освіти. Захід став авторитетним майданчиком для фахового обговорення сучасних проблем розвитку конституційного права України в умовах триваючої збройної агресії проти України та дії правового режиму воєнного стану.

Учасники круглого столу відзначили, що в умовах повномасштабної війни конституційне право набуває особливого значення як фундаментальна галузь права, яка визначає засади організації та функціонування державної влади, забезпечує баланс між інтересами національної безпеки та необхідністю дотримання прав і свобод людини, гарантує непорушність демократичних цінностей та принципів верховенства права.

Під час роботи круглого столу було констатовано, що сучасний етап розвитку української державності характеризується необхідністю переосмислення багатьох конституційно-правових інститутів у контексті нових безпекових викликів. Воєнний стан став серйозним випробуванням для механізмів державного управління, системи захисту прав людини, діяльності правоохоронних органів, судової влади та інститутів громадянського суспільства. Водночас він продемонстрував життєздатність конституційного ладу України, ефективність функціонування державних інституцій та високий рівень стійкості українського суспільства.

Особливу увагу учасники заходу приділили питанням конституційних засад функціонування державних інститутів в умовах воєнного стану,

проблемам внесення змін до Конституції України в особливий період, забезпеченню діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також питанням удосконалення правового механізму взаємодії між державними органами в умовах надзвичайних безпекових викликів.

Значний інтерес викликали доповіді, присвячені проблемам забезпечення прав і свобод людини та громадянина під час воєнного стану, межам допустимих обмежень конституційних прав, питанням дерогації міжнародних зобов'язань держави, судового контролю за діяльністю органів влади, а також захисту прав внутрішньо переміщених осіб, біженців, дітей, військовослужбовців та інших категорій населення, які постраждали від наслідків війни.

Учасники круглого столу наголосили на необхідності подальшої імплементації міжнародних стандартів прав людини у національне законодавство та правозастосовну практику, забезпечення належного балансу між вимогами національної безпеки та міжнародними зобов'язаннями України у сфері захисту прав людини. Особливого значення ці питання набувають у контексті європейської інтеграції України та її прагнення до повноправного членства в Європейському Союзі.

Окремий блок наукових дискусій був присвячений проблемам інформаційної безпеки, захисту конституційних прав людини в цифровому середовищі, протидії сучасним інформаційним загрозам, а також впливу новітніх технологій і штучного інтелекту на реалізацію конституційних цінностей та гарантій. Учасники відзначили, що цифровізація суспільних відносин потребує вироблення нових підходів до забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану.

У ході обговорення значну увагу було приділено діяльності правоохоронних органів та інших суб'єктів сектору безпеки і оборони, питанням судового контролю за їх діяльністю, забезпеченню прав людини під час проведення оперативно-розшукових заходів, протидії злочинності та підтримання публічної безпеки в умовах воєнного стану.

Важливим напрямом наукової дискусії стали питання гендерної рівності, недискримінації, захисту соціальних прав, забезпечення безпечного освітнього середовища, а також правові аспекти соціального та психологічного захисту учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану.

За результатами обговорення, учасниками Всеукраїнського круглого

столу сформульовано такі положення:

- Конституція України залишається фундаментом функціонування держави навіть в умовах воєнного стану, а будь-які обмеження прав і свобод людини повинні здійснюватися виключно на підставі закону, бути необхідними, пропорційними та відповідати міжнародним стандартам захисту прав людини.
- Воєнний стан не може розглядатися як підстава для відмови від принципу верховенства права, а діяльність усіх органів державної влади має здійснюватися в межах Конституції та законів України.
- Подальший розвиток конституційного законодавства України має відбуватися з урахуванням потреб післявоєнного відновлення держави, зміцнення демократичних інститутів та забезпечення належного рівня правового захисту громадян.
- Імплементація міжнародних стандартів прав людини повинна залишатися одним із пріоритетних напрямів державної правової політики, особливо у сфері діяльності правоохоронних органів та органів правосуддя.
- Інформаційна безпека є складовою національної безпеки та важливим елементом забезпечення конституційних прав громадян, що потребує належного нормативно-правового регулювання та ефективних механізмів захисту.
- Судовий контроль за діяльністю органів державної влади та правоохоронних органів є однією з ключових гарантій дотримання конституційних прав людини в умовах воєнного стану.
- Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, біженців, дітей, ветеранів війни та інших уразливих категорій населення повинно залишатися пріоритетом державної політики.
- Розвиток механізмів парламентського, громадського та міжнародного контролю сприятиме підвищенню рівня захисту прав людини та зміцненню довіри суспільства до державних інституцій.
- Інтеграція гендерних підходів у діяльність органів державної влади та правоохоронних органів є необхідною умовою забезпечення рівності, справедливості та ефективності державного управління.
- Наукова спільнота України має й надалі активно досліджувати проблеми конституційного розвитку держави в умовах воєнного стану та формувати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства і правозастосовної практики.

Учасники Всеукраїнського круглого столу висловлюють

переконання, що подальше осмислення сучасних викликів конституційному розвитку України, консолідація наукового потенціалу держави та конструктивна взаємодія науки і практики сприятимуть зміцненню конституційного ладу, утвердженню принципів верховенства права, захисту прав і свобод людини та успішній європейській інтеграції України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення держави.

Організаційний комітет
Всеукраїнського круглого столу «Актуальні проблеми
конституційного права України в умовах воєнного стану»

ДЛЯ НОТАТОК